SLAVOJ ŽIŽEK UMUTSUZ OLMA CESARETİ

UMUTSUZ OLMA CESARETİ

SLAVOJ ŽIŽEK

Tehlikeli Hareketlerle Geçen Bir Yılın Günlükleri

EKSİK PARÇA
GÜNCEL FELSEFE
Çeviren: Ilgın Yıldız

Eksik Parça Yayınları

Umutsuz Olma Cesareti –
Tehlikeli Hareketlerle Geçen Bir Yılın Günlükleri
Slavoj Žižek
Allen Lane tarafından aşağıdaki isim ile İngilizce basılmıştır:
The Courage Of Hopelessness – Chronicle of a Year of Acting Dangerously
Copyright © Slavoj Zizek 2017

Yayın Yönetmeni: **Asiye Ademir**
Çevirmen: **Ilgın Yıldız**
Editör: **Kürşad Kızıltuğ**
Redaksiyon: **Uğur Aydemir**
Sayfa Tasarımı: **Esranur Gelbal**
Kapak Tasarımı: **Serkan Cenker**

Baskı ve Cilt: **MY Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.**
Maltepe Mah. Yılanlı Ayazma Sok. No: 8/F Zeytinburnu/İstanbul
Tel: 0212 674 85 28 | mymatbaa34@gmail.com

YAYINEVİ SERTİFİKA NO: 40882
MATBAA SERTİFİKA NO: 34191

Baskı: Ocak 2020
ISBN: – 978-605-7690-52-4

Türkçe yayın hakları, Telik Hakları ONK Ajans aracılığıyla alınmış olup Eksik Parça Yayınları'na aittir. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Genel Dağıtım: **İKİ A YAYINCILIK VE DAĞITIM HİZMETLERİ**
Gülbahar Mah. Elif Sok. No: 4/A Mecidiyeköy/İstanbul
Tel: 0(212) 272 45 46 | Fax: 0(212) 272 45 55
www.ikiayayincilik.com.tr
www.facebook.com/eksikparcayayinlari
www.twitter.com/eksikparcayayin
www.eksikparca.com

SLAVOJ ŽIŽEK

UMUTSUZ OLMA CESARETİ

Çeviren: Ilgın Yıldız

EKSİK PARÇA

Jela için. Öylesine, sebepsiz yere.

İçindekiler

Giriş: V for Vendetta, *2. Bölüm* 7

BİRİNCİ KISIM

Küresel Kapitalizmin İniş Çıkışları

1. Küresel Kapitalizmin Huzursuzluğu 23
2. Syriza, Bir Olayın Gölgesi 75
3. Dinin Huzuru 126

İKİNCİ KISIM

Gölgelerin İdeolojik Tiyatrosu

4. "Terörist Tehdit" 137
5. Cinsel Olan Politik (Değildir) 178
6. Popülist Ayartı 225

Final: Çokmerkezli Bir Dünyada
Küresel Polisin Yalnızlığı 256

Notlar 369

Giriş:

V for Vendetta, 2. Bölüm

Italo Svevo'nun *Zeno'nun Bilinci* romanı üzerine fevkalade bir yorumunda Alenka Zupančič, yineleme ve sonlandırma arasındaki ilişkilerin sistematik bir matrisini ortaya koyar.[1] Bunun temelinde sahte bir seçim özgürlüğün göndermesi yatar; (sigara içme örneğinden gidersek) dilediğim an sigarayı bırakabileceğime dair farkındalığım, sigarayı asla bırakmamamı garantiler – gerçek değişimi engelleyen, sigarayı bırakma olasılığıdır; vicdan azabı duymadan, kesintisizce sigara içmeyi kabullenmemi sağlar. Dolayısıyla sigara içmenin sonu, bizzat sürdürülmesinin kaynağı olarak daima mevcuttur. (Zupančič'in parlak yorumuna göre, öznenin şu buyruğa tabi olduğu bir durum tasavvur etmeliyiz: Sigara içebilir ya da içmeyebilirsin, ama bir kere sigara içmeye başlarsan, artık bir seçeneğin olmaz, bunu sonlandırmana izin yoktur. Bu şart öne sürülseydi, sigara içmeyi seçenlerin sayısı çok daha az olurdu.) Bu sonsuz mazeretin riyakârlığına müsamaha edemediğim noktada attığım adım, bu tutumun içkin bir tersine çevrilmesini içerir: Sigara içmeye karar verir ve bunun hayatımın son sigarası olduğunu duyururum, böylece onu son sigaram olduğu farkındalığıyla gelen özel bir artı-keyifle içerim... Ve bunu tekrar tekrar yapar, son sigarayı, yani sonu sonsuzca yinelerim. Ne var ki bu çözümün işe yaramasının tek yolu, son sigaramı içtiğimi ilan ettiğim her sefer buna içtenlikle inanmamdır

(yani artı-keyif sadece bu yolla üretilir), dolayısıyla bu strateji de çöker. Svevo'nun romanında (o âna dek Zeno'yu sigara içmenin beden ve ruh sağlığı için tehlikeli olduğuna ikna etmeye çalışan) analist, bir sonraki adımda stratejisini değiştirir ve Zeno'ya gönlünce sigara içebileceğini söyler çünkü asıl mesele sağlık değildir – yegâne patolojik unsur, Zeno'nun sigara içme saplantısı, onu yapmayı bırakma tutkusudur.

Demek ki sona erdirilmesi gereken şey, sigara içmek değil, sigara içme girişiminin ta kendisidir. Tahmin edilebileceği gibi (analitik deneyimi olanlar bilecektir) bu değişimin etkisi yıkıcı olur: Zeno, en sonunda rahat bir nefes vererek suçluluk duymadan sigara içebilir (ya da içmeyebilir) fakat bunun yerine hepten sarsılmış ve çaresiz bir hâldedir. Deliler gibi sigara içiyor, tepeden tırnağa suçlu hissediyor fakat suçluluğundan narsistik tatmin de elde etmiyordur. Çaresizlik içinde yıkılır. Ne yapsa yanlıştır: Ne yasaklamak ne müsamahakârlık işe yarıyordur, bir çıkış yolu, zevk veren bir taviz yoktur ve sigara içmek şimdiye dek hayatının odak noktası olduğundan, o bile mantığını yitirir, artık bir mânâsı yoktur. Böylece, –büyük bir karar olarak değil– topyekûn çaresizlik içinde, *sigara içmeyi bırakır*... Yani çıkış yolu ansızın, ancak Zeno çıkmazının mutlak umutsuzluğunu kabullendiğinde belirir. İşte bu matris, radikal değişim ihtimaline de uygulanmalı. Akademisyen "radikal solcular"ın yaygın tutumu, 1937'de George Orwell'ın sınıf farkına ilişkin sözlerindeki gibi hâlâ:

> Hepimiz sınıf ayrımlarına sövüp sayarız, ama çok az insan onları cidden ortadan kaldırmak ister. Bu noktada, her devrimci düşüncenin gücünün bir bölümünü, hiçbir şeyin değiştirilemeyeceğine olan gizli inançtan alması olgusuna ulaşıyoruz.[2]

Yani Orwell, radikallerin devrimci değişim ihtiyacına, aslında değişimin meydana gelmesini *engellemesi* gereken, yani tam aksini

yapması beklenen bir tür batıl simge gibi başvurduğunu söyler – tıpkı kapitalist kültür emperyalizmini eleştiren fakat kendi sahasının lüzumsuz hâle gelmesinden içten içe ödü kopan günümüzün solcu akademisyeni gibi. Bu tutum, sigarayı bırakmayı seçtiği takdirde bırakabileceğine inanan sigara tiryakisininkiyle aynıdır: Değişim ihtimaline, eyleme dökülmemesini temin etmek için başvurulur. Derken "hızlanmacılığa" (*accelerationism*) varana dek (kapitalizm kendi aşırı gelişimi yüzünden çökeceği için sonuna dek onunla iştigal edelim...) hepsi aynı kapıya çıkan bir dizi strateji çıkar karşımıza. Değişim ancak ve ancak çaresizliğe kapıldığımızda ve artık ne yapacağımızı bilmediğimizde eyleme dökülebilir – umutsuzluğun sıfır noktasından geçmemiz gereklidir. Özetle, Schubert'in *Winterreise*'ının kapanış şarkısı "Der Leiermann"dakine benzer bir tersine çevirmeyi siyasette de uygulamamız gerekir. İlk bakışta bu şarkı, bütün umudunu, yas tutma ve çaresizliğe kapılma yetisini dahi yitirmiş hâlde sokaktaki laternacıya yakaran terk edilmiş âşığın mutlak kederini anlatır. Gelgelelim, pek çok yorumcunun tespit ettiği üzere, bu son şarkı aynı zamanda yaklaşan kurtuluşun alameti olarak da yorumlanabilir. Çevrimdeki diğer şarkılar kahramanın içine dönük, düşüncelere dalmış hâlini yansıtırken, bu şarkıda kahraman ilk defa dışa döner ve yas tutma yetisini bile yitirmiş ve sadece mekanik, kör hareketlerde bulunan bir başka ümitsiz zavallıyla olsa dahi, başka bir insanla asgari düzeyde bir temas, empatik bir özdeşleşme kurar. Ölümünden iki yıl önce, Avrupa'nın tamamında devrim olmayacağı netleştiğinde, Lenin sosyalizmi tek ülkede inşa etme fikrinin safsata olduğunu bilerek şu noktaya ulaşmıştı:

> Peki ya vaziyetin katıksız umutsuzluğu, işçilerin ve köylülerin çabalarını on kat artırmak suretiyle, bize uygarlığın esas gerekliliklerini Batı Avrupa ülkelerinin yaptığından daha farklı biçimde yaratma imkânı verdiyse?[3]

Stalin'in temel ideolojik faaliyeti, tam da Lenin'in bu durum okumasını etrafında döndürmekti: Sovyetler Birliği'nin tecridini tek ülkede sosyalizmi inşa etmenin emsalsiz bir fırsatı gibi gösterdi. O tarihsel durumda Stalin'in formülü, umut formülüydü. Gelgelelim, sonraki on yıl bu umudu gerçeğe dönüştürme teşebbüsü uğruna ödenen bedeli gözler önüne serdi: Tasfiyeler, kitlesel açlık, vs. Yirminci yüzyıl komünizminden çıkartılacak ders, umutsuzluğu tamamıyla üstlenme gücünü toplamamız gerektiğidir. Giorgio Agamben bir röportajında, "Düşünce, umutsuz olma cesaretidir," demişti – en kötümser teşhisin dahi, şu meşhur tünelin sonundaki ışığı ima edip moral vererek sözünü noktaladığı tarihsel ânımız için bilhassa geçerlidir bu içgörü. Asıl cesaret bir alternatif tahayyül etmek değil, aşikâr bir seçenek olmadığı gerçeğinin akıbetini kabullenmektir: Bir alternatif hayali, teorik korkaklığın göstergesidir ve bizi açmazımızın kördüğümünü düşünmekten alıkoyan bir fetiş görevi görür. Kısaca, gerçek cesaret, tünelin sonundaki ışığın muhtemelen karşıdan bize yaklaşmakta olan başka bir trenin farı olduğunu kabullenmektir.

Yaklaşan tren, son zamanlarda çeşitli kılıklarda ortaya çıktı. Son birkaç yıl içinde, küresel-kapitalist cennetimizdeki tehlikeler düşmanın dört kisveye bürünmesiyle birlikte dört düzlemde infilak etti: Yenilenen köktenci-terörist tehdit (IŞİD ve Boko Haram'a savaş ilan edilmesi), Avrupalı olmayan yeni güçlerle (Çin ve bilhassa Rusya) yaşanan ve onların kendi aralarındaki jeopolitik gerilimler, Avrupa'da (şimdilik Yunanistan ve İspanya'da) yeni radikal özgürleştirici hareketlerin yükselişi, mülteci akımının "Biz"i "Onlar"dan ayıran Duvar'ı aşmak suretiyle "yaşam tarzımıza tehdit teşkil etmesi." Bu tehditleri aralarındaki bağlantılılarla beraber görmek elzemdir – aynı düşmanın dört yüzü olmaları anlamında değil, küresel kapitalizmin içkin "çelişki"sinin ayrı hususlarını dışavurmaları açısından. Köktencilik ve mülteci akımı bu dördü arasından en tehditkârı gibi görünse de (IŞİD

uygar değerlerimizin topyekûn reddi değil midir?) Rusya'yla gerilimler Avrupa'da barışa için çok daha ciddi bir tehlike arz ederken, kapitülasyonundan evvel Syriza gibi hareketler neoliberal versiyonuyla küresel kapitalizmi alttan alta sarsar. Fakat yanlış anlaşılmaya yer verilmemelidir burada: Batılı güçler köktenci rejimlerle zahmetsizce bir arada varolabilir; Putin vakasında ise mesele, Rusya'nın jeopolitik koşullarda nasıl frenleneceği sorunudur (Putin'in yolsuzluğun hüküm sürdüğü, Batılı ekonomi danışmanlarının desteğiyle Rusya'nın haysiyetsizleştirilip mahvedildiği yıkıcı Yeltsin yıllarının sonucunda yükseldiğini hatırlayın). Dolayısıyla, ABD'nin IŞİD'e savaş ilan etmesine karşın ve Rusya'yla savaş çıkabileceğine dair ardı arkası kesilmeyen söylentilere rağmen, asıl tehlike Yunanistan'da Syriza'dan ABD'de Bernie Sanders takipçilerine uzanan ılımlı ve "mutedil" yeni özgürleştirici hareketler ve onların radikalleşmesi varsayımıdır. Radikal siyasetin yanlış algısı yüzünden, sözde-çatışmaların hüküm sürdüğü zamanlarda yaşıyoruz: İngiltere'de Brexit'e "evet" ya da "hayır", Türkiye'de ordu ya da Erdoğan, Doğu Avrupa'da yeni Baltık-Polonyalı-Ukraynalı köktenciler ya da Putin, Fransa'da burkini ya da çıplak göğüsler, Suriye'de Esad ya da DAEŞ... Bu örneklerde bir tarafı diğerine bir miktar tercih edebilsek bile nihai tutumumuz, 1920'lerin sonunda hangi sapkınlığın, sağın mı yoksa solun mu daha beter olduğu sorulduğunda, "İkisi de daha beter!" cevabını patlatan Stalin'in kayıtsızlığı olmalıdır. Peki bu sözde-mücadelelerin altında hâlâ hakiki değişim potansiyeli yatıyor mu? Evet yatıyor çünkü onların işlevi, tam da hakiki mücadelelerin patlak vermesini engellemek.

Öfke, isyan ve yeni bir iktidar, devrimci sürecin diyalektik üçlüsü gibidir. Önce kaotik öfke vardır: İnsanlar memnuniyetsizdir ve bunu az çok şiddet yöntemiyle ama belirgin bir hedef ya da örgütlenme olmaksızın dışavururlar. Bu öfke örgütlendiğinde, düşmanın ve değiştirilmesi gereken şeyin az çok bilincinde olan asgari düzeyde ör-

gütlü bir isyan elde ederiz. Son olarak, isyan başarılı olduğu takdirde, yeni iktidar muazzam bir görevle, yeni toplumu örgütleme göreviyle yüzleşir. (Lenin ve Troçki arasında Ekim Devrimi'nden hemen önce geçen diyaloğu hatırlayın. Lenin şöyle demişti: "Başarısız olursak bize ne olacak?" Troçki şöyle cevaplamıştı: "Asıl başarılı olursak ne olacak?") Sorun, bu üçlünün neredeyse hiçbir zaman makul bir sırayla karşımıza çıkmamasıdır: Kaotik öfke seyreltilir ya da sağcı popülizme dönüşür, isyan başarılı olur ancak hevesini yitirir ve çeşitli yollarla tavizler verilir. Bu nedenle öfke yalnızca başlangıçta değil, suya düşen özgürleştirici projelerin akıbeti olarak, sonda da ortaya çıkar. Ağustos 2014'te Amerika'da Michael Brown'ın bir polis memuru tarafından vurularak öldürülmesinin ardından Ferguson'da patlak veren protestoları hatırlayın. O protestolar, Walter Benjamin'in "ilahi şiddet"inin güncel örnekleri değil miydi? Uzun vadeli bir stratejinin parçası değil, Benjamin'in ifadesiyle, amaçsız araçlardı. Nisan 2015'teki Baltimore isyanı gibi, Ferguson'ı izleyen diğer protestolara ilaveten, alevler içindeki binlerce arabaya, halk şiddetinin büyük infilakına şahit olduğumuz 2005 sonbaharındaki Fransa banliyö isyanları için de aynısı söylenemez mi? Söz konusu protestolarda göze çarpan, protestocularda pozitif bir ütopyacı ihtimalin topyekûn eksikliğidir: '68 Mayıs'ı ütopyacı bir tasavvura sahip öğrenciler ve işçilerin başını çektiği bir isyansa, 2005'teki Paris banliyö isyanları ortak bir tasavvur iddiasına sahip olmayan gettolaştırılmış göçmen topluluklarda meydana gelen patlamalardı. Şu hep tekrarlanan basmakalıp görüşte, post-ideolojik bir çağda yaşadığımız görüşünde bir mantık varsa, işte burada karşımıza çıkar. Zira alevler içindeki Paris banliyölerinde bir programın *yokluğu* başlı başına yorumlanması gereken bir olgudur. İdeolojik-siyasi açmazımıza dair çok şey söyler bize bu. Seçim toplumu olmakla böbürlenen fakat dayatılan demokratik konsensüsten başka tek seçeneğin körü körüne taşkınlık olduğu bu evren, nasıl bir yerdir?

Göran Therborn, çıkmazımızı şöyle özetler: "İnsan türünün tamamı için iyi bir dünya ihtimali hiç bu denli büyük olmamıştı. Fakat insanın potansiyeli ile bütün insan türünün mevcut koşulları arasındaki boşluk da herhalde hiç bu denli büyük olmamıştı."[4] Bu boşluk niye? *Sosyalizm Fikri*'nde[5] Axel Honneth, bugünkü durumun büyük paradoksuyla yola çıkar: Küresel kapitalizme karşı gitgide büyüyen ve sık sık öfke patlamalarına yansıyan bir memnuniyetsizlik var fakat bu öfkeyi yeni bir solcu projeye tercüme etmek gitgide olanaksızlaşıyor. Perçinlenen öfke bir programa yansıdığında ise genellikle sağcı popülizm kisvesine bürünüyor. Müslüman köktenciliğin esrarengiz yükselişine kafa yorarken, aynı zamanda Polonya, Macaristan ve Hırvatistan gibi ülkelerdeki dini-ulusalcı köktenciliğin bir o kadar esrarengiz olan yükselişine de kafa yormamız gerekmez mi? Son birkaç on yıldır Polonya, Avrupa'daki birkaç kayda değer başarı öyküsünden biriydi: Sosyalizmin düşüşünden sonra gayri safi milli hasıla iki katın üstüne çıkmıştı ve son birkaç yıldır ılımlı liberal-merkezci Donald Tusk hükümeti görevdeydi – derken, Macaristan'daki gibi sarsıcı yolsuzluk skandalları olmaksızın, birdenbire aşırı sağ başa geçti ve şimdilerde – annenin sağlığının ölümcül tehlikede olduğu, tecavüz ve fetüs deformasyonu gibi sınır gebelik vakalarında dahi– kürtajın yasaklanmasını isteyen yaygın bir hareket sürmekte. Neler oluyor?

Polonya örneğini önemli kılan başka bir sebep daha var: Başarısızlığa mahkum çelişkili bir siyaset olarak gördükleri otoriter popülizmi ciddiye almayı reddeden hâkim sol-liberallere güçlü bir ampirik çürütmeyle cevap veriyor. Bu görüşleri prensipte doğru olabilir –J. M. Keynes'in söylediği gibi, uzun vadede hepimiz ölmüş olacağız– fakat (pek) kısa (olmayan) vadede pek çok sürprizle karşılaşabiliriz:

> 2017'de Amerika'nın (ve muhtemelen Fransa'nın) başına geleceklere dair yaygın kanı, esasen zenginlere yarayan tartışmalı politikalar be-

nimseyecek dengesiz bir yöneticinin başa geçeceği. Fakirler kaybedecek çünkü popülistler her ne kadar vaatlerde bulunmuşsa da imalat işlerini yeniden canlandırmalarına dair umut yok. Bunun yanında, yoğun göçmen ve mülteci akını da devam edecek çünkü popülistler sorunun gerçek sebeplerine eğilmeyi planlamıyor. En nihayetinde, etkili yönetim yetisi olmayan popülist hükümetler çatırdayacak, liderleri ya görevden azledilecek ya da tekrar seçilmeyecek. Ne var ki, liberaller yanılmıştı. PiS (iktidardaki sağcı-popülist Hukuk ve Adalet partisi) kendisini ideolojik hükümsüzlükten sıyırarak, rekor bir hız ve verimle afallatıcı değişimler getirmeyi başaran bir partiye dönüştürdü (...) Polonya'nın çağdaş tarihindeki en büyük sosyal transferleri gerçekleştirdi. Ebeveynler birinci çocuklarından sonraki her çocuk için aylık 500 zloti (120 dolar) yardım alıyor, daha fakir aileler ise bu yardımı her çocuk için alıyor (Polonyalıların üçte ikisinden fazlası daha az kazansa da Polonya'da ortalama aylık gelir 2900 zloti). Sonuç olarak yoksulluk oranı %20-40, çocuklar arasında ise %70-90 oranında düştü. Liste uzun: 2016'da hükümet 75 yaş üzerindekilere ücretsiz ilaç uygulaması başlattı. Şimdi asgari ücret sendikaların beklediğinin üstünde. Emeklilik yaşı hem kadın hem de erkekler için indirilerek kadınlar için 60, erkekler için 65 oldu. Hükümet aynı zamanda düşük gelirli vergi mükellefleri için vergi indirimi planlıyor.[6]

PiS, tam da Fransa'da Marine le Pen'in vaat ettiklerini yapıyor: Kemer sıkma karşıtlığı –hiçbir solcu partinin düşünmeye cesaret edemediği sosyal transferler– ve buna ilaveten ulusal kimliği pekiştiren ve göçmen tehdidiyle başa çıkmayı taahhüt eden düzen ve güven vaadi. Sıradan insanın iki büyük kaygısına doğrudan hitap eden bu terkibin hakkından kim gelebilir? Resmi "sol" kemer sıkma politikaları dayatırken (ve bir yandan da çokkültürlülük haklarını vs. müdafaa ederken) popülist sağın fakirlere yardım etmek için kemer sıkma karşıtı önlemler izlediği (ve bir yandan da yabancı düşmanı ulusalcı bir gündem gözettiği) acayip ve sapkın bir tablonun hatları belirmeye başladı – Hegel'in *die verkehrte*, "tersine çevrilmiş dünya"sının en yeni sureti bu.

Peki Trump da aynı rotada ilerlerse? Ilımlı himayecilik ve geniş çaplı bayındırlık işleri projesinin göçmen karşıtı güvenlik önlemleri ve Rusya'yla yeni sapkın barışla bir araya gelmesi bir şekilde işe yararsa? Fransızcada bazı fiiller ve bağlaçların ardından *ne explétif* kullanılır; ona aynı zamanda "olumsuz olmayan *ne*" denir çünkü kendi içinde olumsuz değeri yoktur – "ana tümcenin anlamının olumsuz (olumsuz-kötü veya olumsuz-olumsuzlanan) bir anlamı olduğu durumlarda, örneğin korku, uyarı, kuşku ve olumsuzlama ifadelerinde kullanılır."[7] Örnek: *Elle a peur qu'il ne soit malade* ("Onun hasta olmasından korkuyor"). Lacan, bu fazladan olumsuzlamanın, hakiki bilinçdışı arzumuzu bilinçli dileğimizden ayıran boşluğu kusursuzca ifade ettiğini söylemişti: Bir kadın kocasının hasta olmasından korkuyorsa, aynı şekilde onun hasta olmamasından da endişelenebilir (onun hasta olmasını arzulayabilir). Trump karşısında dehşete kapılmış sol-liberaller hakkında da aynı şeyi söyleyemez miyiz? *Ils ont peur qu'il ne soit une catastrophe.* Asıl korktukları şey, onun bir felaket olmaması.

Şimdi diğer uca, yeni bir gücün inşasına geçelim. Syriza hükümetinin AB'nin baskısına karşı referandumu kazanarak kemer sıkma politikasına "hayır" demesinden bir gün sonra baskıya topyekûn teslim olması, bu nefes kesici tersine çevirme, iktidardaki çağdaş solcu siyasetin mutlak "sonsuz yargı"sını (zıtların örtüşmesi) sergilemiştir: Bu dolaysız, acımasız bir tersine çevirmeydi, iki uç arasında aşamalı bir uzlaşı olmadı, yavaşça bir tavize doğru kayılmadı – Syriza kemer sıkma politikasına katiyen "hayır" dedikten hemen sonra, onun sadık icracısına dönüştü. Birtakım koşullardan (örneğin korkudan, hatta Syriza yönetiminin düpedüz yozlaşmış olmasından) dem vurarak bu paradoksun önemini azaltmaktansa onu en saf hâliyle kabul etmeliyiz. Muhatabımız, en yüksek etik tutumun bir o kadar ilkeli bir itaate dönüştüğü tam anlamıyla Hegelci diyalektik tersine çevirmedir.

V for Vendetta'nın (2006) final sahnesinde, Guy Fawkes maskesi takmış binlerce silahsız Londralı Parlamento'ya yürür, ordu kalabalığın Parlamento'ya girmesine izin verir ve halk yönetimi devralır. Finch, Evey'ye V'nin kim olduğunu sorduğunda Evey şöyle der: "O hepimizdi." Evet, bu hoş, coşkulu bir andır ama *V for Vendetta 2. Bölüm*'ü izleyebilmek için annemi köle olarak satmaya hazırım: Halk zaferinin ertesi günü neler olurdu? Gündelik yaşam nasıl (yeniden) örgütlenirdi?

Son yıllarda (New York, Paris ve Madrid'den tutun da Atina, İstanbul ve Kahire'ye varana dek) yüz binlerce kişinin alanlarda toplandığı büyük halk protestolarının yükselişini takiben, "birleştirme" (Latour ve Delanda'nın kullandığı birleştirme teorisi [*assemblage theory*] anlamında değil, kamu alanlarında bir araya gelme olgusunu analiz etme anlamında), onun performatif etkileri, mevcut güç ilişkilerine meydan okuma potansiyeli, teoride rağbet gören bir konu hâlini aldı. Bu konuya kuşkucu bir mesafe alınmalı: Zira erdemleri ne olursa olsun, bir protestoyu birleştirmekten yeni bir gücün uygulanmasına nasıl geçiş yapılacağı, yeni gücün eskisine kıyasla nasıl işlev göstereceği gibi elzem sorulara hiç ilişmez. Jean-Claude Milner'in anlattığına göre Althusser, insanları memurlar, hizmetçiler ve baca temizleyicileri olarak üç sınıfa ayıran Kierkegaard misali, devrimci liderlerin bir tipolojisini çıkarmıştır: Atasözü alıntılayanlar, atasözü alıntılamayanlar ve (yeni) atasözleri icat edenler. İlk grupta hergeleler vardır (Althusser, Stalin'i bu grupta düşünmüştü), ikinci grupta başarısızlığa uğramaya mahkum büyük devrimciler yer alır (Robespierre); sadece üçüncü grup bir devrimin gerçek doğasını anlayan ve başarılı olanlardan meydana gelmektedir (Lenin, Mao). Milner'ın bu üçlüye dair okumasını bir yana bırakırsak (başarılı olan hakiki liderler, ithal ettikleri devrimci görüşün köklerinin aslında memleketlerinde olduğu izlenimini uyandırmak için onu halka hitap eden atasözleri kılığına büründürür[8]), bu üçlünün önemi, büyük Öteki'yle ilişki kurmanın

üç farklı yoluna tekabül etmesinde yatar (simgesel töz, yazılı olmayan gelenek ve bilgeliklerin alanı, en iyi şekilde atasözlerinin aptallığında ifade bulur). Hergeleler, devrimi uluslarının ideolojik geleneğine yeniden kazımakla yetinir (Stalin'e göre Sovyetler Birliği, Rusya'nın ilerici gelişiminin son kademesiydi). Robespierre gibi radikal devrimciler, yeni bir gelenekler bütünü sunmada başarılı olmaksızın geçmişten bir kopuş tatbik etmekle yetindiklerinden dolayı başarılı olamaz (Robespierre'in dinin yerine yeni Yüce Varlık kültünü getirme fikrinin nasıl suya düştüğünü hatırlayın). Lenin ve Mao gibi liderler (hiç olmazsa bir süreliğine) başarılı olmuştur çünkü yeni atasözleri icat etmiş, böylelikle gündelik yaşamı düzenleyen yeni gelenekler uygulamışlardır. En güzel Goldwynizmlerden biri, eleştirmenlerin filmlerinde çok fazla eski klişe olduğundan yakındığını duyan Sam Goldwyn'in senaryo departmanına yazdığı nottur: "Daha fazla yeni klişeye ihtiyacımız var!" Goldwyn haklıydı, zira bir devrimin en zor görevi, sıradan gündelik hayat için "yeni klişeler" yaratmaktır.

Hüsrana uğramış pek çok radikal solcu arasında yeraltında bir fikir dolanıyor. Bu fikir, 1968 hareketini izleyen terör kararının (Fransa'da Action Directe, Almanya'da Baader-Meinhof) daha yumuşak bir tekrarını içeriyor: Büyük kitleleri uyandırabilecek ve radikal özgürleşmeye yeni bir itici güç sağlayabilecek yegâne şey, ancak radikal (tercihen ekolojik) bir felakettir. Bu fikrin son sürümü mültecileri içeriyor: Ciddi oranda mülteci akışı, Avrupa radikal solunu diriltebilir. Bu düşünce zincirinin müstehcen olduğunu düşünüyorum: Böyle bir gelişmenin muhakkak göçmenlik karşıtı barbarlığa tavan yaptıracak olması bir yana, bu fikrin asıl çılgınca yanı, proleter eksikliğinin oluşturduğu boşluğu proleterleri dışarıdan ithal ederek doldurmaya, yani taşıyıcı bir devrimci fail aracılığıyla devrime ulaşmaya teşebbüs etmesidir...

Elbette, solun üst üste yenilgilerinin zaferle sonuçlanabilecek uzun bir eğitim sürecindeki adımlardan ibaret olduğu ileri sürü-

lebilir – örneğin Occupy Wall Street, Bernie Sanders hareketinin zeminini oluşturmuştur ve Sanders hareketi de sırası gelince büyük ve örgütlü bir sol hareketin yükselişinin ilk adımı olabilir. Gelgelelim, iktidar yapısının 1968'den bu yana itiraz hareketlerini kendini yenilemenin bir kaynağı olarak kullanma konusunda olağanüstü bir beceri sergilemiş olduğu kolayca söylenebilir. Peki madem tablo çok karanlık, neden pes edip mütevazı reformculuğu kabullenmiyoruz? Sorun çok basitçe şu ki, küresel kapitalizm bizi küresel kapitalist demokrasinin hudutları dahilinde denetlenemeyen, hatta zaptedilemeyen bir dizi antagonizmayla yüzleştiriyor. Bizzat Elon Musk, yani SolarCity ve Tesla'nın kurucusu, Silikon Vadisi'nin ikonik figürü, "Robotlar işlerinizi alacak, hükümetler maaşınızı ödemek zorunda kalacak" formülünü ortaya attı:

> Bilgisayarlar, zeki makineler ve robotlar, görünüşe bakılırsa geleceğin işgücü olacak. Elon Musk, gitgide daha fazla meslek yerini teknolojiye bıraktıkça, insanların yapacak daha az işi olacağını, en sonunda da devlet ödemeleriyle hayatını sürdüreceğini öngörüyor. Musk'a göre başka bir seçenek olmayacak: "Otomasyona bağlı olarak, bu durumun evrensel temel gelir veya ona benzer bir şeyle neticelenmesi epey güçlü bir olasılık."[9]

Bu ihtimal kapitalizmin sonu değilse nedir? Musk'ın formülünün sırf yerel işbirliklerin oluşturduğu bir şebekeye değil, güçlü bir devlete işaret ettiği de dikkate alınmalı. O hâlde bugün yegâne *gerçek* soru şu: Kapitalizmin, doğanın (insan doğasının) bir gerçeği olarak kabul edilmesini teyit ediyor muyuz, yoksa günümüzün küresel kapitalizmi kendi sonsuz yeniden üretimini engelleyecek güçte antagonizmalar içeriyor mu? Böylesi dört antagonizma bulunur. Kapsamlarına göre bu antagonizmalar şu şekildedir: 1) en geniş anlamda *kültürel müşterekler*, "maddi-olmayan" sermaye müşterekleri: "Bilişsel" sermayenin anında toplumsallaşan biçimleri, öncelikle dil, iletişim ve eğitim

araçlarımız, buna ilaveten denetimsiz sanal para dolaşımının absürt neticelerini içeren finansal alanımız, 2) insan kirliliğinin tehdidi altındaki *dış doğa müşterekleri*: Bütün hususi tehlikeler –küresel ısınma, okyanusların ölmesi, vs.– dünya üzerindeki bütün yaşam üretim sisteminin raydan çıkması, 3) *iç doğa müşterekleri* (insanlığın biyogenetik mirası): Yeni biyogenetik teknolojiyle beraber, bizzat insanın doğasını değiştiren bir Yeni İnsan'ın yaratımı gerçekçi bir ihtimal hâlini alıyor. Son olarak, diğer maddeler kadar önemli olan 4) *bizzat insanlık, ortak toplumsal ve siyasal alan müşterekleri*: Kapitalizm küreselleştikçe, İÇERİDEKİLER ile DIŞARIDAKİLER'i birbirinden ayıran yeni duvarlar ve apartheid'lar ortaya çıkıyor. Bu küresel bölünmeye yeni jeopolitik bloklar arasındaki gerilimlerin tırmanması eşlik ediyor ("medeniyetler çatışması"). Komünizm düşüncesinin diriltilmesini meşrulaştıran da bu "müşterekler" bahsidir: Müştereklerin gitgide "kuşatılması"nın tam da kendi yaşamlarının özünden dışlananların proleterleştirilme süreci olduğunu görmemizi sağlar.

Sadece dördüncü antagonizma, dışlananlarla ilgili olan, komünizm terimini meşrulaştırır: İlk üçü, insanlığın ekonomik, antropolojik, hatta fiziksel açıdan hayatta kalmasına ilişkin sorularla ilgiliyken, dördüncüsü en nihayetinde adalet sorunudur. Fakat bu noktada, sosyalizm ile komünizm arasındaki ilişkiye dair o eski ve sıkıcı soruya çatarız: Bir radikal özgürleştirici hareket hedefine neden komünizm densin? Marksist gelenekte sosyalizm komünizmin (kötü anlamda) meşhur alt aşaması olarak kavramsallaştırılmıştı, yani "ilerleme" sosyalizmden komünizme doğru gerçekleşmeliydi. (Zaten "gerçekte varolan sosyalizm"de hayatın hüzünlü gerçekliğini yansıtan pek çok fıkra vardır. Bunların birinde, Moskova'da bir grup insan, üstünde "Yirmi yıl sonra tam komünizme geçiyoruz!" yazılı kocaman bir propaganda posterini okuyordur. Gruptakilerden biri gülmeye, neşeyle hoplayıp zıplamaya başlar ve diğerleri ona neden böyle yaptığını so-

runca şöyle cevap verir: "Ben kanserim, yirmi yıla çıkmam!") Gelgelelim işin aslı farklıydı; çoğu sosyalist ülke, ilkel fakat radikal bir komünizmle yola çıktı (1918-1920 arasında Sovyetler Birliği gibi) ve daha sonra, hayatta kalabilmek için "gerilemek" ve eski toplumla uzlaşmak zorunda kaldı. Böylece gelişim çizgisi komünizmden (eski ve yeniyi birleştiren) sosyalizme doğru ilerledi. Bugün yapabileceğimiz en kötü şey, "komünizm" teriminden vazgeçip "demokratik sosyalizm"in seyreltilmiş bir türünü savunmaktır. Karşı karşıya olduğumuz görev, tam da komünizmin yeniden icat edilmesi, muğlak bir toplumsal dayanışma kavramının çok ötesine uzanan radikal bir değişimdir. Tarihsel değişim sürecinde bizzat hedefinin yeniden tanımlanması gerekse de, "komünizm"in, sosyalizmin başarısızlığından sonra ortaya çıkan hedefin ismi olarak yeniden icat edilmesi gerektiği söylenebilir.

Bugün kurulu düzenin "radikal" teoriye verdiği tepkiyi, Hegel *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*'nin önsözünde, J. V. Müller'in bir mektubundan bahsederken tasvir etmiştir. "Joh. V. Müller, 1803'te Fransız yönetimi altındaki Roma'nın durumundan bahsederken şöyle yazmış, 'Okulların durumunun sorulduğu bir profesör şu cevabı verdi: '*On les tolere comme les bordels* (Genelevler gibi hoşgörülüyorlar!)'"[10] Günümüzde "radikal" akademide olanların çoğu da benzer şekilde hoşgörülmüyor mu? Orada olanların "pek bir yararı yoksa bile bir zararı da yoktur. Dolayısıyla fikir şudur: Faydasızsa zararı yok."[11] Benim görüşüm, ancak yeniden icat edilmiş bir komünizmin teoriye özgürleştirici kuvvetini geri verebileceğidir.

Komünizme yönelik bu yaklaşım (ki son zamanlarda pek çok kitabımda irdelendi) yenilerde bir dizi eleştiriye maruz kaldı. Eleştirmenlerimin dile getirdiği belli başlı beş vebalim şöyle: (herkesin malumu) Avrupamerkezciliğim, yani evrensel özgürleşme projesinin Avrupalı köklerindeki ısrarım; Syriza hükümetinin referandumdaki galibiye-

tinin ardından Sol Platform'un daha radikal bir önlem (Grexit gibi) önerisine karşı çıkmam; mültecilerin ve göçmenlerin yeni küresel proletarya konumuna yükseltilmesini eleştirmem ve kültürel kimliğe ilişkin sorunların ısrarla üstünde durmam; LGBT+ hareketinin birtakım ideolojik unsurlarına ilişkin dile getirdiğim kuşkular ve elbette, "faşist" Donald Trump'a "destek vermem." Beklendiği gibi, bütün bu serzenişler, benim her türlü sahici radikal tedbire muhalefet eden homofobik ve Avrupamerkezci bir ırkçı olduğum tezinde birleşiyor... Bu kitap, söz konusu eleştirileri sistematik olarak cevaplıyor.

Umutsuz Olma Cesareti sahiden karanlık bir kitap, zira ben karamsar olmayı tercih ediyorum: Ben bir şey beklemezken, hatta ara sıra hoş şaşkınlıklar yaşarken (çünkü işler genelde gidebileceği kadar berbat gitmez), iyimserler umutlarının sürekli suya düştüğüne şahit olur ve bunalımdan kurtulamaz. İki kısımdan oluşan bu kitap, karanlık teşhisi iki zeminde sergiliyor: İçinde bulunduğumuz ekonomik-siyasi kargaşa zemini – "Küresel Kapitalizmin İniş Çıkışları" – ile siyasi ve ekonomik savaşların verildiği ideolojik sahnenin zemini – "Gölgelerin İdeolojik Tiyatrosu." (Bu tiyatro hiçbir surette "hakiki" ekonomik mücadelenin ikincil bir yansımasından ibaret değil, tam da "hakiki" savaşların verildiği sahnedir.) Birinci Kısım, küresel kapitalizmin kördüğümlerinin kuşbakışı bir değerlendirmesini yapıyor, daha sonra küresel kapitalist açmazdan bir kurtulma çabası olarak Syriza'nın kaderine eğiliyor ve dinin Çin ve İsrail'de bir siyasi etmen kisvesi altında geri dönüşünü genel hatlarıyla değerlendirerek kapanıyor. İkinci Kısım, dini köktencilik kaynaklı sözüm ona "terörist tehdit" üstüne bir analizle açılıyor, ardından muhafazakârlar ile politik doğruculuğun güçleri arasında dünya çapında süregiden cinsellik muharebesini ele alıyor ve bu kördüğümlere verilen yaygın tepkiye, yani popülist öfkeye odaklanarak sona eriyor. Süregiden jeopolitik gerilimlerin Üçüncü Dünya Savaşı'na yol açma ihtimaline eğilen kısa final ise daha karanlık bir tablo çiziyor.

BİRİNCİ KISIM

Küresel Kapitalizmin İniş Çıkışları

I.

Küresel Kapitalizmin Huzursuzluğu

KUBBENİN ALTINDAKİ ÇALKANTILAR

Edgar G. Ulmer'ın klasik korku filmi *Kara Kedi*'de (1934) Bela Lugosi'nin (Werdegast) ile Boris Karloff'un (Poelzig) canlandırdığı karakterler arasındaki karşıtlık, aktörlerin önceki ekran imajlarına göndermede bulunan "yaşayan ölü"nün iki modu arasındaki karşıtlıktır – Lugosi, travmatik geçmişe takıntılı hayaletimsi hayatta kalan, Karloff ise makinevari bir canavardır, yani vampirvari yaşayan ölü ile Frankestein tarzı canavar karşı karşıyadır (oyunculukları açıkça gözler önüne serer bunu: Lugosi'nin Draculavari tavırlarıyla Karloff'un cansız devinimleri karşıtlık içindedir.) Bütün film, Lugosi'nin Karloff'un derisini canlı canlı yüzmeye koyulduğu teatral bir sadomazoşist işkence sahnesine işaret eder. Aristokrat vampir ile proleter yaşayan ölü arasındaki bu karşıtlık, asgari düzeye indirgenmiş sınıf çatışmasının karşıtlığı değil midir? Peki bu deri yüzme, bizim zamanımızda nasıl biçimlerde karşımıza çıkar?

2015'in ilk yarısında Avrupa radikal özgürleştirici hareketlerle meşgulken (Syriza, Podemos), ikinci yarısında mültecilerle beraber dikkatler "insani" soruna kaydı – sınıf çatışması, liberal-kültürel hoş-

görü ve dayanışma gündemleriyle kelimenin tam manasıyla bastırıldı ve yerinden edildi. 13 Kasım 2015'te Paris'te meydana gelen terör saldırılarıyla beraber (büyük sosyoekonomik sorunlara işaret eden) mülteci krizi bile, bütün demokratik kuvvetler ile onların amansız bir savaşa tutuştuğu terörist güçler arasındaki basit karşıtlığın gölgesinde kaldı. Bunun devamında olanlara inanmak hiç de zor değil. Örneğin, paranoyak bir hâlde, mülteciler arasında IŞİD unsurları arandı (medya, teröristlerden ikisinin Avrupa'ya mülteci olarak, Yunanistan üzerinden girdiğini neşeyle aktarmıştı[12]). Paris terör saldırılarının en büyük kurbanları bizzat mültecilerken, *Je Suis Paris** tarzı yavanlıkların ardındaki esas galipler, iki tarafta topyekûn savaşın partizanları olacak. Paris saldırılarını itham etmemizin *asıl* yolu, sırf terör karşıtı acınası dayanışma şovlarına katılmak değil, basit *cui bono*** sorusunda diretmektir. IŞİD teröristlerini ("korkunç eylemleri her koşulda Avrupa'nın zalim müdahalelerine tepkilerdir" şiarıyla) "daha derinden anlamak" gibi işlere kalkışılmamalı: Onları oldukları şey olarak, yani Avrupalı göçmenlik karşıtı ırkçıların İslamofaşist muadili olarak vasıflandırmalıyız – bu ikisi, madalyonun iki yüzüdür.

Fakat durup düşünmemiz gereken biçimsel bir diğer unsur vardır – saldırıların biçiminin ta kendisi. Saldırılar, normal hayatın bir anlığına gaddarca aksatılması şeklinde gerçekleşmiştir. (Saldırılan nesneler, askeri veya siyasi hedefler değildir, gündelik popüler kültürü temsil eder; restoranlar, rock konseri venüleri gibi.) Gelişmiş Batı ülkelerindeki saldırılar, genellikle bu terörizm formundadır – anlık bir aksatmadır– ve şiddetin hayatın daimi bir gerçeği olduğu pek çok üçüncü dünya ülkesiyle net bir zıtlık içerisindedir. Kongo, Afganistan, Suriye, Irak, Lübnan'da gündelik hayatı düşünün – oralarda yüzlerce insan öldüğünde neden dünyanın dört bir yanından feryatlar ve dayanışma çağrıları yükselmez? *Artık*, gündelik hayatın

*Ben Parisim

** Lat. "Kimin yararına?" (ç.n.).

(Batı'nın katılımı ya da suç ortaklığıyla) kesintisiz terör ve dehşetten ibaret olduğu ülkelerin aksine, zaman zaman öylece infilak eden terörist şiddetin tehdit ettiği bir "kubbe"nin altında yaşamakta olduğumuzu unutmamalıyız.

Kapitalist Dünyanın İç-Evreninde (2013) kitabında Peter Sloterdijk, günümüz küreselleşmesinde dünya düzeninin gelişimini tamamladığını ve bir kapitalist sistem olarak hayatın bütün koşullarını belirlediğini anlatır. Bu gelişmenin ilk simgesi, 1851'de ilk dünya sergisine ev sahipliği yapan Londra'daki Kristal Saray'dır: Sınırları görünmez olmakla beraber dışarıdan neredeyse aşılamayan ve küreselleşmenin bir buçuk milyar "galibinin" mesken tuttuğu bir iç-evrenin inşası ve genişlemesi olan küreselleşmenin kaçınılmaz dışlamacılığı. İçeridekilerin sayısının üç katı kapının dışında bırakılmıştır. Netice itibarıyla, "sermaye dünyasının 'iç-evreni', bir agora ya da açık hava fuarı değildir; tam tersine, bir zamanlar dışarıda olan her şeyi içeriye toplamış bir 'seradır.'"* Kapitalist aşırılıklar üzerine inşa edilmiş bu iç-evren, her şeyi belirler: "Yeni Çağın asıl konusu, dünyanın güneş etrafında dönmesi değil, paranın dünya etrafında dolaşmasıdır."** Dünyayı küreye dönüştüren sürecin ertesinde toplumsal hayat "ancak daha geniş bir iç mekânda, evsel düzeni olan ve yapay sistemlerle havalandırılabilen dâhili yerlerde"*** sürdürülebilir. Kültür kapitalizmi hüküm sürerken, dünyayı biçimlendirici bütün çalkantılar böylece kapsanır: "Bu koşullar altında artık tarihi olaylar gerçekleşemez, sadece ev kazaları yaşanabilir."[13]**** Sloterdijk'ın isabetli tespiti, kapitalist küreselleşmenin sadece açıklık ve fethi temsil etmediği, aynı zamanda İçeri'yi kendi Dışarı'sından ayıran, dışa kapalı bir

* Peter Sloterdijk, *Kapitalist Dünyanın İç-Evreninde*, çev. İlknur Aka, Kırmızı Yayınları, s. 28 (ç.n.).
** A.g.e., s. 77 (ç.n.).
*** A.g.e., s. 272 (ç.n.).
**** A.g.e., (ç.n.).

kubbe olduğudur. İki veçhe birbirinden ayrılamaz: Kapitalizmin küresel erimi, kubbenin koruduğu insanları kabuğunun dışında kalanlardan ayırmak suretiyle bütün dünyaya radikal bir sınıf ayrımı getirmesinde temellenmiştir.

Hem Paris'teki son terör saldırıları hem de mülteci akını, kubbemizin dışında kalan ve genellikle şiddetin hüküm sürdüğü uzak ülkelerle ilgili televizyon haberleri olarak karşımıza çıkan şiddetli dünyanın anlık anımsatıcılarıdır – bizim gerçekliğimizin bir parçası olmaktansa ona tecavüz ederler. Etik-siyasi vazifemiz, salt kubbemizin dışındaki gerçekliğin farkına varmak değil, bu dehşetlerin sorumlularından olduğumuzu tamamıyla kabul etmektir. James Mangold'un *Güçlüler Bölgesi* (*Cop Land*, 1996) filmi, New York polisinden rüşvetçi bir yüzbaşı olan Ray Donlan'ın (Harvey Keitel) New Yorklu polis memurlarının aileleriyle beraber güven içinde yaşayabileceği bir yer kurduğu Garrison'da geçer (nehrin diğer tarafında, Manhattan'ın karşısındaki hayali bir New Jersey'dir burası). Dürüst bir polis olan Freddy Heflin (Silvester Stallone) onun yöntemine ilişkin ahlaksal kaygılarını ifade ettiğinde Donlan şöyle karşılık verir:

> Freddy, ben polisleri, iyi adamları bu kentte yaşamaya davet ettim. Bu adamlar geçim derdinde; her gün o köprüyü geçip her şeyin tersyüz olduğu, polisin suçlu, suçlunun mazlum olduğu o kente gidiyorlar. Tek yaptıkları, ailelerini o kentin pençesine düşmeden oradan kurtarmaktı. Biz her şeyin kafana yattığı, korku duymadan sokakta yürüyebildiğin bir yer kurduk ve sen karşıma geçmiş işleri yoluna koymaktan, şehirdeki herkesin el ele tutuşup 'Biz dünyayız' şarkısını söylemesinden bahsediyorsun. Çok hoş. Ama Freddy, bu çocuksu planını hiç düşünmeden, alametleri hesaba katmadan, bir kibrit kutusunun arkasına çiziktirmiş gibisin. Ben her şeyi hesaba katıyorum ve bu kentin yok edildiğini görüyorum. Bunun olmasını istemezsin, değil mi?

Donlan'ın neredeyse ontolojik toplumsal gerçeklik tasavvurunun hangi açıdan yanlış olduğunu görmek güç değildir: Bir grup polis memuru yozlaşmış Manhattan'dan uzaklaşarak kendi sığınaklarını kurmuştur ancak köylerinde suçu önlemelerini, güvenli ve dostane yaşam tarzlarını muhafaza etmelerini sağlayan, tam da Manhattan'ın yozlaşmış suç evrenine tam katılımlarıdır. Bunun anlamı, Manhattan'daki suçun düzenli yeniden üretimine katkıda bulunan şeyin, tam da güvenli sığınakları için duydukları endişe olmasıdır – en ehemmiyetsiz sokak suçluları haricinde Manhattan suç dünyasının tüm aktörleri için de aynısı söylenebilir. Mafya patronları da güvenli aile sığınaklarını muhafaza etmek için aynısını yapmaz mı? Bu kümelenmenin döngüselliğine dikkat edilmeli: Bir sığınak yaratma ve onu çılgın dış dünyadan koruma çabası, tam da bizi korumaya yeltendiği dünyayı üretir. Güney Kore'de, Seul Incheon Havaalanı civarında sıfırdan inşa edilen, çeyrek milyon sakiniyle âdeta taşa kazılı yüce bir ideolojik manifesto olan Songdo şehrinde de birebir bu paradoks karşımıza çıkmaz mı? "Songdo, Ruhsuz Küresel Şehir" yazısında Francesco Martone, Songdo'nun nasıl kurulduğunu şöyle anlatıyor:

> (...) sınırları ve morfolojileri değiştiren insan elinin denizi doldurarak elde ettiği 6,5 kilometrekarenin (üzerine inşa edildi). Sonunda 250.000 kişiye ev sahipliği yapacak ve hızla rağbet gören bir yere dönüşüyor; öyle ki, pek çok pembe dizi yıldızı Doğu'nun Beverly Hills'i olarak görmek istedikleri bu yere taşındı.
>
> Ancak şimdiki hâliyle şehir neredeyse bomboş fütüristik binalardan, geniş bulvarlarda başıboş dolaşan tek tük bisikletçiden ve gece gündüz işleyen şantiye sahalarından ibaret. Arka fondaki kanallar, ticaret gemileriyle dolu. Bu çokkatlı çelik ve kristal binaların arasında, arabalarla dolmayı bekleyen neredeyse bomboş yollarda yürümek, sınırdan yoksun liberalizmin Truman Show'unda yaşamaya benziyor (...) Yatırımcıların vergi muafiyetinin yanı sıra her türlü dokunulmazlığın keyfini

sürdüğü bir tür "şehir-devlet" bu. Aşırı liberalizmin plastik ve sanal performansı, gündelik gerçekliğin ve metalaştırılmış doğanın şeyleşmesi, Yeşil Yeni Düzen ile büyüme arasındaki imkânsız denklik, kışın buz gibi soğuk, yazın ise yakıcı sıcaklıkta rüzgârların dövdüğü, düz kuma dikilmiş ağaçlar ve sahte kayalıklar (...)

Ramsar Sözleşmesi için müthiş önem taşıyan ve aralarında "Platalea Minor" da olmak üzere tam 11 göçmen kuş türünün bir zamanlar yaşadığı hassas bir ekosistemin yerinden edilmesi pahasına inşa edilen Songdo, bugün "yeşil ekonomi"nin vitrini olarak görülüyor ve methediliyor. Süperyeşil sıfır emisyonlu enerji santralleri, hassas kıyı habitatlarını mahvederken, deniz gelgitlerini enerjiye çeviriyor. Paradoksal olarak, dünyanın en büyük gelgit dalgası enerji santrali olan Temiz Gelişim Mekanizması Sihwa Gelgit Enerji Santrali, emisyon azaltımı ve karbon kredisi oluşturmak üzere kuruldu. Açıklayıcı başlığıyla, "Yeşillerin Çatışması: Yeşil Kalkınma, Habitat Korumaya Karşı – Incheon, Güney Kore Vakası" makalesi, yeşil kapitalizm ile ekoloji arasındaki zıtlığa işaret eder. Hakların piyasanın ve finansın hükmüne tabi olduğu suni bir yerde ne tür bir ekolojik dönüşüm mümkün olur ki? Antiseptik ve ruhsuz bir Yeşil Yeni Düzen, laboratuvarı andıran bir yer değil midir?

Dünyanın başka bölgelerindeki kaynakların sömürülmesiyle işleyen vahşi liberalizmin yeni cephesi, iş kanunlarından ve vergiden muafiyetin egemen olduğu o kara delikler, uzay ve zamanda asılı, "in vitro" geliştirilen, IFEX benzeri kentsel sınırötesi alanlar olacak. İşin aslı, Songdo hâlihazırda "sınırötesi" alanlardan biri ve vergi cennetleri ile Serbest Üretim Bölgeleri gibi kamu denetiminden uzak, paralel bir güç coğrafyası, bir paralel yönetim ağı oluşturur, anormallik veya alternatif tahayyül etmez (...) Dolayısıyla planlama firması Kohn Pedersen Fox'un tasarladığı Songdo, Central Park'ıyla, Dünya Ticaret Merkezi'yle, fütüristik bir Venedik'i çağrıştıran kanallarıyla, teknoparkı ve biyokompleksiyle, dünyanın her yerinde yeniden üretilebilecek bir şehirdir. Otellerdeki elektronik dolaplar, misafirlere otomatik lavmandan farklı derecelerde popo masajlarına varana dek pek çok seçenek sunar. Süpermarketler, cilt beyazlatmak ve ebedi gençlik yanılsamasını beslemek üzere kök hücrelerin genetik manipülasyonuyla üretilmiş kozmetik ürünler satar.[14]

Bu yeni şehir formu, en yavan tabirle, cisimleşmiş neoliberal ideolojidir; ekolojiye, eğitime ve sağlığa dair bildik "ilerici" kaygılar ile devlet denetiminden muaf piyasa ekonomisinin –tahrip edilmiş doğal habitatta "yeşil" bir çevreyle sonuçlanan– imkânsız bir bileşimidir. Tabloyu daha iyi idrak edebilmek için şehri kirli çevreden koruyan (*Zardoz* veya *Elysium* filmlerindekine benzer) devasa bir kubbe hayal etmek kâfidir; tabii kubbeye (hâlihazırda ayrılmış bir alan olan bu şehre) her türlü ayrımcılığı geride bıraktığımızdan emin olmak için transgender tuvaletlerini eklemeyi de unutmayalım.

KUBBE, DOĞU VE BATI

Günümüzün tarihsel kümelenmesinde kubbe sadece zengin Batılı ülkeleri (ve dünyanın dört bir yanındaki kopyaları) kapsıyorsa, proleterlerin kubbeye zorla girme mücadelesi "Avrupamerkezcilik" korkuluğuna karşı mücadeleyle mi ilişkilendirilmelidir? Pankaj Mishra "Batı'nın Alacakaranlığı Üzerine" yazısında, benzer bir bağlamda, "gücü devreden ve azınlık haklarını teminat altına alan Osmanlı tarzı konfederal kurumlara geri dönüşü" savunuyor:

> 21. yüzyılda –ister Batılı tarzda sosyalizm ister kapitalizm ve demokrasi üzerinden olsun– evrensel kalkınmanın eski büyüsü kati surette bozulmuştur. 19. yüzyıldan itibaren evrenselci ideolojilerin ve tekniklerin sınırsız büyüme ve siyasi istikrar sağlayacağına dair iyimser varsayımlar sürdürülemez (...) Siyasi ve çevresel olduğu kadar ahlaki ve entelektüel bir kriz de olan küresel kriz, her şeyden çok da Batılı siyaset ve ekonomi görüşlerine olan uzun teslimiyetimizi sorgulatmaktadır. Irak ve Afganistan'daki korkunç savaşlar, Libya'ya yapılan feci müdahaleler, 2008 finans

krizi, Avrupa'da çıkışsız bir sorun gibi görünen, gitgide tırmanan ve kıtada aşırı sağ partileri güçlendirmesi muhtemel olan işsizlik, çözümlenmeyen euro krizi, Avrupa ve Amerika'daki korkunç gelir eşitsizlikleri, büyük paranın demokratik süreçleri yozlaştırdığına dair yaygın kuşku, Amerikan siyasal sisteminin abes işlevsizliği, Edward Snowden'ın Ulusal Güvenlik Ajansı ifşaları ya da dünyanın dört bir yanındaki gençlerin imkân hissini ciddi anlamda yitirmeleri... Tüm bunlar, ayrı ayrı ve hep beraber, sadece Batı'nın ahlaki otoritesini azaltmakla kalmadı, entelektüel hegemonyasını da zayıflattı (...) İşte bu yüzden, Batı'nın dünyanın geri kalanına verdiği mesaj, herkesin kendi ülkesinde ulus inşası ve endüstriyel kapitalizm üzerinden sebatla kopyalamaya çabalaması gereken Batılı yaşam tarzının en iyisi olduğu mesajı, artık pürüzsüz bir güvence olmaktan çıkmıştır (...) Dünyanın "yayılmacı parçalanmışlığı" üzerine düşünen Amerikalı antropolog Clifford Geertz, "büyük uyumların, birbiriyle kararsızca bağlantı kuran daha küçük uyumlara ayrılmasının bölgesel gerçeklikleri dünyanın geneliyle bağlantılandırmayı" son derece zorlaştırdığını söylemişti. "Genel olan" bir şekilde kavranacaksa, yeni birlikler ortaya çıkarılacaksa, doğrudan ve tek seferde değil, anlar, farklılıklar, çeşitlemeler, özgünlükler üzerinden, parça parça, vaka bazında kavranmalıdır. Kıymıklanmış bir dünyada, kıymıkları irdelememiz gerekir" (...) Moderniteye uzanan Batılı yol, artık "normal" addedilemez ve dünyanın diğer yerlerinde tarihsel değişimin ölçülmesinde kullanılan standart olamaz. Avrupalılar 19. ve 20. yüzyılın son derece özgün tarihsel koşullarında kendilerine özgü bir modernite yaratmıştır ve o zamandan beri diğer insanlar kâh başarılı kâh başarısız şekilde onu taklit etmeye çabalamaktadır. Oysa devleti, toplumu, ekonomiyi ve iyi yaşamı tasavvur etmenin başka yolları vardır ve daima da olmuştur. Bu yolların hepsinin kendine has güçlükleri ve sorunları olmuştur. Hâl böyleyken onları anlamak, ancak Batılı olmayan toplumlarla ve onların siyasi ve entelektüel gelenekleriyle açık ve istikrarlı bir ilişki kurarak mümkün olacaktır. Böylesi bir teşebbüs meşakkatli olmakla beraber, Batı'nın iki yüzyıl boyunca savunduğu kendinden menkul evrenselciliğinin her türlü dürtüsüne aykırı olurdu. Fakat yedi milyar insandan oluşan büyük çoğunluğun karşısındaki büyük sorunla ciddi ciddi yüzleşme niyetindeysek ona ihtiyaç duyacağız. Bu büyük sorun, birbirine

bağımlı bir dünyada eşitsizliği ve düşmanlığı derinleştirirken, haysiyetli ve sürdürülebilir bir yaşamı nasıl teminat altına alacağımız sorunudur.[15]

Bu uzun alıntı burada aktarılmaya değerdir çünkü sömürgecilik sonrası kavrayışı özetler: Batı uygarlığının küresel bir model olarak başarısızlığını ve aynı şekilde, onu taklit etmeye çalışan sömürgelikten çıkan ulusların başarısızlığını kabul etmemiz gerekir. Gelgelelim, bu teşhisin sorunlu bir yanı vardır: Evet, 11 Eylül sonrasından alınacak ders, Fukuyamacı küresel liberal demokrasi rüyasının sona ermiş olmasıdır, fakat ekonomi seviyesinde kapitalizm dünya çapında zafer kazanmıştır. Şimdi olağanüstü bir hızla büyümekte olan üçüncü dünya ülkeleridir onu onaylayan. Kültürel çeşitlilik maskesi, küresel sermayenin fiili evrenselciliği tarafından muhafaza edilir. Ve bu yeni küresel kapitalizm, siyasi olarak tamamlayıcısı olan sözde "Asya değerleri"ne dayanıyorsa eğer, daha da etkili işler. Küresel kapitalizm bölgesel dinler, kültürler, gelenekler çoğulluğuna uyum sağlamakta zorlanmaz. Dolayısıyla Avrupamerkezcilik karşıtlığındaki acımasız ironi, Batı'nın sömürgecilik karşıtlığı adına eleştirildiği ânın tam da küresel kapitalizmin sorunsuz işlemek için artık Batılı kültürel değerlere (eşitlikçilik, temel haklar, refah devleti) gereksinim duymadığı ve otoriter "alternatif modernite"yle mutlu mesut idame ettiği tarihsel an olmasıdır. Özetle, Batılı kültürel değerler, tam da eleştirel yorumlandıkları takdirde kapitalist küreselleşmeye karşı silah görevi görebileceği anda bir kenara atılmaktadır. Bunun tersi de geçerlidir; Saroj Giri'nin isabetli sözlerindeki gibi,

ırkçılık karşıtı, sömürgecilik karşıtı mücadele sayesinde haklarını güvenceye alan göçmenler kapitalist serbest teşebbüs hakkını güvenceye alıyor olabilir ve bunu da öfkeli siyahların sömürgecilikten kurtulan göçmene bağırdığı gibi "gözlerini açmayı", görmeyi reddederek yapıyor olabilir. Söz konusu serbest teşebbüs hakkı, sömürgecilik sonrası girişimcinin

güçlendirdiği sermaye birikimine çıkan bir başka yoludur: Sömürgeci farklılık yönetimine meydan okumak adına "özgür olmayan emek" ve ırksallaşmış sınıf ilişkileri üretir (...) Abartılı sömürgecilik karşıtlarının ırkçılık karşıtlığında Ayn Randcı bir sınıf pozisyonu gizlidir – zira sömürgecilik karşıtının dayandığı modern olmayan radikal başkalığın, artık kapitalist evrenseli temsil ettiğini görmek güç değildir.[16]

Giri'nin son cümlesi, Hegelci bağlayıcılığı içinde kavranmalıdır: Günümüz küresel kapitalizminin "somut evrenseli", onun bütününü üstbelirleyen ve ona rengini veren tekil biçim, Avrupalı olmayan "sömürgecilik karşıtı" kapitaliste aittir.

Giri'nin niyeti basit bir biçimde, ekonomik "sınıf mücadelesinin" (ırkçılık karşıtı, cinsel özgürlükçü, vs.) diğer mücadelelerden üstün olduğunu savunmak değildir – ırksal gerilimi basitçe sınıf farklılıklarının yansıması olarak çözümlersek, ırkın doğrudan sınıfla yerdeğişimi, indirgemeci bir yöntemle, tam da sınıf ilişkileri dinamiğini örtbas etmek olur. Giri, bu noktada Jared Sexton'ın 1992 Los Angeles ayaklanmasının ertesindeki metinlerine başvurur. Sexton,

"(Koreli Amerikalıların siyahların mahallelerinde) dükkân açabilmesinin ekseriyetle bir sınıf değişkenine dayandığını" öne süren Sumi Cho gibi akademisyenleri eleştirir. Nitekim (bu gruplar arasındaki) "gerginliklerin çoğu ırka değil sınıfa dayanabilir, dükkân sahibi Koreli göçmenler ile Afro-Amerikalı müşteriler arasındaki farklılıkları yansıtıyor olabilir." Sexton'ın işaret ettiği üzere, bu sınıf analizinin sınıf mücadelesiyle hiçbir alakası yoktur çünkü sınıf, eşit olmayan gerçek toplumsal ilişkilerden soyutlanmıştır. İkinci olarak, "sınıfa dayalı ilişki, 'kültürel farklılıklar ve ırksal husumetlerden' doğduğu varsayılan hıncı ve düşmanlığı hafifletmek için mevzubahis edilir." Dolayısıyla Cho'ya göre, "dükkân (Kore işletmeleri) açma yetisi büyük oranda, ırksal değişkenin *aksine*, sınıf değişkenine dayanmaktadır. Siyaseten steril, sulandırılmış bir sınıf mevhumuna başvurulurken, siyah karşıtı ırkçılık sorunu seyreltilir

> Sexton bu yaklaşımı "sınıf mevhumunu pasifleştirirken, ırkın önemini talileştirmek" olarak değerlendirir (...) İşte bu noktada, diğer "yasadışı" ve belgesiz göçmenler dibe itilirken ve siyahların büyük çoğunluğu sırf marjinalleşme ve mahrumiyete değil, "sosyal ölüm"e indirgenirken, sömürgecilik sonrası göçmenlerin büyük girişimcilere dönüşerek Amerikan Rüyasını canlı tuttuğuna dair o bildik hikâyeyle karşılaşıyoruz (...) Sınıfa yönelik vurgunun bu şekilde savsaklanması, yoksul siyahların üstbelirlenmiş konumunun, (serbest) piyasa ilişkilerinin doğal addedilen neticesine indirgenmesinin bir yoludur.[17]

Burada karşımıza çıkan, tam da sınıf mücadelesinin somut işleyişini örtbas etme yöntemi olarak sınıfa atıf yapmanın bir örneği değil midir? Bizzat sınıf farkı, sınıf mücadelesini örtbas eden fetiş olabilir.

Batı'nın mirası, esasen sadece sömürgeci (ve sömürgecilik sonrası) emperyalist tahakkümün mirası değil, aynı zamanda Batı'nın üçüncü dünyaya getirdiği sömürü ve şiddetin özeleştirel soruşturmasının mirasıdır. Fransızlar Haiti'yi sömürgeleştirmiştir ancak Fransız Devrimi köleleri özgürleştiren ve bağımsız Haiti'yi kuran isyanın ideolojik zeminini sağlamıştır; dekolonizasyon süreci, sömürge ulusların Batı'nın kendisinin kıldığı hakların aynısını talep etmeleriyle beraber başlamıştır. Özetle, Batı'nın (ve eleştirmenlerinin) suçlu tarihini ölçmede kullandığı standartları bizzat kendisinin sunduğu asla unutulmamalıdır. Burada biçim ve içerik diyalektiğiyle iştigal ediyoruz: Sömürge ülkeler bağımsızlık talep ettiğinde ve "köklere dönüş"ü eyleme geçirdiğinde bu dönüşün biçimi (bağımsız ulus devlet biçimi) Batılıdır. Hâl böyleyken (sömürgeleri kaybederek) yenilgiye uğrayan Batı, tam da kendi toplumsal biçimini ötekine dayatmak suretiyle galip gelir.

Alain Badiou'ya göre küresel kapitalizmde faal olan üç tip öznellik, aslında bütün alanı kapsamaz. Bu üç tip öznellik, kendisini uygarlığın yol göstericisi addeden hegemonyacı Batılı orta sınıf öz-

nelliği, Batı'ya yönelik arzu tarafından ele geçirilmiş olanlar ve son olarak, Batı'ya yönelik arzudan kaynaklı hüsran nedeniyle (kendine) zarar verici nihilizme yüzlerini dönenlerden meydana gelir. Gelgelelim, bir de küresel-kapitalist gelenekçilik vardır: Küresel kapitalist dinamiklere tam manasıyla katılırken, onun istikrarsızlaştırıcı aşırılıklarını (Konfüçyüsçülük, Hinduizm gibi) bir geleneksel etiğe ya da yaşam tarzına yaslanarak zaptetmeye çalışanların duruşu.

Avrupalı özgürleştirici miras, hâkim ideolojik anlamında "Avrupa değerleri"ne, yani medyanın değerlerimizin İslam'ın tehdidi altında olduğundan bahsederken atıfta bulunduğu şeye indirgenemez; bilakis, Avrupa mirasının kurtarılmaya değer unsurlarına en büyük tehdidi oluşturan, bizzat bugünün (göçmenlik karşıtı popülist) Avrupa müdafileridir. Platon'un düşüncesi Avrupalı bir olaydır; radikal eşitlikçilik Avrupalıdır; modern öznellik kavramı Avrupalıdır; komünizm muhakkak Avrupalı bir olaydır. Marksistler kapitalizmin eski toplumsal bağları parçalama gücünü överken, bu parçalanmada radikal özgürleşmenin yeşereceği bir alanın açıldığını saptarken, özgürleştirici Avrupa mirası adına konuşurlar. Walter Mignolo ve diğer sömürgecilik sonrası Avrupamerkezcilik karşıtlarının Badiou ve diğer komünizm savunucularına fazla Avrupalı oldukları gerekçesiyle saldırmalarının altında bu yatar: (gayet doğru olan) komünizmin Avrupalı olması fikrini reddeder ve küresel kapitalizme direnişin kaynağı olarak komünizm yerine birtakım Asyalı, Latin Amerikalı veya Afrikalı gelenekler önerirler. Bu noktada elzem bir karara varılmalıdır: Küresel kapitalizme baltaladığı yerel gelenekler adına direnecek miyiz, yoksa bu parçalama gücünü onaylayacak ve küresel kapitalizme evrensel bir özgürleştirici proje adına karşı mı çıkacağız? Günümüzde Avrupamerkezcilik karşıtlığının bu denli rağbet görmesinin sebebi, aşırılıklarını düzenleyen bir antik geleneğin varlığında küresel kapitalizmin çok daha iyi işlemesidir: Küresel kapitalizm ve

yerel gelenekler artık birbirinin zıddı değil, aynı taraftadır.[18]

Yerel geleneklerin direniş mevzileri olduğu görüşünü sorgulatan bir örnekten yola çıkalım. 2019 sonbaharında Mexico City'nin 450 kilometre güneyindeki ücra bir yerli köyü olan Santiago Quetzalapa'da 55 yaşındaki eski bir papaz, 8 yaşındaki bir kız çocuğuna tecavüz etti ve yerel mahkeme adamı kurbanın babasına iki küfe bira satın almakla cezalandırdı. Santiago Quetzalapa, Oaxaca eyaletindedir ve oradaki yerli topluluklar halk arasında *usos y costumbres* ("gelenekler ve töreler") olarak bilinen ve yerli halkların geleneklerini kutsal kabul ettiği varsayılan kendine has bir düzenle yönetilir. *Usos y costumbres* toplulukları, daha önce kadınları yerel yönetimden dışlamanın bahanesi olarak bu çerçeveyi kullanmıştı; örneğin Eufrosina Cruz Mendoza isimli yerli bir kadın belediye başkanlığı seçimlerinde galip gelmiş ancak yerel liderler, kadın olduğu için onun göreve gelmesini engellemişti. Bu tür vakalar, yerel halk adetlerinin hiçbir surette küresel emperyalizme karşı bir direniş formu sayılmaması gerektiğini açıkça gösterir. Esas görev (yerli kadınların örgütlenerek etkili ağlar oluşturduğu Meksika'daki gibi) yerli halkların bu adetleri baltalamaya yönelik seferberliğini desteklemektir.

HİLE KARIŞTIRILMIŞ KUBBE I: BİR KÖPEK NEDEN TAŞAKLARINI YALAR?

Kubbenin kapsadığı iç alan ile onun dışı arasındaki ayrım, sadece nesnel bir "sermaye mantığı"nın neticesi değildir – Panama Belgeleri ifşasıyla netleştiği üzere, küresel kapitalizmin alanına, kubbenin içindekileri kayırmak için düpedüz "hile karıştırılır". Sızdırılan Panama

Belgeleri'nin yegâne şaşırtıcı yanı, hiçbir şaşırtıcı yanının olmamasıydı: Sınır ötesi müphem finansa dair öğrenmeyi beklediklerimizi *harfiyen* öğrenmemiş miydik? Fakat onu genel anlamda bilmek ayrı, somut veriyi edinmek ayrıdır. Bu biraz cinsel partnerinizin bir şeyler karıştırdığını bilmeye benzer – bunun soyut bilgisini kabul edebilirsiniz fakat şehvet dolu ayrıntıları öğrendiğinizde veya yaptığı şeylerin fotoğrafları elinize geçtiğinde acı duyarsınız... İşte Panama Belgeleri örneğinde de finans pornografisinin müstehcen fotoğrafları önümüze gelmiş bulunuyor ve artık bir şey bilmiyormuş gibi davranamıyoruz.

Belgelere şöyle bir bakıldığında biri olumlu diğeri olumsuz iki çarpıcı unsur açığa çıkar. Olumlu olan, iştirakçilerin kapsayıcı dayanışmasıdır: Küresel sermayenin karanlık dünyasında hepimiz kardeşiz. Aralarında yozlaşmamış İskandinavların da bulunduğu Batılı gelişmiş dünya oradadır ve Putin ile Çin Devlet Başkanı Xi'yle tokalaşırlar; İran ve Kuzey Kore de oradadır; Müslümanlar ile Yahudiler dostane bir havayla birbirine göz kırpmaktadır – herkesin eşit ve herkesin farklı olduğu gerçek bir çokkültürcü krallıktır burası. Olumsuz unsur: ABD'nin kör edici yokluğu ki bu Ruslar ve Çinlilerin soruşturmaya birtakım siyasi çıkarların karıştığı iddialarını bir miktar inandırıcı kılar.

Peki bu verilerle ne yapmamız lazım? Erken eve dönüp karısını adamın biriyle yatakta basan kocayla ilgili klasik bir fıkra vardır. Şaşkın kadın, adama şöyle sorar: "Ne oldu? Hani üç saat sonra gelecektin?" Kocasının gözü döner: "Kendine gel! O adamla yatakta ne işin var?" Kadın sakince cevaplar: "Konuyu değiştirme, önce soruma cevap ver!" Panama Belgeleri'ne verilen tepkiler de buna benzer değil mi? İlk (ve yaygın) tepki, ahlakçı öfke patlamasıdır: "Ne kadar korkunç, insanlar ne kadar açgözlü ve sahtekâr, toplumumuzun temel değerleri nereye kayboldu?" Yapmamız gereken, derhal konuyu değiştirip dikkatimizi ahlaktan ekonomik sistemimize çevirmektir: Siyasetçiler, bankacılar ve idareciler zaten hep açgözlü olmuştur,

peki hukuk ve ekonomik sistemimizde açgözlülüklerini doya doya gidermelerini sağlayan şey nedir?

Ortaya çıkan, sınıf ayrımının gerçekliğidir, bu kadar basit. İfşaların gösterdiği şey, zenginlerin farklı kuralların işlediği apayrı bir dünyada yaşadığıdır; burada hukuki süreçler ve polis yetkileri, sırf zenginleri korumak için değil, hukukun üstünlüğünü sistematik biçimde eğip bükerek onların işlerini kolaylaştırmak için de alabildiğine çarpıklaşmıştır. Âdeta risk toplumu kavramına dair ironik bir yorum olan Ocak 2002 tarihli Enron iflası için de aynısı geçerli değil midir? İşlerini ve birikimlerini kaybeden binlerce çalışan muhakkak ki bir riske maruz kalmıştı ancak gerçek bir seçimleri yoktu – risk onlara kör kader olarak görünmüştü. Bunun aksine, risklerin bilincinde ve aynı zamanda duruma müdahale etme imkânına sahip olanlar (üst düzey yöneticiler), iflastan evvel hisselerini ve opsiyonlarını paraya çevirerek risklerini mümkün mertebe azaltmıştı – dolayısıyla, bir riskli seçimler toplumunda yaşadığımız doğrudur ancak bazıları (Wall Street yöneticileri) seçim yapan tarafken, diğerleri (ipotek borcu ödeyen sıradan insanlar) riski alan taraftır...

Panama Belgeleri'ne karşı, refah devletlerimizin (ya da onlardan geriye kalanların) aşırılıklarını suçlayan pek çok sağcı liberal tepkiye şahit olduk şimdiden: Servetleri öyle ağır vergilendirmeye maruz kalıyor ki, sahiplerinin onları vergilerin düşük olduğu yerlere taşımaya çalışmasına şaşmamalı, zaten bu en nihayetinde yasadışı değil. Bu bahane her ne kadar abes olsa da (zira gazeteler yasaların düpedüz çiğnendiğini gösteren banka işlemlerini ifşa etmiştir), bu argümanda bir doğruluk payı vardır ve dikkate değer iki noktaya temas eder. Birincisi, yasal banka işlemlerini yasadışı banka işlemlerinden ayıran çizgi gitgide muğlaklaşmakta ve sıklıkla bir yorumlama meselesine indirgenmektedir. İkincisi, servetlerini sınır ötesi hesaplara ve vergi cennetlerine taşıyan servet sahipleri açgözlü canavarlar-

dan ziyade basitçe servetlerini korumaya çalışan akılcı bireyler gibi davranmaktadır. Kapitalizmde finansal spekülasyonun kirli suyunu atıp, gerçek ekonominin nurtopu gibi bebeğini tutamazsınız: Kirli su, *bizzat* o nurtopu gibi bebeğin kanıdır. Bu noktada sona kadar gitmekten korkulmamalı: Küresel kapitalist hukuk sistemi, en temel boyutunda, bizatihi yasallaştırılmış yolsuzluktur. Dolayısıyla, suçun nerede başladığı (hangi finansal ilişkilerin yasadışı olduğu) sorusu hukuki değil, ziyadesiyle siyasi bir soru, güce dair bir sorudur.

Peki binlerce işadamı ve siyasetçi neden Panama Belgeleri'nde aktarılan şeyleri yaptı? Bunun cevabı, şu eski edepsiz bilmecenin cevabıdır: Köpekler neden taşaklarını yalar? Yapabildikleri için.

HİLE KARIŞTIRILMIŞ KUBBE II: "SERBEST TİCARET" ANLAŞMALARI

Kubbemize sadece yasaların ihlal edilmesine göz yumulması üzerinden değil, daha da alenen, bizzat bu yasaları kubbenin altındaki kişilerin çıkarlarına uydurma çabalarıyla hile karıştırılmıştır. Julian Assange'ın Londra'nın Ekvador Büyükelçiliği'ndeki hapisliğinin ikinci yıldönümünden sonraki gün, 19 Haziran 2014'te, WikiLeaks üç adet çokuluslu ticaret anlaşması önerisinin en büyüğü olan Hizmet Ticareti Anlaşması Mali Hizmet Eki'nin (TISA) gizli taslağını yayımladı. 28 Nisan'dan 2 Mayıs'a dek Cenevre'de gerçekleşen TISA görüşmelerinin son etabının sonucu, elli ülkeyi ve dünya hizmet ticaretinin büyük kısmını kapsamaktadır. Düzenleyici bariyerleri kaldırmak suretiyle finansal çokuluslukların diğer uluslara yayılmasını kolaylaştıracak kurallar getirmektedir. Finans hizmetlerinin daha fazla düzenlenmesini yasaklamaktadır; 2007-2008 finansal erime-

sinin kaynağı genellikle düzenleme yoksunluğu olarak görülse de. Buna ilaveten ABD, şahsi ve finansal veriler de dâhil olmak üzere, sınır ötesi veri akışını teşvik etmeye bilhassa heveslidir.

Taslak metin TISA'yı sadece pazarlıklar sırasında değil, yürürlüğe girdikten sonra beş yıl boyunca gizli tutacak şekilde düzenlenmiştir. TISA pazarlıkları alenen sansürlenmediyse de medyamızda tek tük yer bulmuştur – TISA anlaşmasının dünya tarihi açısından önemiyle taban tabana zıt bir marjinalleştirme ve gizliliktir bu. Anlaşma yürürlüğe girerse küresel sonuçları olacak, dünya pazarının yeniden yapılandırılması için bir tür yasal belkemiği görevi görecektir. TISA, seçimleri kim kazanırsa kazansın, mahkemeler ne derse desin, gelecek hükümetleri kendine tabi kılacaktır. Kamu hizmetlerine kısıtlayıcı bir çerçeve dayatacaktır; yenilerini geliştirmekten eldekileri korumaya varana dek. Zaten gizliliğin ana nedeni de muhakkak budur. TISA gizlilik açısından asla emsalsiz bir vaka değildir: Bugün gizli anlaşmalar ve kararlar hem ekonomilerde ve finansta hem de savaşta her zamankinden daha kilit bir rol oynamaktadır (bir ülkeyi istila etme kararı sıklıkla, söz konusu ülkenin nasıl bir tehdit teşkil ettiğine dair haberler aracılığıyla kamuoyu hazırlanmaksızın alınıyor). Önceden geniş çapta tartışılan son ticaret anlaşması NAFTA'ydı (gerçi hiç kimse onu ayrıntılı olarak okumadı). Sonraki anlaşmaların gizli tutulma sebebi ise muktedirlerin NAFTA'nın kopardığı yaygaradan ders almasıdır.

Politik-ekonomik önem ile gizlilik arasındaki bu tutarsızlık gerçekten şaşırtıcı mı? Şaşırtıcı olmaktansa, Batılı liberal-demokratik ülkelerdeki bizlerin demokrasi bahsinde ne noktaya geldiğimizin üzücü fakat kesin bir göstergesi değil mi? Bir buçuk yüzyıl önce *Kapital*'de Karl Marx, işçi ile kapitalist arasındaki piyasa mübadelesini, "insanın doğuştan sahip bulunduğu hakların tam bir cennetiydi. Burada tek sözü geçen, Özgürlük, Eşitlik, Mülkiyet ve Bentham'dır,"•

• Marx, *Kapital*, çev. Mehmet Selik ve Nail Satılgan, Yordam Kitap, s. 177 (ç.n.).

şeklinde tanımlamıştı. Marx'ın burada ironik biçimde egoist faydacılığın filozofu Jeremy Bentham'ı anması, kapitalist toplumda özgürlük ve eşitliğin ne anlama geldiğini göstermesi açısından anahtar görevi görür. *Komünist Manifesto*'dan alıntılamak gerekirse: "Günümüz burjuva üretim ilişkilerinde özgürlükten kastedilen serbest ticaret, serbest alım satımdır."* Ve eşitlikten kastedilen de, alıcı ve satıcının yasal resmi eşitliğidir; biri emeğini belirli bir koşul altında satmak zorunda bırakılsa bile (günümüzün prekaryası gibi). Yani bugün özgürlük, demokrasi ve TISA'ya sahip olduğumuzu söyleyebiliriz. Özgürlük, sermayenin yanı sıra finansal ve şahsi verilerin özgür akışıdır; iki akış da TISA tarafından temin edilir. Peki ya demokrasi?

2008 finansal erimesinin başlıca failleri –büyük banka yöneticilerinden devlet idarecilerine dek– şimdilerde finansal iyileşmeye giden acılı yolda bize kılavuzluk edebilecek uzmanlar olarak dayatmaktadır kendilerini; onların tavsiyeleri parlamenter siyaseti geçersiz kılmalıdır. Veya Mario Monti'nin ifade ettiği gibi: "İdare edenler, kendilerini parlamenterlere tamamen bağımlı kılmamalıdır." Peki otoritesini kullanarak halkın demokratik yolla seçtiği temsilcilerin kararlarını askıya alabilen yüksek güç nedir? Cevabı ta 1998'de, ulusal hükümetleri "küresel piyasaların daimi referandumunu seçim sandığı referandumuna" tercih ettikleri için öven Deutsches Bundesbank yöneticisi Hans Tietmeyer vermişti zaten. Bu müstehcen açıklamanın demokratik retoriğine dikkat edin: Küresel piyasalar parlamenter seçimlerden daha demokratiktir çünkü içlerindeki oylama süreci her dört yılda bir değil de daimidir (ve piyasa dalgalanmalarına daimi olarak yansımaktadır) ve bu bir ulus devletin sınırları dâhilinde değil, küresel bir seviyede olmaktadır. Altta yatan fikir, parlamenter-demokratik kararların piyasaların (ve uzmanların) yüksek denetiminden özgürleştirildiği takdirde "sorumsuz" olduğudur.

* Marx & Engels, Komünist Manifesto, çev. Nail Satılgan, Yordam Kitap, s. 60 (ç.n.).

Demek ki demokrasi, piyasaların demokrasisi, piyasa dalgalanmalarının daimi referandumudur. Demokratik yolla seçilmiş siyasi aktörlerin alanı ciddi sınırlara tabidir ve siyasi süreç, ağırlıklı olarak, kapitalizmin kayıtsız olduğu meselelerle (kültürel savaşlar gibi) iştigal eder. İşte bu yüzden, TISA taslağının yayımlanması, WikiLeaks'in stratejisinde yeni bir evreye işaret eder: WikiLeaks'in şimdiye kadarki faaliyetleri, yaşamlarımızın devletin istihbarat kurumlarınca düzenlenme ve takip edilme biçimlerini ifşa etmeye odaklanmıştı –standart liberal "baskıcı devlet aygıtlarının tehdidi altındaki bireyler" meselesi. Şimdi ise bir diğer denetim gücü meydana çıkmaktadır –sermaye– ve bu güç, çok daha çarpık bir yöntemle özgürlüğümüzü tehdit ederek, özgürlük algımızın ta kendisini yoldan çıkarır.

Toplumumuzda özgür seçim üstün bir değere yükseltildiği için, toplumsal denetim ve tahakküm, artık öznenin özgürlüğünü ihlal ediyormuş gibi görünemez – tam da bireylerin özgürlük özdeneyimleri olarak görünmeli (ve onun tarafından sürdürülmelidir). Tam zıddının kisvesinde beliren "özgürlüksüzlüğün" bir dolu örneği vardır: Evrensel sağlık hizmetinden mahrum bırakıldığımızda, bize yeni bir seçim özgürlüğü verildiği söylenir (sağlık hizmeti sağlayıcımızı seçebiliriz); işimizin kalıcı olduğuna güvenemediğimizde ve birkaç yılda bir yeni istikrarsız bir iş aramak zorunda kaldığımızda, bize kendimizi yeniden keşfetme, kişiliğimizin derinliklerinde gizli, yepyeni, umulmadık yaratıcı potansiyelleri keşfetme seçeneği verildiği söylenir; çocuklarımızın eğitimi için belirli bir ücret ödemek zorunda olduğumuzda, sahip olduğu (ya da borç aldığı) kaynakları eğitime, sağlığa veya seyahate yatırmayı özgürce seçecek bir kapitalist gibi davranan "kendimizin girişimcilerine" dönüştüğümüz söylenir. Devamlı surette bu dayatılan "özgür seçimler" bombardımanına uğrayan, genellikle almak için gereğince donanımlı olmadığımız (ya da hakkında yeterli bilgimizin olmadığı) kararlar almak

durumunda bırakılan bizler, özgürlüğümüzü gitgide bilfiil olduğu şey olarak deneyimleriz: Özgürlük, bizi hakiki değişim seçeneğinden mahrum bırakan bir yüktür.

İki küçük çocuklu bekâr bir anne hayal edelim ve ona Sophie diyelim. Sophie, çocukları için en iyisini istiyor fakat parası olmadığından, bazı zor seçimler yapmak durumunda: Çocuklarından sadece birini iyi bir okula gönderebilir, peki hangisini seçecek? Onlar için güzel bir yaz tatili mi planlamalı, ikisine de yeni birer bilgisayar mı almalı, yoksa bunların yerine onlara daha iyi bir sağlık hizmeti mi sunmalı? Bu seçim, meşhur William Styron romanında gaz odasından kurtarmak için çocuklarından birini seçmek zorunda kalan Sophie'nin seçimi kadar zor ve korkunç olmamasına karşın, ona benzer sayılabilir ve şahsen onu bu seçim özgürlüğünden mahrum bırakan bir toplumda yaşamayı tercih ederdim. Sophie gibi insanları temsil ettiğini iddia eden tarafların gerçekte onlardan rahatsız olmasına şaşmamalı.[19] Aaron Schuster'ın şu ironik gözlemi, bu paradokslar ışığında yeniden okunmalıdır: "Özgür seçimin büyük müdafisi saplantılı nevrotik, tam da seçim yapma yetisi olmayan, ebedi bir 'belki'de ikamet eden kişidir."[20]

Bu paradoks, Ukrayna'da süregiden olayları, hatta Irak'ta IŞID'in yükselişine yönelik saplantımızı aydınlatmamızı da sağlayabilir; bu konu da (TISA konusundaki ısrarlı sessizliğin aksine) medyada geniş yer bulmuştur. Batı'da bizi büyüleyen, Kiev'deki insanların Avrupalı yaşam tarzı hayali için ayağa kalkmaları değil (en azından göründüğü kadarıyla) basitçe ayağa kalkıp kaderlerinin dizginlerini ellerine almaya çalışmalarıdır – devlet başkanlarını koltuğundan etmiş, yozlaşmış siyasi düzenin değişmesini talep etmişlerdir. Onlar, radikal bir değişimi dayatan siyasi fail olarak hareket etmiştir – TISA müzakerelerinin gösterdiği üzere, Batı'da yaşayan bizlerin yapma seçeneği olan bir şey değildir artık bu.

HİLE KARIŞTIRILMIŞ KUBBE III: GİRDABA İNİŞ

Bazen yüzler simgelere dönüşür – sahiplerinin güçlü bireyselliğinin simgeleri değil de onların ardındaki anonim güçlerin simgelerine. Eurogroup Başkanı Jeroen Dijsselbloem'in aval güleç yüzü, AB'nin Yunanistan üzerindeki zalim baskısının simgesi değil miydi? TISA'nın kamusal heyulasına bir diğer çokuluslu ticaret anlaşması TTIP'nin yeni heyulası katılırken, karşımıza yeni bir yüz çıktı: AB Ticaretten Sorumlu Üyesi Cecilia Malmström'ün soğuk yüzü. Bir gazeteci kamuoyunun sert tepkisine karşın TTIP'yi teşvik etmeyi nasıl sürdüreceğini sorunca Cecilia Malmström pişkin pişkin şöyle cevap vermişti: "Yetkilerimi Avrupa halkından almıyorum." (Muazzam bir ironiyle, Malmström soyadı "maelstrom"* sözcüğünden türemiştir.) Lee Williams'ın alaycı yorumundan alıntılamak gerekirse:

> TTIP'nin ana hedeflerinden biri de şirketlerin kâr kaybına uğramalarına neden olan hükümetlerin aleyhine dava açmasına olanak veren Yatırımcı-Devlet Anlaşmazlık Çözümü'nün (ISDS) getirilmesidir. Bunun uygulanması, seçilmemiş ulusaşırı kuruluşların, demokratik yolla seçilmiş hükümetlerin politikalarını belirleyebilmesi anlamına gelir (...) Şahsen, TTIP'ye hayır oyu verirdim ama... Bir dakika... Bunu yapamam. Tıpkı sizin gibi, benim de TTIP'nin kabul edilip edilmemesi konusunda bir söz hakkım yok.[21]

TTIP'nin toplumsal etkisinin genel tablosu alabildiğine açıktır: Düpedüz demokrasiye zalim bir saldırıdır bu. Bazı ikili ticaret anlaş-

* Girdap (ç.n.).

malarında hâlihazırda yürürlükte olan Yatırımcı-Devlet Anlaşmazlık Çözümü'nün (ISDS) nasıl işlediğine bakınca bunu açık seçik görürüz. İsveçli enerji şirketi Vattenfall, Fukushima felaketini takiben nükleer santralleri aşamalı olarak kapatma kararı alan Alman hükümeti aleyhine milyarlarca dolarlık bir dava açmıştır – demokratik yolla seçilmiş bir hükümetin kararlaştırdığı bir kamu sağlığı politikası, potansiyel kâr kaybı gerekçesiyle bir enerji devi tarafından tehdit edilmiştir. Fakat bir an için bu genel tabloyu unutup belirli bir soruya odaklanalım: TTIP, Avrupa kültürel üretimi için ne anlama gelecek?

1841 tarihli Edgar Allen Poe öyküsü "Girdaba İniş"te, bir adam dev bir anafor ya da girdaba kapılmaktan kurtuluşunun hikâyesini anlatır. Cisim ne kadar büyükse, girdaba inişin de o denli hızlı olduğunu, en hızlı da küre biçimindeki nesnelerin içeri çekildiğini gözlemlemiştir; böylece gemisini terk etmiş, silindir bir fıçıya tutunarak saatler boyunca kurtarılmayı beklemiştir. "Kültür istisnası" fikrinin (kültür ürünleri piyasasına genel mal ve hizmet piyasasına olduğundan farklı davranmak) savunucuları da benzer bir şey tasavvur etmiyor mu? Bırakın, büyük ekonomik şirketlerimiz küresel piyasanın anaforuna yem olsun, bu arada biz kültür ürünlerini kurtarmaya çalışalım... Nasıl? Basitçe kültür ürünlerini serbest piyasa kurallarından muaf tutarak: Devletlerin (devlet katkıları, düşük vergiler, vs. üzerinden) sanat endüstrilerini desteklemesine izin vererek; bu diğer ülkelerle "haksız rekabet" anlamına gelse bile. Bir ülke, diyelim Fransa, sinemasının Hollywood hasılat rekortmeni yapımların saldırısından ancak bu yolla sağ çıkabileceğinde diretebilir.

İşe yarayabilir mi bu? Böylesi tedbirler sınırlı bir olumlu rol oynayabilse de ben burada iki sorun görüyorum. Birincisi, günümüzün küresel kapitalizminde kültür artık sadece bir istisna, "gerçek" ekonomik altyapının üstüne yükselen bir tür kırılgan süperyapı değil, gitgide ana akım "gerçek" ekonomimizin merkezi bir bileşeni hâlini almakta-

dır. On yılı aşkın zaman önce Jeremy Rifkin, ekonomik gelişimimizin sonuncu evresini "kültür kapitalizmi" olarak tanımlamıştı (benzer bir anlayışla Gerhard Schulze da "deneyim toplumu"ndan dem vurmuştu). "Postmodern" kapitalizmin belirleyici vasfı, bizzat deneyimimizin dolaysız metalaştırılmasıdır: Piyasada satın aldığımız şeyler sahip olmayı istediğimiz ürünler (maddi nesneler) olmaktan gitgide çıkar ve "yaşam deneyimleri"ne –seks, yemek, iletişim, kültürel tüketim, bir yaşam tarzına katılma deneyimlerine– dönüşür ya da Mark Slouka'nın özetlediği gibi, "kendi yaşamlarımızın tüketicilerine dönüşürüz". Artık nesneler satın almayız; nihai olarak, hayatımızı (hayatımızın zamanını) satın alırız. Michel Foucault'nun kişinin kendisini bir sanat eserine dönüştürmesi düşüncesi, böylelikle umulmadık biçimde onaylanmış olur: Fitness salonuna giderek fit bedenimi satın alırım, transandantal meditasyon kursuna kaydolarak tinsel aydınlanmamı satın alırım, sadece organik meyve sebze satın alarak ekolojik farkındalık sahibi biri olarak kendimin tatmin edici özdeneyimini satın alırım. Bu etkinliklerin faydalı etkileri olabilse dahi esas önemlerinin ideolojik olduğu aşikârdır.

İkinci sorun: Avrupa TTIP'ye "kültür istisnası" dayatmada başarılı olsa bile, TTIP'nin saltanatından nasıl bir Avrupa sağ çıkacak? Zira sorun Avrupa kültürünün TTIP'den sağ çıkmayı başarıp başaramayacağı değil, bunun ekonomimize ne yapacağıdır. Yavaş yavaş antik Yunan'ın imparatorluk Roma'sı için olduğu şeye dönüşerek, turistlerin (zamanımızda Amerikalı ve Çinli turistlerin) tercih ettiği bir yer, özel bir geçerliliği olmayan bir nostaljik kültür turizmi noktası olmayacak mı? Demek ki daha radikal önlemler gerekiyor: *Kültür* istisnalarına değil, *ekonomik* istisnalara ihtiyacımız var. Masrafları karşılayabilir miyiz? Artan askeri harcamalarımızın yanı sıra CERN gibi harikulade bilim kuruluşlarımıza desteğimiz, ekonomimizi hiçbir surette sakatlamadan büyük yatırımların altından kalkabildiğimizi gösteriyor.

Brexit sonrası iklimde TTIP karşıtlığı Avrupa'nın her yanında patlak vermiştir fakat mücadele henüz emekleme aşamasındadır. TTIP veya TISA rafa kaldırılsa dahi, onların bir hidra misali hareket eden genel bir eğilimin suretlerinden ibaret olduğu unutulmamalıdır – bir başı kesildiğinde, göz açıp kapayana dek yeni bir baş türeyiverir. Bu yeni başın (birinci) ismi, AB ile Kanada arasındaki Kapsamlı Ekonomik ve Ticaret Anlaşması CETA'dır. George Monbiot şöyle yazar:

> Şeffaflık, denklik ve anlaşılırlık söz konusu olduğunda (CETA) okuryazar olmayan Afrikalı şeflerin on dokuzuncu yüzyılda imzalamaya ikna edildiği arazi anlaşmalarının muadilidir. Parlamenterlerin yeterince bilinçli bir karar verebileceğini düşünmek güçtür.
>
> TTIP gibi CETA da özelleştirmeye hapsederek, yeniden ulusallaştırmayı (mesela Britanya demiryollarının) veya belediyelerin aksayan kamu hizmetlerinin denetimini ele alma girişimlerini (Joseph Chamberlain'in on dokuzuncu yüzyılda Birmingham'de yaptığı gibi, modern sosyal provizyonun zeminini hazırlamayı) imkânsızlaştırıyor. TTIP gibi CETA da "gelecekte öngörülen kârlar"ının yeni yasaların tehdidi altında olduğuna inanan şirketlerin hükümetleri dava etmelerine olanak vermek amacıyla yatırım ve kamulaştırmanın geniş bir tanımını benimsiyor. TTIP gibi, hükümetlerin halklarını koruma yöntemlerine kısıtlamalar getiriyor. Örneğin, bankaların batmasına izin verilemeyecek kadar büyümelerini önleyecek yönetmelikleri yasaklıyor gibi görünüyor. Planlama yasalarımıza ve diğer sağduyulu tedbirlerimize tehdit teşkil ediyormuş gibi görünüyor (...) CETA güya bir ticaret anlaşması ancak şartlarının pek çoğu ticaretle pek alakalı değil. CETA'nın şartları, şirket iktidarı lehine demokrasiyi kısıtlama teşebbüsleri.

Monbiot'un üzücü çıkarımı şu: "Mücadele hayatınız boyunca sürecek. Biz her defasında başarılı olmak zorundayız; onlar ise sadece bir kez başarılı olsa yeter. Kalkanınızı asla düşürmeyin. Onların kazanmasına asla göz yummayın."[22]

KÖLELİK VE PREKARYAYA DOĞRU İLERLEME

Peki basitçe durumu abartıyor, fazla karanlık bir tablo mu çiziyoruz? Kapitalizm savunucuları, bütün eleştirel kehanetlere rağmen, küresel bir perspektiften bakıldığında genel anlamda kapitalizmin krizde olmadığına, hatta her zamankinden çok ilerlemekte olduğuna işaret eder – ve onlarla hemfikir olmadan edemeyiz. Kapitalizm, Çin'den Afrika'ya dek dünyanın dört bir yanında (az çok) tıkırındadır. Hiçbir surette krizde değildir – asıl krizde olan, onun patlayıcı gelişimine yakalanmış insanlardır. Genel hızlı büyüme, yerel krizler ve sefalet arasındaki bu gerilim, zaten kapitalizmin normal işleyişinin bir parçasıdır: Kapitalizm kendisini böyle krizler üzerinden yeniler.

Kölelik örneğinden gidelim. Kapitalizm (piyasa mübadelesinin bir koşulu olarak) kişisel özgürlüğü gerektiren ve ilerleten ekonomik sistem olarak kendisini meşrulaştırırken, kendi başına, kendi dinamiklerinin parçası olarak, köleliği üretmiştir: Kölelik ortaçağın sonunda neredeyse tükenmişken, modernitenin başında sömürgelerde yeniden ortaya çıkarak Amerikan İç Savaşı'na dek sürmüştür. Küresel kapitalizmin yeni evresiyle beraber yeni bir kölelik çağının zuhur ettiği hipotezini öne sürmeyi göze alabiliriz bugün. Artık köleleştirilmiş insanları içeren doğrudan bir yasal kategori bulunmasa da kölelik çok çeşitli kılıklarda karşımıza çıkmaktadır: Suudi yarımadasında (BAE, Katar, vs.) temel sivil haklardan ve özgürlüklerden mahrum bırakılan ve hareket yetisi kısıtlanan milyonlarca göçmen işçi, sıklıkla bilinçli olarak toplama kampları biçiminde düzenlenen Asya terhanelerindeki (sweatshops) milyonlarca işçinin topyekûn denetimi, (Kongo gibi) pek çok Afrika eyaletinde doğal kaynakların sömürüsünde muazzam

zorunlu emek kullanımı. Bu yeni *de facto* apartheid, çağdaş köleliğin farklı biçimlerinin sistematik infilakı, tiksindirici bir tesadüf değil, günümüz küresel kapitalizminin yapısal zaruretidir.

Gerilemenin kapitalist ilerlemenin parçası olmasına dair bir diğer bariz vaka, güvencesiz istihdamın muazzam yükselişidir. Güvencesiz iş, bu zamana dek bir refah devleti olarak algılanan her ülkede tartışmasız görülen bir dizi haktan mahrum bırakır çalışanları: Güvencesiz çalışanlar sağlık sigortalarından ve emeklilik planlarından kendileri mesuldür; senelik ücretli izin yoktur; gelecek gitgide müphem bir hâl alır. Güvencesiz iş, işçi sınıfı içerisinde de, kalıcı çalışanlar ile güvencesiz çalışanlar arasında bir antagonizma üretir (işçi sendikaları kalıcı çalışanlara ayrıcalık tanımaya meyillidir; güvencesiz işçilerin bir sendika çatısı altında örgütlenme veya farklı kolektif öz-örgütlenme biçimleri kurmaları dahi çok zordur). Bu artan sömürünün işçi direnişini güçlendirmesi beklenirdi fakat bu vaziyet, direnişi iyice zorlaştırır ve bunun temel sebebi ideolojiktir: Güvencesiz iş, yeni bir tür özgürlük olarak sunulmaktadır (hatta bir noktaya kadar bilfiil bu şekilde deneyimlenmektedir) – artık kompleks bir müessesede çarkın dişlerinden biri değil, çalışmamı özgürce idare eden, yeni seçimler yapmaya, yaratıcı potansiyelimin bambaşka yanlarını keşfetmeye, önceliklerimi seçmeye özgür, kendimin patronu, kendimin girişimcisiyimdir...

Güvencesiz çalışan ile günümüzün tipik televizyon ve kültür kanalları tüketicileri arasında aşikâr bir benzeşiklik *(homology)* vardır; bu kişilere de deyim yerindeyse, seçme özgürlüklerini uygulamaları buyurulur.[23] Gün geçtikçe kendi televizyonumuzun ve kültür hayatımızın küratörlerine dönüşüyor, tercih ettiğimiz programlara (HBO, History Channel) abone oluyor, talep üzerine (*on demand*) filmler seçiyor, bize hiçbir yönelim, kriter sağlanmadığı ve kendi kötü zevkimizin gelişigüzelliğine terk edildiğimiz bir seçim özgürlü-

güne maruz bırakılıyoruz. Bu noktada otoritelerin, modellerin, hatta kanonların rolü elzemdir: Onları ihlal etmeyi veya altüst etmeyi hedeflesek bile, sınırsız seçimlerin karman çorman manzarasında bize temel koordinatları sağlarlar.

*Faire Bouger les Choses**

Kubbenin içindeki orta sınıflarda yayılmakta olan prekarya ile kubbenin sınırları dışındaki yeni köleliğin bileşiminden çıkarılacak temel ders, Batı'daki solcu protestolar (Occupy gibi) ile üçüncü dünya dehşetleri arasındaki bir bağın, *faire bouger les choses* için elzem olduğudur. Herkes ilkesel olarak büyük görevin bu olduğuna dair hemfikirdir, ama ilkesiz bir siyasetin en bariz örneği sergilenir: Bir görevle ilkesel olarak uyum içinde olunur, ama onu hayata geçirmek için hiçbir şey yapılmaz; ilkesel tutumun ta kendisinin hiçbir şey yapmamanın mazeretini oluşturduğunu dahi söyleyebiliriz, bu hiçbir şey bildik pek çok biçim alabilir. Badiou'dan alıntılamak gerekirse:

> "Solcular" genel olarak Batı dünyasının öğrencilerinden veya aykırılarından meydana gelen "otonom" gruplar kurmaya çalışıyor ve ekolojik sebeplerden ötürü "savunulacak bölgeler" gibi üçüncül önemdeki sorunlarla veya "haydi hayatımızı değiştirelim" motifli toplanmalarla ilgileniyorlar. Göçebe proletaryayı etkin olarak ilgilendiren gerçek girişimler de mevcut ama onlar da politik vicdan ve ciddi bir kişisel çaba gerektiriyor.[24]

Peki mülteciler "göçebe proletarya" olarak mı algılanmalı? Onları bir radikal özgürleştirici hareketin unsuruna dönüştürmekte muazzam bir sorun vardır: Onların ütopyası genellikle (refah) kapitalizm(in)e entegre olmak ve buna ilaveten kültürel kimliklerini muhafaza etmektir. Genellikle kaba bir "Batı'ya duyulan arzu"yla

* (Fr.) Şeyleri hareket ettirmek, işleri değiştirmek (y.n.).

değil, hayatta kalma ihtiyacı ile bir tür kültürel kimliği koruma arzusunun çok daha çaresizce bir bileşimiyle idame ederler. Bu bileşimin iki unsuru konusunda da sert ve üzücü bir ders almaları kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla yine, "göçebe proletaryayı" hakiki bir proleter konum ile popülist ayartı arasında kalmış bir fail olarak görebiliriz. Farklı yaşam tarzlarına odaklanılmasının nedeni, onların içkin değere sahip olmaları değil, bu tip gerilimlerle açıkça yüzleşmediğimiz takdirde, özgürleşme uğruna verilen evrensel sınıf mücadelesinin (ki günümüzde *yegâne* gerçek toplumsal evrensellik, sınıf mücadelesinin toplumsal evrenselliğidir), düzmece "medeniyetler çatışması" tarafından yerinden edilecek olmasıdır.

Batı'daki bizlerin temel jesti, Öteki'ye müthiş kuşkulu ve küstahça bir "saygı" sergilemek değil, sömürgecilik ve ırkçılığa karşı güçlü argümanlar sunan özgürleştirici boyutlar (eşitlik, toplumsal adalet mirası) uğruna kendi geleneğimiz içerisinde savaşmaktır. Dahası, Batılı sol ile üçüncü dünyanın yoksulları ve yerinden edilmişleri arasındaki bağlantıyı kurmak için Batı modernitesi ile ("emperyalizm karşıtlığı" olarak maskelendiğinde dahi) üçüncü dünya modernite karşıtlığı arasındaki gerilimi aşmak elzemdir. Söz konusu bağlantı ancak ve ancak ikili bir özeleştiri üzerinden inşa edilebilir: Bir taraf (Batı'daki protestocu solcular), orta sınıfın kültürel ve cinsel politikalar meselelerine yönelik saplantılarından kurtulmalı, diğer taraf da (üçüncü dünya) yeni sömürgeci sömürüden kurtulmanın tek yolu olarak kültürel ve cinsel modernleşmeyi benimsemeli, yani modernizm karşıtlığının en nihayetinde emperyalizmin yeni biçimlerine hizmet ettiğini zor bir ders olarak öğrenmelidir. Yeniden Badiou'dan alıntılamak gerekirse:

> Komünist siyaset, Batı kapitalizminin modernite üzerindeki tekelini gasp etmeli (cinsellik tarihi, adetler, dil, din ve diğer simgesel kimlik unsurlarına istinaden). Buradaki birinci sorun, bu siyasetin küresel kapitalizmi birinci

düşman, yeni bir komünizmi de bu çatışmanın taşıyıcısı gibi gören herkesi birleştirmesi. İnatçı çelişkiler, bu ortak inanç ışığında, bilhassa modernite üzerindeki tekeli sermayeye bırakmanın (tanrıların ölümü, cinsiyetlerin simgeselliği, uluslararasıcılık, vs.) onunla savaşmak için gereken birliğe aykırı olduğu adım adım gösterilerek ele alınmalı. Meta kültüründen arınmış yeni bir modernite ancak bu tartışmadan ortaya çıkacak.[25]

Evet, modernleşme mücadelesi antikapitalizmin bayrağı altında sürdürülmelidir fakat modernleşme mücadelesiyle bağlantısı kurulmaksızın verilecek antikapitalist mücadele başarısızlığa mahkûm tepkisel bir hareket olmaktan öteye gidemeyecektir.

Dahası, burada başka muğlaklıklar da etkin hâldedir. Badiou, günümüz dünyasının temel koordinatlarını kapsayan semiyotik bir kare sunar; bu karenin, gelenek ile modernite arasındaki karşıtlığı ifade eden bir dikey ekseni ve kapitalizm ile komünizm arasındaki karşıtlığı ifade eden bir yatay ekseni vardır. Modernizm ile kapitalizm arasındaki çizgi, modern gelişmiş Batı'nın alanını, kapitalizm ile gelenek arasındaki çizgi de faşizmin alanını belirler. Karşı tarafta, gelenek ile komünizm arasındaki çizgi, yirminci yüzyıl devlet sosyalizminin alanını (Stalinizm) belirlerken, modernizm ile komünizm arasındaki çizgi de yeni bir siyasi hakikatin alanını (yeniden icat edilen komünizmin) alanını açar. Dünya savaşları Batı, faşizm ve devlet sosyalizmi üçgeninde meydana gelirken, Soğuk Savaş, Batı ile devlet sosyalizmi arasında meydana gelir.

Açıklayıcı gücü cazip olsa da bu şema pek çok soru doğurur. Kapitalizm ile komünizm, moderniteyle nasıl alaka kurar? Kapitalizm, geleneksel değerler ve uygulamaların modern öncesi özüne yaslanmadan kendisini yeniden üretebilir mi? Yoksa modernite (Fredric Jameson'ın bazen ileri sürdüğü gibi) kapitalizmin başka bir adından mı ibarettir? Aynı zamanda, Stalinizmin komünizm ile geleneği

birbirine bağlayan çizgide yer almasının da sorunlu olduğunu düşünüyorum: Stalinizm her şeyden önce fazlasıyla zalim bir modernleşme (zorla kolektifleştirme, hızlı sanayileşme) değil miydi? Ve aynısı Mao'nun İleriye Doğru Büyük Sıçrama'sı için de geçerli değil midir? Faşizm zaten muhafazakâr bir modernleşme, modern öncesi geleneğe bir geri dönüş olarak meşrulaştırılan bir modernleşme olduğundan, faşizmin aslında gelenek ile modernite arasında yatay bir eksene yerleştirilmesi gerekmez mi? IŞİD bile basitçe geleneksel değildir – her türlü faşizm gibi o da sahte geleneksel içeriği aşırı modern biçimle birleştirir. Öte yandan, komünizm-gelenek eksenine uyan unsurlar arıyorsak, buraya ait olan aslında pek Stalinist "gerçekte varolan sosyalizm" değil, bazı antik geleneklerde ilham arayan üçüncü dünya yeni solunun pek çok unsurudur (Latin Amerika'da *indigenismo** epey yaygındır). Ayrıca, en dinamik çağdaş kapitalizmin bazı biçimleri (Hindistan, Çin gibi), kapitalist modernleşmenin bozguncu etkilerini zaptetmek için yine geleneğe başvurur.

DEMOKRASİ FETİŞİNİ "YANLIŞ AZIMSAMAYALIM"!

Bu karmaşıklıktan çıkarılacak ders, uluslararası sermayenin yıkıcı gücünü, Başkan Bush'tan alıntılamak gerekirse, "yanlış azımsamamamız"** gerektiğidir. Böylesi koşullarda, "demokratik yolla seçilmiş" bir solcu hükümet radikal değişimleri bilfiil dayatabilir mi? Buradaki gizli tuzak, Thomas Piketty'nin *Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital*'inde açık seçik görülür. Piketty'ye göre, kapitalizmin rakipsiz olduğu

* On altı yüzyılda İspanyol sömürgeciliğine karşı yerlilerin korunmasını amaçlayan indigenismo hareketi, yirminci yüzyıldan itibaren birçok Latin Amerika ülkesinde kültürel asimilasyona karşı bir tavır hâlini almış, çokkültürlülüğü esas almıştır (y.n.).

** Bush bu en meşhur gaflarından birinde, "misunderstand" (yanlış anlamak) ve "underestimate" (azımsamak, hafife almak) sözcüklerini birleştirmişti (ç.n.).

kabul edilmelidir, dolayısıyla uygulanabilir tek alternatif, kapitalist mekanizmanın özel küresinde işini yapmasına izin vermek ve eşitlikçi adaleti, ekonomik sistemi düzenleyen ve yeniden dağıtımı tatbik eden bir demokratik güçle siyasi olarak dayatmaktır. Böylesi bir çözüm, kelimenin tam manasıyla *ütopyacıdır*. Piketty, önerdiği modelin ancak küresel olarak, ulus devletlerin sınırlarının ötesinde tatbik edildiği takdirde işe yarayacağının gayet iyi farkındadır (aksi takdirde sermaye düşük vergili devletlere firar eder); böylesi bir küresel tedbir, onu tatbik edebilecek denli güçlü ve yetkili bir küresel gücün hâlihazırda mevcut olduğunu varsayar. Gelgelelim, böylesi bir küresel güç bugünkü küresel kapitalizm ve beraberinde getirdiği siyasi mekanizmaların sınırları dahilinde tasavvur edilemez – lafın kısası, böyle bir güç olsaydı, *temel sorun çoktan çözülmüş olurdu*. Bunun yanı sıra, Piketty'nin küresel olarak yüksek vergi dayatma önerisi daha başka ne tür önlemleri gerekli kılardı? Elbette bu kısır döngüden kurtulmanın tek yolu, işi dolandırmadan Gordion düğümünü kesip *eyleme geçmektir*. Bir edim için hiçbir zaman kusursuz koşullar mevcut değildir – her edim tanımı gereği fazla erken gelir, ama bir yerlerden, belirli bir müdahaleyle başlanmalıdır, sadece böylesi bir edimin peşi sıra gelecek olan karışıklıklar göz önünde bulundurulmalıdır. Başka bir ifadeyle, asıl ütopya küresel kapitalizmin bugün bildiğimiz hâliyle –sadece Piketty'nin önerdiği yüksek vergi oranları eklenmiş olarak– aynı şekilde işlediğini tahayyül etmektir. Aynı ütopyacılık, Joseph Stiglitz'in "Yirmi Birinci Yüzyılda Demokrasi"sindeki değerlendirmelerinde de iş başındadır – başlığın Thomas Piketty'nin kitabına gönderme yaptığı barizdir; önemli bir değişiklik yapılmış, vurgu kapitalizmden liberal-demokratik siyasi sistemimize kaymıştır. Yazının argümanının nihai hükmü şöyledir:

> Burada gözlemlediğimiz, servet artsa bile ücretlerin yerinde sayması ve eşitsizliğin artması, normal piyasa ekonomisinin işleyişini değil, benim

"yapay (*ersatz*) kapitalizm" adını verdiğim sistemin işleyişini yansıtır. Sorun piyasaların nasıl işlemesi gerektiği veya işlediğinde değil, piyasaların rekabetçi olmasını temin edemeyen, şirketlerin ve zenginlerin diğer herkesi istismar edebileceği (ve ne yazık ki ettiği) çarpık pazarları sürdüren kuralları hazırlayan politik sistemimizde olabilir. (...) Piyasalar elbette dış dünyadan kopuk değiller. Oyunun kuralları olmak zorunda ve bunlar politik süreçlerle tesis ediliyor. (...) Bu yüzden Piketty'nin daha da yüksek eşitsizlik seviyesi tahminleri, ekonominin değiştirilemez yasalarını yansıtmıyor. Basit değişiklikler, daha yüksek sermaye kazancı ve veraset intikal vergileri, eğitime erişimi artırmak için daha fazla harcama, anti-tröst yasalarının sıkı şekilde uygulanması, yöneticilerin maaşlarını sınırlayan kurumsal yönetişim reformları ve bankaların toplumun geri kalanını istismar etmesini dizginleyen mali düzenlemeler eşitsizliği azaltır, ayrıca fırsat eşitliğini dikkat çeker ölçüde artırır. Oyunun kurallarını doğru anlarsak, 21. yüzyılın ortasındaki orta sınıf toplumlarını nitelendiren hızlı ve paylaşılan ekonomik büyüme yeniden elde edilebilir. Bugün karşımızdaki esas soru, aslında 21. yüzyıldaki sermaye hakkında değil, 21. yüzyıldaki demokrasi hakkında.[26]

Biçimsel bir mantıkla bu elbette doğrudur: Bir piyasa ekonomisinin düzenlenmesi, ancak en nihayetinde siyasi bir sürecin karar verdiği yasal koordinatlar dahilinde mümkün olabilir. Stiglitz, kapitalizmi bilfiil değiştirmek için demokrasimizin işleyişini de değiştirmemiz gerekeceğine işaret etmekte son derece haklıdır. Gelgelelim, bu noktada karşımıza bazı sorunlar çıkar. Demokrasi tam olarak hangi anlamda bir sorundur? Görünüşe göre, Stiglitz için bu basitçe mevcut çerçeve dahilinde yeni kurallar (ekonomik hayatı düzenleyen yasalar) tatbik etme meselesidir. Seçilmiş bir hükümetin "basit değişiklikler, daha yüksek sermaye kazancı ve veraset intikal vergileri, eğitime erişimi artırmak için daha fazla harcama, anti-tröst yasalarının sıkı şekilde uygulanması, yöneticilerin maaşlarını sınırlayan kurumsal yönetişim reformları ve bankaların toplumun geri

kalanını istismar etmesini dizginleyen mali düzenlemeler" uygulaması gerektiğini söyler. Fakat toplumsal bir dönüşümün bu şekilde gerçekleştirildiğini gerçekten tasavvur edebilir miyiz? Bu noktada, Marx'ın kilit önemdeki içgörüsü belki her zamankinden çok geçerlidir: Marx için özgürlük sorunu, birincil olarak kurallara uygun siyasi alana konumlandırılmamalıdır (Bir ülkede seçimler özgür mü? Hâkimleri bağımsız mı? Basını gizli baskılardan özgür mü? İnsan haklarına saygı gösteriliyor mu?). Aksine, gerçek özgürlüğün anahtarı, piyasadan aileye uzanan toplumsal ilişkilerin "apolitik" ağında yer alır. Gereken değişim siyasi reform değil, üretimin toplumsal ilişkilerinin dönüşümüdür ve bu dönüşüm, demokratik seçimleri ya da terimin en dar anlamıyla "siyasi" tedbirleri değil, bizzat devrimci sınıf mücadelesini zorunlu kılar. Kimin neye sahip olacağı ya da fabrikadaki ilişkiler hakkında oy kullanmayız – böylesi meseleler siyasi alanın dışında kalır ve demokrasinin ekonomik alana "genişletilmesiyle" (misal, bankaları yeniden düzenleyerek halk denetimine vermek) bir şeyleri değiştirmeyi beklemek yanıltıcıdır. Bu sahadaki radikal değişiklikler, yasal "haklar" alanının dışında yapılmalıdır. Antikapitalizmimiz ne kadar radikal olursa olsun (muhakkak olumlu bir rol oynayabilecek) "demokratik" prosedürler içerisinde, bizzat sermayenin yeniden üretiminin bozulmamasını temin eden "burjuva" devlet aygıtının parçalarını oluşturan o demokratik mekanizmalar üzerinden çözüm aranır. Tam da bu mantıkla, Badiou ilk bakışta tuhaf gelen iddiasında haklıydı: "Bugün, düşmanın adı İmparatorluk ya da Sermaye değildir. Onun adı Demokrasi'dir."[27] Üstelik Badiou'nun demokrasinin bizim için bir fetiş olduğuna dair iddiası, yalnızca demokrasiyi dokunulamaz Mutlak düzeyine çıkardığımız gibi muğlak bir anlamda değil, Freudcu düz anlamıyla da kavranmalıdır: "Demokrasi", toplumsal alanın kurucu unsuru olan "eksik"le (Lacan'ın "cinsel ilişki yoktur" formülünü uygularsak)

"sınıf ilişkisi yoktur" gerçeğiyle, toplumsal antagonizmanın travmasıyla yüzleşmeden önce gördüğümüz son şeydir. Öyle bir şey ki, tahakküm ve sömürünün gerçekliğiyle, zalim toplumsal mücadelelerin gerçekliğiyle karşı karşıya kaldığımızda her zaman şöyle diyebiliriz: Evet ama *bizim demokrasimiz var*; bu bize mücadeleleri çözüme ulaştırma ya da hiç olmazsa düzenleme, yıkıcı sonuçlarını engelleme umudu verir. Toplumun radikal dönüşümünü engelleyen, "demokratik yanılsama", olası bir değişim için yegâne çerçeveyi demokratik mekanizmaların sağladığı kabulüdür.

Kapitalist ekonominin sahası, üretimin, mübadele ve dağıtımın örgütlenmesinin sahası, kendine has bir atalete ve içkin harekete sahiptir ve demokratik siyasal çerçeve, hâlihazırda bu kapitalist yapıya uyum sağlamaktadır. Bu kapitalist yapıyı gerçekten değiştirmek için söz konusu demokratik siyasi çerçeve de değiştirilmelidir; eskisi gibi kalan demokratik seçim prosedürleri üzerinden değişiklikler tatbik ederek yapılamaz bu. İşte bu noktada, Stiglitz'in ikinci, Keynesçi sınırıyla karşılaşıyoruz: Mevcut ekonomik sistemi "yapay (*ersatz*) kapitalizm" olarak nitelemesi, "şirketlerin ve zenginlerin diğer herkesi istismar edebileceği (ve ne yazık ki ettiği) çarpık pazar"ımız yerine, piyasaların gerçekten ve adil rekabet ettiği bir başka, düzgün bir kapitalizm olduğunu ima etmez mi? Stiglitz'in iddiasını görebiliyoruz: Yasal değişiklikleri demokratik biçimde uygulayarak, yapay kapitalizmin yerine daha adil ve verimli bir kapitalizm getirebilir, böylece kapitalizmin en iyisi ile demokrasinin en iyisini birleştiririz. Fakat bu fikir kelimenin en dar manasıyla ütopyacıysa? Stiglitz'in "yapay kapitalizm" dediği şey, bizatihi kapitalizm, yani ikincil bir sapkınlığı değil, kendi içkin gelişimini izleyen kapitalizm ise? Demek ki kapitalist pazarlar nasıl "dış dünyadan kopuk" değilse, demokrasinin siyasal süreci de dış dünyadan kopuk değildir ve daima ekonomik ilişkilerce üstbelirlenir.

Bu sebeple, ilerici hareketlere ve hükümetlere yönelik, "otoriter" vasıfların özgürlükçü eleştirisi kılığında, sözde solcu ifadelerle yapılan eleştirilere kuşkuyla yaklaşmalıyız. Orta sınıf öğrenciler ve küçük burjuva liberterler (kendileri için daha fazla özgürlük isteyen fakat gerçek değişimden iğrenenler) demokratik olmayan hükümet kararlarından şikayetçi olurlar. Böylesi bir eleştiri, kurulu düzenle kararlı bir şekilde bağını koparırken başlangıçta "otoriter" görünmek zorunda olan radikal değişimin en hain reddidir. Venezuela gibi üzücü bir örneğe bakalım. Bolivarcı devrim pek çok eleştiriyi hak etse de onun son zamanlarda iyi örgütlenmiş bir karşı devrimin, bilhassa da uzun bir ekonomik savaşın kurbanı olduğunu asla aklımızdan çıkarmamalıyız. Böyle bir prosedürde bu yeni bir şey değildir. 1970'lerin başında, Şili'de demokratik yolla seçilmiş Salvador Allende hükümetini nasıl baltalayacakları konusunda CIA'e bir not ileten Henry Kissinger kısa ve öz bir biçimde şöyle demişti: "Ekonomiye çığlık attırın." Chavista hükümetinin yüzleştiği ekonomik zorlukların sadece kendi ekonomi politikalarının beceriksizliğinin neticesi olmadığını açıkça çıkarsayabiliriz. Burada bazı liberallerin hazmetmesinin güç olduğu anahtar politik fikre ulaşıyoruz: Karşımızda kör piyasa süreçleri ve tepkileri (örneğin bazı ürünleri raflarda tutmayarak kâr etmeye çalışan esnaf) değil, her ayrıntıyla planlanmış, girift bir strateji vardır. Böylesi koşullarda, bir tür dehşet (gizli depolara polis baskınları, kıtlık spekülatörleri ve düzenleyicilerinin gözaltına alınması vs.), savunma amaçlı bir karşı tedbir olarak tam manasıyla meşrulaştırılmaz mı? 9 Mart 2015'te Başkan Obama, Venezuela'nın bir "ulusal güvenlik tehdidi" olduğunu ilan eden bir kararname çıkarmak suretiyle, bir *darbeye* yeşil ışık yakmamış mıydı? İşte, daha "medeni" bir seviyede, Yunanistan'ın başına gelenler de bunlardır.

KAPİTALİZMİN ÖTESİNDE

Hâl böyleyken, böylesine umutsuz koşullar altında sosyalizm fikrini nasıl yeniden etkinleştiririz? Axel Honneth[28], klasik sosyalizm modelinin belli başlı üç zayıf noktasını özetler: 1) endüstriyel verimliliğin ve üretim sürecinin toplumsallaştırılmasına odaklanmak ki üretim sürecinin toplumsallaştırılmasının kendiliğinden bütün bir toplumsal bünyede gerçek özgürlüğü sağlayabileceğini varsayıp, siyasi/kamusal özgürlüğü (kamusal alanın demokratik formasyonunu) ve mahrem alanda özgürlüğü ihmal eder; 2) teleolojik tarihsel zorunluluk kavramına eleştiride bulunmadan itimat etmek (sosyalizm öyle ya da böyle kendiliğinden gelecek – tarihsel ilerlemenin mantığını takip edip kapitalizmi yerinden edecek); 3) özgürleşmenin ayrıcalıklı bir öznesi olduğu varsayımı (nesnel sosyal konumu sebebiyle, işçi sınıfı kapitalizmden sosyalizme geçişin ana faili olmaya yazgılıdır). Honneth'e göre, sosyalizm fikri seferberlik kuvvetini yeniden kazanacaksa bu üç tutum geride bırakılmalıdır. Sosyalizm, üç alanda meydana gelen özgürlüğü genişletme süreci olarak (yeniden) tasavvur edilmelidir: Üretkenlik alanında rekabet yerine işbirliği ve dayanışma; bireylerin, kamusal alanda kolektif iradelerinin demokratik oluşumunu mümkün kılan özgürlüğü; mahrem alanda baskıdan özgür olmak. Böyle genişletilmiş bir özgürlük düşüncesinin faili ya da muhatabı, artık (işçi sınıfı gibi) ayrıcalıklı bir sosyal özne değil (potansiyel olarak) bütün yurttaşlardır.

Dahası, böylesine genişletilmiş bir özgürlüğün ileri uygyulaması, tarihsel bir zorunluluğun tanzim ettiği bir süreç olarak algılanamaz; önceden belirlenmiş bir hedefi ya da prosedürü olmayan karmaşık bir sosyal deneyleme süreci olabilir ancak. Örneğin, ekonomide *a priori* piyasa karşıtı tutum benimsemek yerine, piyasayı kapitalist bozulumlarından "arındırmaya" teşebbüs edilmelidir.

Üç alana genişletilen özgürlük tahayyülü (ekonomi alanının değil) kamu iletişimi alanının üstünlüğüne işaret eder: Özel alanda kazanılan özgürlüklerin yanı sıra ekonominin toplumsallaştırılması, demokratik özgürlüğün uzantıları olarak tasavvur edilebilir. Fakat burada Honneth'in modelinin önemli bir zaafına denk gelmez miyiz? Bugün şahit olduğumuz, (kısmi) siyasi özgürlük ile mahrem alanda infilak eden özgürlüğe ekonomik alanın gitgide opaklaşmasının karşı koyduğu kompleks bu durum değil midir? Dolayısıyla bugün kilit sorun tam da ekonomi sorunu, küresel kapitalizm ve onun antagonizmaları sorunudur. Antagonizmaların ihmal edilmesi, Honneth'in üç alanın bir arada varoluşu için bir model olarak kullandığı organik "Hayat" metaforuna, bir canlı organizma metaforuna başvurmasında açıkça görülür. Bu model onu ekolojiden biyogenetiğe, sömürüden toplumsal şiddetin yeni türlerine uzanan ve iletişim sorunlarına tercüme edilmeye direnen radikal antagonizmaları yadsımaya sevk eder. Dolayısıyla, toplumsal bütünlükten bahsettiğimizde, Hegel'in antagonistik bütünlük savını, bir uçtan diğerine salınan bir bütünlük fikrini izlememiz yerinde olur. Hegel'den çıkarılacak temel ders, doğruya uzanan yolun "tek yönlü" konumlardan kurtulup uyumlu bir Hayat bütünlüğü yaratmak değil, bütün alanları uç noktasına taşımak suretiyle tersine dönmesine sebebiyet vermektir. Başka bir ifadeyle, Honneth'in tahayyülünde eksik olan, bir seviyede özgürlüğü büyütmek ile başka bir seviyede özgürlüksüzlüğü büyütmenin paradoksal bileşiminin kavrayışıdır; böyle bir durumda yeni özgürlük sıklıkla bizzat özgürlüksüzlüğün tezahür etme biçimidir – güvencesiz işçilerin içinde bulunduğu feci durumu hatırlayın; onların durumu bazı "postmodern" sosyologlarca yeni bir özgürlük, birkaç yılda bir kendilerini tekrar keşfetme özgürlüğü olarak övülür. Yeni bir özgürlüğe erişmek istiyorsak, özgürlüğün özgürlüksüzlüğe dönüştüğü bu çılgın dansta kendimizi yitirmeliyiz – özgürlüğe uzanan hiçbir yol dolambaçsız değildir.

Honneth, en nihayetinde etik bir sosyalist konumu muhafaza eder, yani değişimin ayrıcalıklı bir sosyal faili (işçi sınıfı) olduğu görüşünü on dokuzuncu yüzyıl sosyalizminin kalıntısı sayarak reddeder ve bunun yerine değişim taleplerini hepimizi ilgilendiren etik normlarla temellendirir. Fakat tam da bugünkü gerçeklikte, küresel kapitalizmin ötesine işaret eden eğilimler aramak ve bir proleter konum işgal eden toplumsal grupların farkına varmak makul değil midir? İşçi sınıfı özcülüğüne ya da tarihsel determinizme sığınmadan yapılabilir bu. Çağdaş toplumsal teorinin en büyük ironilerinden biri, kararlı bir antikomünist liberal muhafazakâr olan ve hatta bazı Habermasçıların Nazist öjenik bir gündemi olduğundan kuşkulandığı Peter Sloterdijk'ın küresel kapitalizmin ötesine geçmeyi bir hayat memat meselesi kılan antagonizmaları açığa çıkarmada bir adım öteye gitmesidir.

Sloterdijk yeni kitabı *What Happened in the Twentieth Century*'de[29], yirminci yüzyılın "Gerçek'e tutkusunu", düşmanların imhasına götüren politik aşırılığın bir alameti olarak reddettikten sonra, yirmi birinci yüzyılda ne yapılması gerektiğine dair kendi düşüncelerini ana hatlarıyla vermektedir ve yapılması gerekenler, kitaptaki "Antroposen" ve "İnsanın Evcilleşmesinden Kültürlerin Medenileşmesine" bölümlerinin isimlerine ziyadesiyle yansımıştır. "Antroposen" kavramı, biz insanların üretim faaliyetlerimizin sonucunda kullanıma hazır bir rezerv olarak gördüğü Dünya'ya bundan böyle bel bağlayamayacağımıza, gezegenimizdeki yaşamın yeni bir dönemine işaret eder. Koşullarından mesul, onların hesabını verecek bir "Uzay Gemisi Dünya"da yaşadığımızı kabullenmeliyiz. Dünya, üretim faaliyetlerimizin nüfuz edilemez arka fonu/ufku değildir artık: Kasıtsızca harap edip dönüştürerek yaşanmaz hâle soktuğumuz bir (diğer) fani nesne olarak belirir. Buna mukabil, tam da hayatımızın en temel koşullarını etkileyebilecek denli güçlü olduğumuz bu an, küçük bir gezegendeki öylesine bir hayvan türünden ibaret olduğumuzu kabul etmek zorundayızdır. Şunun farkına var-

dığımızda etrafımızla yeni bir bağ kurmamız zaruridir: Artık yaratıcı potansiyelini dışavuran ya da çevrenin bitmek tükenmek bilmeyen kaynaklarından istifade eden kahramanvari bir işçi değil, tahammül edilebilir bir güvenlik ve istikrar seviyesinin daimi olarak pazarlığını yapan, çevresiyle işbirliği içerisindeki çok daha mütevazı bir failiz.

Tali hasarı yadsımak, kapitalizmin modelinin ta kendisi değil midir? Kapitalist yeniden üretimde mühim olan, kâr odaklı kendini geliştiren dolaşımdır ve çevreye verilen tali hasar ilkesel olarak yadsınır – onu vergilendirme üzerinden (ya da kullanılan her bir doğal kaynağa doğrudan fiyat etiketi iliştirerek) hesaba katmak, hedefi muhakkak ıskalar.

Dolayısıyla, çevremizle ilişki kurmanın yeni biçimini tesis etmek için radikal bir siyasi-ekonomik değişim, Sloterdijk'ın "vahşi hayvan Kültür'ün evcilleştirilmesi" dediği şey gerekmektedir. Şimdiye dek her kültür kendi mensuplarını terbiye etmiş ya da eğitmiş, devlet gücü üzerinden vatandaşları arasında barışı temin etmiştir fakat ayrı kültür ve devletler arasındaki ilişki daima olası savaşın gölgesi altında olmuş, her barış dönemi ancak geçici bir ateşkesten ibaret olmuştur. Hegel'in kavramsallaştırdığı şekilde, bir devletin etiği en yüksek kahramanlık eyleminde, kişinin canını ulus devleti için vermeye hazır oluşunda doruğa çıkar, dolayısıyla devletler arasındaki vahşi barbarca ilişkiler, bir devlet içindeki etik hayatın zeminini oluşturur. Nükleer silahları ve roketleri uzak hedeflere taşımak için amansız bir uğraş veren Kuzey Kore, bu kayıtsız şartsız ulus devlet egemenliği mantığının en nihai örneği değil midir? Ne var ki, bir Uzay Gemisi Dünya'da yaşadığımız gerçeğini hazmettiğimiz anda kendisini derhal dayatan görev, bizzat medeniyetlerin kendisini medenileştirmek, bütün insan toplulukları arasında evrensel dayanışmayı ve işbirliğini tesis etmektir ve şimdilerde süren mezhepçi dinsel ve etnik "kahramansal" şiddetin yükselişi ve kişilerin birtakım davalar uğruna kendilerini (ve dünyayı) feda etmeye hazır olmaları

nedeniyle bu görev alabildiğine zorlaşır.

Şimdi bir adım geriye gidelim ve Sloterdijk'ın savundukları üzerine düşünelim. Sloterdijk'ın insanlığın hayatta kalması için gerekli olduğunu söylediği önlemler –kapitalist yayılmacılığın alt edilmesi, devlet egemenliğini ihlal etmeye hazır bir yürütme erkinin doğmasını sağlayacak geniş çaplı uluslararası işbirliği ve dayanışma gibi– bizim doğal ve kültürel müştereklerimizi muhafaza etmeye yönelik değil midir? Bunlar komünizme işaret etmiyorsa, bir komünist boyutu kastetmiyorsa, "komünizm" kavramının hiçbir manası yok demektir. Sloterdijk bütün yirminci yüzyıl aşırılık türlerini eleştirel biçimde reddetse dahi savunduğu değişim aşırı radikal, hatta (esasen Marx tarafından tasavvur edilen) zaptedilmemiş kapitalist genişlemeye yaslanmayı sürdüren yeni bir topluma dair standart komünist vizyondan çok daha "aşırıdır" Sloterdijk'ın bu muazzam dönüşümün nasıl tatbik edileceği noktasında muğlak kalmasına şaşmamalı – daha yakın bir analiz, onu muhakkak eski bir meseleye, toplumun komünist yeniden örgütlenmesi meselesine getirirdi. Bu yöndeki ilk adım, dışsal antagonizmalardan içsel olanlara uzanan geleneksel Marksist geçiş olurdu: Medeniyetler arasındaki ilişkilerin daimi bir savaş tehdidi altındayken yolunda gitmesi, yani barbarca olmayı sürdürmesi, her bir medeniyetin içinde gizli barbar bir unsura, her medeniyetin üzerinde yükseldiği radikal antagonizmaya ("sınıf mücadelesi") işaret eder. Buna mukabil, "medeniyetleri medenileştirmek" medeniyetler arasındaki dışsal müzakerelerle ilgili bir mesele değil, her medeniyetin içkin radikal dönüşümüyle ilgili bir meseledir.

Sloterdijk'a göre, bizi bekleyen ve insanlığın kaderini belirleyecek olan büyük siyasi ve ideolojik mücadele (İslamcı ve diğer köktenciliklerde olduğu gibi, faaillerin ideolojik-politik davası için her şeyi riske atmaya hazır olduğu) egemenlik politikaları ile (varlığımızı sürdürmemizin tek yolu olarak ılımlı bir uzlaşı tesis etmeyi amaçlayan) müzakereler yoluyla tesis edilecek birlik politikaları arasındaki

mücadeledir. Peki ama tekil egemenliklere karşı mücadele, kendine has bir radikallik, şimdiye dek hâkim olan siyasi yöntemden kararlı bir kopuş içermez mi?

KOOPERATİF MÜŞTEREKLER

Bu kördüğümü çözmek için, belki de bildik eski Marksist rotayı izleyerek dikkatimizi siyasetten çekip, tam da küresel kapitalizmin içinde ayırt edilir olan post-kapitalizmin alametlerine, bilhassa da Jeremy Rifkin'in özel mülkiyet ve piyasa ilişkilerini geride bırakan yeni bir üretim ve mübadele tarzı olan "işbirliğine dayalı müşterekler" (İM)* dediği şeyin yükselişine odaklanmamız gerekiyordur. İM, çağdaş tarihte faal olan iki toplumsal örgütlenme türünün karşısına konumlandırılmalıdır: Piyasa etkileşimi (egoist rekabet ve kâr arayışında temellenen, aşağıdan yukarıya kendiliğinden öz-örgütlenme) ve merkezileşmiş planlama ("gerçekte varolan sosyalizm"de olduğu gibi, toplumun yukarıdan aşağıya güçlü bir devletle düzenlenmesi). Dördüncü biçim, İM'nin muğlak bir ilişki kurduğu, "ilkel" toplumların devlet öncesi öz-örgütlenmesidir: İkisi radikal biçimde farklıdır fakat aynı zamanda tuhaf bir biçimde birbirine benzer. Peki o hâlde, bu dört biçimin oluşturduğu kare nasıl işler? Onu anlamanın bir yolu, insanlık tarihini (Marksizmdeki gibi üretim tarzları yerine) mübadele tarzları üzerinden analiz eden Kojin Karatani tarafından izah edilmiştir.[30] Karatani, dört ilerici mübadele tarzı saptar: A) devlet öncesi toplumlarda baskın olan armağan mübadelesi (armağanlar değiş tokuş eden klan ya da kabileler), B) köle ve feodal toplumlarda baskın olan hâkimiyet ve himaye (burada sömürü doğrudan hâkimiyete dayalıdır ve hâkimiyet kuran sınıfın karşılığında bir şey sunması, mese-

* "Collaborative commons" (CC) (ç.n.).

la tebaasını tehlikelerden koruması gerekir) C) kapitalizmde hâkim olan, nesnelerin meta mübadelesi (özgür bireyler sadece ürünlerini değil, emek güçlerini de mübadele eder) ve X) daha yüksek seviyedeki armağan mübadelesine geri dönülerek varılacak olan daha ileri bir aşama – bu X, tarihsel olarak ortak dayanışmaya dayanan eşitlikçi dini topluluklardan anarşist kooperatifler ve komünist projelere dek uzanıp tarihsel olarak bambaşka kisvelere bürünen Kantçı bir düzenleyici idea tahayyülüdür. Karatani, bu noktada iki sorundan bahseder. 1) Devlet öncesi ilk toplumlarda gerekli olan bir yarılma, "yerleşik hayata geçiş devrimi" gerçekleşir: Göçebe avcı topluluklardan, kabileler ya da klanlar olarak örgütlenen daimi yerleşik topluluklara geçiş. Mübadele bazında, "saf" armağandan, armağan ve karşıt-armağanın çapraşık ağına geçiş yaparız. Bu ayrım, gelecekteki X'e geçiş, toplumsal var oluşun göçebe usulüne daha yüksek seviyede geri dönüş tatbik etmesi hâlinde elzemdir. 2) A'dan B'ye vs. geçişte önceki evre kaybolmaz, "bastırılır" ve yeni bir kisveye bürünerek geri döner. A'dan B'ye geçişte armağan mübadelesi topluluğu, dini uzlaşının ve dayanışmanın ruhu olarak yaşamını sürdürür; B'den C'ye geçişte, A ulus, ulusal topluluk ve B (hâkimiyet) devlet gücü olarak yaşamını sürdürür. Bu nedenle, kapitalizm Karatani için B'nin "saf" saltanatı değil de, ulus-devlet-sermayeden oluşan bir üçlüdür ya da bir Borromeo düğümüdür; bu üçlüde ulus toplumsal dayanışmanın, devlet doğrudan hâkimiyetin, sermaye de ekonomik mübadelenin formudur ve üçü de kapitalist toplumun yeniden üretimi için zaruridir.[31]

Buradan hareketle, İM'yi yüksek bir seviyede armağan mübadelesinin geri dönüşü olarak tasavvur edebiliriz: İM'de bireyler ürünlerini bedelsiz dolaşıma sunar.[32] İM'nin bu özgürleştirici boyutu, muhakkak ki, "nesnelerin interneti"nin (IoT)* müthiş yükselişinin yanı sıra günümüzde üretken güçlerin gelişiminin bir diğer sonucu olan "sıfır

* Internet of Things (IoT). Bazı kaynaklarda şeylerin interneti olarak da çeviriliyor, ağırlıklı olarak nesnelerin interneti terimi yerleşmiş görünüyor. (y.n.).

son birim maliyeti" (sadece bilgi değil pek çok ürün ek maliyet olmaksızın büyük miktarlarda üretilebilir) bağlamına yerleştirilmelidir.

Nİ'nin ardında gizli olan, elbette Tekillik denen şeyin doğuşunun tamamen metafizik bir tahayyülüdür: Bireysel hayatlarımız onları kontrol eden ve düzenleyen âdeta ilahi bir dijital Öteki'ye topyekûn gömülmüş olacaktır. Bu kestirim, nesnelerin internetinin kati muğlaklığıyla yüzleştirir bizi. Birbirini dışlayan iki Nİ okuması kendisini bize dayatır: Radikal özgürleşmenin sahası, Shakespeare'in *Romeo ve Juliet*'inde Juliet'in aşk tanımından alıntılamak gerekirse, "Ben sana nice versem, onca kalıyor bende, çünkü sonsuz ikisi de"* dediğimiz, özgürlük ve işbirliğini birleştirmek için eşsiz bir fırsat olarak Nİ'ye karşı, eylemlilik özgürlüğümüzden mahrum kaldığımız, ilahi dijital Öteki'ye topyekûn batışımız. Peki bu iki okuma, N'yi özgürleştirici mücadelenin nihai alanı kılacak şekilde gerçekten de birbirini dışlıyor mu, yoksa ikisi de aynı gerçekliğin iki farklı algısından mı ibaret?

Nesnelerin interneti, elektronik öğeler, yazılım, sensörler, aktüatörler ve ağ bağlanabilirliğiyle iliştirilmiş fiziksel aygıtlar, araçlar, binalar ve başka öğelerden oluşan, bu nesnelerin veri toplamasını ve değiş tokuş etmesini sağlayan ağıdır; nesnelerin mevcut ağ altyapısında uzaktan algılanmasını ve kontrol edilmesini sağlar ve bunu yaparken, fiziksel dünyanın bilgisayar tabanlı sistemlere daha doğrudan entegrasyonu için fırsatlar yaratır, böylece daha fazla verimlilik, kesinlik ve ekonomik faydalar sağlar. Şİ sensörlerle ve aktüatörlerle geliştirildiğinde, teknoloji, akıllı şebekeler, akıllı evler, zeki taşımacılık ve akıllı kentler gibi teknolojileri kapsayan "siber-fiziksel sistemler" sınıfının bir formasyonunu oluşturur. Her "nesne", yerleşik bilgisayar sistemi üzerinden özel olarak tanımlanabilir ve mevcut internet altyapısı dâhilinde etkileşimde bulunabilir. Bu gömülü aygıtların bağıntılı olmasının (akıllı nesneler de dâhil olmak üzere) hemen her sahada otomasyonu buyur etmesi, aynı zamanda akıllı şebeke gibi gelişmiş

* Shakespeare, *Romeo ve Juliet*, çev. Bülent Bozkurt, Remzi Yayınevi (ç.n.).

uygulamaları etkinleştirmesi ve akıllı kentler gibi alanlara yayılması bekleniyor. "Nesneler", aynı zamanda kalp ölçüm implantları, çiftlik hayvanlarında biyoçip aktarıcıları, kıyı sularında elektrik barajları, gömülü sensörlü otomobiller ve çevre/besin/patojen takibi için DNA analiz aygıtları gibi çok çeşitli aygıtları kapsar – bunlar mevcut teknolojilerin yardımıyla faydalı veriyi toplar, sonra da diğer aygıtlar arasında verinin bağımsızca akmasını sağlar. Bu bağlamda, insan bireyleri de, durumları ve eylemleri haberleri olmaksızın devamlı surette kaydedilen ve nakledilen "nesneler"dir. Onların fiziksel hareketlerinin, mali işlemlerinin, sağlıklarının, yeme içme alışkanlıklarının, alıp sattıklarının, okuduklarının, dinlediklerinin ve izlediklerinin verisi, onları kendilerinden daha iyi tanıyan dijital şebekelerde toplanır.

Nİ ihtimali, bizi Fredrich Hölderlin'in meşhur "Lâkin tehlike neredeyse, kurtaran kudret de orada yetişir" dizesini tersine çevirmeye iter: "Kurtaran kudret neredeyse, tehlike de orada yetişir." Nİ'nin "kurtarıcı" veçhesi Jeremy Rifkin tarafından ayrıntılarıyla betimlenir. Rifkin, insan tarihinde ilk kez kapitalizmi alt etmenin bir yolunun toplumsal üretim ve mübadelede gerçek bir eğilim olarak (işbirlikçi müşthereklerin büyümesi) fark edilir olduğunu ve dolayısıyla kapitalizmin sonunun ufukta belirdiğini öne sürer. Görünüşe bakılırsa, en çiğ Marksist hipotez artık aklanmıştır: Yeni üretken güçlerin gelişimi, kapitalist ilişkileri hükümsüz kılar. Esas ironi, bugün komünistler kapitalizmin en iyi idarecileriyken (Çin, Vietnam), gelişmiş kapitalist ülkelerin artık gitgide, kapitalizmi alt etmenin yöntemi olarak işbirlikçi veya kooperatif müşterekler yönünde ilerlemesidir:

> Pazarlar yerini ağlara bırakıyor, sahiplik erişimden daha önemsiz hâle geliyor, şahsi çıkar hedefi işbirlikçi çıkarların cazibesiyle ıslah ediliyor ve geleneksel "fakirlikten zenginliğe" tahayyülünün yerini sürdürülebilir bir yaşam kalitesi tahayyülü alıyor (...) Kapitalist pazar çıkara dayalı ve maddi kazanç hedefiyle hareket ederken, toplumsal müşterekler

işbirlikçi çıkarlarla motive oluyor ve derin bir bağ kurma ve paylaşım arzusuyla hareket ediyor. [33]

Kapitalist pazarlar ve ücretli emek gitgide daha konu dışı hâle gelirken, yeni ilkeler ve toplumsal değerlere dayanan bir ekonomi ortaya çıkacak: Merkezsizleşmiş ağlar piyasaların yerini alacak; paylaşılabilir bir metalar bolluğu ile hizmetlerden faydalanma hakkı sahiplik ve özel mülkiyetin önemini azaltacak; açık kaynak inovasyonu, şeffaflık ve işbirlikçi ortak yaratım, rekabetçi şahsi çıkar ile özerklik arayışının yerini alacak; sürdürülebilir kalkınma ve Dünya'nın biyosferiyle yeniden bütünleşme, azgın materyalizm ile aşırı tüketimi ıslah edecek ve yükselişe geçen bir İşbirlikçi Müşterekler içindeki toplumsal katılım ile sosyal aidiyet arayışımızı, empatik doğamızın yeniden keşfi yönlendirecek.[34]

Ne var ki, bu yeni tehlikeler doğurur; NİT'nin işsizliği artıracağı gibi yanlış endişeleri dikkate almasak dahi. (Bu "tehdit", işçilerin çok daha az çalışacağı şekilde üretimi yeniden örgütlemek için iyi bir sebep değil midir? Kısacası, "sorun"un kendisi çözümü değil midir?) Toplumsal örgütlenmenin somut seviyesinde tehdit, devlet ve özel sektörün işbirlikçi müşterekler üzerinde denetimi ele geçirmeye yönelik aşikâr eğilimidir:

Ulusal hükümetler gitgide, internetin açık ve erişilir doğasını baltalama riski taşıdığı egemenlik haklarından dem vurarak kendi yasalarını çıkarmaya eğilimli hâle gelmektedir. Özel sektör de işbirlikçi ittifaktan uzaklaşmakta, bunun yerine içeriğin nasıl dağıtıldığı üzerinde daha merkezileştirilmiş denetim üzerinden daha büyük kâr elde etmeye bakmaktadır. Benzer biçimde, internette Google, Facebook ve Twitter gibi denetleyici büyük şirketler gittikçe daha da fazla, "kendilerine gelen iletilmiş Büyük Veri yığınlarını, onu hedefli reklam ve pazarlama kampanyaları için kullanan ticari teklifçilere ve işletmelere satmaktadır" (Rifkin, *Zero*

Marginal Cost Society). Esas itibarıyla, kapitalist çağın dikey ölçeklenen kâr amaçlı şirketleri, yanal ölçeklenen ve dağıtılan bir İşbirlikçi Müşterekler'i kendi özel çıkarlarına göre sömürmektedir. Başka bir tabirle, "şirketler toplumsal Müşterekler'i bir ticari girişim gibi işletiyor."[35]

Böylece kişisel bağlantılar Facebook, yazılım Microsoft, arama da Google tarafından özelleştirilir... Bu yeni özelleştirme biçimlerini kavramak için Marx'ın kavramsal aygıtını eleştirel bir dönüşümden geçirmek gerek: "genel zekâ"nın toplumsal boyutunu (bir toplumun kolektif zekâsını) ihmal ettiği için Marx *bizzat "genel zekâ"nın özelleştirilmesi* ihtimalini tahayyül etmemişti – "fikri mülkiyet" mücadelesinin temelinde de bu vardır. Antonio Negri bu noktada haklıdır: Bu çerçeveden bakıldığında, klasik Marksist anlamda sömürü artık mümkün değildir. Zaten bu yüzden gitgide daha fazla, dolaysız yasal tedbirlerle, yani ekonomik olmayan bir güçle tatbik edilmelidir. Bu yüzden günümüzde sömürü gitgide rant kılığına bürünür: Carlo Vercellone'nin ifade ettiği gibi, post-endüstriyel kapitalizm, "rantın kârlaşması"yla vasıflandırılır.[36] İşte bu yüzden, doğrudan otoriteye ihtiyaç vardır: Rantı çıkararak almanın (keyfi) yasal koşullarını, artık piyasa tarafından "kendiliğinden" üretilmeyen koşulları dayatmak için ona ihtiyaç vardır. Belki de günümüz "postmodern" kapitalizminin en temel çelişkisi burada gizlidir: Serbestleşmeci (*de-regulatory*), "devletçilik karşıtı", göçebe/yersizleştirici bir mantıkla hareket ederken, "rantlaşan kâr"a olan asli eğilimi, devletin gitgide daha çok var olan düzenleyici işlevinin yanı sıra rolünün de güçlenmesine işaret ediyor. Tarihsel dönüşümümüzün ufkunda beliren, böylece, kişisel özgürlükçülük ve hedonizmin düzenleyici devlet mekanizmalarının girift ağıyla bir arada var olduğu (ve onlar tarafından sürdürüldüğü) bir toplumdur. Günümüzde devlet, kaybolmak şöyle dursun, aksine güçlenmektedir.

Başka bir ifadeyle, servet üretiminde "genel zekâ"nın (bilgi ve toplumsal işbirliği) elzem rolüne bağlı olarak, servet biçimleri, git-

tikçe "üretimlerine harcanan dolaysız emek süresiyle oransız" olduğunda[37], sonuç Marx'ın öngördüğü gibi kapitalizmin kendini tasfiyesi değil, emeğin sömürüsünden elde edilen kârın, "genel zekânın" özelleştirilmesi tarafından tahsis edilen ranta aşamalı olarak göreli dönüşümüdür. Bill Gates örneğine bakalım: Kendisi nasıl dünyanın en zengin adamı oldu? Servetinin Microsoft'un sattığı ürünlerin üretim maliyetleriyle hiçbir ilgisi yoktur (hatta Microsoft'un bilgi işçilerine görece yüksek maaş ödediği bile savunulabilir), yani Gates'in serveti, rakiplerine göre daha düşük fiyatlara iyi yazılımlar üretmesinin ya da kiraladığı işçileri daha çok "sömürme"sinin neticesi değildir. Durum böyle olsaydı, Microsoft uzun zaman önce iflas etmişti: İnsanlar ağırlıklı olarak, ücretsiz olan ve uzmanların Microsoft programlarından daha kaliteli olduğunu söylediği Linux gibi programları seçerdi. Peki neden milyonlarca insan hâlâ Microsoft satın alıyor? Çünkü Microsoft, kendisini âdeta evrensel bir standart olarak dayattı, sahayı (neredeyse) tekelleştirdi ve "genel zekânın" bir tür dolaysız cisimleşmiş hâline dönüştü. Gates, milyonlarca çalışanın, kendisinin özelleştirdiği ve denetlediği yeni bir "genel zekâ" türüne iştirak etmesine izin vermesiyle üretilen rantı tahsis ederek birkaç on yıl içerisinde dünyanın en zengin adamı oldu. Peki o hâlde, Marx'ın kapitalist "yabancılaşma" tanımına uygun olarak, bugünkü bilgi işçilerinin artık nesnel işçilik koşullarından ayrı olmadığı (bilgisayarlarına sahip olmaları, vs.) doğru mudur? Evet fakat esas olarak, *hayır*: Onlar, işlerinin toplumsal sahasından, özel sermayenin aracı olmadığı bir "genel zekâ"dan kopartılmıştır.

Burada yapılacak en kötü şey, "iyi" ile "kötü" unsuru basitçe karşı karşıya koymaktır; tıpkı İçki Yasağı Dönemi'nde alkol hakkında ne düşündüğü sorulunca, "Eğer alkolden kastınız yuva yıkan ve kavgalara neden olan korkunç içecekse ona karşıyım. Ama eğer sakin bir akşam geçirmenizi sağlayan ve ortama neşe getiren harikulade içecekten bahsediyorsanız, onu tüm kalbimle destekliyorum," cevabını

veren efsanevi Amerikalı senatör gibi. Bu tutum dijital müştereklere uygulandığında şuna denk gelir: "Bizi kendimizden daha iyi tanıyan ve yaşamlarımızı düzenleyen Google ya da bir başka büyük şirketi kastediyorsanız, ona karşıyım, ama özgür işbirliğinden söz ediyorsanız, onu tüm kalbimle destekliyorum." Yaygın kanı, böylesi şirketlerin piyasadan işbirlikçi müştereklere geçişte aracı rol üstlendiği ve İM'nin yayılmasıyla beraber kendi kendilerine yok olacakları yönündedir:

> Uber ve Airbnb gibi şirketler, iki ekonomi arasında köprü görevi görerek ikisinden de faydalanmaya yeltenecek. Fakat gerçek anlamda merkezileşmemiş eşler arası ağlar, sıfıra yakın marjinal maliyetle devralmaya başladığında, bu karma şirketlerin ömrü uzun olmayacaktır (...) Müştereklerin tamamen merkezileşmemiş mübadele ağları, üçüncü tarafların aracı güvencesi veya müdahalesi gerekmeksizin, eşler arası doğrudan işlemlere izin verecektir.[38]

Böylesine yumuşak bir çözüm esas sorunu yadsır. Büyük şirketlerin gerçekleştirdiği bu ihlal, aşılması gereken bir parazitlikten mi ibarettir, yoksa İM tek başına ayakta duramadığı için harici bir denetimci ve düzenleyici temsilciye mi ihtiyaç duymaktadır? Peki ya –elbette müştereklerimizi özelleştiren şirketlere karşı savaşmamız gerekir– bu savaşın yönü merkezileşmemiş işbirlikçi ağların bütün sahanın denetimini eline aldığı ânı hayal etmek değil de müştereklerin işleyişini düzenleyecek harici bir organizasyon ve güç formu bulmak olmalıysa? Müştereklerin bu yeniden özelleştirilmesinden soyutlansak ve harici bir güçle düzenlenmeyen tam işbirlikçi müştereklerin tasavvur etsek bile başka bir sorun belirir. İM'nin idaresinde,

> itibar sistemlerinin öneminin altı çizilmeli. İtibar sıralaması, normlara uygunluğu temin etmede ve etkinlikleri düzenlemede önemli rol oynayacak. Bu sistemler, bir bireyin Müşterekler'deki *toplumsal sermayesi-*

ni derecelendirmek üzere tasarlanmıştır. Müşterekler'in büyümesiyle, "kapitalist pazarda kredi notları tüketiciler için ne kadar önemliyse, toplumsal sermaye derecelendirmelerinin de İşbirlikçi Müşterekler'in milyonlarca katılımcısı için o kadar önemli olmasını bekleyebiliriz" (Rifkin, *Zero Marginal Cost Society*).[39]

Peki ama itibar nasıl ortaya çıkacak ve derecelendirme nasıl kurulacak? Bu noktada haset bütün şiddetiyle sahneye çıkar. Jameson, *An American Utopia*'da[40] komünizmde hasedin kapitalist rekabetin bir kalıntısı olarak terk edileceği ve onun yerine gelecek şeyin dayanışmaya dayalı işbirliği ve başkalarının hazlarından haz almak olduğuna yönelik hâkim iyimser görüşü reddeder. Bu miti bir kenara atarak, komünizmin tam da daha adil bir toplum olması durumunda haset ve hıncın infilak edeceğini vurgular. Peki neden? Jean-Pierre Dupuy[41] John Rawls'un adalet teorisinin ikna edici bir eleştirisini sunar: Rawls'un adil toplum modelinde, toplumsal eşitsizliklere ancak ve ancak toplumsal merdivenin dibindekilere de yardımları dokunduğu sürece ve miras alınan hiyerarşilere dayanmaktansa, erdem olarak değil olumsal olarak görülen doğal eşitsizliklere dayandıkları sürece müsamaha gösterilir.[42] Fakat Rawls'un görmediği şey, böylesi bir toplumun denetimsiz bir *ressentiment* (hınç) patlamasının koşullarını nasıl oluşturacağıdır: Bu şekilde, düşük statümün tamamen "meşrulaştırılmış" olduğunu bilir, dolayısıyla başarısızlığımı toplumsal adaletsizliğe bağlama taktiğinden mahrum kalırım. Rawls, hiyerarşinin doğrudan doğal niteliklerde meşrulaştığı dehşet verici bir toplum portresi sunar ve böylece Friedrich Hayek'in[43] verdiği temel dersi gözden kaçırır: Kişilerüstü kör bir güçten doğduklarını iddia edebilirsek, eşitsizlikleri kabullenmek çok daha kolay olur. Kapitalizmde pazarın ve başarı yahut başarısızlığın "irrasyonelliği"nin iyi yanı, tam da başarımı ya da başarısızlığımı "hak edilmemiş" ve olumsal algılamama izin vermesidir. Kestirilemeyen Kader'in çağ-

daş versiyonu olarak piyasa motifini hatırlayın: Kapitalizmin "adil" olmaması, onu kabul edilebilir kılan temel bir vasıftır.

Burada başka bir pürüz daha vardır. Marx'ın daima vurguladığı fikir, işçi ile kapitalist arasındaki mübadelenin "adil" olduğudur; işçinin (genelde) bir meta olarak emek gücünün tam değerinde ücret alması açısından –burada doğrudan "sömürü" yoktur– yani işçiler "kapitalistlere sattıkları metanın tam değerinde ücret almıyor" değildir. Demek ki bir pazar ekonomisinde *de facto* bağımlı olsam da bu bağımlılık her şeye karşın "medenidir" ve dolaysız esaret, hatta fiziksel zorlama yoluyla değil, ben ve öteki kişiler arasındaki bir "serbest" pazar mübadelesi biçiminde gerçekleşir. Ayn Rand'la alay etmek kolaydır; gelgelelim, *Atlas Silkindi*'deki meşhur "para için ilahi"de bir gerçeklik payı vardır: "Paranın iyi olan her şeyin kaynağı olduğunu keşfedene dek, bunu keşfetmediğin sürece, kendi mahvını diliyorsun demektir. Para insanların birbiriyle iş yapma aracı olmaktan çıktığında, insanlar birbirinin aracına dönüşür. Kan, kırbaç, silah ya da dolar. Seçim senin – başka seçenek de yok."[44] Marx da metalar evreninde "insanlar arasındaki ilişkiler, şeyler arasındaki ilişkiler kılığına bürünür" formülünde benzer bir şey ifade etmez mi? Piyasa ekonomisinde, insanlar arasındaki ilişkiler, karşılıklı tanınan özgürlük ve eşitlik ilişkileri olarak görünebilir: Tahakküm artık doğrudan uygulanmaz ve haddi zattında görünür değildir.

Yirminci yüzyılda "gerçekte varolan sosyalizm", piyasa yabancılaşmasının üstesinden gelmenin, "yabancılaşmış" özgürlükle birlikte *tout court* özgürlüğü ilga ederek, bizi tahakkümün "yabancılaşmamış" ilişkilerine götürdüğünü kanıtlamıştır. İşbirlikçi müşterekler ne dereceye kadar aynı tehlikeye açıktır? Bizzat işbirliği aracını kontrol eden ve böylece doğrudan tahakküm uygulayan bir düzenleyici aktör olmaksızın hayatta kalabilirler mi?

2

Syriza: Bir Olayın Gölgesi

SYRIZA'NIN İKİNCİ YÜKSELİŞİ Mİ?

Syriza hükümetinin Brüksel'in mali kıskacından kurtulma girişimi suya düşmüşken Yunanistan'da durum tüm kasvetiyle sürüyor. Olanlar üzerinde düşünüp taşınma vakti geldi çattı.

Yenilerde Syriza hareketinin bir parçası olmuş (ve olmayı sürdüren) iki Yunan teorisyenin, Costas Douzinas ile Stathis Kouvelakis'in kaleme aldığı iki yazı yayımlandı. Syriza AB'nin şantajına teslim olup kemer sıkma politikalarını uygulamaya razı geldikten sonra bu ikilinin yolları ayrılmıştı. Douzinas Syriza'da kalırken, Sol Platform'un önemli isimlerinden Kouvelakis partiden ayrılmıştı. Peki kararlarını nasıl gerekçelendirmişlerdi? Yazılarının başlıkları bu sorunun cevabını verir: Kouvelakis'in yazısının adı "Syriza'nın Yükselişi ve Düşüşü"[45], Douzinas'ın yazısının adı ise "Syriza'nın Yükselişi, Düşüşü ve (Belki) İkinci Yükselişi"dir.[46] İkisi de Syriza'nın AB baskısına teslim olmasının travmatik bir mağlubiyet olduğuna inanmakla beraber, Kouvelakis onu kabul edilemez bir ihanet gibi yorumlayarak reddeder, Douzinas ise, bu teslimiyeti, eğer becerikli biçimde kullanılacak olursa yeni bir radikal siyasetin zeminini hazırlayabilecek mecburi bir inziva gibi görür.

Önce Kouvelakis'in anlatısına eğilelim. 2012 yazında, seçimlerden sonra, öyle veya böyle Syriza'nın başa geçeceğinin netleşmesiyle beraber, işler belirleyici bir yöne saptı. O sırada Alexis Tsipras yönetimi sadece partinin çizgisini saptamakla kalmayıp ne tür bir örgütlenmeye gereksinim duyulduğuna ilişkin de bir dizi karar aldı: Syriza'nın, farklı örgütler ve sivil hareketlerin koalisyonundan birleşmiş ve merkezileşmiş bir partiye dönüştürülmesi gerektiği savunuldu. Merkez Komite mensuplarının büyük kısmı Tsipras'ın dar gayriresmi çevresinde, gücün "merkez-dışı"nda peşinen *de facto* kararlar alınmasını temin etti. Hâl böyleyken, bu "merkez-dışı"nın Brüksel'e teslimiyet kararının Syriza tabanını şok etmesi, ümitsizlik ve edilgenliğe kapılmasına neden olması, bu suretle Syriza'yı gücünün ana kaynağından, yani seçim etkinliği ve halk seferberliği bileşiminden mahrum bırakmasına şaşmamalı.

Gelgelelim, bir toplumsal hareketin tabanıyla temasını yitirmesinden bahsedilirken, mevcudiyet ve temsilin, temel toplumsal hareketler ile onların parti mekanizmalarındaki ve devlet aygıtlarındaki temsili/yabancılaşmasının oluşturduğu ezeli karşıtlığı yeniden üretmek fazlasıyla baştan çıkarıcıdır ve buradan da iktidardaki solun ne pahasına olursa olsun köklerini canlı tutması gerektiği mantrasına erişiriz. Fakat bu mantranın esas meselenin üstünü örttüğü aşikârdır: Devlet mekanizmasını yalnızca halkın dışarıdan baskısıyla tamamlamak yerine dönüştürmeyi, farklı bir biçimde işlemesini sağlamayı nasıl başarabiliriz? Özetle, iki büyük model (parlamenter demokrasinin sosyal demokratik kabulü ile Stalinci devlet) haricinde solun sunabileceği bir pratik model yoktur – etkin halk katılımından, halkın toplumsal hareketler içinde öz-örgütlenmesinden (ya da "çokluk"tan) dem vurmak, en niyahetinde söz konusu eksikliği örtbas eder. (Dahası –solcu– bir hükümetin toplumsal hareketlere yaslanmasının karanlık tarafına da dikkat edilmelidir: Bolivya

örneği bu yaslanmanın, kayırmacılığın *(clientelism)* –farklı grupların siyasi destek karşılığında imtiyazlar ve mali kazanç talep etmesinin– yolunu açabileceğini göstermektedir.

Peki Douzinas daha iyi bir yorum mu getiriyor? Şaşırtıcı ama yazısı pek çok kıymetli görüş ve gözlem içermekle beraber, en nihayetinde tek bir motifin bir dizi çeşitlemesinden ibaret: Evet, Syriza'nın kemer sıkma karşıtı projesi ile uygulamaya mecbur bırakıldığı politika arasında bir çelişki vardır ama bu çelişki iktidardaki radikal solun temel vasfıdır ve ondan kurtulmanın yolu yoktur:

> Peki "solcu" tarzda devlet yönetimi diye bir şey var mı? Bu sorunun zor olmasının sebebi, sadece cevabını veremeyişimiz değil, tam manasıyla çerçevelendirilmiş bir sorunun ortada olmayışıdır. Batı Avrupa'da emsali görülmemiştir. Hükümet deney yapmalı, risk almalı, parti ve hareketin, bilhassa onu desteklemekten asla vazgeçmemiş olan genç kadın ve erkeklerin hayal gücünden istifade etmelidir. Yüzmeyi suya atlayarak öğrenmek zorundayız.
>
> Hâlihazırdaki uluslararası, Avrupa ve yurtiçi ortamın düşmanca ikliminde, iktidardaki sol bir dizi paradoks ve çelişkinin damgasını vurduğu bir projedir. Temel söylemi şudur: Devletin başına bir radikal sol parti geçtiğinde, planlarını suya düşürmek için örgütlenmiş düşmanca bir kurumla yüz yüze gelir...
>
> Bakanların dayatılan politikaları reddetmesi, kapitalist bir toplumda sol yönetselliğin çelişkili ve agonistik tabiatını açığa çıkarır... Uygulaması gereken tedbirleri onaylamadığını duyuran, onların şantajın neticesi olduğunu söyleyen ve sonuçlarını hafifletmek için paralel bir program geliştiren bir hükümetten daha radikal ve skandal bir hükümet olamaz. Sol yönetsellik, eleştirel mesafe, içerideki muhalefet, hatta aktif direnişin bile hükümetin pazarlık stratejisinin bir parçasını oluşturduğu ve parçalanma ile asimilasyon ikileminin zaruri ıslahını gerçekleştirdiği anlamına gelir. Tekrarlayayım: Çelişki, neoliberal kapitalizm denizinde yüzen bir sol hükümetin göbek adıdır.[47]

Esaslı diyalektik paradokslarla dolu hoş bir yazıdır bu; hatta Douzinas, Syriza'nın teslimiyetini gerekçelendirirken, Syriza'nın eleştirmenlerinden ellerini kirletip zaruri tavizlerle dolu meşakkatli siyasi çalışmaya girmeye hazır olmayan Hegelci "güzel ruh"lar olarak bahsettiği bir yazı bile kaleme almıştır. Fakat bu noktada Hegel'in bir diğer içgörüsüne de başvurulmalı: Hegel bir edimde önemli olan şeyin içsel niyet değil, fiili toplumsal sonuç olduğunun altını daima çizmiştir. Marx'ın, 1848 Fransız Devrimi'nde muhafazakâr-cumhuriyetçi Düzen Partisi milletvekillerinin cumhuriyetçiliklerini bir alay konusu gibi görmeleri hakkındaki müthiş analizini hatırlayın: Parlamento tartışmalarında, kralcı dil sürçmeleriyle ve Cumhuriyet'le alay ederek asıl amaçlarının monarşiyi yeniden kurmak olduğunu göstermişlerdi. Gelgelelim, yönetimlerinin hakiki toplumsal etkisi konusunda bizzat kendilerinin faka bastığından habersizlerdi. Farkında olmadan (örneğin özel mülkiyetin korunmasını temin ederek) hakir gördükleri burjuva cumhuriyetçi düzenin koşullarını inşa etmişlerdi. Hâl böyleyken onlar cumhuriyetçi maskesi takan kralcılardan ibaret değildi: Kendilerini böyle deneyimleseler de, hakiki toplumsal rollerini gizleyen aldatıcı maskeleri, tam da "içsel" kralcı inançlarıydı. Özetle, içten kralcılıkları yüzeydeki cumhuriyetçiliklerinin gizil hakikati olmak şöyle dursun, fiili cumhuriyetçiliklerinin fantazmatik payandası, etkinliklerindeki tutkuyu sağlayan şeydi. Düzen Partisi milletvekilleri, cumhuriyetçi *taklidi yapma taklidi*, gerçekte oldukları şeyin taklidini yapmıyor muydu? Peki Syriza için de benzer bir şey söylenemez mi? Devlet idaresindeki pek çok Syriza mensubu, müthiş alt üst edici bir çalışma yürüttüklerine, yüzeyde AB'nin buyruklarına uyuyormuş gibi görünüp, aslında hasarı kontrol etmek, kurtarılabilecekleri kurtarmak, ilerici değişimler tatbik etmek ve krizin bir kez daha vuracağı o kaçınılmaz an için güçleri örgütlemek maksadıyla her fırsatı değerlendirdiklerine inanıyor olabilir. Syriza hükümeti, etkisiz devlet

aygıtını kayırmacılıktan arındırmak ve akılcılaştırmak, çağdaş insan hakları standartları getirmek için muhakkak pek çok şey yapabileceğinden, kesin bir yargıda bulunmak güçtür. Fakat fiilen yaptıkları şey, AB taleplerini sadakatle tatbik etmektir ve bu da egemenlikten *de facto* feragat anlamına gelir (bütün hükümet önlemlerinin AB troykası tarafından onaylanması gerekmektedir); ya etkinliklerinin hakikati buysa ve direnişlerinin derin içsel farkındalığı, yapmakta oldukları şeyi yapmalarını sağlayan bir aldanmadan ibaretse?

Burada mesele sınırdır: Hangi noktaya dek taviz verilebilir? Bunun uç örneği, işgal altındaki Fransa'da "Biz de Almanlardan nefret ediyoruz, gizlice direniyoruz ve Almanların isteklerini bizim yapmamız onların yapmasına izin vermekten daha iyi, çünkü böylece hasarı en aza indirgeyebiliriz," diyerek işbirliğini gerekçelendiren Vichy hükümetidir. (Pek çok sosyal demokrat hükümet aynı oyunu oynar: Kemer sıkma önlemlerinden nefret ediyoruz ama gerçekçi olmamız gerekirse...) Yunanistan'da, gizli direniş tezinin altında yatan semptomatik aşırı taviz alametleri çok fazladır. Başka noktaların yanı sıra, Kouvelakis (Filistin devletini tanımak gibi büyük aleni jestlerle maskelenen) İsrail'le ilişkilerin sürmesine temas etmiştir:

> Dışişleri Bakanlığı, AB'nin işgal altındaki topraklarda üretilen malların etiketlenmesi kararıyla hemfikir olmayan bir basın açıklaması yayımladı. Tsipras ziyaret ettiği Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıdı; bunu Amerikalılar bile yapmamıştı. Eylül 2015'te Yunanistan İsrail, Mısır, ABD ve Kıbrıs'la beraber Doğu Akdeniz'de örneği görülmemiş ölçekte bir askeri tatbikatta yer aldı. Bu bir stratejik yönelimdir: Bölgedeki durum onları paniklettiği için Amerikalılar ve İsraillilerin safında olmanın bir miktar güvenlik sağladığını düşünüyorlar. Nihilizmden kastım da bu: Schäuble, emekli maaşı kesintileri, bankaların evlere el koymasını istedi; Netanyahu'ya itaat edilmesini değil.[48]

Hangisinin, Kouvelakis'in mi, Douzinas'ın mı haklı olduğuna karar vermek yerine (zaten bunun cevabı ikisinin de haklı olmadığıdır –tek başarı şansı, o sıralar maliye bakanı olan Varoufakis'in önerdiğine benzer üçüncü bir seçeneği denemek, yani euroda kalmak ve borcu ödemeyeceğini ilan etmektir) ortak kabullerini sorgulamalıyız. Bu kabul, devlet gücünü elinde tutan radikal solun bir kavram kargaşası yarattığı, dolayısıyla parlamenter devlet siyasetinin toplumsal hareketlerle tamamlanması ve onlara dayalı olması gerektiğidir. Sol bu sınırlara hapsolduğu sürece başarısızlığa mahkumdur. Varılan bu sonucu gerekçelendirmek için Syriza'nın sıkıntılı yükselişine bir bakalım.

SOL YÖNETSELLİK YETİSİYLE İLGİLİ SORUNLAR

Syriza hükümetinin yaşadığı zorluklar, had safhada aptalca olan birçok eleştiriye yol açtı. Beklenen standart sitemler haricinde (Syriza köklerine dönmeli, Syriza kahramanvari bir cesaretle Grexit'e girişmeli), AB yönetiminin Yunan devletini küçük düşürme ve yola getirme takıntısı yüzünden Yunan halkının zor durumunu acımasızca yadsıdığı, İtalya veya İspanya gibi Doğu Avrupa ülkelerinin bile Yunanistan'la dayanışma göstermediği gibi şikâyetler vardı... Ama bunların şaşılacak bir yanı var mıydı? Eleştirenler ne umuyordu? AB yönetiminin Syriza'nın argümanını birdenbire anlayıvereceğini, ona uygun hareket edeceğini mi? AB yönetimi, hep yapmakta olduğu şeyi yapıyordu, o kadar. Tabii bir de, Yunanistan'ın Rusya ve Çin'de destek aradığı sitemi vardı – sanki haysiyetsizleştirici baskısıyla Yunanistan'ı o tarafa iten bizzat Avrupa değilmiş gibi.

Buna ek olarak, bir de Syriza gibi vakaların artık geleneksel sol/sağ ikiliği diye bir şeyin olmadığını gösterdiği iddia ediliyordu. Syri-

za Yunanistan'da aşırı sol, Marine le Pen ise Fransa'da aşırı sağ olarak görülmekle beraber, bu iki partinin esasen pek çok ortak noktası vardır: İkisi de çokuluslu şirketlere karşı devlet egemenliği için mücadele verir. Hâl böyleyken, Syriza'nın egemenlik yanlısı küçük bir sağcı partiyle koalisyon yapmış olması gayet makuldür. 22 Nisan 2015'te François Hollande televizyonda Marine le Pen'in 1970'lerdeki (Fransız komünist lider) George Marchais gibi konuştuğunu söylemişti – o da bir zamanlar uluslararası sermayenin sömürdüğü talihsiz Fransız halkını vatanperverce müdafaa ediyordu; Marine le Pen'in Syriza'yı desteklemesine şaşmamak gerekti. Faşizmin bir tür sosyalizm olduğuna dair basmakalıp liberal inancı bir kez daha dillendirmekten öteye geçmeyen tuhaf bir iddiadır bu. Zira tabloya göçmen işçileri soktuğumuz anda bu koşutluk çöker. Fakat Syriza'ya yapılan en kasvetli, en moral bozucu eleştiriyi, Gerhard Schroeder hükümetinde dışişleri bakanlığı yapan, Yeşiller'den Joschka Fischer yöneltmiştir. Fischer, başlığı meramını özetleyen "Hayal Diyarındaki Tsipras" isimli bir yazı kaleme almıştır:

> Tsipras hükümeti, bir şekilde bunu temellendirerek, kendisini Yunanistan'da kapsamlı bir reform ve modernleşme programında Avrupa'nın en iyi ortağı gibi gösterebilirdi. En yoksulu kompanse etme önlemleri, AB başkentlerinde epey sempatiyle karşılandı (...) Fakat Tsipras, Yunanistan'ın fırsatını heba etti çünkü kendisi ve diğer Syriza liderleri, partinin radikal muhalif aktivizm köklerinin ufkundan ötesini görmeyi başaramadı. Seferberlik ve yönetim arasındaki farkı anlamadılar ve anlamak istemediler. Onlara kalırsa realpolitik, ihanet demekti. Yönetmek ile muhalefet etmek arasındaki farkın göstergesi, tam olarak zaruretin kabulüdür. Muhalefet partisi arzular dillendirebilir, vaatler verebilir, hatta belki hayal bile kurabilir fakat hükümet partisi hayali bir dünyada veya teorik sistemde kalamaz.[49]

Bu satırlar yalnızca iğrenç bir küstahlık sergilemekle kalmaz, düpedüz yanlıştır da. Fisher'ın açıklaması ile Varoufakis'in (Syriza hükümetinin nihai stratejik hedefini içeren) program niteliğindeki beyanıyla karşılaştırıldığında şu sorudan kaçınmak imkânsızdır: Asıl hayal kuran kim? İşte Varoufakis, "Nasıl Delibozuk Bir Marksist Oldum" başlıklı makalesinde bunu yazmıştır:

> Yunanistan, Portekiz veya İtalya'nın Euro Bölgesi'nden çıkması, çok geçmeden Avrupa kapitalizminin ayrışmasına sebep olur, Ren Nehri'nin doğusu ve Alpler'in kuzeyinde ciddi bir resesyonel artı değer bölgesi bırakırdı ve Avrupa'nın geri kalanı amansız bir stagflasyonun pençesinde olurdu. Peki sizce bu gelişmeden kim fayda sağlardı? Avrupa kurumlarının küllerinden Anka misali yeniden doğacak bir ilerici sol mu, yoksa Altın Şafak Nazileri, muhtelif neofaşistler, yabancı düşmanları ve madrabazlar mı? Euro Bölgesi'nin dağılmasından kimin fayda sağlayacağından en ufak şüphem yok.
>
> Şahsen, 1930'ların bu postmodern versiyonunun ekmeğine yağ sürmeye razı değilim. Madem Avrupa kapitalizmini kendisinden kurtarma işi bize, yani vaziyete uygun delibozuk Marksistlere düştü, öyle olsun. Avrupa kapitalizmine, Euro Bölgesi'ne, Brüksel'e veya Avrupa Merkez Bankası'na bayıldığımızdan değil, sırf bu krizde insanların maruz kalacağı gereksiz zararı en aza indirgemek istediğimiz için.[50]

Syriza hükümetinin mali politikaları şu kılavuz ilkeleri yakinen takip ediyordu: Açık vermek yok, sıkı disiplin, vergiler üzerinden daha fazla para toplamak. Syriza hükümetinde şok edici olan şey, tam da politikalarının pragmatik mütevazılığıdır. Alman medyası yenilerde Varoufakis'i kendine has evreninde yaşayan bir psikotik olarak resmetti – iyi ama Varoufakis gerçekten o denli radikal mi? Varoufakis'in rahatsız edici yanı radikalliği değil, akılcı pragmatik mütevazılığı – sunduğu önerilere yakından bakılırsa, içeriklerinin kırk yıl önce ılımlı bir sosyal demokratik gündemin parçası olan bazı tedbirlerden

meydana geldiği göze çarpar (1960'larda İsveç'te hükümet programı çok daha radikaldi). Bugün aynı tedbirleri radikal solun savunmak zorunda kalması, zamanımıza dair iç açıcı bir alamet değildir – öte yandan, bu karanlık zamanların alameti olmakla beraber, solun on yıllar önce ılımlı sol merkeze ait olmuş alanı işgal etmesi için fırsattır.

Ne var ki, artık temcit pilavına dönen Syriza'nın politikalarının çok ılımlı olduğu söylemi ("bildiğimiz sosyal demokrasi işte") bir şekilde hedefini ıskalamaktadır – sanki devamlı bunu söylersek avrokratlar en sonunda aslında tehlikeli olmadığımızın farkına varıp bize yardım edecekmiş gibi... Fakat Syriza *gerçekten* tehlikelidir ve AB'nin mevcut yönelimine *gerçek* bir tehdit teşkil etmektedir – günümüzün küresel kapitalizmi eski refah devletine geri dönmenin altından kalkamaz. Demek ki Syriza'nın isteklerinin mütevazılığında riyakârca bir yan vardır: İstedikleri şey, mevcut küresel sistemin koordinatları dahilinde fiilen mümkün değildir. Bu noktada ciddi bir stratejik seçim yapılmalıdır. Artık mütevazılık maskesini düşürmenin, küçücük kazanımlar için bile ihtiyaç duyulan çok daha radikal değişimi alenen savunmanın vakti gelmiş olabilir mi? Peki böyle bir eylem, parlamenter demokrasinin sınırları içinde kalabilir mi?

EVET, BORÇLUYUZ AMA SUÇLU DEĞİLİZ!

Kurumsal demokrasimizi eleştirenler, seçimlerin genellikle gerçek bir seçenek sunmadığından yakınır durur: Çoğu kez programları arasında neredeyse hiçbir fark olmayan bir merkez sağ ile bir merkez sol parti arasında tercih yapmak durumundayızdır. 25 Ocak 2015 Pazar günü durum kesinlikle böyle değildi – 17 Haziran 2012'de olduğu gibi Yunan seçmen gerçek bir seçimle karşı karşıyaydı: Bir tarafta

kurulu düzen, diğer tarafta Syriza. Böylesi gerçek seçim anları, kurulu düzeni genellikle paniğe sevk eder: Yanlış taraf kazandığı takdirde sosyal kaosun, yoksulluğun ve şiddetin patlak vereceğinden dem vurulur. Syriza'nın zafer kazanma ihtimali dahi dünyanın dört bir yanında piyasalarda korku dalgalanmalarına neden olmuştu ve elbette her zamanki gibi, ideolojik *prosopopoeia* revaçtaydı: Piyasalar yine dile gelip insanlar gibi konuşmaya başlayarak, seçimlerin sonucunda kemer sıkma programını sürdürmeye kararlı bir hükümet doğmadığı takdirde olabileceklere dair "kaygılarını" ifade ettiler.

Buradan bakıldığında, Syriza'yı iktidara taşıyan Yunanistan seçimleri tam bir kâbus gibi görünür – peki bu felaket nasıl önlenebilir? En aşikâr yöntem dehşeti seçmene yansıtmak, onları şu mesajla ölümüne korkutmaktır: "Kemer sıkmanın size çile çektirdiğini mi sanıyorsunuz? Daha ne gördünüz ki? Syriza seçimden zaferle çıkarsa bu günleri mumla arayacaksınız!" Bunun alternatifi ya Yunanistan'ın öngörülemeyecek sonuçlar doğuracak şekilde Avrupa projesinden çıkması (ya da atılması) ya da iki tarafın da taleplerini yumuşattığı bir "dağınık uzlaşı"dır. Bu da bir başka korkuya, Syriza'nın zaferin ertesinde "akıldışı" davranması değil, bilakis, seçmeni hayal kırıklığına uğratacak "akılcı" bir dağınık uzlaşıyı kabul etmesi korkusuna sebep olur çünkü böyle olursa huzursuzluk devam edecektir; hem de bu kez Syriza tarafından düzenlenmeyecek, hafifletilmeyecektir... Bu durumda tek bir çözüm olduğu ortadadır: Yunanistan'ın borcunu asla ödemeyeceği herkesin malumu olduğu için birilerinin cesaretini toplaması ve borcu silmesi gerekecektir. Bu epey göz yumulabilir bir ekonomik bedelle, sadece siyasi iradeyle yapılabilir. Böylesi hamleler, Brüksel'in soğuk neoliberal teknokrasisi ve göçmen karşıtı ihtirasların kısır döngüsünden kurtulmak için tek umudumuzdur. Eğer biz harekete geçmezsek, Altın Şafak, UKIP veya başkaları bunu yapacaktır.

Medya, Syriza hükümetinin "akıldışı" ve sorumsuz popülist önlemleri savunan bir avuç popülist aşırılıkçıdan oluştuğu mesajını iletir. Bunun gerçekle uzaktan yakından alakası yoktur. Bilakis, akıldışı olan bizzat AB politikalarıdır. Yunanistan mali durumuna çekidüzen vermek için 2008'den itibaren sert kemer sıkma önlemleri uygulamak zorunda kalmış, 2015'te dehşetli bir dönemden geçen ve borcu 120'den 180 milyar euroya varan ülkede durum iyice rayından çıkmıştır – bu akıldışı değilse, "akıldışı" sözcüğünün hiçbir anlamı yok demektir. Varoufakis, kemer sıkma velvelesine rağmen, Batılı gelişmiş ülkelerin bunu asgaride deneyimlediğini (yüzde 1 ya da en kötü ihtimalle 2 seviyesinde) defalarca vurgulamıştı – tam kemer sıkma, sosyoekonomik manzaranın tamamını değiştiren indirimler üzerinden asıl Yunanistan'a dayatılmıştı. Yunanistan'ın yanlış hükümeti seçmesinin cezası olarak fazladan bir artı-kemer sıkma önlemine maruz bırakıldığı hipotezi kolayca öne sürülebilir. *Eros ve Uygarlık*'ta Herbert Marcuse tarafından irdelenen (insan ırkının hayatta kalması için gereken, libidinal amaçlardan feragat olan) "normal" bastırma ile (tahakkümün toplumsal ilişkilerinin himaye edilmesi için gereken) "artı" bastırma ayrımını hatırlayın. Mesele şu ki, bu ayrım teorik olarak yanlıştır: Nasıl ki libidinal ekonomimizde bir tür "artı" bastırmanın aştığı "normal" bir bastırma seviyesi yoksa, kapitalizmde de kemer sıkmanın "normal" ya da "artı" seviyesi yoktur. Bizatihi "kemer sıkma" sahte bir fikirdir. Peki o hâlde AB Yunanistan'a neden bunu yapıyor?

Avrupalı kurulu düzenin Yunanistan referandumuna verdiği tepkiden yavaş yavaş bir ideal belirmektedir ve bu ideal Gideon Rachman'ın *Financial Times*'daki makalesinin başlığında mükemmel biçimde özetlenmiştir: "Euro Bölgesi'nin En Zayıf Halkası Seçmenler".[51] Söz konusu ideal dünyada, Avrupa "en zayıf halka"dan kurtulur ve uzmanlar gerekli ekonomik önlemleri dayatmak için gereken gücü elde eder – seçimler yapılsa bile, tek işlevleri uzmanların mutabakatını onaylamaktır.

Sorun şu ki, uzmanların bu politikası bir kurguya, "uzat ve rol yap" (*extend and pretend*) kurgusuna dayanır (ödeme süresini uzatmak ve bütün borç er geç ödenecekmiş gibi yapmak). Bu kurgu neden böylesine inatçı? Tek sebep, bu kurgunun ödeme süresini uzatmayı Alman seçmen için daha kabul edilebilir kılması değildir; Yunanistan'ın borcunu silmek Portekiz, İrlanda ve İspanya'dan da benzer talepler gelmesine sebep olabileceği için de değil. Sebep, yetkililerin bütün borcun geri ödenmesini *aslında istememesidir*. Aşağı yukarı on yıl önce Arjantin IMF'ye olan borcunu (Venezuela'dan mali yardım alarak) erken ödemeye karar verdiğinde gördüğü tepki şaşırtıcıydı – IMF (daha doğrusu üst düzey temsilcileri) borcun ödenmesinden memnuniyet duyacağına, Arjantin'in uluslararası finans kuruluşlarından özgürleşmesini ve bağımsızlaşmasını kullanarak katı mali politikaları terk etmesinden ve pervasız harcamalar yapmasından duyduğu kaygıyı dile getirdi. Borç, borçluyu kontrol etmenin ve yönlendirmenin aracıdır ve bu bakımdan maksadı, kendisinin genişletilmiş yeniden üretimidir.

AB'nin Yunanistan'a kemer sıkma önlemleri uygulaması yönündeki baskısı, psikanalizin "süperego" dediği şeye fevkalade uyar. Süperego haddi zatında etik bir fail değil, özneyi imkânsız talepler bombardımanına tutan, bunlara riayet edememesinden de müstehcen bir keyif duyan sadist bir faildir; süperegonun paradoksu, Freud'un açıkça gördüğü üzere, onun taleplerine uydukça daha fazla suçlu hissetmemizdir. Öğrencilerine imkânsız görevler veren, sonra da panik ve kaygıları karşısında sadistçe kahkaha atan zalim bir öğretmen hayal edin. İşte AB taleplerindeki/emirlerindeki muazzam sıkıntı da budur: Yunanistan'a bir fırsat dahi vermez. Yunanistan'ın başarısızlığı oyunun parçasıdır.

Para borç vermenin asıl amacı borcu faiziyle geri almak değil, borcun sonsuz devamı, yani borçlunun daimi bağımlılığa ve teslimiyete hapsolmasıdır... En azından bazı borçlular için durum böyledir,

zira borçludan borçluya fark vardır. Sırf Yunanistan değil, örneğin ABD ve Japonya da, artık kamuoyunun malumu olduğu üzere, borçlarını teoride bile ödemeyi başaramayacak. Demek ki, çökmelerine göz yumulamayacağı için alacaklılarına şantaj yapabilen borçlular (büyük bankalar), borçlarını ödeme koşullarını kontrol edebilen borçlular (Amerikan devleti) ve son olarak, kabadayılık etmenin, küçük düşürmenin mümkün olduğu borçlular (Yunanistan) vardır. Buna ek olarak, "uzat ve rol yap" kurgusunu eleştirirken çok dikkatli olunmalıdır: Bu kurgu böyle durumlara mahsus bir aşırılık değil, ancak hiç durmadan gelecekten borç alarak ve hesapları kapatmayı ebediyen erteleyerek tıkırında giden kapitalist ekonomilerin ruhunu oluşturan bir eğilimin aşırı bir dışavurumudur.

Bu bakış açısından, Syriza dehşetinin üç yüzü vardı: Syriza sadece demokrasiyi ciddiye almakla, seçmenin iradesini öne çıkarmakla, "uzmanlar"ın uzmanlığına karşı koymakla, "uzat ve rol yap" oyununu oynamayı reddetmekle kalmamış, daha beterini yapmıştı: Borç verenlerin ve denetçilerin derdi, Syriza hükümetinin yeterince suçlu hissetmemesiydi. Yani Syriza, masum hissetmekle itham edildi. İşte AB kurulu düzeninin Syriza hükümetinde müthiş rahatsız edici bulduğu şey buydu: Borçlu olduğunu kabul ediyordu etmesine ama bunu yaparken suçlu hissetmiyordu. Syriza, süperegonun baskısını bertaraf etmişti. Bizi özgür kılan, tam da Syriza'nın pes etmemesidir. Onlar orada olduğu sürece hepimiz için bir şans olduğunu biliriz.

Yunan halkı yeterince çekmemiş gibi, üstüne bir de en aşağılık egoist içgüdüleri seferber eden bir kampanyanın kurbanı olmuştur. Medya borcun bir kısmının silinmesinden bahsederken, bunu sıradan vergi mükelleflerine zarar verecek bir tedbir olarak sunmaktadır; böylece diğer ülkelerdeki çalışkan vatandaşlar ile tembel ve yoz Yunanlar karşı karşıya getirilir. Benim ülkem Slovenya'da Syriza'ya sempati duyanlar vatan hainliğiyle bile suçlanmıştır. Anlaşılan 2008

finansal çöküşü sırasında büyük bankalar borcunu ödeyemediğinde devletin (elbette vatandaş vergilerinden) binlerce milyar harcayarak onların kayıplarını kapatmasında hiçbir beis yoktu fakat koca bir halk sefil olduğunda, borç muhakkak ödenmek zorundaydı. (Söz konusu bankalar arasında, mali durumunu süslemesi için Yunan devletinin verilerle oynamasına yardım eden bankalar da yer alıyordu.)

Varoufakis, Brüksel ve Berlin'le görüşmelerinde bu süperego baskısına direnişin ete kemiğe bürünmüş hâliydi: Borcun yükünü tamamen kabulleniyordu ve alabildiğine akılcı bir yaklaşımla, AB politikasının işe yaramadığı aşikâr olduğu için başka bir seçeneğin bulunması gerektiğini savunmuştu. Paradoksal biçimde, Varoufakis ile Tsipras'ın tekrar tekrar temas ettiği nokta, alacaklıların paralarının hiç olmazsa bir kısmını almaları için tek şansın Syriza hükümeti olmasıydı. Varoufakis, tablo gayet açıkken bankaların Yunanistan'a para akıtmasının ve kayırmacı bir devletle işbirliği yapmasının sebebini merak eder; Batılı kurulu düzen göz yummasaydı Yunanistan asla bu kadar ağır bir borcun altına girmezdi. Varoufakis'in AB ve Batılı bankaların Yunanistan'a kredi sağlamaya hazır olmasını kuşkulu bulması, "Yunanlardan sakın, hediyeyle gelseler bile"* sözünün (tamamıyla yerinde) bir tersine çevrilmesidir – bugün asıl Yunanlar kolay krediler kılığındaki hediyeleri alırken sakınmalıdır. Syriza hükümeti, esas tehdidin Brüksel'den gelmediğinin, bizzat Yunanistan'da ikamet ettiğinin gayet iyi bilincindedir – bu tehdit, düpedüz kayırmacı, yozlaşmış bir devlettir. Avrupa (AB bürokrasisi), yozlaşmışlığı ve etkisizliği nedeniyle Yunanistan'ı eleştirirken, bu yozlaşma ve etkisizliğin cisimleşmiş hâli olan partiyi (Yeni Demokrasi) desteklediği için itham edilmelidir.

Yunanların referandumda "hayır" demesi ve onu izleyen tavizin ispatladığı şey, AB'de demokratik işbirliği ve dayanışma yanılsaması olmadığıydı: Ciddi analizler engellenmiş, zalim bir şantajla Yunanis-

* "Timeo danaos et dona ferentes", Vergilius'un *Aeneas*'ında geçer, Truva atına gönderme (ç.n.).

tan'a biat ettirilmişti ve bunu alenen ifade etmek bile kahramanca bir hareketti. Yunanistan krizinin esas feci yanı, seçimin ya Grexit ya da Brüksel kapitülasyonları olarak ortaya çıkmasıyla beraber savaşın çoktan kaybedilmiş olmasıdır. Bu seçimin iki koşulu da hâkim avrokratik vizyon dahilinde hareket eder. Syriza hükümetinin uğruna savaştığı şey sadece daha fazla borç hafifletmesi ve aynı koordinatlar dahilinde daha büyük miktarda yeni para değil, Avrupa'nın dogmatik uykusundan uyanmasıydı. Syriza alt edildiği takdirde zafer kazanacak olan Avrupa, "Asya değerlerine sahip bir Avrupa"dır (bunun elbette Asya'yla hiçbir ilgisi yoktur, daha ziyade, günümüz kapitalizminin açıkça demokrasiyi askıya alma eğilimiyle ilgisi vardır). Yani mesele sadece Yunanistan'ın kaderinin Avrupa'nın ellerinde olması değildir. Batı Avrupa'daki bizler Yunanistan'a bakarken yoksullaşan bir ulusun çilesini merhamet ve anlayışla takip eden uzak gözlemciler gibi hissederiz. Oysa bu rahat tutumun altında vahim bir yanılsama gizlidir. Yunanistan'da olup bitenler hepimizi ilgilendirmektedir –söz konusu olan Avrupa'nın geleceğidir. Dolayısıyla, bugünlerde Yunanistan hakkında bir şeyler okurken, şu eski sözü aklımızın bir köşesinde bulundursak iyi ederiz: *de te fabula narratur* ("anlatılan senin hikâyen"*).

Bugün Avrupa'nın dört bir yanında solcular, hiç kimsenin neoliberal dogmayı rahatsız etmeye cesaret edemediğinden yakınır. Sorun elbette gerçektir – kişi söz konusu dogmayı ihlal ettiği an ya da daha doğrusu böyle bir müdahalenin olası faili olarak algılandığı an, mahşeri güçler onun üstüne salıverilir. Bu güçler nesnel ekonomik faktörler gibi görünse de bilfiil yanılsamanın, ideolojinin güçleridir – bununla beraber maddi kuvvetleri her halükârda had safhada yıkıcıdır. Bugün düşman propagandası addetmemiz gereken muazzam bir baskıya maruz kalıyoruz. Alain Badiou'dan alıntılayalım: "Düşman propagandasının amacı mevcut bir gücü imha etmek değil (bu

* Horatius'a ait, *Kapital*'in ilk basımının önsözünde yer alan bir söz (ç.n.).

işlev genellikle polis kuvvetlerine bırakılır), *durumun göze çarpmamış bir imkânını* imha etmektir."[52] Başka bir ifadeyle, amaçları *umudu öldürmektir*: Bu propagandanın verdiği mesaj, içinde yaşadığımız dünyanın olabilecek en iyi dünya olmasa bile kötünün iyisi olduğu, her türlü radikal değişimin onu ancak daha kötü kılacağına dair boyun eğmiş bir inançtır.

Birinin ilk hamleyi yapması ve neoliberal dogmanın Gordion düğümünü kesmesi gerekmektedir. (ABD'den Almanya'ya varana dek bu dogmayı vaaz edenlerin işlerine geldiğinde onu ellerini kollarını sallaya sallaya ihlal ettiğini unutmayalım.) Gandhi'nin "Dünyada görmek istediğin değişimin kendisi ol" sözü Syriza'ya çok uyar. Syriza sadece evrensel dayanışmaya katkıda bulunmakla kalmadı, iş başındaki evrensel dayanışmanın *bizzat kendisiydi*. Bugünlerde solun önerecek alternatifi olmadığını sık sık duyarız. Syriza bir *alternatifti* ve verdiği mücadele, basit bir refah mücadelesinin ötesine uzanıyordu. O, bütün bir yaşam tarzı için verilen bir mücadele, hızlı küreselleşmenin tehdit ettiği bir *dünyanın* direnişiydi. "Dünya" burada belirli bir anlam boyutuna sahiptir; post-tarihsel metalaşmanın tehdit ettiği gündelik ritüelleriyle ve töreleriyle bütün bir uygarlığı veya daha ziyade, *kültürü* ifade eder. Peki bu direnişin muhafazakâr olduğu söylenebilir mi? Bugün ana akımda kendilerini siyasi veya kültürel muhafazakâr addedenler aslında muhafazakâr değildir: Kapitalizmin kesintisiz öz-devrimini tamamen destekler, toplum hayatına ve toplumsal uyuma vereceği yıkıcı zararları zaptetmek için onu birtakım geleneksel kurumlarla (din gibi) tamamlayarak onu daha verimli kılmak isterler. Bugün gerçek bir muhafazakâr, küresel kapitalizmlerin antagonizmalarını ve çıkmazlarını tam manasıyla kabul eden, basit ilerlemeciliği reddeden ve ilerlemenin karanlık yüzüne dikkat eden muhafazakârdır. Bu bakımdan, bugün ancak bir radikal solcu gerçek bir muhafazakâr olabilir.

SENTAGMADAN PARADİGMAYA

Peki o hâlde, Syriza'nın sahici azameti hangi vasfından kaynaklanıyordu? Yunanistan'daki çalkantının ikonlarını Syntagma (Anayasa) Meydanı'ndaki protestolar olarak görürsek, Syriza Herkülvari bir çabayla *sentagmadan paradigmaya* geçişi üstlenmiş, isyanın enerjisini halkın gündelik yaşamını değiştirecek somut önlemlere yansıtmayı içeren uzun ve meşakkatli işe soyunmuştur. Şu noktada çok net olmalıyız: Yunanistan referandumundan çıkan "Hayır", gerekli fedakârlıkları yapmak ve canla başla çalışmak anlamındaki "kemer sıkma"ya değil, AB'nin her şeyin aynı tas aynı hamam devam etmesi hayaline karşı söylenen bir "Hayır"dı. Varoufakis, şu noktaya tekrar tekrar temas etmişti: Yunan ekonomisinin toparlanması için bir fırsat sunacak şey daha fazla borç almak değil, hakiki bir onarım süreciydi. Bu yöndeki ilk adım, güç mekanizmalarımızın demokratik şeffaflığını artırmak olmalıdır. Demokratik yolla seçilmiş devlet aygıtları (TISA, TTIP gibi) "anlaşmalar"ın ve seçilmemiş "uzman" kuruluşların yoğun ağı tarafından gittikçe daha sık ikilenmektedir (*redoubled*) ve asıl ekonomik (ve askeri) gücü bunlar kullanmaktadır. Varoufakis, Jeroen Dijsselbloem ile yaptığı görüşmelerdeki sıradışı bir anı şöyle anlatmıştı:

> Bir an gelip çattı ve Eurogroup Başkanı bizimle çatışmaya, bizi bilfiil bastırmaya karar verdi ve Yunanistan'ın Euro Bölgesi devrinin esasen kapanmakta olduğunu ilan etti (...) Uzlaşı gereğince tebliğler hemfikir olunarak yapılmalıdır; Başkan bir Euro Bölgesi toplantısı yapıp, kendi kendine bir üye devleti dışlayamaz. Başkan, "Ah, bunu yapabileceğime eminim," deyince ben de hukuki bir görüş almak istedim. Bu biraz velveleye neden oldu. Toplantı 5-10 dakika kadar durdu; yazmanlar, yetkililer birbirleriyle

ve telefonda konuşuyordu ve en sonunda bir yetkili, bir hukuk uzmanı bana dönerek şu sözcükleri söyledi: "Şöyle ki, Eurogroup hukukta yok, bu grubu bağlayan bir anlaşma yok." Yani karşımızda, Avrupalıların yaşamlarını belirlemek gibi muazzam bir gücü elinde tutan fakat var olmayan bir grup var. Hukukta var olmadığından hiç kimseye hesap vermiyor, toplantı notları kaydedilmiyor ve her şey gizli. Dolayısıyla vatandaş içeride neler söylendiğini asla bilemiyor (...) Bu kararlar âdeta ölüm kalım meselesi olmasına karşın, hiçbir üyenin kimseye verecek hesabı yok.[53]

Tanıdık geldi mi? Deng Xiaoping benzersiz bir ikili sistemi başlattıktan sonra Çin'de gücün nasıl işlediğinden haberdar olan herkes bu soruya "Evet" cevabını verecektir. Çin'de devlet aygıtı ile hukuk sistemi, düpedüz yasadışı olan Parti kuruluşlarıyla ikilenmiştir. Pekin'li hukuk profesörü He Weifang durumu kısa ve öz olarak şöyle açıklamıştır: "Bir örgüt olarak Parti, hukukun dışında ve üstünde durur. Bir yasal kimliği, başka bir ifadeyle, aleyhine dava açılabilecek bir şahıs olmalıdır fakat Parti bir örgüt olarak dahi kayıtlı değildir. Parti hepten hukuk sisteminin dışındadır."[54] Walter Benjamin'in ifadesiyle yasa koyucu şiddet, muğlak bir hukuki durumdaki bir örgütte cisimleşmiş olarak baki kalmış gibidir. Gazeteci Richard McGregor şöyle der:

Çin Komünist Partisi kadar büyük bir örgütü saklamanın zor olacağı düşünülebilir ancak Parti, sahne arkasındaki rolünü özenle icra eder. Çalışanları ve medyayı kontrol eden büyük parti büroları göze batmamaya gayret eder. Bakanlıkların politikalarını yönlendiren, belirleyen ve onları icra etmesini sağlayan Parti komiteleri ("öncü küçük gruplar" olarak bilinir) çalışmalarını gözlerden uzakta yürütür. Bu komitelerin çeşitli kararlara nasıl eriştiklerinin tartışılması şöyle dursun, yapıları ve hatta varlıkları dahi devlet denetimindeki medyada doğru düzgün ele alınmaz.[55]

Yıllar önce, Çin Komünist Partisi'ni Tiananmen Meydanı katliamından sorumlu tutarak aleyhine dava açmaya çalışan Çinli bir

muhalifin tam da Varoufakis'in yaşadıklarını yaşamış olmasına şaşmamalı. Birkaç ay sonra adam Adalet Bakanlığı'ndan Çin'de resmi olarak kayıtlı "Çin Komünist Partisi" diye bir organizasyon olmadığı için böyle bir dava açamayacağı cevabını almıştı. Buna ilaveten, opak gücün diğer yüzünün sahte hümaniterlik olduğunu eklemek elzemdir. Yunanistan'ın yenilgisinin ardından, insancıl kaygılara ayıracak vakit pek tabii ki vardı: AB Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker vakit kaybetmeden bir röportajda kurtarma anlaşmasından çok memnun olduğunu çünkü böylece Yunan halkının, onu müthiş endişelendiren sıkıntısının hemen hafifleyeceğini söylemişti. Bu klasik bir senaryoydu: Politik olarak köşeye sıkıştırmak, insancıl endişeler ve yardım; borç ödemelerinin ertelenmesi ve diğer şeyler.

İnsan böylesine umutsuz bir durumda ne yapmalı? Bilhassa Grexit'in ayartısına direnilmelidir; Grexit'i daha fazla haysiyetsizleştirilmenin reddedildiği kahramanca bir hamle gibi algılayarak işin içinden çıkmak, bizi aslında nereye çıkartır? Adım attığımız olumlu yeni düzen nasıl bir şeydir? Grexit seçeneği, doğrudan toplumsal parçalanmaya götürecek bir yol olarak, "gerçek-imkânsız" olarak karşımıza çıkar. Paul Krugman şöyle yazmıştır:

> Anlaşılan bir süre önce Tsipras eurodan çıkmanın kesinkes imkânsız olduğuna ikna olmuştur. Görünüşe bakılırsa Syriza, paralel bir para birimine yönelik acil durum planı bile yapmamış (umarım bunun yanlış olduğu ortaya çıkar). Bu Tsipras'ı pazarlıklarda umutsuz bir konuma düşürdü.[56]

Krugman'ın kastettiği, Grexit'in öngörülemez sonuçlar doğurabilecek ve buna istinaden riske edilebilecek bir imkânsız-gerçek olduğudur:

> Grexit'in imkânsız olduğunu, topyekûn çöküşe neden olacağını söyleyen bütün akıllıların ne söylemeye çalıştığını anlamıyorum. Böyle der-

> ken onların kesinkes yanıldığını söylemiyorum – yanıldıklarına inanıyorum inanmasına, ama bu mevzuda herhangi bir şeyden emin olan herkes kendisini kandırıyor demektir. Demek istediğim, karşımızdaki tablo konusunda hiç kimsenin tecrübesi olmadığı.[57]

Bu prensipte doğru olabilir ancak ani bir Grexit'in hâlihazırda müthiş bir ekonomik ve toplumsal felakete neden olacağına dair çok fazla gösterge mevcuttur. Syriza'lı ekonomi stratejistleri (Varoufakis de dahil olmak üzere), böyle bir hamlenin yaşam standardını hemen (en az) yüzde 30 daha düşüreceğini, perişan durumu hepten dayanılmaz bir seviyeye getireceğini, çalkantılar, hatta askeri cunta tehlikesi doğurabileceğinin farkındaydı. Dolayısıyla böylesi kahramanca edimler, karşı konulması gereken ayartılardır.

Buna karşın, Syriza'nın kahramanca bir mücadele vererek mümkün olanı test ettiğini fakat artık her şeyin sona erdiğini söylemek de kâfi değildir. Savaş devam ediyor; daha yeni başladı. Syriza'nın "çelişkileri"nden ("Hayır" zaferinden sonra halkın düpedüz reddettiği programı kabul etmesinden) dem vurmak ve birilerini suçlama döngüsüne kapılmak (Syriza'da çoğunluk oportünist bir "hainlik" mi sergiledi, yoksa Grexit'i tercih eden sol sorumsuz mu davrandı?) yerine, düşmanın yapmakta olduğu şeye odaklanmalıyız: Syriza'nın "çelişkileri", birleşmiş bir Avrupa'yı yavaş yavaş erozyona uğratan bir AB kurulu düzeninin "çelişkilerini" yansıtmaktadır. AB kurulu düzeni, Syriza'nın "çelişkileri" kisvesi altında yalnızca hakiki biçimiyle kendi mesajının yankısını duymaktadır. Ve bu, Syriza'nın şu anda yapması gereken şeye işaret eder. Acımasız bir pragmatizm ve soğukkanlı bir planlamayla, düşmanın zırhındaki minicik çatlakları dahi değerlendirmelidir. Hâkim AB politikalarını reddeden herkesten istifade etmelidir. Rusya ve Çin'le pişkince flörtleşmeli, sırf NATO stratejistlerinin ödünü patlatmak için Rusya'ya Akdeniz'de askeri üs olarak

kullanacağı bir ada verme fikrini tartmalıdır. Dostoyevski'den yola çıkarsak, madem ki AB denen Tanrı artık yok, her şey mubahtır.

Syriza'nın kahramanlığı, demokratik politik savaşı kazanmasının ardından, sermayenin yeniden üretiminin yumuşak akışını bozma konusunda bir adım daha atmayı göze almasıdır. Yunanistan krizinden çıkartılacak ders, en nihayetinde simgesel bir kurgu olmasına karşın sermayenin bizim Gerçek'imiz olmasıdır. Yani bugünkü protestolar ve isyanlar, farklı seviyelerin bileşimiyle (örtüşmesiyle) muhafaza edilmektedir ve güçlerinin sebebi de bu bileşimdir: Otoriter rejimlere karşı ("normal"parlamenter) demokrasi uğruna savaşırlar; ırkçılığa ve cinsiyetçiliğe, özellikle de göçmenlere ve mültecilere yönelik nefrete karşı savaşırlar; neoliberalizme karşı refah devleri için savaşırlar; siyasette ve ekonomide yozlaşmaya (mesela çevreyi kirleten şirketlere) karşı savaşırlar; çok partili ritüellerin (katılım, vs.) ötesine uzanan yeni demokrasi biçimleri uğruna mücadele ederler; ve son olarak da bizzat küresel kapitalizmi sorgular, kapitalist olmayan bir toplum fikrini diri tutmaya çalışırlar. İki tuzaktan kaçınılmalıdır burada: Sahte radikallik ("asli olan liberal parlamenter kapitalizmin ilgasıdır; diğer savaşlar ikincildir") ve sahte aşamacılık ("şu an askeri diktatörlüğe karşı ve temel demokrasi için savaşıyoruz; sosyalist hayallerinizi unutun, onların sırası –belki– sonra gelecek...") Belirli bir mücadeleyle meşgulken sormamız gereken kilit soru şudur: Onunla uğraşmamız ya da uğraşmayı bırakmamız diğer mücadeleleri nasıl etkiler? Genellikle, 2011'de Ortadoğu'da olduğu gibi, yarı demokratik baskıcı bir rejime karşı bir isyan başladığında, kalabalığın huyuna suyuna giden –demokrasi yanlısı, yolsuzluk karşıtı– sloganlarla büyük kitleleri seferber etmek kolay iştir. Gelgelelim, aşamalı olarak daha zor seçimlerle karşı karşıya kalırız: İsyanımız dolaysız hedefinde başarıya ulaştığında, bizi asıl rahatsız eden şey (özgürlüksüzlüğümüz, haysiyetimizin zedelenmesi, toplumsal

çürüme, usturuplu bir hayat sürme beklentimizin olmaması), yeni bir kisveye bürünerek yaşamını sürdürür. Mısır'da protestocular baskıcı Mübarek rejiminden kurtulmakta başarılı oldu fakat yozlaşma devam etti, usturuplu bir hayat sürme ihtimali ise daha da uzaklaştı. Otoriter bir rejimin devrilmesinden sonra, yoksullara karşı patriarkal mesuliyetin son izleri de silinebilir, böylelikle yeni kazanılmış özgürlük *de facto* kişinin kendi tercihi olan sefalet biçimini seçme özgürlüğüne indirgenir – çoğunluğun yoksulluğu sürmekle kalmaz, yaralarına tuz basarcasına onlara artık özgür oldukları için yoksulluğun kendi mesuliyetleri olduğu söylenir. Böyle bir açmazda, hedefimizin ta kendisinde bir kusur olduğunu, bu hedefin –örneğin standart siyasal demokrasi– yeterince belirgin olmadığını itiraf etmeliyiz. Standart siyasal demokrasi, tam da özgürlüksüzlüğün biçimi olarak işlev gösterebilir: Siyasal özgürlük –yokluk çekenlerin kendilerini "özgürce" esaret için satabilmeleri gibi– ekonomik köleliğin yasal çerçevesini kolayca sağlayabilir. Dolaysıyla, sadece siyasal demokrasiden fazlasını talep etmemiz gerekir – toplumsal ve ekonomik hayatın demokratikleşmesine de ihtiyacımız vardır. Özetle, ilk bakışta asil bir ilkeyi (demokratik özgürlük) tam manasıyla gerçekleştirme başarısızlığı olarak algıladığımız şeyin aslında bu ilkenin bizzat kendisinde içkin bir başarısızlık olduğunu teslim etmemiz gerekir. Bunu anlamak, politik pedagojinin *en* büyük adımıdır.

REFERANDUM

Temmuz 2015'te Yunanistan krizinde yaşanan çifte U dönüşü, yalnızca trajediden komediye bir adım gibi görünmekle kalmaz, Stathis Kouvelakis'in de belirttiği gibi, komik tersine çevirmelerle dolu bir

trajediden absürt tiyatroya bodoslama dalış gibi görünür – bir uçtan diğer uca, en spekülatif Hegelci filozofu dahi şaşkına çeviren bu sıradışı dönüş başka nasıl nitelenebilir? AB yöneticileriyle birbiri ardına aşağılanmalarla süregiden bunaltıcı müzakereleri takiben, 5 Temmuz Pazar günkü referandumda Yunan halkına AB'nin yeni kemer sıkma önlemlerini destekleyip desteklemedikleri soruldu. Hükümet açıkça "Hayır"ı seçtiğini ifade etse de, sonuç her halükârda şaşırtıcıydı: Halkın ezici çoğunluğu, yüzde 61'inden fazlası, Avrupa'nın şantajına "Hayır" oyu vermişti. Bu sonucun –hükümetin zaferinin– Tsipras için kötü bir şok olduğuna dair söylentiler dolanmaya başladı; zira içten içe hükümetin kaybetmesini diliyordu, böylece sonradan AB'nin taleplerine boyun eğerken bu yenilgiye sığınabilecekti ("seçmenin sesine saygı duymalıyız"). Gelgelelim, ertesi sabah Tsipras Yunanistan'ın pazarlıklara devam etmeye hazır olduğunu açıkladı ve sadece günler sonra da Yunanistan, seçmenin reddettiği AB önerisinin neredeyse aynısını (hatta bazı ayrıntılar daha bile sertti) müzakere etti. Özetle Tsipras, referandum kaybedilmiş gibi davrandı. Kouvelakis şöyle yazar:

> Kemer sıkma memorandumuna ezici çoğunlukla "Hayır" denmesi, nasıl oluyor da yeni bir memoranduma yeşil ışık yakılması gibi algılanıyor? (...) Absürtlük hissi, sadece bu beklenmedik tersine dönüşün ürünü değil. Her şeyden çok, bütün bunların sanki hiçbir şey olmamış gibi gözlerimizin önünde gerçekleşiyor olmasından kaynaklanıyor; sanki referandum bir toplu halüsinasyondu da ansızın sona erdi, daha önce yaptığımız şeyi özgürce yapalım diye bizi terk etti. Fakat hepimiz nilüfer yiyenlere* dönüşmediğimiz için hiç olmazsa son birkaç günde neler olup bittiğini özetleyelim (...) Pazartesi sabahı, halkın meydanlarında zafer çığlıkları henüz tam dinmemişken absürt tiyatro başladı (...) Hâlâ Pazar günü yaşanan coşkunun sersemliğini yaşayan halk, demokrasi ve halk egemenliğinin gür zaferinin hemen ertesinde, yüzde 68'in temsil-

* Odysseus'un gittiği nilüfer yiyenlerin ülkesi, uyuşukluğa, unutkanlığa ve atalete saplanmışların dünyasıydı (ç.n.).

cisinin yüzde 38'e boyun eğmesine şahit oldu (...) Fakat referandum gerçekten olmuştu. Az önce sona eren bir halüsinasyon değildi. Tam aksine halüsinasyon, üçüncü bir memoranduma doğru yokuş aşağı inmemizden önce, referandumu geçici bir "içimizi döküp kurtulma"ya indirgeme teşebbüsüydü.[58]

İşler bu yönde ilerlemeyi sürdürdü. 10 Temmuz akşamı Yunan parlamentosu 250'ye 32 oyla Tsipras'a yeni bir kurtarma planı için pazarlık yapma yetkisi verdi ancak 17 hükümet milletvekili planı desteklemedi; yani Tsipras kendi partisinden çok muhalefetten destek aldı. Günler sonra, partinin sol kanadının hâkim olduğu Syriza Siyasi Sekreterliği, AB'nin son önerilerinin "absürt" olduğu ve "Yunan toplumunun tahammül sınırlarını aştığı" sonucuna vardı – solcu aşırılıkçılık? Bizzat IMF (bu durumda asgaride akılcı kapitalizmin sesi) birebir aynı noktaya parmak bastı: Bir gün evvel yayımlanan bir IMF çalışması, Yunanistan'ın Avrupalı devletlerin tasavvur ettiğinden çok daha fazla borç hafifletmesine ihtiyaç duyduğunu gösteriyordu – Avrupa ülkeleri, Yunanistan'ın Avrupa'ya olan tüm borcunu ödemesi için otuz yıllık mühlet, yeni borçlar ve ciddi bir vade uzatması sunmak zorundaydı. Tsipras'ın ta kendisinin kurtarma planına dair şüpheleri olduğunu açıklamasına şaşmamalı. Tsipras bir televizyon röportajında, "Bize dayatılan önlemlere inanmıyoruz," diyerek, sırf çaresizlikten, topyekûn ekonomik ve mali çöküşten kaçınmak için bunları desteklediğini açıkça ifade etti. Avrokratlar böylesi itirafları nefes kesici bir kalleşlikle kullanır: Artık Yunan hükümeti bu katı koşulları kabul etmişken, onun bağlılığının samimiyetinden ve ciddiyetinden kuşku duyarlar. Tsipras aslında inanmadığı bir program için nasıl savaşabilir? Yunan hükümeti, referandum sonucuna karşı çıkan bu anlaşmaya nasıl samimi bir bağlılık sergileyebilir?

Gelgelelim, IMF'inkine benzer açıklamalar, esas sorunun başka bir yerde olduğunu gösterir. AB kendi kurtarma planına gerçekten inanıyor mu? Gaddarca dayatılan önlemlerin ekonomik büyümeyi tetikleyeceğine, böylece borçların ödenmesini sağlayacağına gerçekten inanıyor mu? Ya da belki de Yunanistan üzerindeki zalim, şantajcı baskının esas nedeni salt ekonomik değil (sonuç itibarıyla ekonomik açıdan akıldışı olduğu aşikârdır), siyasi-ideolojiktir –ya da Krugman'ın ifade ettiği gibi, "rejim değişikliği ve topyekûn haysiyetsizleşme isteyen Almanya için asli teslimiyet yeterli değildir – ve Yunanistan'ı dışarı itmek isteyen ve diğerlerine ibret olacak yenik bir devleti az çok hoş karşılayacak ciddi bir kesim vardır."[59] Syriza'nın Avrupa kurulu düzeni için ne denli büyük bir dehşet olduğunu aklımızdan çıkarmamalıyız – hatta Avrupa parlamentosunun Polonyalı bir muhafazakâr üyesi, doğrudan Yunan ordusuna hitap ederek, ülkeyi kurtarmak için darbe yapmaya davet etmişti...

Peki bu dehşetin sebebi nedir? Şimdi Yunanlardan yüksek bedeli ödemeleri isteniyor fakat gerçekçi bir büyüme ihtimali uğruna değil. Bu bedel, "uzat ve rol yap" fantezisinin devamı uğruna isteniyor. Bir başkasının (avrokratların) rüyasını sürdürmeleri için fiilen çile çekmeyi kabul etmeleri isteniyor. Gilles Deleuze yıllar önce şöyle demişti: "Si vous êtes pris dans le rêve de l'autre, vous êtes foutus." ("Başkasının rüyasına yakalandıysanız, boku yediniz demektir.") İşte Yunanistan da kendisini böyle bir durumda buldu. Şimdi rüyadan uyanması gereken Yunanistan değil Avrupa'dır. Bu rüyaya yakalanmayanlar, kurtarma planı tatbik edildiği takdirde bizi nelerin beklediğini bilir: Yunanistan'ın küfesine bir 90 milyar euro daha atılacak, borcu aşağı yukarı 400 milyara çıkacaktır (ve bunun büyük kısmı hızla Batı Avrupa'ya dönecektir – asıl kurtarma planının hedefinde Yunanistan değil, Alman ve Fransız bankaları vardır) ve birkaç yıla Yunanistan'da krizin patlamasını bekleyebiliriz.

Peki böyle bir sonuç gerçekten başarısızlık mıdır? Yüzeyde, plan ile onun gerçek sonucu karşılaştırılırsa, başarısızlık olduğu aşikârdır. Gelgelelim daha derin bir seviyede, daha önce öne sürdüğüm gibi, hedef Yunanistan'a bir fırsat tanımak değil, diğerlerine ibret olsun diye, onu daimî bir yoksulluk ve bağımlılığa mahkum, ekonomik olarak sömürgeleştirilmiş bir yarı-devlete dönüştürmektir. Ancak daha da derin bir seviyede bir başka başarısızlık vardır – Yunanistan'ın değil, bizzat Avrupa'nın, Avrupa mirasının özgürleştirici özünün başarısızlığı.

Yunan referandumundan şaşırtıcı güçte bir "Hayır" çıkmasının, kasvetli bir durumda verilmiş tarihi bir oy olduğu asla unutulmamalıdır. Göç etmek isteyen bir Yahudi olan Rabinovitch hakkındaki, Sovyetler Birliği'nin son on yılına ait meşhur bir fıkrayı yazılarımda sıklıkla aktarırım. Duyduğum kadarıyla bu fıkranın yeni bir versiyonu şimdilerde Atina'da dolanıyormuş. Genç bir Yunan, Atina'daki Avustralya konsolosluğuna gider ve çalışma vizesi almak ister. "Neden Yunanistan'dan ayrılmak istiyorsunuz?" diye sorar yetkili. "İki sebep var," diye cevaplar Yunan. "Birinci sebep, Yunanistan'ın AB'den çıkmasından endişeleniyorum çünkü bu ülkede yeni bir yoksulluğa ve kaosa neden olur..." Yetkili, "Ama," diyerek araya girer, "bu saçmalığın daniskası. Yunanistan AB'de kalacak ve ekonomik disipline boyun eğecek!" Yunan usulca, "Zaten," der, "ikinci sebep de buydu..." Tekrar Stalin'e dönersek, daha beter seçenek yoktur çünkü iki seçenek de daha beterdir.

Peki iki seçenek de gerçekten daha mı kötü? Yunan hükümetinin olası hataları ve yanlış hükümleri hakkındaki yersiz tartışmaları geride bırakmanın vakti geldi. Artık risk fazlasıyla yüksek.

Yunanistan ve AB idarecilerinin gerçek mali meseleleri ilgilendiren bir uzlaşı formülü üretemeyişi başlı başına semptomatiktir – bu seviyede fark asgaridir. AB, Yunanları sadece genel koşulları konuşmakla, ayrıntıa girmeden muğlak vaatlerde bulunmakla suçlarken, Yunanlar

AB'yi en eften püften ayrıntıları bile kontrol etmeye ve önceki hükümete dayatılanlardan daha sert koşullar dayatmaya çalışmakla suçlar. Fakat bu sitemlerin ardında bir başka, daha da önemli bir çatışma gizlidir. Yenilerde Tsipras, şayet Angela Merkel'le baş başa bir akşam yemeği için buluşabilseydi, bir formüle iki saatte ulaşabileceklerini söylemiştir. Kastettiği, kendisi ve Merkel'in iki siyasetçi olarak, Eurogroup Başkanı Jeroen Dijsselbloem gibi teknokratik yöneticilerin aksine, sorunu siyasi bir sorun olarak ele alacaklarıdır. Bu hikâyede sembolik bir kötü adam varsa, "Meselenin ideolojik boyutuna girersem bir şey elde edemem" şiarını benimseyen Dijsselbloem'dir.

Bu da bizi meselenin düğüm noktasına getirir: Tispras ile Varoufakis, nihayetinde (normatif tercihlere dayalı) "ideolojik" kararların alınacağı açık bir politik sürecin parçasıymış gibi konuşurken, AB teknokratları mesele sadece ayrıntılı düzenleme önlemlerinden ibaretmiş gibi konuşur. Yunanlar AB yaklaşımını reddedip daha köklü siyasi meseleleri gündeme getirdiğinde ise yalan söylemekle, somut çözümlerden kaçınmakla suçlanırlar. Aslında hakikatin Yunanların tarafında olduğu açıktır: Dijsselbloem'in "ideolojik boyut"u yadsıması, en saf hâliyle ideolojidir: Uzmanca alınan düzenleyici önlemler maskesiyle (yanıltıcı biçimde) sunulan kararlar, fiilen siyasi-ideolojik kabullere dayanmaktadır (deregülasyon savunması, vs.).

Bu asimetri nedeniyle, Tsipras veya Varoufakis ile AB yetkilileri arasındaki "diyalog", esas sorunlar üzerine ciddi bir tartışmaya girmek isteyen genç bir öğrenci ile cevaplarında sorunu hor görürcesine göz ardı eden ve öğrenciyi teknik ayrıntılar yüzünden azarlayan ("Şunu doğru düzgün formülleştiremedin! Falanca düzenlemeyi hesaba katmadın!") küstah bir profesör arasındaki diyaloğu, hatta başına gelenleri can havliyle aktaran bir tecavüz kurbanı ile devamlı onun lafını bölerek bürokratik ayrıntılarla ilgili sorular soran bir polis memuru arasındaki diyaloğu andırır. Hakiki siyasetten "nötr

uzman idaresi"ne bu geçiş, bütün siyasi sürecimizi vasıflandıran şeydir: Güce dayalı stratejik kararlar, gitgide daha fazla, nötr "uzman" bilgisine dayanan idari düzenlemeler kisvesine bürünerek karşımıza çıkmaktadır ve gitgide daha sık gizlilik içinde görüşülmekte, demokratik istişare olmaksızın zorla tatbik edilmektedir. TTIP'yi hatırlayın.

İşte bu yüzden Syriza hükümeti hepimiz için savaşıyordu. Bizzat demokrasinin anlamının belirlendiği bir savaştı bu. Yunan referandumunun pek çok eleştirmeni, onun katıksız demagojik tutumun bir örneği olduğunu öne sürerek, alay edercesine, bu referandumun ne hakkında olduğunun net olmadığına işaret etmiştir – o sırada masada kabul edilecek ya da reddedilecek bir AB önerisi yoktu, o hâlde Yunanlar ne hakkında oy vermeliydi? İddiaya göre referandum aslında euroya karşı drahmi, AB içindeki Yunanistan'a karşı dışındaki Yunanistan hakkındaydı – fakat bunun asılsız olduğu aşikârdır. Yunan hükümeti AB'de ve Euro Bölgesi'nde kalma arzusunu tekrar tekrar vurgulamıştır. Eleştirmenler referandumun ortaya attığı kilit siyasi soruyu, birtakım ekonomik önlemler hakkındaki idari bir karara tercüme etmektedir. 2 Temmuz'da Bloomberg'deki röportajında Varoufakis, referandumun gerçek önemini netleştirmişti.[60] Seçim, AB'nin Yunanistan'ı mahvolmanın eşiğine getiren politikalarının –daha önce bahsettiğimiz "uzat ve rol yap" kurgusunun– devamı ile artık böylesi kurgulara yaslanmayacak, yani Yunan ekonomisinin hakiki onarımını başlatacak somut bir planın olduğu gerçekçi bir başlangıç arasındaydı. Böyle bir plan olmadığı takdirde kriz kendisini tekrar tekrar ürettiğiyle kalacaktı. Aynı gün, IMF bile "nefes alacak yer" oluşturmak ve ekonomiyi hareketlendirmek amacıyla Yunanistan'ın büyük ölçekli bir borç hafifletmeye ihtiyacı olduğunu teslim etti (borcun ödenmesi için yirmi yıllık moratoryum önermişlerdi), böylece Varoufakis'in krizi çözmek için yeni bir yaklaşım gerektiğini öne süren görüşünü onaylamış oldu.

Dolayısıyla referandum, ekonomik krize yönelik iki farklı yaklaşım arasındaki basit bir seçimden çok daha fazlasıydı. Yunan halkı, en derindeki kendini koruma içgüdüsünü seferber eden alçakça bir korku kampanyasına kahramanca direndi. Referandumu yanlış biçimde euro ile drahmi, Yunanistan'ın Avrupa'da kalması ile Grexit arasındaki bir seçim olarak yansıtan düşmanların zalim manipülasyonunu açıkça gördü. Onların "Hayır"ı, Avrupa'yı ataletinden çıkartamadıklarını günbegün ispatlayan avrokratlara yöneltilmiş bir "Hayır"dı. İşlerin her zamanki gibi sürdürülmesine yöneltilmiş bir "Hayır"dı (başka bir kisve altında olmakla beraber, ileride Trump destekçileriyle yaşayacaklarımızın habercisiydi). Artık aynı tas aynı hamam devam edemeyeceğimizi söyleyen hüsran dolu bir haykırıştı.

Soğuk teknokrasi ile –AB'nin Yunanistan üzerindeki baskısına rengini veren– had safhada ırkçı "paraları çarçur eden tembel Yunan halkı" klişesinin o acayip bileşimine karşı hakiki bir siyasi tahayyül kararıydı bu. Nihai olarak kendi kendini yıkan egoist oportünizme karşı ilkelerin ender bir zaferiydi. "Hayır", Avrupa'nın içinde bulunduğu krizin tam manasıyla farkına varılması için, yeni bir başlangıç için "Evet"ti. Referandumdan sonra, artık top AB'dedir: Kendinden memnun ataletinden silkinip kurtulmayı başaracak ve Yunan halkının sergilediği umut alametini anlayacak mı? Yoksa dogmatik rüyasını sürdürebilmek için Yunanistan'ı gazabına mı maruz bırakacak?

APOKALİPS

Referandumdan sonra Yunanistan üzerine yazdığım kısa bir makale *In These Times*'da yeniden yayımlandığında, başlığı "Alexis Tsipras ve Syriza, Angela Merkel ve Avrokratları Nasıl Köşeye Sıkıştırdı"

olarak değiştirilmişti. AB koşullarını kabul etmenin esasen basit bir yenilgi olmadığını düşünsem de hiçbir surette bu denli iyimser bakamıyorum. Referandumdan çıkan "Hayır"ın Brüksel'e "Evet" olarak tersine çevrilmesi, müthiş tahripkâr bir şok, ezici ve acı verici bir felaketti. Daha doğrusu, iki anlamda da –yani bildik anlamında da (kıyamet), kelime anlamında da (ifşa, vahiy) bir apokalipsti bu. Vaziyetin temel antagonizması, kördüğümü gözler önüne serilmişti.

Fakat henüz sona gelmedik. Yunanların geri çekilmesi son sözün söylendiği anlamına gelmiyor çünkü birkaç yıla kalmaz kriz yeniden vuracak ve bu kez vurduğu sadece Yunanistan olmayacak. Syriza hükümetinin vazifesi o an için hazırlık yapmak, konumları sebatla işgal etmek ve seçenekler tasarlamaktır. Bu imkânsız koşullarda siyasi iktidarı korumak, siyasi eğitim için ve gelecekteki eylem için zeminin hazırlanacağı minimal alanı açabilir. Zaten durumun paradoksu da burada gizlidir: Kurtarma planı işe yaramayacaksa da cesareti yitirip geri çekilmemeli, bir sonraki patlamaya dek devam edilmelidir – neden? Yunanistan Grexit'e bariz biçimde hazır olmadığı için – bu müthiş zor ve karmaşık süreci yürütmek için bir plan yapılmadı. Şimdiye dek Syriza hükümeti, 2 milyon çalışanıyla devlet aygıtını tam manasıyla kontrol etmeden faaliyet gösterdi –polis ve yargı büyük oranda siyasi sağa aitken, yönetim yozlaşmış kayırmacı çarkın vs. önemli öğesidir– ve çetrefilli Grexit işini üstlenecek olan, işte bu büyük devlet mekanizmasıdır. (Ayrıca Grexit'in düşmanın planı olduğunu da aklımızın bir köşesinde tutmalıyız – hatta Schauble'nin Euro Bölgesi'ni terk etmesi karşılığında Yunanistan'a 50 milyar euro teklif ettiği söylentileri vardır.) Syriza hükümetini bu denli tedirgin edici kılan, Euro Bölgesi'ndeki bir ülkenin hükümeti olmasıdır: "Ona böyle hararetle karşı çıkılmasının sebebi, tam da Yunanistan'ın Euro Bölgesi'nde var olmasıdır. Artık Soğuk Savaş yokken, para birimi drahmi olan küçük bir ülkede solcuların başa geçmesini kim ırgalar ki?"[61]

Syriza hükümeti düşmanının politikalarını uygulamak durumunda bırakıldığında bir manevra alanı var mıdır? Programıyla taban tabana zıt bir politikayı uygulamaktansa görevi bırakıp seçim çağrısında mı bulunmalı? Syriza'nın her şeyden çok ihtiyacı olan şey zaman kazanmaktır ve AB güçleri onu bu zamandan mahrum bırakmak için ellerinden geleni yapmaktadır. Syriza'yı köşeye sıkıştırıp hemen karar vermeye zorlamaktadır: Ya tam kapitülasyon ya da Grexit. Peki ne için zaman gerekiyor? Sırf Syriza'nın kendisini bir sonraki krize hazırlaması için değil. Şunu aklımızdan çıkarmamalıyız; Syriza hükümetinin temel görevinin euro veya AB'yle hesapları kapatmakla ilgisi yoktur – her şeyden evvel, Yunanistan'ın uzun zamandır ısrarla süren yozlaşmış toplumsal ve siyasal kurumlarının radikal biçimde yeniden örgütlemesiyle ilgisi vardır: "Syriza'nın – başka hiçbir hükümet partisinin yüzleşmeyeceği– olağanüstü sorunu, *harici* kurumsal saldırının koşulları altında *dahili* kurumsal yapıyı değiştirmekti"[62] (tıpkı Almanya'nın 1800'lerin başında Fransız işgali sırasında yaptığı gibi).

Yunanistan'ın hâlihazırda yüzleştiği sorun, "sol yönetsellik yetisi" sorunu,[63] yani radikal solun küresel sermayenin dünyasında hüküm sürmesinin ne anlama geldiğine yönelik sert bir sorudur. Hükümetin ne tür seçenekleri vardır? Aşikâr adaylar –basit sosyal demokratikleşme, devlet sosyalizmi, devletten çekilerek toplumsal hareketlere yaslanmak– bariz biçimde yetersizdir. Syriza hükümetinin yeni olan yanı, *yönetsel bir olay* olmasıdır – ilk defa (eski tarz komünist olan değil) Batılı radikal sol, devletin başına geçmiştir. Yeni solun çok sevdiği, devletle mesafe koruyarak hareket etme retoriği terk edilmelidir: Bütün bir halkın refahının sorumluluğu kahramanca üstlenilmeli, işlerin neden yanlış bir yöne saptığına dair sofistike açıklamalar sunmaktan sapkın bir tatmin duymayı içeren, solcuların tipik "eleştirel" tavrı geride bırakılmalıdır.

Referandumdan çıkan "Hayır"ı esrarengizleştirip, muazzam çilelere yol açacak olsa dahi, küresel kapitalizmden kopmaya ilkeli bir hazır olma tutumu gibi algılamamalıyız. Seçmenin büyük kısmı için "Hayır", yeterince çile çektikleri, perişan oldukları, artık daha iyi bir yaşam istedikleri fakat *bunun ne anlama geldiğine dair net bir stratejik fikre sahip olmadıkları* anlamına gelmektedir. Bu sebeple "hükümetin halkın meramını anlamadığını" söylemenin meseleyi fazlasıyla basite indirgemek olduğu kanaatindeyim: Oyuna en baştan karar verilmişti ve gerçek bir şans yoktu. Öznel "ihanet" konuşması, nesnel kördüğümü örtbas eder: Mümkün(atsız) olanı ne şekilde yeniden tanımlarsak tanımlayalım, durumda hakiki bir devrimci açıklık yoktu. Syriza hükümetine yönelik ihanet ithamları, esas büyük sorudan kaçınmak için yöneltilmiştir ve bu soru şudur: Çağdaş biçimiyle sermayeyle nasıl yüzleşebiliriz? Bir devleti "halkla beraber" nasıl idare edebilir, yönetebiliriz? Syriza'nın sadece bir iktidar partisi olmadığını, köklerinin halk seferberliği ve toplumsal hareketler olduğunu söylemek çok kolaydır:

> (Syriza), solcu düşünce ve pratiğin gevşek, kendisiyle çelişen ve antagonistik bir koalisyonudur, her türlü toplumsal hareket kapasitesine fazlasıyla bağımlıdır, enikonu merkezileşmemiştir ve çatışmanın sınıfsal hatları, toplumsal cinsiyet ve cinsellik aktivizmi, göç sorunları, küreselleşme karşıtı hareketler, sivil haklar ve insan hakları savunuculuğu gibi geniş bir alana yayılan dayanışma ağlarının aktivizmiyle yürütülür.[64]

Dolayısıyla, Syriza'nın köklerine dönmesi çağrılarını anlamak kolaydır. Syriza basmakalıp bir hükümet partisine dönüşmemelidir: Gerçek değişim devlet aygıtlarından değil, ancak parti tabanından, bizzat halktan, halkın öz-örgütlenmesinden gelebilir... Ancak böylesi çağrılar en nihayetinde içi boş tutumlardan öteye gitmez, çünkü can alıcı sorunu savuşturur; sorun, borçla ilgili uluslararası baskıyla

nasıl başa çıkılacağı ya da genel olarak gücün nasıl kullanılacağı ve devletin nasıl idare edileceği sorunudur. Tabanın öz-örgütlenmesi devletin yerini alamaz ve mesele, devlet aygıtının farklı işlemesini sağlamak üzere nasıl yeniden örgütleneceği sorunudur.

Büyük soru ısrarcıdır: Halkın öz-örgütlenmesine yaslanmak, devlet idaresini nasıl etkiler? Hatta günümüzde hakiki bir komünist güç tahayyül edebilir miyiz? Görünüşe bakılırsa elimizde ya bir facia (Venezuela) ya kapitülasyon (Yunanistan) ya da kapitalizme tam dönüş (Çin, Vietnam) vardır. Bolivarcı devrim "Venezuela'daki toplumsal ilişkileri dönüştürmüş, bütün kıtada muazzam bir etki bırakmıştır. Ancak trajedi, onun hiçbir zaman doğru düzgün kurumsallaşmamış olması, bu nedenle de sürdürülemez olduğunun kanıtlanmış olmasıdır."[65] Hakiki özgürleştirici siyasetin devletle mesafesini koruması gerektiğini söylemek çok basittir: Pusuya yatmış büyük soru, devletle ne yapılacağı sorusudur. Gerçekten de devletsiz bir toplum tahayyül edebilir miyiz? Bu sorularla derhal baş etmemiz gerekmektedir: Gelecekte karşılaşacağımız bir durumu bekleyip o zamana dek devletle araya güvenli bir mesafe koymayı sürdüremeyiz.

Syriza hükümetinin yüzleştiği seçim, son derece pragmatik bir açıdan ele alınması gereken, hakikaten zor bir seçimdir; hakiki edim ile fırsatçı ihanet arasındaki büyük, ilkeli bir seçim *değildir*. Tarık Ali, "Yunanistan'a İhanet Edildi" yazısında şunları ifade etmişti:

> Ay başında "Hayır" oyunu kutluyorlardı. Daha fazla fedakârlık yapmaya, Euro Bölgesi'nin dışındaki hayatı göze almaya hazırlardı. Syriza onlara sırtını döndü. Tsipras'ın AB'nin koşullarına razı geldiği 12 Temmuz 2015 günü, 21 Nisan 1967 günü gibi kötü anılacaktır. Varoufakis'in maliye bakanı olduktan sonra söylediği gibi, tankların yerini bankalar almıştır.[66]

2015 ile 1967 arasındaki bu koşutluğu ikna edici fakat aynı anda fevkalade aldatıcı buluyorum. Evet, "tank" ile "banka" birbirine uyumlu sözcüklerdir ve bu şu anlama gelir: Yunanistan artık *de facto* mali işgal altındadır, egemenliği ciddi hasar almıştır ve tüm tasarılarının parlamentoya sunulmadan evvel troyka tarafından onaylanması gerekmektedir. Sırf mali kararlar değil, veri bile yabancıların denetimindedir (Varoufakis'in bakanlığının verilerine dahi erişimi yoktu – onları elde etmeye çalıştığı için hainlikle suçlanmıştı) ve yaraya tuz basarcasına, bu kurallara uyduğu müddetçe, demokratik yolla seçilmiş hükümet, bu mali diktatörlüğe demokrasi maskesi sağlamaktadır. Burada karşı karşıya olduğumuz, en saf hâliyle müstehcenliktir: Son birkaç on yılda milyarlar sırra kadem basarken, devlet sahte mali raporlar uydururken, cezalandırılan yegâne kişi, yasadışı yabancı banka hesaplarının sahiplerinin isimlerini sızdıran gazeteci olmuştur.

Peki hâl böyleyken, Grexit göze alınmalı mıdır? Burada karşımıza çıkan, *la tentation événementielle*, "olaysal ayartı"dır – ayartı, zor bir durumda "işler şimdikinden kötü olamaz" şiarıyla çılgınca edimi başarmak, imkânsızı yapmak, bedeli ne olursa olsun riski göze almaktır. Oysa ki işler çok daha beter *olabilir*, hatta topyekûn bir toplum ve insanlık krizine dönüşebilir. Kilit soru şudur: "Hayır" oyunun bütün siyasi-ekonomik sonuçlarını üstlenen hakiki bir özgürleştirici eylemin nesnel olasılığından gerçekten bahsedilebilir miydi?

Badiou özgürleştirici bir Olay'dan bahsederken, bir vakanın kendi içinde bir Olay olmadığının, ancak geriye dönük olarak, sonuçları üzerinden, onun uğruna savaşanların, ona sadakatlerini sunanların sert ve sabırlı "aşk çalışması" üzerinden bir Olay'a dönüştüğünün altını çizer. Dolayısıyla kişi, durumun "normal" işleyişi ile onu bozan bir Olay'a sadakatin vasıflandırdığı "istisna" arasındaki karşıtlık konusunu terk etmelidir (hatta "yapısöküme uğratmalıdır"). Durumun "normal" işleyişinde hayat kendi ataletine kapılmış sürüp gi-

derken kendi gündelik dertlerimize ve ritüellerimize gömülmüşüzdür. Derken bir şey olur; bir olaysal Aydınlanma, mucizenin seküler bir versiyonudur bu (özgürleştirici bir kargaşa, travmatik bir aşk...) Bu Olay'a sadık olmaya karar verdiğimizde bütün hayatımız değişir: "Aşk çalışması"na girişir, Olay'ı gerçekliğimize kazımaya uğraşırız. Sonra bir noktada olaysal dizilim tükenir ve normal akışa geri döneriz... Fakat ya bir Olay'ın esas gücü tam da kaybolmasıyla, Olay kendi sonucu içinde, "normal" hayattaki değişimde silindiğinde ölçülmeliyse? Sosyopolitik bir Olay'ı ele alalım: Akıbeti içinde, yani esrik enerjisi tükenip de her şey normalliğe döndüğünde, ondan geriye ne kalır? Bu normallik, Olay-öncesi normallikten ne şekilde farklıdır?

Yunanistan'a dönelim. Kan, ter ve gözyaşı vaat etmek gibi kahramanca bir jeste güvenmek, hakiki siyasetin, imkânlı olanın sınırları dahilinde kalmaması, imkânsızı göze almak olduğu şiarını tekrarlamak kolaydır – peki Grexit söz konusu olduğunda bu ne anlama gelirdi? Öncelikle, daha önce gördüğümüz gibi, referandum sonucunun daha fazla ıstırap ve fedakârlığa hazır olmak değil, daha iyi bir hayat talebi anlamına geldiğini unutmayalım. İkincisi, Grexit durumunda, Yunan hükümeti basitçe eski ulus egemenliği/devlet sosyalizmi ekonomi politikalarının dirilişinden ibaret olan bir dizi önlem (bankaların ulusallaştırılması, vergilerin artırılması, vs.) uygulamak zorunda kalmaz mıydı? Bu tür politikalarda bir beis olmayabilir ancak etkisiz devlet aygıtıyla bugünkü Yunanistan'ın özel koşullarında ve küresel ekonominin parçası olarak işe yarar mıydı? İşte Sol Platform'un "kesinkes gerçekleştirilebilir" önlemler içeren kemer sıkma karşıtı planının üç ana maddesi:

1) Bankacılık sisteminin radikal yeniden örgütlenmesi, toplumsal denetim altında ulusallaştırılması ve büyümeye doğru yeniden yönlendirilmesi.
2) İnsanlık krizini fiilen ele almak, toplumsal ihtiyaçları karşılamak, sosyal

devleti yeniden kurmak ve ekonomiyi durgunluğun kısır döngüsünden çıkarmak için kemer sıkmanın (faiz dışı fazla ve denk bütçe) topyekûn reddedilmesi.

3) Euro'dan çıkmaya ve borcun büyük kısmının iptal edilmesine yönelik ön prosedürlerin uygulanması. Üretime, büyümeye ve güçlerin toplumsal dengesinin işçi sınıfı ile halkın yararına olacak şekilde değiştirilmesine odaklı yeni bir ekonomik model üretebilecek, kesinkes gerçekleştirilebilir seçenekler mevcuttur.

Ayrıca iki ayrıntı daha vardır:

> Kamu yatırımına dayalı bir kalkınma planının hazırlanması ki bu paralel özel yatırıma da izin verecektir. Yunanistan'ın sürdürülebilir kalkınma yoluna girebilmesi için kamu ve özel sektör arasında yeni ve üretken bir ilişkiye ihtiyacı vardır. Likidite yeniden tesis edildiğinde ve ulusal tasarrufla beraber, bu proje gerçekleştirilebilir hâle gelecektir.
>
> İç piyasanın denetimini ithal mallardan geri almak, Yunan ekonomisinin belkemiğini oluşturan küçük ve orta ölçekli işletmelerin oynadığı rolü zenginleştirecek ve güçlendirecektir. Aynı zamanda, ihracatlar da milli para biriminin uygulanmasıyla beraber canlandırılmış olacaktır.[67]

Sol Platform'un savunduğu bu plan (borcun ödenmemesi, bankaların ulusallaştırılması, sermaye kontrolleri, alternatif para birimi, yatırımlar için yeni para basmak, vs.) gerekenin yapıldığı anlamına gelmez – tatbik edildiği takdirde, devlet sosyalizminin yeni bir biçiminden ibaret olacaktır. Sol Platform'un zayıf noktası, Grexit'i savunmasıydı: Grexit'i bilinmeze atılan kahramanca bir adım, AB teknokrasisine kafa tutmak gibi sundular ve dolayısıyla, Yunanistan'ın Euro Bölgesi'nden geçici olarak çıkması durumunda Varoufakis'e mali yardım sözü veren Schäuble'nin Grexit'i önermesini izah edemediler. (Bugünlerde İngiltere'deki tuhaf bir sol ve sağ koalisyonun Brexit'i savunmasına benziyor bu.) Varoufakis, isabetli biçimde, Grexit'in nihai

olarak Brüksel'in taleplerine boyun eğmek anlamına geldiğini sezdi: Euro Bölgesi, tamamen Brüksel'in kurallarına tabi şekilde, bozulmamış olarak kalıyordu. Syriza hükümetinin altüst edici yanı, Euro Bölgesi'nde *kalmak* ve onun kurallarını bozmak istemesiydi. (Benzeşlik kurarsak, Syriza AB şantajını kabul edenler ile Sol Platform olarak ikiye ayrıldığında, kendisine ait ânı da sona erdi; patlayıcı bileşim, iki geleneksel bileşenine, sosyal demokrasi ile radikal sola ayrıldı.)

Sol Platform tarafından savunulan önlemler düzgün ayarlandığı takdirde işe yarayabilir ancak özel şahısların ve şirketlerin (iptal edilemeyecek) muazzam bir dış borca sahip olduğu, ekonominin Batı Avrupa'ya tam entegre ve bağımlı olduğu, gıda, endüstriyel ve tıbbi ithal mallara yaslandığı Yunanistan'da bunlar işe yarar mıydı? Başka bir ifadeyle, Yunanistan kendisini nerede, hangi "dışarıda" bulurdu? Belarus ve Küba'nın "dışarısı"nda mı? Paul Krugman'ın yenilerde yazdığı gibi (yukarıda belirtmiştik) Grexit'in sonuçlarının ne olacağını hiç kimsenin bilmediği itiraf edilmelidir – bu keşfedilmemiş alandır. Buna karşın, bir şey nettir: "Grexit, ulusal bağımsızlık siyasetinin bir başka isminden ibarettir,"[68] dolayısıyla, Sol Platform'un bazı partizanlarının kendilerini vasıflandırırken ziyadesiyle sorunlu ve hiçbir surette kabul edilemez "ulusal popülizm" tanımına sığınmasına şaşmamak gerekir. [69]

Dolayısıyla seçim basitçe "Grexit ya da kapitülasyon" değildi: Syriza hükümeti, karşı durduğu şeyi yapmak zorunda olduğu benzersiz bir durumda buldu kendini. Böyle zor bir durumda diretmek ve meydanı terk etmemek gerçek bir cesarettir. Syriza hükümetinin düşmanı artık birincil olarak Sol Platform değil, yenilgiyi "samimiyetle" benimseyen ve AB kozunu gerçekten oynamak isteyenlerdir. Kapitülasyonun Syriza'nın üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda, bu tehlike netleşir. Kapitülasyon, Varoufakis'in söylediği gibi,

> Bakanlıklarda kalanları radikallikten arındırdı; netice itibarıyla bu kişiler (troykayı huylandırmamak için) bir sonraki parçalanma için plan yapmaktan aciz ya da buna isteksiz. Dahası, troyka zehirli önlemlerini uygulamak uğruna onları çarktaki fareler misali koşturdukça koşturuyor. Günler içinde hepsi onlara katıldı ve bahsettiğiniz türde bir şey planlayamayacak hâle geldi.
>
> (...) elzem bir nokta, troykanın zekice davranarak, devlet içerisinde kendi derebeyliklerini yayan ve sağlamlaştıran kanunları hükümete dayatması. Vergi mücadele birimleri artık (ifşa ettiğim üzere sahibi troyka olan) Kamu Gelirleri Genel Sekreterliği tarafından zaptedildi, böylece hükümetin elinin altında oligarşinin vergi kaçırmasıyla savaşmak için hiçbir araç kalmadı. Troyka bütünüyle kendi denetiminde olan yeni "organlar" kuruyor.[70]

Durumun esas mucizesi, Brüksel'e koşullu teslim olmasına karşın, Yunan seçmenin yaklaşık yüzde 70'inin hâlâ Syriza hükümetini desteklemesidir – çoğunluk, Syriza hükümetinin imkânsız bir durum içerisindeyken doğru şeyi yaptığını düşünmektedir.

Syriza'nın koşullu teslim olmasının tam da bundan ibaret olması riski vardır ve bu durum iflas bayrağını çekmiş aciz bir üye görünümündeki Yunanistan'ın AB'ye tam yeniden entegrasyonuna izin verir. Aynı şekilde, Grexit'in büyük ölçekli bir felakete dönüşme riski de vardı. Burada net bir *a priori* cevap yoktur: Bütün kararlar, ancak geçmişe dönük olarak, sonuçları üzerinden gerekçelendirilebilir. Son zamanlarda, Syriza hükümetinin etkin devlet idaresi görevini dahi doğru düzgün yapmadığına dair göstergeler biriktikçe birikmektedir – güç ve nüfuz uğruna, zaman zaman fiziksel şiddet de içeren hizipçi mücadeleler yaşanmaktadır. Görünüşe bakılırsa kötü yönetim ve yozlaşmanın damgasını vurduğu eski Yunan siyaseti tam gaz geri dönüyor. Korkulması gereken, sadece Yunan halkının daha fazla cefa çekme ihtimali değil, önümüzdeki uzun yıllar boyunca

solu itibarsızlaştıracak bir başka fiyasko yaşanması ihtimalidir ve bu olurken de geriye kalan solcular yenilgilerinin bir kez daha kapitalist sistemin kahpeliğini ispatladığından dem vuracaktır...

BÜROKRATİK SOSYALİZM İÇİN BİR SAVUNMA

O hâlde bugün radikal sol, gerçekten de "sosyal demokrasi uğruna, onun işe yarayamayacağını kanıtlamak için canını dişine takarak mücadele etmeye mahkum" [71] mu? Bu sapkın döngüden kurtulmak için bütün bakış açısı değiştirilmelidir. Anarşistlerin, "yabancılaşmış" temsil mekanizmalarının olmadığı, bütün üyelerin bilfiil yaşamlarını örgütlemekle uğraştığı şeffaf işleyen yerel topluluklar fikrini uyguladığını duyunca insanın aklına ilk gelen şey, Thomas Metzinger'in şeffaflık tanımıdır: "Her fenomenal durum için, fenomenal şeffaflığın derecesi, önceki işlem aşamalarına hakkındaki dikkat geçerliliğinin içebakış derecesiyle ters orantılıdır."[72] Dolayısıyla şeffaflık, paradoksal biçimde, "karanlığın özel bir biçimidir"[73]: Bir şeyi göremememizin sebebi şeffaf olması değildir; daha ziyade onun içinden görürüz. Metzinger'in temel tezi, böyle bir şeffaflığın bilincimizi iki seviyede biçimlendirdiğidir. Öncelikle, genel olarak,

> bizi sarmalayan gerçekliği bir temsili sürecin içeriği olarak deneyimlemez ve onun bileşenlerini de (...) gerçekliğin bir başka, dışsal düzleminin içsel vekilleri olarak temsil etmeyiz. Onu basitçe *içinde hayatlarımızı yaşadığımız dünya* olarak deneyimleriz.[74]

O hâlde, bilinçli benliğimiz için de, öz-farkındalığımızın dolaysızlığı için de aynısı geçerlidir; o zihnimizde bir temsildir ve bu ba-

kımdan böylesi bir aldanmaya, fiilen salt temsil olan şeyi, organizmamızın kendisinden oluşturduğu bir modeli, "şeyin kendisi" gibi algılamanın epistemik olarak yasadışı bir kısa devresine dayanır:

> Öz-bilincimizin içeriklerini bir temsil sürecinin içerikleri olarak deneyimlemeyiz ve onları sistemin her şeyi kapsayan gerçeklik modelinin *içinde* sistemin gelişigüzel biçimde aktif içsel vekilleri gibi değil, doğrudan, *şu anda dünyada yaşamakta olan kendimiz* olarak deneyimleriz.[75]

"Şeffaflığın" temel mekanizması, Hegelci-Marksçı fetişist aldanmanın eleştirisi geleneğinden iyi bilinir: Failin kendi "düşünümsel belirlenimi" (istek ya da arzusu), bizzat (algılanan) nesnenin sahip olduğu bir şey olarak yanlış algılanır; efendi, bir vasfın –sevgi, korku– tecessümü olarak yanlış algılanır. Metzinger'in yaptığı, bu aldanmanın mantığını en uç noktasına taşıyarak, *algılayan failin ta kendisine uygulamaktır*: Fenomenal deneyimimizi "dışarıdaki nesneler"e doğrudan atıfta bulunuyormuş gibi (yanlış) algılamanın mantığı, *öznenin kendisine* uygulanır. Ben "gerçekten var olmam", sadece bir fetişist aldanmanın sonucu olarak zuhur ederim. Kendisini üreten mekanizmayı algılamak anlamında, kendisine tamamen "opak" olan bir özne (benlik) asla olamaz (yani kendimi asla tam anlamıyla "bilemem") – böylesi her anlayış sınırlı ve küresel bağlama gömülüdür: "Bilişsel öz-gönderge, arka fonunda daima şeffaf, kavramsal öncesi öz-modellemeyle gerçekleşir."[76] Bir benlik algısı, en nihayetinde naif, gündelik deneyimin bir parçasıdır.

Anarşistlerin tahayyül ettiği komünal topluluklar da benzer biçimde "şeffaf" değil midir? Kendilerini sürdürebilmeleri, "yabancılaşmış" kurumsal mekanizmaların yoğun dokusuna yaslanır: Elektrik ve su nereden gelir? Hukukun üstünlüğünü kim korur? Sağlık hizmeti için kime gideriz? Bir topluluk ne kadar özyönetimli ise,

bu ağın da bir o kadar pürüzsüzce ve görünmeden işlemesi gerekir. Özgürleştirici mücadelelerin hedefini, yabancılaşmayı alt etmektense doğru türde bir yabancılaşmayı uygulamaya, böylece "yabancılaşmamış" toplulukların alanını muhafaza eden "yabancılaşmış" (görünmez) toplumsal mekanizmaların sorunsuz işleyişine erişmek olarak değiştirmemiz gerekiyor olabilir mi?

Bu yabancılaşmış mekanizmalar için eskilerden kalma bir isim var elimizde: Bürokrasi; bu yüzden solun bugün ihtiyacı olan, bürokratik sosyalizmi yeniden keşfetmektir. Stalinist rejimlerin genellikle "bürokratik sosyalizm" olarak nitelendirilmesi tamamen yanıltıcıdır ve (kendini) mistifiye edicidir: Bu bizzat Stalinist rejimin kendi sorununu, başarısızlıklarının ve sıkıntılarının nedenini algılama biçimidir. Piyasalarda yeterince ürün yoksa, yetkililer halkın taleplerine cevap vermiyorsa, "bürokratik" kayıtsızlığı, onun bildik küstahlığını suçlamaktan kolay ne vardır? 1920'lerin sonundan itibaren Stalin'in bürokrasiye, bürokratik tavırlara saldırılar kaleme almış olmasına şaşmamak gerek. "Bürokratizm", Stalinist rejimlerin işleyişinin bir etkisinden ibaretti ve paradoks, bunun had safhada yanlış bir isimlendirme olmasıdır: Stalinist rejimin asıl eksiği, tam da etkin "bürokrasiydi" (yani "yabancılaşmış", politikadan arınmış, ehil bir idari aygıttı).

Başarısızlıkla sonuçlansa dahi Büyük Proleter Kültür Devrimi kilit noktaya saldırması açısından emsalsizdi. Bu nokta, sadece devlet gücünün ele geçirilmesi değil, aynı zamanda yeni ekonomik örgütlenme ve gündelik hayatın yeniden örgütlenmesiydi. Devrimin başarısızlığı, tam da gündelik hayatın yeni bir formunu oluşturma başarısızlığıydı: Gündelik hayatın, üretimin devlet aygıtının teminatıyla (Zhou Enlai'nin kontrolü altında) sürdürüldüğü karnavalesk bir aşırılık olarak kaldı. Bu başarısızlıktan çıkarılacak ders, odak noktasının değiştirilmesi gerektiğidir; artık temsile (devlet düzeni, sermaye, vs.) ihtiyaç duymayan üretken dışavurumsallığın top-

yekûn saltanatına dair ütopyacı hedefe odaklanmaktansa, mevcut liberal-demokratik temsili devletin yerini ne tür bir temsilin alması gerektiğine odaklanılmalıdır. Negri'nin "vatandaşlık geliri" bu bağlamda bir gösterge değil midir? Halkın öz-örgütlenmesinin değil, devletin uyguladığı bir önlemdir; bir bireyin üretkenliğiyle değil, dışavurumsal üretkenlik için olası bir yer açmak için temsili *koşul ve çerçevedir*. Troçki de sınıf öz-örgütlenmesi ile öncü devrimci partinin siyasal liderliği arasındaki etkileşime dair bir savunma yaparken aynı ikiliği savunuyordu. (Bilhassa ilginç olan, Troçki'nin bir öncü parti ihtiyacına dair argümanlarından biridir: Öz-örgütlenen konseyler, siyasi-psikolojik bir sebepten ötürü parti rolü üstlenemez – insanlar "yıllarca kesintisiz bir yüksek gerginlik ve yoğun etkinlik durumunda yaşayamaz".[77]) Lenin bu sorunun tamamen bilincindeydi ve buna âdeta Kantçı bir çözümü vardı: Hafta sonları halk toplantılarında özgürce tartış fakat iş başındayken itaat et ve canla başla çalış. Sıradan insan hakkında şöyle yazmıştı:

> Ekim Devrimi'nden evvel mülk sahibi sömürgeci sınıfların onun için gerçek bir fedakârlık yaptığını, onun faydası için bir şeyden vazgeçtiğini tek bir kez bile *görmemişti*. Ona defaatle vaat edilen toprağı ve özgürlüğü verdiklerini, barış verdiklerini, "Büyük Güç" çıkarlarından ve Büyük Güç'ün gizli antlaşmalarının çıkarlarından, sermaye ve kârdan fedakârlık ettiklerini *görmemişti*. Bunu ancak ve ancak 25 Ekim 1917'den *sonra*, onu zorla aldığında ve aldığını zorla korumak durumunda kaldığında görebildi (...) Doğal olarak, belirli bir süre bütün dikkati, düşünceleri, ruhani gücü, bir nefes almaya, sırtını dikleştirmeye, omuzlarını geriye atmaya, hayatın artık devrilmiş olan sömürenlerin ondan daima esirgediği ve şimdi önünde uzanan lütuflarını tatmaya odaklandı. Elbette sıradan işçinin bir şeyleri öylece "alamayacağını," kapamayacağını, gasp edemeyeceğini, bunun artan karmaşaya, perişanlığa, Kornilovların dönüşüne neden olacağını kendi gözleriyle görmesi veya buna ikna olmasının yanı sıra bunu hissetmesi için de belirli bir zaman geçmelidir.

Sıradan işçinin hayat koşullarına (ve dolayısıyla psikolojisine) tekabül eden değişim daha yeni başlıyor. Ve bizim yegâne vazifemiz, sömürülenlerin özgürleşme mücadelesinin sınıf bilincine sahip sözcüsü olan Komünist Parti'nin (Bolşeviklerin) yegâne vazifesi, bu değişimi takdir etmek, onun gerekli olduğunu kavramak, yorgun argın bir çıkış yolu arayan bitkin halkın başında durmak ve onları doğru yolda, emek disiplini yolunda, çalışma koşulları *üzerine* –ki *çalışırken* diktatörün, Sovyet liderinin iradesine sorgusuz sualsiz uyma mesuliyetindedirler– yapılan halk toplantılarını düzenleyerek onlara rehberlik etmektir (...) Çalışan insanların –gürültülü, çalkantılı, bir bahar seli gibi kıyılarından taşan– "halk toplantısı" demokrasisini, iş başındayken *demirden* disiplinle, tek bir şahsın, Sovyet liderinin iradesine *sorgusuz sualsiz itaatle* birleştirmeyi öğrenmemiz zaruridir.[78]

Burada Lenin'i gülünç bulmak (ya da yazdıkları karşısında dehşete kapılmak), onu sanayici paradigmanın ağından kurtulamamakla suçlamak kolaydır fakat sorun ortadadır. Yirminci yüzyılda "dışavurumcu" çokluk için doğrudan demokrasinin ana biçimi konseylerdi ("sovyetler") – Batı'da (neredeyse) herkes, onları eski Yunan *polis* yaşamının yankısı olarak gören Hannah Arendt gibi liberaller bile seviyordu. "Gerçekte varolan sosyalizm" çağı boyunca, "demokratik sosyalistlerin" gizli umudu, sovyetlerin doğrudan demokrasisi, öz-örgütlenme biçimi olarak yerel konseylerdi ve "gerçekte varolan sosyalizm"in düşüşüyle beraber onun başına musallat olan bu özgürleştirici gölgenin de sırra kadem basmış olması had safhada semptomatiktir. "Demokratik sosyalizmin" konsey versiyonunun aslında "bürokratik" "gerçekte varolan sosyalizm"in heyulamsı bir ikizi olması, onun kendine ait tözsel olumlu muhtevadan yoksun içkin ihlali olması ve dolayısıyla bir toplumun kalıcı ve temel örgütleyici ilkesi görevi görememesi gerçeğini en nihayetinde doğrulamaz mı? "Gerçekte varolan sosyalizm" ile konsey demokrasisinin müşterek yanı, siyasi yaban-

cılaşmayı (devlet aygıtları, siyasi yaşamın kurumsallaşmış kuralları, yasal düzen, polis, vs.) dışarıda bırakacak bir kendinden-şeffaf toplum örgütlenmesi ihtimaline duyulan inançtı; zaten "gerçekte varolan sosyalizm"in sonunun temel deneyimi, tam da bu *müşterek* vasfın reddi, toplumun bir girift "alt-sistemler" ağı olduğunu ve –tamamen kendinden şeffaf bir toplum, totaliter potansiyele sahip bir ütopya olacağı için– belirli seviyede yabancılaşmanın toplumsal hayatın kurucu unsurlarından olduğunu söyleyen boyun eğmiş bir "postmodern" kabul değil midir?[79] O hâlde, favelalardan "post-endüstriyel" dijital kültüre dek "doğrudan demokrasi"nin çağdaş örnekleri için de aynısının geçerli olması gayet doğaldır (bilgisayar hacker'larının yeni "kabilesel" toplulukları, sıklıkla konsey demokrasisinin mantığını çağrıştırmaz mı?): Hepsinin de bir devlet aygıtına yaslanması gerekir, yani yapısal nedenlerden ötürü bütün sahayı ele geçiremezler.

"Gerçekte varolan sosyalizm"le olan bariz bağdaştırmaların yanı sıra, bürokratik sosyalizm savunmamıza daha ciddi bir eleştiri yöneltilir: Bürokrasi –en azından Kafka'dan öğrendiğimiz üzere– (kötü örgütlenmenin olumsal sebeplerinden ötürü değil de prensipte) verimsiz değil midir, kendi döngüsel *jouissance*'ına hapsolmamış mıdır? Hep söylendiği gibi, bürokratik mekanizmanın esas amacı hedefini gerçekleştirmek, iştigal ettiği sorunları çözmek değil, bu sorunları tekrar tekrar yeniden yaratmak, hatta büyütmek, böylelikle kendi var oluşunun sebebini yeniden üretmektir. Dolayısıyla, bürokrasi bizi yeniden artı-keyifle karşı karşıya bırakır: Artı-keyif, asıl hedefin gerçekleştirilmesiyle (sorunun çözülmesiyle) değil, kendi hareketinin kendini yeniden üreten döngüsüyle doğan keyiftir.

Kafka'nın dehası, bürokrasiyi, yani olabilecek *en* gayri-erotik varlığı (*entity*) erotikleştirmekti. Isabel Allende'nin bize anlattığı üzere, Şili'de bir vatandaş kendisini resmi mercilere tanıtmak istediğinde,

> Vazife başındaki memur, zavallı müracaatçıdan doğduğunu, suçlu olmadığını, vergilerini ödediğini, seçmen kaydının bulunduğunu kanıtlamasını talep eder; ve hâlâ sağ olduğunu kanıtlamasını da talep eder çünkü adam ölmediğini ispatlamak için öfke nöbetlerine girse dahi, "sağkalım belgesi"ni sunmakla mükelleftir. Sorun artık öyle bir noktaya gelmiştir ki, bizzat devlet bürokrasiyle mücadele etmek üzere bir birim kurmuştur. Vatandaşlar artık kötü muamele görmeleri durumunda şikâyetçi olabilir ve beceriksiz yetkililer aleyhine dava açabilir... Damgalı ve üç kopyasını çıkarttıracakları bir belge aracılığıyla tabii.[80]

Bu en çılgın hâlindeki devlet bürokrasisidir. Peki bunun seküler zamanımızda ilahi olanla tek hakiki temasımız olduğunun farkında mıyız? En çılgın hâlindeki bürokrasiyle travmatik bir karşılaşmadan daha "ilahi" ne olabilir ki? Mesela bir bürokratın bize yasal olarak var olmadığımızı söylemesinden? Böylesi karşılaşmalarda, salt dünyevi gündelik gerçekliğin ötesindeki bir başka düzeni bir anlığına görüveririz. Tanrı gibi bürokrasi de mutlak güce sahip, akıl sır ermez, değişken, her an her yerde ve görünmezdir. Kafka bürokrasi ile ilahi olan arasındaki bu derin bağın gayet iyi bilincindeydi: Onun eserlerinde, Hegel'in Tanrı'nın dünyevi varlığı olarak devlet tezi "becerilmiş", enikonu müstehcen bir katman edinmiştir. Kafka'nın metinleri bizim kısır seküler dünyamızda ilahi olanın arayışıyla *yalnızca* bu bağlamda meşgul olur – daha net olmak gerekirse, onun eserleri sadece ilahi olanı aramakla kalmaz, onu devlet bürokrasisinde *bulur*.

Terry Gilliam'ın *Brazil*'inde (1985) hafızalara kazınan iki sahne, kendi oto-döngüsünde kendisini ebedileştiren bürokratik *jouissance*'ın çılgın aşırılıklarını kusursuzca anlatır. Baş karakterin su tesisatı bozulunca resmi tamir hizmetine acil yardıma ihtiyacı olduğu mesajını bırakır. Bunun üzerine, aramaları dinleyerek derhal müşteriye gitmek, tesisatını bedelsiz tamir etmek ve böylece devletin tamir hizmetinin verimsiz evrak işlerini devre dışı bırakmak gibi al-

tüst edici bir görev edinmiş mitsel-esrarengiz suçlu Robert de Niro çıkagelir. Gerçekten de kısır *jouissance* döngüsüne hapsolmuş bir bürokraside en büyük suç, kişinin yapması beklenen işi basitçe, dosdoğru yapıvermesidir – devletin tamir servisi işini gerçekten yapsa (bilinçdışı libidinal ekonomi düzleminde) bu talihsiz bir yan ürün gibi görülür çünkü enerjisinin büyük kısmı yepyeni engeller icat etmesini ve böylece işi bilinmeyen bir tarihe ertelemesini sağlayan karmaşık idari işlemler icat etmeye ayrılır. Diğer sahnede, büyük bir devlet dairesinin koridorlarında, oraya buraya koşturup duran bir grup insan görürüz; bir lider (kodaman bir bürokrat) kendisini takip ederek hiç durmadan bir fikir ya da karar danışan düşük mevkili idarecilere gergin gergin "iş bitirici" cevaplar yapıştırır ("En geç yarına hallolması lazım!" "Raporu kontrol et!" "Hayır, o toplantıyı iptal et!"). Bu gergin aşırı hareketlilik manzarası, pek tabii ki, "verimli idare"yi oynamayı, taklit etmeyi içeren, kendine düşkün, saçma sapan bir performansı maskeleyen dış kabuktur. Adamlar neden sürekli yürür? Takip ettikleri liderin bir toplantıdan diğerine gitmekte olmadığı açıktır – tek yaptığı, koridorlarda anlamsızca hızlı hızlı yürümektir. Başkarakter zaman zaman bu gruba rastlar ve Kafkaesk izah, elbette bütün bu performansın onun bakışını cezbetmek için burada olduğu, sırf onun gözleri için sahnelendiğidir. Adamlar meşgulmüş gibi davranır fakat bütün etkinlikleri, başkarakteri grubun liderine soru sormaya kışkırtmaktır; derken lider, "Ne kadar meşgulüm görmüyor musun!" diye parlayıverir ya da bazen tam tersini yapar, sanki uzun zamandır adamı bekliyormuş, esrarengiz bir biçimde onun geleceğini baştan beri biliyormuş gibi onu selamlar.

O hâlde verimli bürokrasi fikri kendi kendini engelleyici, ütopyaların en beteri değil midir? İyi toplum idaresi sanatı, bütün bakış açısını etrafında döndürmektir: Artı-keyfi azaltmamak ve bürokrasiyi mümkün mertebe verimli kılmak fakat bürokratik artı-keyfi bir olgu

olarak kabul etmek ve onu bazı gerçek sorunları da çözmesini sağlayacak şekilde, bir tür ikincil yan ürün olarak yeniden yapılandırmakla yetinmek. Aynı zamanda, bireylere karşı bürokratik muamelenin anonim soğukluğuna da değer verilmelidir: Evet, bürokrasi hepimize kötü muamelede bulunuyor fakat bu aynı zamanda hepimizin aynı muameleyi gördüğü anlamına gelir. Bize karşı sıcacık, insani bir tavır takınan bir bürokrasi (belki bunu yapmak üzere programlanmış bir robotik ses haricinde) tahayyül edemesek de, iltimas geçmeyi azaltan ve hepimizi eşit şekilde yadsıyan bir bürokrasi tahayyül edebiliriz.

Velhasıl, Yunan referandumu zamanında iki "imkânlı" vardı: Ya Brüksel'in buyrukları izlenecek ve dayatılan kemer sıkma politikaları kabul edilecekti (Tsipras hükümetinin seçtiği yön) ya da bir adım atıp çıkılacak, Grexit gerçekleştirilecek, otonom maliye politikalarıyla ulusal ekonomiyi harekete geçirme işine soyunulacaktı (Sol Platform'un önerisi). İkinci seçenekte "imkânsız" göze alınmaz: Bu seçenek, devletlerin ilişiği kesmesine sorun çıkartmadan izin verebilen küresel kapitalist sistemin içinde kalır – daha önce belirttiğimiz gibi, Varoufakis Grexit'i kullanarak Schauble'yi tehdit ettiğinde, Schauble'nin bunu derhal kabul etmesine, hatta bunu kolaylaştırması için Yunanistan'a mali yardım teklif etmesine şaşmamak gerekir. Schauble'nin tutumu şuydu: Bizim kemer sıkma önerimizi takip etmek istemiyorsunuz, pekâlâ, sorun yok, o hâlde çıkın. Bilhassa "Avrupa'yı demokratikleştirmeye" dair bütün o problematik ve naif fikirlerine rağmen bir "imkânsız"a dokunan ve Avrupa kurulu düzeninde paniğe yol açan *yegâne* siyasi aktör Varoufakis'ti – ve referandumdan evvel maliye bakanlığı görevinden istifa etmek durumunda kaldı. Planının imkânsıza dokunduğunun kanıtı, referandumdan sonra liberal-muhafazakâr Yeni Demokrasi (ND) partisinin meclise, Haziran 2015'teki sermaye kontrolleri dayatan "Plan X"i araştırmakla görevli özel bir soruşturma kurulunun oluşturulmasını önermesidir – sözün kısası,

Varoufakis'in yaptıklarını yasa dışı ilan etmek istediler. ND önerisi reddedildi fakat işin ilginç yanı, sosyal demokrat PASOK partisi lehte oy verirken, "katı" komünist KKE ile faşist Altın Şafak partileri aleyhte değil, "mevcut" oyu vererek çekimser kalmıştı. Varoufakis'in önerisi Yunanistan'ın Euro Bölgesi'nde kalması ancak onun içinde bağımsız hareket etmesiydi – bu bir durumun olasılıklarını belirleyen ayrım çizgilerini bozan ve Avrupa sistemine *içeriden* müdahale ederek onu kurallarını değiştirmeye zorlayan özgün bir edim olurdu.

İmkânsızı yapmak zordur ve sadece "Hayır" diyerek baskıya kahramanca direnmekten çok daha fazlasını gerektirir. Castro, ABD'ye "Hayır" demişti fakat Küba'da gerçekten yeni bir toplumsal biçim icat edilmedi. İnsan çelişkili hikâyelerden bıkar: Küba'nın düşmanlarının işaret ettiği ekonomik başarısızlık ve insan hakları ihlalleri ile devrimin dostlarının dem vurduğu eğitim ve sağlıktaki başarılar. İnsan küçük bir ülkenin en büyük süpergüce karşı direnişinin (evet, diğer süpergücün yardımıyla) muazzam hikâyesini dahi duymaktan bıkar. Bütün bu hikâyeler, Küba devriminin nihai komünist gelecekle bağıntılı bir toplumsal model üretemediği üzücü gerçeğini değiştirmez. Günümüz Küba'sının daha da üzücü yanı, Leonardo Padura'nın modern Havana'da geçen Mario Conde polisiyelerinde net olarak betimlenmiştir: Atmosferi belirleyen şey, yoksulluk ve baskıdan ziyade, son birkaç on yılın muazzam toplumsal ve ekonomik değişimlerinin büyük oranda dokunmadan geçtiği bir yerde yaşarken kaçırılmış şanslardır. Yenilerde Kübalı bir turist rehberi, bir Avrupalı turist grubuna acı bir yorumda bulunmuştur: "Neden burada olduğunuzu biliyorum. Kaderimize terk edildiğimizi, ilginç bir eksantriklik olduğumuzu biliyorsunuz ve ebediyen kaybolmadan önce bu Küba'yı görme fırsatını kaçırmak istemediniz." Bize çoktan öldüğümüzü söyleyen bir bakışın nesnesi olmak, yirminci yüzyıl komünizminin hayal edilebilecek en trajik yorumu değil midir?

Küba ekonomisinin kademeli açılışı, kördüğümü çözmeyen, sadece hâkim ataletin sürmesine izin veren bir tavizdir. Venezuela'da Chavezciliğin düşüşünden sonra Küba'nın üç seçeneği vardı: 1) komünist parti rejimi ile piyasaya tanınan pragmatik imtiyazların terkibinde ot gibi yaşamaya devam etmek; 2) Çin modelini (parti yönetimiyle vahşi kapitalizmi) tamamıyla kabul etmek); 3) işi dolandırmadan sosyalizmi terk etmek ve böylelikle devrimin topyekûn mağlubiyetini itiraf etmek. Her ne olursa olsun, üzücü olasılık, demokratikleşme bayrağı altında, sağlık hizmetlerinden eğitime varana dek devrimin küçük ama önemli bütün başarılarının silinmesi ve Amerika'ya kaçan Kübalıların şiddetli bir yeniden özelleştirme tatbik edecek olmasıdır. Böylesi bir aşırı geri çekilmenin engellenip makul bir uzlaşıya varılmasına dair küçük bir umut vardır.

Peki Küba devriminin genel neticesi nedir? Aklıma Arthur Miller'ın Havana'daki Malecón'da yaşadıkları geliyor. Tıraşa ihtiyaç duydukları belli olan iki yoksul adam onun yanındaki bankta oturmakta, bağıra çağıra tartışmaktadır. Derken bir taksi karşılarındaki kaldırıma yanaşır, kucağındaki içi meyve sebzeyle dolu iki kâğıt torbayla hoş genç bir kadın taksiden iner. Kadın cüzdanını açmak için torbaları düşürmemeye çalışırken, torbaların birinden tehlikeli bir açıyla sallanan bir lalenin sapı kırılacak gibidir. Adamlardan biri fırlar, torbalardan birini kavrayarak dengede tutar, diğeri de bu sırada diğer torbayı kavrar. Miller adamların torbaları kapıp kaçabileceğini düşünür. Böyle bir şey olmaz – bunun yerine kadın torbaları kollarına güvenle yerleştirene dek, adamlardan biri laleyi başparmağı ile işaret parmağının arasında zarifçe tutar; kadın adamlara resmi bir saygıyla teşekkür eder ve uzaklaşır. Miller'ın yorumu:

> Sebebinden emin olamasam da bu etkileşimin kayda değer olduğunu düşündüm. Etkileyici olan sadece bu yoksul adamların nezaketi değildi,

anlaşılan kadın bunu hiç de olağanüstü bir şey gibi algılamamış, hakkı gibi görmüştü. Söylemeye gerek yok, adamlara bahşiş vermedi, zaten kadın zengin olmasına karşın adamlar da öyle bir şey beklemiyor gibiydi.

Hükümetin yazarları ve muhalifleri hapsetmesi ve susturmasını yıllarca protesto eden ben, sistemin ekonomik başarısızlığı da dahil olmak üzere her şeye rağmen, belki de yoksulluk ile –denize açılıp gitmedikleri takdirde pek azının başlarını kaldırabildiği– sistemde içkin tekdüze beyhudeliğin göreli simetrisinden cesaretlendirici bir insan dayanışması yaratılmış olduğunu düşünmeden edemedim.[81]

Geleceğimiz işte bu en temel seviyede belirlenecek – küresel kapitalizmin üretemediği şey, tam da bu "cesaretlendirici insan dayanışması türü"dür. Dolayısıyla, Malecón'daki bu sahne, *de mortuis nihil nisi bonum*• düsturuyla, Castro'yla ilgili hatırlayabileceğim belki en güzel şeydir. Keza Amerika ile kendi işbirlikçilerine "Hayır" diyen, ama sergiledikleri kanlı radikalliğe karşın yeni toplumsal biçim yaratılamadığı olgusunu gözler önüne seren Kızıl Kmerler için bu bile söylenemez. Kızıl Kmerler gerçekten "aşırı" mıydı? Bir bakıma evet, onların egemenliği yeni gaddarlık standartları getirdi fakat tam da "aşırılıkçı" olmalarında *başarısız* olmadılar mı? İnsan doğasını değiştirmekte tamamen başarısız oldular: Bir Yeni İnsan yaratmaları şöyle dursun, kısa süren egemenlikleri yıkıcı bir öfkeyle beraber çöktü ve eski "insan doğası" çarçabuk geri döndü. Biyogenetik ve hayatlarımızın dijitalleşmesinin patlamaya hazır karışımının, bu hedefe ulaşmak için çok daha etkili olduğu ileri sürülebilir – bir Yeni İnsan fiilen zuhur etmektedir.

İşte bu yüzden, siyasette gerçekten yeni bir şey üretmek isteniyorsa, doğrudan güçlü bir halk mevcudiyetine yaslanan bir hükümete sahip olmak kâfi gelmez: Böylesi bir durumun emsalsiz hevesi, siyasi örgütlenme ne yapılacağına dair somut bir plan sunmadığı takdirde

• Ölenin arkasından kötü konuşulmaz (ç.n.).

(yinelemek gerekirse Yunanistan'da bir tek Varoufakis hiç olmazsa bunu biraz andıran bir şeye sahipti), çok geçmeden seyrelerek atalete, hatta çaresizliğe karışır. Dahası, halkın maddi endişelerinden bahsetmenin küstahça bir yanı yoktur: Yoksulların bunu yapmaya hakkı vardır ve "bedeli ne olursa olsun" büyük fedakârlıklar yapmaya ya da cefa çekmeye hazır olmaktan dem vurmak, insanların onlar uğruna cefa çekmesine göz yummakta hiçbir beis görmeyen ayrıcalıklıların ideolojisidir. Peki halka karşı güvensizlik mi sergiliyorum? Evet, bunda komünistçe olmayan bir şey yok. "Halk", sinik entelektüelleri şaşırtan nefes kesici dayanışma eylemleri sergileyebilen, aynı zamanda en alçak faşist tutkulara kapılabilen tutarsız bir çokluktur.

Uzun zamandır en temel teorik sorunlarla adamakıllı uğraşılmış olsa da, son birkaç on yılda kapitülasyon ruhu baskın olduğunu için, eksik olan şey fiili siyasetmiş gibi görünebilir. Fiili siyasetin başarısızlığının sebebi, kapitülasyon ruhunun son otuz yıldır galip gelmesi değil; bilakis, kapitülasyon ruhunun ortalığa yayılmasının sebebi, fiili siyasetin ancak teorinin sağlayabileceği öngörüden mahrum olması. Solun büyük sorunu, "gerçekte varolan sosyalizm"in ve refah devleti sosyal demokrasisinin çöküşünden sonra toplumun nasıl yeniden örgütleneceğine dair ciddi bir vizyondan yoksun olmasıdır. Hakiki olay, halkın hevesli seferberliği değil, işler "normale döndüğünde" hissedilen, gündelik yaşamdaki değişimdir. Bu kapitülasyonu meşrulaştırmaz: Kişi, *faire bouger les choses* şansının olduğu yerleri, belirli mücadeleleri, tarihin geri dönüşü dediğimiz şeyi tetikleyebilecek ve hakiki bir siyasi olayın yolunu açabilecek anları aramalıdır.

3

Dinin Huzuru

ÇİN'İN ALTERNATİF MODERNİTESİ

Liu Cixin'in bilimkurgu başyapıtı[82] ve *Remembrance of Earth's Past* (*Dünya'nın Geçmişi*) üçlemesinin ilk kitabı *Üç Cisim Problemi*, Kültür Devrimi sırasında Mao'nun Çin'inde başlar. Ye Wenjie isimli genç bir kadın, babasının Einstein'ın görelilik teorisini öğretmeyi sürdürdüğü ve ona inancını ifade ettiği için öldürüldüğüne şahit olmuştur. İnsanlığa duyduğu tiksintiyle, uzaylılarla temasa geçmek için yapılmış bir devlet programını kullanarak dünyadışı yaratıkları Dünya'yı istila etmeye teşvik etmeye kalkışır. Ondan sonra hikâye, yeni bir nanoteknoloji geliştiren ve tuhaf deneyimler yaşamaya başlamış Wang Miao adında bir araştırmacının şimdi yaşlı olan Wenjie'yle irtibata geçtiği yakın geleceğe geçer. Wang Miao'nun tanıdığı bilimciler, fizik yasalarının artık bekledikleri gibi işlemediğini söyleyerek intihar etmeye başlamıştır. Adam yepyeni şık makinesiyle fotoğraflar çektiğinde, bastığı her bir negatifte bir sayı vardır. Bu olaylar arasındaki olası bağlantıları araştırırken, oyuncuların kendilerini Trisolaris isimli bir gezegende bulduğu "Üç Cisim" adında bir sanal gerçeklik oyununa rastlar. Trisolaris'te üç güneş tuhaf ve öngörülemez ara-

lıklarla ve konumlarda doğup batıyordur: Bazen çok uzaktadırlar ve gezegen müthiş soğuktur, bazen ise fazlasıyla yakındırlar ve gezegen feci derecede sıcaktır, bazen de uzun zaman dilimleri boyunca hiç sıcak değildir. Oyuncular en berbat mevsimleri atlatmak için kendilerini ve nüfusun geri kalanını bir şekilde dehidre edebiliyordur fakat hayat öngörülemez unsurlara karşı aralıksız bir mücadeleden ibarettir. Buna karşın, oyuncular uygarlıklar inşa etmenin yolunu yavaş yavaş bulur ve sıcak ve soğuğun tuhaf döngülerini tahmin etmeye çalışır. Oyunun dışında, gerçek hayatta iki uygarlık arasında iletişim olduğunda, bizim dünyamız çaresiz Trisolarislilere ideal bir düzen dünyası gibi görünür ve ırklarının sağ kalabilmesi için onu istila etmeye karar verirler. Bu karşılaşmanın neticesi, muhtemelen iki uygarlığın birbirini "ideallikten çıkarması", diğerinin de hataları olduğunu görmesi, yani Lacan'ın "ayrılma" dediği şeye benzer bir şey olacaktır. Romanda başka bir Lacancı motif daha vardır: Trisolaris'te gerçek hayatı simüle ettiği ortaya çıkan sanal oyun, hakikatin kurgunun yapısına sahip olduğuna dair Lacancı düsturu hatırlatır.

Bununla birlikte, romanın en ilginç unsuru, Dünya ile Trisolaris arasındaki karşıtlığın, kozmik düzenin ilkesi olarak cennete dair geleneksel Konfüçyüsçü görüş ile Mao'nun kaos içindeki cennete övgüsü arasındaki karşıtlığı yansıtmasıdır: Bizzat mevsimlerin ritminin altüst olduğu Trisolaris'teki kaotik yaşam, Kültür Devrimi'nin kaosunun doğaya uyarlanmış biçimi değil midir? (Romanda pek çok bilimciyi intihara sürükleyen) "Fizik yoktur" gibi dehşetli bir kavrayış, sabit doğa yasalarının olmaması, Lacan'ın ifadesiyle "büyük Öteki yoktur"un tasdiki değil midir? Cennet düzeni ile cennette düzensizlik arasındaki bu gerilim, aynı zamanda çağdaş Çin'i istila eden ideolojik çalkantının temel koordinatlarını da sergiler ve Zhang Weiwei'nin Çin otoriter siyasi düzenine dair bir meşrulaştırmayı popüler bir biçimde sunduğu, Çin'de ve yurtdışında çoksatar olan *The China Wave*'de[83] bu açıkça görülür.

Zhang'ın hareket noktası Çin'in Konfüçyüsçü gelenekle tanımlanan, bütün bir uygarlıkla örtüşen bir devlet, benzersiz bir "uygarlık devleti" olmasıdır. Onun değerlerinden bazıları (Batılı anlamda olgulara karşı değerler olarak değil, bir yaşam-biçiminde süren ve ona gömülü olan ilkeler olarak değerler) şöyledir: Uygulamalı hümanizm, yani uhrevi tinselciliğin reddi ve bu dünyada iyiye ve ahenkli yaşama odaklanmak, bireyciliğin ve totaliter merkezileşmiş düzenin aşırılıklarından, fosilleşmiş gelenek ve aceleye getirilmiş modernleşmenin aşırılıklarından kaçınan ve kendi kökenlerine karşı sadakat ile diğer kültürlere karşı açıklığı birleştiren organik bir yaklaşım, gerçekçi olmayan ilkelere sarılmak yerine pragmatik bir yaklaşım (örneğin, demokrasinin biçimsel kurallarına yapışmaktansa demokrasinin hakiki hedefine odaklanılmalıdır: İnsanlar, refahları, saygınlıkları ve özgürlükleri için çalışan ehil ve erdemli kişilerce yönetilmelidir), insan hakları sadece siyasi ve (ifade özgürlüğü gibi) kişisel özgürlükler olarak değil, aynı zamanda bütün maddi ve tinsel gereksinimlerin karşılandığı güvenli ve tatminkâr bir yaşam hakkı olarak, holistik kavranmalıdır (netice toplumsal kaos ve amaçsız mücadelelerse basın özgürlüğünün ve çokpartili sistemin ne faydası vardır?) Zhang'in kastettiği, Çin'in son birkaç on yıldaki ekonomik mucizeyi gerçekleştirmesini sağlayan şeyin, bu Konfüçyüsçü geleneğe duyulan sadakat olduğudur: (Yüz milyonlarca vatandaşı yoksulluktan çekip çıkartmış, devasa bir orta sınıf yaratmış) hızlı toplumsal ve ekonomik kalkınma, toplumsal istikrarla birleştirilmiştir. Özetle, Çin alternatif bir modernite gerçekleştirmeyi başarmıştır: Rekor hızla kapitalist modernleşme süreciyle iştigal ederken, toplumsal antagonizmaların infilakına meydan vermemiştir.

Peki bu nasıl olmuştur? Zhang, Finlandiya Eski Cumhurbaşkanı Martti Ahtisaari'nin 18 Ocak 2009'daki sözlerinden alıntıyı yapar:

Çin Komünist Partisi'nin politbürosu bir kuruluşun yönetim kuruluna, Parti'nin genel sekreteri yönetim kurulunun genel başkanına, başbakan kuruluşun CEO'suna ve Çin'in idaresi de az çok bir şirketi yönetmeye benziyordu.[84]

Zhang şöyle cevap vermişti:

Bu soru üzerine gerçekten düşünüp taşındık. Neden dünyadaki hiçbir şirket CEO'sunu "bir kişi bir oy" üzerinden seçmez? Bu yöntemle yapılsa, şirket iflas riskiyle karşı karşıya kalabilir. Benzer şekilde, siyasi düzene istinaden, bir ülkenin nasıl en iyi şekilde idare edilebileceğini düşünmeliyiz. Kanaatimce demokrasinin özü, demokrasi uğruna demokrasi ya da seçim uğruna seçim değil, halkın iradesidir.[85]

Bu çeşitlemeye Heidegger'in tekniğin özünün teknik bir şey olmadığı tezini eklemeden edemiyorum: Demokrasinin özü, demokratik bir şey değildir (çünkü Zhang'ın demeye getirdiği gibi, güçlü bir otoriter rejim basit bir demokrasiden "özde daha demokratik" olabilir).

Bununla birlikte, Zhang'ın argümanlarına Çin'in otokratik rejimini meşrulaştırmak için üretilmiş riyakâr demogoji yaftası yapıştırmamaya özen gösterilmeli. Paradoks, bir otoriter rejimin tam da demokratik meşruiyetten mahrum olduğu için bazen vatandaşlarına karşı demokratik yolla seçilmiş bir hükümetten daha sorumlu davranabilmesidir: Demokratik meşruiyetten yoksun olduğu için, "Evet, demokratik yolla seçilmiş olmayabiliriz ama tam da bu sebeple, ucuz popülerlik oyunu oynamak zorunda kalmadığımız için, vatandaşların gerçek ihtiyaçlarına odaklanabiliyoruz" mantığıyla, vatandaşlarına hizmetler sağlayarak kendisini meşrulaştırmalıdır. Öte yandan demokratik yolla başa geçen bir hükümet, gücünü tamamıyla üyelerinin dar özel çıkarları için kullanabilir; hâlihazırda seçimlerin sunduğu meşruiyete sahip olduğu için daha öte bir meşruluğa ihtiyacı

yoktur ve dilediğini yaparken güvende hissedebilir – şikâyet edenlere, "Bizi seçen sizsiniz, artık çok geç..." diye cevap verebilir.

Gelgelelim, Zhang'ın "Avrupa tarzı aşırı refah devleti"nden imtina etme önerisiyle beraber işler tuhaflaşır.[86] Hâlihazırda pek çok Avrupa ülkesi bu öneriyi kemer sıkma politikaları aracılığıyla takip etmekte, böylece Zhang'ın şu görüşünü çürütmektedir: Batı'da "refah paketi inmez, sadece çıkar. Bu yüzden Çin'in bankacılık sektöründe ve devlet teşekküllerinde yaptığı tarzda reformları orada gerçekleştirmek imkânsızdır."[87] Refah devletinin "aşırılıkları"nın suçunu demokrasinin fazlalığına atmak, bütün neo-muhafazakârların coşkuyla karşılayacağı bir görüştür... Pek çok durumda, Zhang'ın başvurduğu prensip adil ve makul görünebilse de, onu açıklamakta kullandığı bir örnek ilginç bir şaşırtmacaya sahiptir; prensibin altında yatan hakiki siyasi amaca işaret eder. Zhang şunu öne sürer:

> Bireysel haklar, kolektif haklar pahasına kullanılabiliyor. Bu durum, Danimarkalı bir karikatüristin kullandığı ifade özgürlüğü hakkının, bir milyar Müslümanın dini özgürlük hakkını etkilemesi örneğinde görülebilir.[88]

Bu argümanda tuhaf bir *non-sequitur** vardır: Belki milyonlarca Müslüman rencide olmuş, aşağılanmış hissetmiştir fakat bu onların dini özgürlüklerini ne şekilde etkilemiştir? Dini özgürlük, örneğin toplu taşımada çarşaf giyilmesinin yasaklanmasından daha fazla etkilenir. Zhang'ın bir diğer tartışmaya açık iddiası şöyledir: "Fransa'da ve diğer Avrupa ülkelerinde Müslümanların okullarda türban takması yasağı, Çin'de hayal dahi edilemez."[89] Gerçekten mi? Ağustos 2014'te, Müslüman Uygur azınlığın memleketi Xinjiang'da "beş tür insan"ın toplu taşıma kullanması yasaklanmıştı: Türbanlılar, peçe takanlar, çarşaf ya da hilal ve yıldız simgesini taşıyan kıyafetler giyen-

* (Lat.)Alakasız laf anlamına gelen Latince ifade, mantıkta sonucu öncülden türemeyen çıkarımdır (y.n.).

ler ve "uzun sakallı gençler." Yetkililer, "işbirliği yapmayan yolcular, bilhassa 'beş tür insan'dan biriyse polise bildirilecektir," demiş ve bütün yolcuların çanta kontrolünden geçeceğini eklemişti: "Bu güvenlik önlemleri toplumsal istikrarı temin edecek, her ırktan vatandaşın malını ve canını koruyacaktır."[90] (Başka yasaklar da bunu takip etmişti – örneğin yetkililer Ramazan orucunu yasaklamış ve Ramazan süresince gıda mağazalarının açık kalması talimatını vermişti.)

Zhang'ın Haiti'deki duruma değindiği kısımlarda da benzer bir sorun ortaya çıkar:

> Pek çok yoksul ülkede demokratikleşmeye öncelik vermek, yoksulluğun kaos ve anarşiye neden olduğu Haiti gibi başarısız devletlere neden olur ve böyle ülkeler barış ve istikrarı sağlamak için en nihayetinde ancak BM barış koruma güçlerine bel bağlayabilir.[91]

Tarihine uzun bir diktatörlüğün ve askeri yönetimin damgasını vurduğu Haiti gibi bir ülkenin süregiden sefaleti için demokrasi fazlalığını suçlamak, en hafif tabirle müthiş tuhaftır... Fakat temel sorun başka bir yerde, Zhang'ın Konfüçyüsçü organik toplumsal uyum düşüncesine yaslanmasında yatar:

> Çin kültüründe bir oğul, kız, baba, anne, birilerinin meslektaşı olarak bir toplumsal role doğarsınız ve haklar ve yükümlülükler de daima bununla bağlantılıdır. Çin'in hümanist kültürünün Batı'nın birey merkezli insan hakları kavrayışını zenginleştirebileceğine canıgönülden inanıyorum.[92]

Bu karşıtlık aldatıcıdır: Herkesin kendi rolünü oynadığı bir "ahenkli" hiyerarşik toplumun karşıtı (sadece) sınırlanmamış bireycilik değil (aynı zamanda), ilk büyük modeli Hıristiyan Kutsal Ruh olan eşitlikçi bir toplumdur. Bu yüzden Mesih'in "Biri bana gelip de babasını, annesini, karısını, çocuklarını, kardeşlerini, hatta ken-

di canını bile gözden çıkarmazsa, öğrencim olamaz" (*Luka* 14:26)* sözleri, herkesin salt kendisiyle ilgilendiği ve başkalarından nefret ettiği ya da onları sömürdüğü aşırı bireyci topluma değil, evrensel bir sevgi bağıyla bir arada tutulan bir topluma işaret eder.

Zhang'ın, "Çin toplumunun temel değeri ve vicdanı anlamına gelen geleneksel *tian* veya cennet"[93] bahsini Mao Zedong'un eski "Göğün altında kaos hâkim, koşullar mükemmel"** sözüyle karşı karşıya koyarak okumadan edemeyiz. Radikal solun temel içgörüsü, krizlerin sancılı ve tehlikeli olmakla beraber engellenemez olduğu ve mücadelelerin böyle bir zeminde sürdürüldüğü ve kazanıldığıdır. Zhang, Çin Komünist Partisi'nden (ÇKP) *tian*'ın (cennetin) cisimleşmiş hâli, toplumsal çatışmaların üstüne yükselen ve esasen sadece bütün unsurlarının ahenkli gelişimiyle ilgilenen "kayıtsız" bir örgüt olarak bahseder. Peki tarafsızlığını ne temin eder? Cennette de mücadele yok mudur? Cennet de bölünmemiş midir? (Hatta "bölünmüş cennet", sınıf mücadelesinin en iyi vasıflandırmalarından biri değil midir?)

Konfüçyüsçü bilgelik ile bireyci Batılı demokrasi karşıtlığının altında başka bir mücadele, Konfüçyüsçülüğe karşı kanunculuk mücadelesi sürmektedir. Konfüçyüsçülere göre dünyanın kaos içinde olmasının sebebi eski geleneklere riayet edilmemesiydi ve eski âdetleri önemsemeyen merkezileşmiş askeri örgütlenmesiyle Qin gibi devletler, yanlış gidebilecek her şeyin cisimleşmiş hâli olarak algılanıyordu. Qin gibi ulusların barışa tehdit teşkil ettiğini düşünen bu yaklaşımın aksine, büyük kanuncu Han Fei, "düşünülemez olanı önermiş, Qin hükümetinin yönteminin belki de çözülmesi gereken bir anormallik değil, kopyalanacak bir uygulama olduğunu öne sürmüştür".[94] Çözüm, sorun gibi görünen şeyde gizliydi: Sıkıntıların asıl sebebi eski geleneklerin terk edilmesi değil, toplumsal hayatın rehber ilkeleri olarak işleyemediklerini günbegün sergileyen *gele-*

* https://incil.info/kitap/luk/14 (ç.n.).

** "heaven", yani "cennet", "gök" olarak da karşılanıyor (ç.n.).

neklerin ta kendisiydi. Hegel'in *Tinin Görüngübilimi*'nin önsözünde ifadè ettiği gibi, bir durumu ölçerken ve durumun problematik olduğunu kabul ederken kullandığımız standart, sorunun bir parçasıdır ve terk edilmelidir. Demokraside de aynı tersine çevirme işler hâldedir. Claude Lefort'un gösterdiği gibi,[95] demokrasinin başarısı, geleneksel otoriter yönetimin en büyük kriz ânını –bir efendiden diğerine geçiş sürecinde kısa bir süreliğine paniğe yol açan "tahtın boş olduğu" ânı– tam da gücünü aldığı bir kaynağa çevirmesidir. Demokratik seçimler, girift toplumsal bağların, oyları mekanik olarak sayılan bireylerin oluşturduğu katıksız bir niceliksel çoklukta çözündüğü sıfır noktasından geçiş ânıdır. Bütün hiyerarşik bağların çözüldüğü terör ânı böylelikle yeniden sahnelenip yeni ve istikrarlı pozitif bir siyasi düzenin tesisine dönüştürülür.

Bu suretle, Zhang'ın istikrarsızlık ve çatışmalar doğuran bir siyasi düzen olarak aldığı Batı demokrasisine karşı argümanları, Çin bağlamına geri aktarılmalıdır. Zhang, Kültür Devrimi'nin "terör"ünde doruğa ulaşan Maocu eşitlikçi yönelim karşısında Konfüçyüsçü organik korporatizmi diriltir. Kültür Devrimi'nin "aşırılıklarını" Batı'nın Çin üzerindeki etkisinin sonucu olarak yorumlamak hatalı ve manasızdır: Bin yıllık toplumsal negatiflik patlamaları tüm toplumların vasfı, her hiyerarşik toplumsal düzene eşlik eden bir gölgedir. Batı demokrasisine dair bir şey söylenecekse (iyi işlediği takdirde) bir toplumun her türlü geleneksel toplumdan daha istikrarlı biçimde etkinlik göstermesini sağladığıdır; bunun sebebi, çatışmaları ve negatif taşkınlıkları toplumun normal işleyişiyle bütünleştirir ve böylelikle şiddetli patlamaları fuzuli kılar (yönetim demokratik yolla değiştirilebildiğinden, halk memnun olmadığında hükümetin şiddet yoluyla devrilmesine gerek yoktur). Demek ki demokrasinin kendine has sınırları olmakla beraber bir toplumu istikrarsızlaştırmak kesinkes bunlardan biri değildir – bilakis demokrasi, dünyanın

belki de en istikrarlı toplumlarının belkemiğini oluşturur. Bugün otoriter toplumlar, her türlü toplumsal ve siyasi değişim talebini tehdit gibi algıladıkları için çok daha istikrarsızdır.

Demokrasi fiilen teröre dayalı eşitlikçi bir toplumsal bağdır: Burada "terör", bütün toplumsal hiyerarşilerin ortadan kaldırılmasını içeren negatif edimi temsil eder. Demokratik aksiyom iktidar koltuğunun boş olmasıysa, ister geleneksel olarak doğrudan, isterse de adına karizma ya da uzmanlık denilen vasıflarla bu mevkiyi doldu-racak uygun biri olmadığında, demokrasi sahneye çıkmadan önce devletin tepesini uzmanlardan uzak tutmak için terörün konuşması gerekir. İlginç biçimde Hegel'in bu soruna sunduğu çözüm, hükümdar ile devlet bürokrasisini birbirinden uzak tutmaktır. Bürokrasi uzmanlıkla yönetirken, yani bürokratlar yetilerine ve niteliklerine göre seçilirken, kral doğumu üzerinden kraldır, yani en nihayetinde kura yoluyla, doğal olumsallık üzerinden kral olur. Bu suretle, Hegel'in kaçınmaya çalıştığı tehlike, bir yüzyıl sonra, tam da (komünist) uzmanların yönetimi olan Stalinist bürokraside ortaya çıkmıştır: Stalin bir efendi figürü *değil*, ekonomiden dilbilime, biyolojiden felsefeye varana dek hayal edilebilecek her alanda uzman olan, "gerçekten bilen" kişidir.

Bu sebeple, tamamen "akılcı" seçimler seçim değil de şeffaf, nesnelleşmiş süreçler olurdu. Geleneksel (modern öncesi) toplumların bu sorunu çözme biçimi, sonuca yetki bahşederek onu "doğrulayan" aşkın bir güce (Tanrı, kral gibi) başvurmaktı. İşte modernitenin sorunu da burada yatar: Modern toplumlar kendilerini otonom, kendi kendini düzenleyen toplumlar olarak algılar, dolayısıyla dışsal (aşkın) bir otorite kaynağına artık itimat edemezler. Buna karşın, tehlike ânı seçim sürecinde işler hâlde olmalıdır, zaten bu yüzden yorumcular oyların "akıldışı" olmasından dem vurur (seçimlerden önceki günlerde oyların ne yöne kayacağı asla tam bilinmez). Başka

bir tabirle, daimî kamuoyu yoklamasına indirgenseydi, yani tamamen mekanize edilseydi, niceliksel hâle getirilseydi ve "performatif" karakterinden mahrum bırakılsaydı, demokrasi işlemezdi; Lefort'un işaret ettiği gibi, oy kullanmak bir (kurban etme) ritüel(i), bir toplumun kendini yok ettiği ve yeniden doğduğu bir ritüeldir.[96] Buradan çıkarılacak sonuç, tehlikenin kendisi şeffaf olmamalıdır, asgari düzeyde dışsallaştırılmalı/şeyleştirilmelidir: Bizim "halkın iradesi" kavramımız, eski uygarlıkların Tanrı'nın kestirilemeyen iradesi ya da Kader'in eli olarak gördüğü şeyin muadilidir. İnsanların dolaysız keyfi seçimleri olarak, saf bir tehlikenin sonucu olarak kabul edemediği şey, "gerçeğin" en azından asgarisine atıfta bulunduğu takdirde kabul edilebilir hâle gelir. Hegel bunu uzun zaman önce biliyordu; monarşi savunusunun esas fikri de budur. Son ama son derece önemli olarak, benzer bir durum aşka da uyarlanabilir: "Gerçeğin cevabı" aşkın içinde olmalıdır ("birbirimiz için yaratıldık"); âşık olmamın salt bir olumsallığa yaslandığını gerçekten kabul edemem.

Böylece modern seküler Batı ile geleneksel toplumlar arasındaki nihai farka geliyoruz. Geleneksel toplumlar (Çin ideolojisindeki cennet gibi, bir yaşam tarzını devam ettiren simgesel otorite niteliğindeki) büyük Öteki'nin otoritesine hâlâ tamamıyla güvenirken, seküler Batı sadece etikte değil siyasette de büyük Öteki'nin boşluğunu, tutarsızlığını, iktidarsızlığını gitgide daha fazla kabul etmektedir. Lefort'un iktidarın yerinin aslen boş olduğu ve seçilmiş temsilcilerle ancak geçici olarak doldurulduğu yönünde teorize ettiği demokrasiye dönecek olursak, demokrasi simgesel (iktidarın boş yeri) ile gerçek (bu yeri işgal eden fail) arasındaki boşluğu kabul ederek, hiçbir ampirik failin iktidarın boş yerine "doğallıkla" uymadığını varsayar. Diğer sistemler natamamdır: İşleyebilmek için ara sıra silkelenmeler ya da devrimler üzerinden tavizler vermelidir. Demokrasi, bu natamamlığı bir ilkeye yükseltir: Olağan silkelenmeleri, seçim kisvesi-

ne büründürerek kurumsallaştırır. Bu anlamda demokrasi, kişinin belirli bir siyasi vizyonu gerçekleştirmek için öngörülemez somut koşullara göz yumması, tavizlerde bulunmaya hazır olması, insanların lekelerine ve noksanlıklarına yer açması gerektiğini savunan "gerçekçi" tutumun ötesine geçer; demokrasi bunun yerine, bizzat noksanlığı pozitif bir değere dönüştürür. Seçimlerin en nitelikli kişiyi seçiyormuş gibi yapmaması hiçbir surette bir kısıtlama değildir ve onları tam da totaliter ayartıdan koruyan şeydir – zaten bu yüzden, Antik Yunanların net olarak gördüğü gibi, bizi yönetecek kişiyi seçmenin en demokratik biçimi kuradır.

Bu biçimde, negatif bir vasfın tersine çevrilerek pozitif kılınması, tarihsel ilerlemenin diyalektiği diyebileceğimiz şeyin temel mekanizmasıdır: Başta bir engel ya da tehdit gibi görünen şey, yeni bir düzenin zeminine dönüşür. Geleneksel bir ideoloji, modernleşmeye beklenmedik bir destek teşkil ettiğinde de benzer bir tersine çevirme gerçekleşir; Japonya'da, Meiji restorasyonundan sonra da böyle olmuş, güçlü devlet otoritesinin yeniden teyidi ve imparatorun ilahileştirilmesi, hızlı sanayileşme için kurumsal bir çerçeve sağlamıştı. Çin'de Konfüçyüsçülük için de aynısı geçerli değil midir? Konfüçyüsçülük, tıpkı şirket müdürlerine yönelik Zen Budizmi gibi, kapitalist ritmi sürdürmek için trans-işlevselleştirilmiş hâlde geri dönmüştür. Yeniden keşfedilen Konfüçyüsçülük derinlemesine tepkisel bir fenomendir: Kapitalizmin muazzam büyümesini ve zincirlerini çözdüğü parçalanmanın güçlerini kontrol etmeye yazgılı bir savunma mekanizmasıdır.

Ekonomilerinin kapitalist dönüşümü sırasında, ekonomik eşitsizliklerin hızla büyüdüğü süreçte Çinli yetkililerin istikrar ve ahenk saplantılarının esasen tek bir anlamı vardır: Sınıf mücadelesi yok, özgür sendikalar yok. Son birkaç on yılda Çin'deki değişim sürecinin toplumsal etkisinin son derece şiddetli olduğu unutulmamalıdır:

Topluluklar mahvolmuş, aileler parçalanmış, temel dayanışma biçimleri ise kaybolmaktadır – bu durum Jia Zhangke'nin filmlerinde görülebilir; aynı şekilde, bir kadın ya da adam dövüldüğünde veya saldırıya uğradığında oradan geçen insanların olayı görmemezlikten gelmesinde de. Nisan 2016'da Pekin'deki bir otelde bir adam, odasına girmekte olan bir kadına yaklaşıp onu koridorda zorla sürüklemişti:

> Salı günü internette yayımlanan açıklamasında Wanwan takma ismini kullanan kurban, adam tarafından dövüldüğü ve sürüklendiği sırada görgü tanıkları ile otel çalışanlarının hiçbir şey yapmadığını söyledi. "Temizlik görevlisinden yardım istedim ve 'onu tanımıyorum, ismimi bile bilmiyor,' dedim ama görevli onu benden uzaklaştırmadı." (...) Bu saldırı kadınlara karşı şiddet üzerine coşkulu bir tartışmayı tetikledi ve Çin'de şiddet olayları ve kazalara neden sıklıkla müdahale edilmediğine dair yeni bir vicdan muhasebesi sürecini tetikledi.[97]

Dolayısıyla Zhang, "Çin Komünist Partisi Siyasi Bürosu Daimî Komitesi mensuplarının veya yüksek mevkili karar mercilerinin genellikle vilayet valileri veya bakanlar olarak iki dönemi kapsayan kriterlere göre seçildiğini"[98] yazdığında, edilgen "seçildi" eylemini vurgulamamız gerekir. Onları kim, nasıl seçer? Yaklaşık sekiz yılda bir Parti kurultayında yeni bir güç merkezi – Politbüro Daimî Komitesi'nin dokuz (artık yedi) üyesi– önceden bir kamuoyu tartışması olmaksızın gizemli bir vahiy gibi sunulur; seçim prosedürü perde arkasında karmaşık ve esrarengiz pazarlıklar içerir ve listeyi oybirliğiyle onaylayan delegeler onu ancak oy verirken öğrenir. Burada iştigal ettiğimiz şey bir tür ikincil "demokrasi açığı" değildir: Bu nüfuz edilemezlik, yapısal olarak gereklidir (otoriter düzen içerisinde diğer alternatifler Kuzey Kore'deki gibi bir *de facto* monarşi ile geleneksel Stalinist model, yani ancak öldüğü vakit koltuğu bırakan lider modelidir).

ÇKP'nin kapitalizmin ilk büyüme döneminde İngiliz aristokrasisi gibi işlediği öne sürülebilir: Marx'ın ifade ettiği üzere, burjuvazi akıllıca davranarak parti siyasetini eski aristokrasiye bırakmış, böylece iç çatışmalarını siyaset alanına aktarmaktan kaçınmıştır. Aristokrasi, burjuva olmayan sınıf, sadece burjuvazinin içerisindeki birtakım grupların değil, bir bütün olarak burjuvazinin sınıf çıkarlarının en iyi temsilcisi olarak görünmüştür. Benzer biçimde, burjuva olmayan bir örgüt olan ÇKP'nin, Çin'i burjuvazinin farklı hizipleri arasındaki mücadelelerden koruyan hepten yeni bir kapitalist sınıfın en iyi temsilcisi olduğu, dolayısıyla yeni burjuvazinin siyasi gücü ÇKP'ye bırakarak akıllıca davrandığı söylenebilir.

Dolayısıyla Zhang'ın kurduğu yapının zeminini oluşturan hakiki karşıtlık, her şeyin yerli yerinde olduğu ve antagonizmaların bulunmadığı (ya da hiç olmazsa denetim altında tutulduğu) Konfüçyüsçü "ahenkli" hiyerarşik devlet ile (tarihsel modeli kanunculuk olan) Maocu popülist-eşitlikçi yönelim arasındadır. Şunu da ilave etmeliyiz; Zhang, "farklılıkta birlik"ten, zıt uçlar arasında doğru bir konum bulmaktan dem vururken, Konfüçyüsçü modeli "tek taraflı" biçimde ayrıcalıklı tutar, yani (beklenebileceği gibi) iki uç arasında –düzen ile kaos, hiyerarşik istikrar ile eşitlikçi patlamalar arasındaki tarihsel bir alışveriş ritmi gibi– "holistik" bir dengeyi savunmaz.

Çin devletinin esasen nasıl işlediğine yakından bakıldığında, onun eski Konfüçyüsçü devletin yeni versiyonu olmadığı gayet açıkça görülür: Büyük fark, Konfüçyüsçü devlette olmayan şey, devlet gücünün ikilenmiş olmasıdır. Deng Xiaoping'in "reformlarıyla" birlikte, ekonomi seviyesinde (ve bir dereceye kadar kültürel seviyede) genellikle "komünizm" olarak algılanan şey terk edilmiştir ve Batı'da "liberalleşme" olarak anılan şeye (özel mülkiyet, kâr etmek, hedonist bireyci yaşam tarzı, vs.) kapılar iyice açılırken, Parti ideolojik-politik hegemonyasını muhafaza etmiştir – doktrinsel ortodoksluk anla-

mında değil (resmi söylemde Konfüçyüsçü "ahenkli toplum" atıfları, neredeyse komünizm atıflarının yerine geçmişti), Çin'in istikrar ve refahın tek teminatı olarak Komünist Parti'nin kayıtsız şartsız siyasi hegemonyasını muhafaza etmek anlamında. Böylece, Çinli komünistler ne yardan ne serden vazgeçmek zorunda kalmıştır: Sosyal politikalardaki radikal değişim (ekonomik "liberalleşme"), daha önceki gibi, aynı Parti iktidarının devamıyla birleşmiştir.

Peki bu bileşim (kurumsal) uygulamada nasıl işler? Parti'nin siyasi hegemonyasını, hızla genişleyen bir piyasa ekonomisini düzenlemek için gereken modern devlet aygıtıyla nasıl birleştirebilirsiniz? İyi borsa performansının (yatırımlardan yüksek geri dönüşün) sosyalizm uğruna savaşmanın yolu olduğu resmi sloganını, hangi kurumsal gerçeklik sürdürür? Başka bir deyişle, Çin'de karşımıza çıkan, basit bir özel kapitalist ekonomi ve komünist siyasi güç değildir: Devlet ve Parti'nin, bir dizi şeffaf ve şeffaf olmayan kanal üzerinden, (bilhassa büyük) şirketlerin çoğunluğunun sahibi olduğu unutulmamalıdır. Bu kuruluşların piyasada iyi performans göstermesini bizzat Parti talep eder. Deng Xiaoping'in zamanından bir anekdot, bu tuhaf durumu betimler. Deng hayattayken, ÇKP'nin Genel Sekreteri görevinden emekli olduğu zaman, yüksek mevkili bir *nomenklatura* mensubu tasfiye edilmişti ve basına sunulan resmi gerekçe, adamın yabancı bir gazeteciyle yaptığı bir röportaj sırasında bir devlet sırrını ifşa etmiş olmasıydı; adamın ifşa ettiği devlet sırrı, Deng'in hâlâ etkin kararlar alan yüksek bir otorite olduğuydu. İşin ironik yanı, bu durum herkesin malumuydu: İplerin Deng'in elinde olduğu biliniyordu ve sık sık medyaya yansıyordu. Fark, sadece büyük Öteki'ye istinadendi – bu gerçek hiç resmi olarak açıklanmamıştı. Demek ki bir sır sadece bir sır değildir: Kendisinin bir sır olarak bilinmesine izin verir; yani insanlar devlet dairelerinin gizli Parti yapısı tarafından ikilendiğini muhakkak biliyordu; bunun

gizli bir ağ olduğunun tamamıyla farkında oldukları varsayılıyordu. Sahnenin önünde "görünürde diğer pek çok ülkede olduğu gibi davranan hükümet ve diğer devlet organları" vardır.[99] Maliye Bakanlığı bütçe tasarısı sunar, mahkemeler karara varır, üniversiteler eğitim ve diplomalar verir, hatta rahipler ayinler yönetir. Yani bir tarafta bir hukuk sistemi, hükümet, seçilmiş meclis, yargı, hukukun üstünlüğü vs. vardır fakat –resmi olarak kullanılan "parti ve devlet yönetimi" ifadesinin gösterdiği gibi, kimin birinci, kimin ikinci geldiğini belirleyen katı hiyerarşisiyle– bu devletin güç yapısı, arka fonda kalmakla beraber daima mevcut olan Parti tarafından ikilenir. Bu ikilenme, "iki vakum" –"yanlış" devlet gücü zirvesi ile "doğru" Parti zirvesi– arasındaki boşluğun, kırılımın bir başka örneği değil midir? Elbette, yarı gizli özel bir kulüp veya mezhebin *de facto* devleti kontrol ettiği, hatta bazıları resmen demokratik olan pek çok devlet örneği vardır; apartheid Güney Afrika'sındaki Boer kardeşler gibi. Buna karşın Çin örneğini eşsiz kılan, gücün açık ve gizli biçimde ikilenmesinin kurumsallaşmış olması, alenen gerçekleştirilmesidir.

İnsanları (Parti'de, devlet organlarında ve onların yanı sıra büyük şirketlerde) kilit görevlere aday gösterme kararları öncelikle bir Parti biriminde, Merkezi Örgüt Dairesi'nde alınır ve bu birimin Pekin'deki büyük karargâhının kayıtlı bir telefon numarası, içeride kim olduğuna dair hiçbir işaret yoktur. Karar verildiğinde, yasal organlar (eyalet meclisleri, idari kurullar) bilgilendirilir ve kararı oyla onaylama ritüelini gerçekleştirir. Aynı ikili prosedür –önce Parti'de, sonra devlette– ilk olarak Parti organlarında tartışılan ve karar verildiğinde devlet birimlerince resmen uygulanan temel ekonomik politikalara dek, her seviyede yeniden üretilir.

Hukukun üstündeki saf iradeci gücü yasal birimlerden ayıran boşluk, yolsuzluk karşıtı mücadelede son derece aşikârdır: Yüksek bir memurun yolsuzluğa karıştığından şüphe duyuluyorsa, Merkezi

Disiplin Denetimi Komisyonu adlı bir Parti organı sahneye çıkar ve suçlamaları hiçbir yasal incelik olmaksızın soruşturur –şüpheli memuru resmen kaçırır, altı aya kadar alıkoyup sert sorgulamalara tabi tutabilir. Anlamlı biçimde, sorgucuların ne kadar kısıtlamaya tabi olduğu, şüpheli memurun Parti kadrosunda –bir Politbüro mensubu gibi– yüksek mevkili biri tarafından ne kadar korunduğuna bağlıdır. Karar verildiğinde (ve karar sırf keşfedilen gerçeklere bağlı değil, aynı zamanda Parti'deki farklı zümreler arasında perde arkasında dönen karmaşık pazarlıkların sonucudur) memur suçlu bulunursa, en sonunda kanuna teslim edilir; bu seviyede her şey çoktan karara bağlanmıştır ve mahkeme bir formaliteden ibarettir – (bazen) pazarlığa açık olan tek şey, mahkumiyet süresidir.

Kimi şeylerin Çin'de açıkça yasaklanmış olması ancak bu yasakların bazılarının açıkça ifade edilememesi ve bizzat kendilerinin yasaklanmış olması böylesi bir güç yapılanmasının sonuçlarından biridir: Marksizmin temel öğretisinin kapitalist sömürüye karşı işçilerin öz-örgütlenmesi olduğunu gündeme getirmek yasak olmakla kalmaz, bunu gündeme getirmenin yasak olduğunu alenen söylemek de yasaktır.[100]

Hatırlıyorum da, 1975-1976'da Yugoslav Halk Ordusu'nda askerliğimi yaptığım sırada, açıkça söylemenin yasak olduğu yazılı olmayan bir kuralın net bir örneğini görmüştüm. Yugoslav Anayasası'na göre, Yugoslavya'nın bütün ulusları ve konuştukları bütün diller eşitti, dolayısıyla mecliste yapılan bütün konuşmalar ve tartışmalar kendi dilinden (Sırp-Hırvatça, Slovence, Makedonca, Arnavutça) diğer üçüne tercüme edilirdi. Anayasaya göre ayrıca bu dört dilin hepsi orduda da eşitti; bunun istisnası, emirlerin çoğu kişinin konuştuğu dil olan Sırp-Hırvatça olarak verilmesiydi (bir savaşın ortasında insan dört dilde birden emir haykıramayacağı için bu gayet anlaşılır bir istisnaydı). Gelgelelim, gündelik hayatta, sırf eğitimde değil soh-

betlerde de sadece Sırp-Hırvatça kullanılıyordu ve Anayasa böylece hiç tartışmasız ihlal ediliyordu. Bir defasında benim birliğimden Arnavut bir asker, siyaset eğitimi dersinde subaya şu bariz soruyu sormuştu: "Anayasa orduda bütün dillerin eşit olduğunu söylerken biz neden kendi dilimizi kullanamıyoruz?" Fakat sorusunu bitirmesine bile fırsat kalmadan subay ona bir tehditle karşılık vermişti: Böyle sorular sorarsa ayrılıkçı propaganda yaymaktan ötürü tutuklanacaktı... Bu, açıkça söylenmesi yasak olan bir diğer yasaktı.[101]

Bu şekilde, Kant'ın "amme hukukunun transandantal formülü" dediği şeyi ihlal ederiz: "Başka insanların haklarıyla ilgili olan ve dayandığı düsturlar aleniyetle uzlaşmayan bütün fiil ve hareketler hak ve adalete aykırıdır."* Gizli bir yasa, halkın bilmediği bir yasa, onu uygulayanların keyfi despotluğunu meşrulaştırır. Bu formül ile Çin hakkındaki yeni bir haberin başlığını karşılaştırın: "Çin'de Neyin Gizli Olduğu Bile Gizli".[102] Siyasi baskı, ekolojik felaketler, taşradaki yoksulluk gibi meselelerden bahseden asi entelektüeller, devlet sırrına hıyanet ettikleri gerekçesiyle yıllarca hapis yatabilir. Asıl bit yeniği, devlet sırrı rejimini oluşturan yasa ve yönetmeliklerin çoğunun da gizli olmasıdır ve bu da bireylerin nasıl ve ne zaman onları ihlal ettiklerini bilmesini zorlaştırır – Edward Snowden'ın ifşalarının somutlaştırdığı şey, teröristlerin gizli planlarını takip eden büroların ne ölçüde Çinlilerin düsturuyla etkinlik gösterdiğidir.

Sorun elbette, kamu denetimi dışındaki girift ağıyla, bizzat Parti'nin en büyük yozlaşmışlık kaynağı olmasıdır. *Nomenklatura*'nın iç çevresi, en yüksek parti ve devlet memurları ve müdürleri, "Kırmızı Makine" adlı özel bir telefon üzerinden birbirine bağlanır; onun listelenmemiş numaralarından birine sahip olmak, kişinin konumunun en net göstergesidir. Peki bu insanlar Kırmızı Makine'de ne konuşur?

* Kant, "Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme", çev. Dr. Yavuz Abadan ve Seha L. Meray, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 113-95 (ç.n.).

> Bir bakan yardımcısının bana söylediğine göre, "kırmızı makinesi" üzerinden ona ulaşanların yarısından çoğu, "Oğluma, kızıma, yeğenime, kuzenime, dostuma bir iş ayarlayabilir misin?" tarzı isteklerde bulunan kıdemli parti yetkilileriymiş.[103]

İnsanın aklına Kafka'nın *Şato*'sunda başkarakterin (K.) kazara şatonun özel telefon hattına bağlandığı bölüm geliyor; K., iki kıdemli yetkili arasında geçen konuşmaya kulak misafiri olduğunda sadece boğuk, erotik, müstehcen fısıltılar duyar. Benzer biçimde, sıradan bir Çinli vatandaşın kazara bir Kırmızı Makine konuşmasına bağlandığını hayal edin: Adamcağız yüksek mevkili iki yetkili arasında siyasi ya da askeri tartışmalar veya kararlar duymayı beklerken, kendisini kıyaklar, yolsuzluk, cinsellikle ilgili pis, mahrem konuşmaların ortasında buluverir...

Dolayısıyla, yirminci yüzyıl komünizminin belirleyici niteliği olarak parti-devlet formülünü daha girift hâle getirmeliyiz: İkisi arasında daima bir boşluk vardır ve bu boşluk, ego ideali (simgesel yasa) ile süperego arasındaki boşluğa denk gelir; yani Parti, devlet yapısını ikileyen yarı gizli müstehcen bir gölge olarak kalır. Devlete karşı mesafe koymanın yeni bir siyasetini talep etmeye gerek yoktur: Parti'nin *ta kendisi* bu mesafedir. Örgütlenmesi, devlete, organlarına ve mekanizmalarına karşı temel bir güvensizliğe şekil verir; bunlar sanki her an kontrol edilmeli, denetime tabi tutulmalıdır. Hakiki bir yirminci yüzyıl komünisti, devleti asla tam manasıyla kabul etmez: Hukukun (devletin) kontrolünün dışında, devlete müdahale etme gücüne sahip, tetikte bir fail olmalıdır – Parti'nin kontrol ettiği gizli polis ya da ordu gibi.

ÇKP'nin kendisini içinde bulduğu kördüğüm, Rick Yancey'nin *5. Dalga* romanında en güzel şekilde anlatılır; romanda art arda uzaylı saldırılarının sistematik olarak yok etmeye çalıştığı insan ırkı yok

olmanın eşiğine gelmiştir. "Ötekiler" beş "dalga" hâlinde ilerler: Birinci dalgada bütün elektronikleri ve aydınlatma teknolojisini iptal eden bir elektromanyetik şok salarlar; ikinci dalgada üç milyar insanı öldüren devasa tsunamiler ve depremlere neden olurlar; üçüncü dalgada ölümcül bir virüsün taşıyıcıları olarak kuşları kullanırlar ve bu salgın, geriye kalan insan nüfusunun yüzde 97'sini yok eder. Dördüncü dalgada Ötekiler insan bedeni ele geçirmenin bir yolunu icat eder, yani artık bütün insanlar gerçekten insan değildir ve sağ kalan insanlar artık insan gibi görünen ve davranan varlıkların tehdidi altındadır. Bu (gayri)insanlar, hayatta kalan insan çocuklarını yakalayıp soğukkanlı katiller olarak yetiştirirler; eğitimcileri, çocuklara Ötekiler'in sonuncu, beşinci saldırı dalgasına hazırlandıklarını söyler, onlara karşı yegâne kalkanları, bu eğitilmiş çocuklardır. Çocukları, gerçek Ötekiler'i tespit etmelerini ve hemen yok etmelerini sağlayan özel kasklarla donatırlar. Bu yöntemle "Ötekiler" olarak tespit edilenler, aslında hayatta kalan son insanlardır ve bundan bihaber çocuklar, Ötekiler'in pis işini yapıyordur – *insanlığı kurtarmaya çalıştıkları beşinci dalga, çocukların bizzat kendisidir...*

Bugün Çin'de de benzer bir şey olmuyor mu? Çin'e yayılmakta olan, elbette küresel kapitalizmin dalgalar hâlinde hareket eden vebasıdır. Önce geleneksel dayanışma ağı kademe kademe tahrip edilmiş, ardından istikrarlı toplumsal ilişkiler feci şekilde parçalanmıştır. Kültür Devrimi'nin gerçek işlevi bu değil miydi? Bazı saf solcular, Kültür Devrimi ve Maoculuğun mirasının genel anlamda dizginsiz kapitalizmin önünde bir karşıt güç gibi davrandığını, onun en berbat aşırılıklarını engellediğini, asgari düzeyde toplumsal dayanışmayı muhafaza ettiğini öne sürerler. Peki ya bunun tam aksi olduysa? Kasıtsız, bu yüzden daha da insafsız bir ironiyle, Aklın Kurnazlığı'yla, geçmiş gelenekleri acımasızca imha eden Kültür Devrimi, sonradan gelen kapitalist infilakın koşullarını yaratan "şok" olmuşsa? Naomi Klein ta-

rafından ayrıntılı olarak açıklandığı gibi, neoliberal geçiş "en azından başlangıçtaki *coup de force*'u için devletin seferber edilmesini gerektirir".[104] Piyasa güçleri ve şirketlerin devletin karşısında zafer kazanma süreci değil, topyekûn seferber edilen devlet aygıtının harekete geçirdiği bir süreçtir bu. Buna verilebilecek bariz örnek, Şili'nin neoliberalizmi benimsemesinde Pinochet'nin otoriter yönetiminin rolüdür – peki ya Klein'ın listesine, yani bir doğa felaketi, askeri ya da toplumsal bir felaketin yeni bir kapitalist patlama için temiz alan açtığı devletler listesine Çin de eklenmeliyse? Tarihin müthiş ironisi, geleneksel toplumun kumaşını yırtmak suretiyle hızlı kapitalist gelişimin ideolojik koşullarını oluşturanın, bizzat Mao olmasıdır. Yeri gelmişken belirtelim; söz konusu dalgaların neticesi olarak toplumsal ilişkilerin ticari "zehirlenmesi", hiç şüphesiz yaşayan en büyük Çinli yönetmen olan Jia Zhangke'nin filmlerinde kusursuzca betimlenmiştir.

Fakat son bir bityeniği daha: ÇKP, Öteki'nin/sermayenin yol açtığı vebayla ve parçalanmayla mücadele için (bilhassa genç) kadroları seferber ederek onlara Ötekiler'i (komünizm düşmanlarını) tespit etmeyi ve burjuva karşı devriminin son dalgasını nasıl ezeceklerini öğretmektedir. Fakat aslında Komünist Parti'nin ta kendisi karşı devrimin son dalgasıdır ve Parti için savaşan komünist kadro, kapitalizmin son dalgasının infazcısıdır; tıpkı *5. Dalga*'daki eğitilmiş çocuklar gibi.

Holokost'tan Gulag'a ve Kongo'daki sömürgeci katliamlara varıncaya dek, Avrupa'nın yere göğe sığdıramadığı kendi "değerler"ine nasıl sistematik biçimde ihanet ettiğini, milyonlarca insanına ve başka insana görülmedik dehşetler yaşatmış olduğunu sıklıkla duyarız. Gelgelelim, bu aleni riyakârlık meselenin ta kendisidir. Avrupa kendi "değerlerine" ihanet ediyor, böylelikle acımasız özeleştiriye alan açıyordu: En Avrupalı "değerler", Avrupa'yı eleştirmek için en iyi aracı sunar. Ötekiler'in "değerleri" işe yaramaz – şayet Avrupa'yı (bugün Çinli ideologların yaptığı gibi) Konfüçyüsçü değerlerin bakış

açısından eleştirirsek, Avrupa sık sık kendi ilan ettiği demokratik ilkeleri ihlal ettiği için demokrasinin ta kendisini terk etmemiz gerektiği sonucuna varırız. Bu eleştirinin modeli, burjuva "biçimsel" demokrasisinin bildik eski Stalinist eleştirisidir: O zalim sömürüyü meşrulaştırmanın ve gizlemenin boş bir biçiminden ibarettir, o yüzden... demokrasiyi hepten bırakalım gitsin. Esasen, bugün Çin'de demokratik "yabancılaşma" yoktur – demokrasi yabancılaşmamış olduğu için değil, yabancılaşmış veya değil, *tout court* demokrasi olmadığı için. Yanlış anlaşılmasın: Demokratik biçim muhakkak ki masum değil, biçimsel demokrasinin meşrulaştırdığı içeriğin eleştirisi elbette biçimin kendisinin eleştirisine yöneltilecek şekilde radikalleştirilmelidir; buna karşın, bu özeleştiri, demokratik biçimde enikonu içkindir, kendi kendisinin ters yüzüdür.

Şu noktada çok net olmalıyım: Benim savunduğum, nurtopu bebeği (hakiki demokrasi) kaybetmeden pis sudan (demokrasi ihlallerinden) kurtulduğumuz demokratik bir kendini arındırma süreci değildir. Görevimiz, daha ziyade, bizzat (demokratik) değerleri yeniden değerlendirmek, bebeği (demokratik biçim) atarken, pis suyu ("kaotik" halk katılımı, büyük ölçekli "otoriter" kararlar) muhafaza etmektir.

ÇİN, DİN VE ATEİZM

Çin'deki toplumsal modelin içkin gerilimi, iktidarın dinle kurduğu müthiş çarpık ilişkide en saf hâliyle ortaya çıkar: Konfüçyüsçülük gibi "vatanperver" kültürleri ya da dinleri toplumsal istikrarın bir aracı olarak teşvik ederken, onları tam manasıyla meşrulaştırmak için son adımı atmaktan kaçınır – Komünist Parti mensuplarının dini hayata katılması (yine) yasaktır. Peki niçin?

Badiou'nun demokrasinin fetişimiz olduğu görüşünü hatırlayın. Bunun örnekleri, çoksatarlardan, *Başkanın Adamları* veya *Pelikan Dosyası* tarzı filmlerde görülebilir. *Pelikan Dosyası*'nda sıradan adamcağızlar ucu ta Amerikan Başkanı'na giden ve onu koltuğundan indiren bir skandalı keşfederler. Yozlaşmanın en tepeye dek ulaştığı gösterilmekle beraber, ideoloji böylesi yapımların iyimser final mesajında gizlidir: Ne kadar büyük bir demokratik ülkede yaşıyoruz ki, sen ben gibi insanlar dünyanın en kudretli adamını, Başkan'ı koltuğundan indirebiliyor!

İşte bu yüzden, yeni bir radikal siyasi harekete verilecek en yakışıksız, hatta aptalca isim, sosyalizm ile demokrasiyi birleştiren isimdir: Bunun bilfiil yaptığı, mevcut dünya düzeninin en büyük fetişi ile kilit ayrımları muğlaklaştıran bir terimi birleştirmektir. Bill Gates de dahil olmak üzere bugün herkes sosyalist olabilir – ahenkli, birlik olmuş bir topluma, kamu yararına ihtiyaç duyulduğu, yoksullarla ve mazlumlarla ilgilenilmesi gerektiğini duyurmak kâfidir.

Bugünkü "sosyalizmin" örnek vakası, ÇKP'nin şu üç tezi teşvik eden ideolojik bir kendi kendini meşrulaştırma kampanyası yürütmekte olduğu Çin'dir: 1) sadece Komünist Parti yönetimi başarılı kapitalizmi temin edebilir; 2) sadece ateist Komünist Parti hakiki din özgürlüğü temin edebilir; ve en şaşırtıcı olan, 3) kapitalizm yerel kültürle harmanlanıp onun serpilmesine olanak verirken, Çin'in Konfüçyüsçü muhafazakâr değerlerin (toplumsal ahenk, vatanperverlik, ahlaki düzen) hüküm sürdüğü bir toplum olmasını sadece Komünist Parti yönetimi temin edebilir. Bu iddialara saçma paradokslar damgası yapıştırmak yerine mantıklarını kavramamız gerekir: Parti'nin istikrar sağlayıcı gücü olmadığı takdirde, 1) kapitalist kalkınma, isyanlar ve protestolar kaosu içerisinde infilak ederdi, 2) mezhep mücadeleleri toplumsal istikrarı bozardı ve 3) dizginsiz hedonist bireycilik toplumsal ahengi erozyona uğratırdı. Üçüncü madde can alıcıdır

çünkü arka fonda gizlenen, Batılı "evrensel değerlerin", özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hedonist bireycilik değerlerinin zararlı etkisinden duyulan korkudur. En büyük düşman, haddi zatında kapitalizm değil, internetin serbest akışıyla Çin'i işgal eden Batılı köksüz kültürdür ve onunla Çin vatanperverliğiyle savaşmak gerekmektedir – toplumsal istikrarı temin etmek için din bile "Çinlileştirilmek" zorundadır. Xinjiang'ın ÇKP üyesi Zhang Chunxian yenilerde "düşman kuvvetler" içeri sızma etkinliklerini yoğunlaştırsa da, ekonomik kalkınma, toplumsal uyum, etnik birlik ve ülkenin birliği uğruna dinlerin sosyalizm çatısı altında çalışmasının zaruri olduğunu söyledi: "Kişi ancak iyi bir vatandaş olduğunda iyi bir imanlı olabilir."[105]

Fakat dinin bu şekilde Çinlileştirilmesi bile (Han'lı olmayan Çinli toplulukların Han nüfuzu altına girmesi; tarihte Kore, Vietnam ve Tayvan) kâfi değildir: İstediği kadar Çinlileştirilsin, hiçbir din Komünist Parti üyeliğiyle bağdaşmaz. Parti'nin Merkezi Disiplin Denetimi Komisyonu'nun bültenindeki bir makalede, "Komünist Parti mensuplarının dindar olamayacağına dair temel ideolojik prensip" sebebiyle Parti mensuplarının hiçbir dini özgürlükten faydalanmadığı öne sürülmektedir: "Çinli vatandaşların dini inanç özgürlüğü vardır fakat Komünist Parti mensupları sıradan vatandaşlar gibi değildir; onlar komünist bilincin öncü birliğindeki savaşçılardır."[106] Fakat inançlıların Parti'den dışlanmasının dini özgürlüğe ne faydası vardır? Bu, önceki bölümde değindiğimiz, Marx'ın 1848 Fransız Devrimi'nin siyasi *karmaşasına* ilişkin analizini yeniden akla getiriyor. İktidardaki Düzen Partisi Bourbonlar ve Orleancılar olmak üzere iki kralcı kanatın koalisyonundan meydana geliyordu. İki parti doğası gereği kralcılık zemininde ortak paydada buluşamadı çünkü genel bir kralcı olunamaz, belirli bir kraliyet ailesi desteklenmelidir; hâl böyleyken iki parti ancak "Cumhuriyet'in anonim krallığının" bayrağı altında birleşebilirdi – başka bir ifadeyle, genel bir kralcı olmanın

tek yolu, bir cumhuriyetçi olmaktı.[107] Aynı şey din için de geçerlidir: Kişi genel bir dindar olamaz, ancak başka tanrı veya tanrıları dışlayarak bir tanrıya veya tanrılara inanabilir; dinleri birleştirmeye yönelik bütün çabaların suya düşmesi, ancak "ateizmin anonim dininin" bayrağı altında genel dindar olunabileceğini kanıtlar. Ve fiilen ancak ateist bir rejim dini hoşgörüyü temin edebilir: Bu nötr ateist çerçeve kaybolduğu an, farklı dinler arasında mezhep çatışmaları başlar. İşte bu yüzden, İslami köktenci saldırılar kâfir Batı'yı hedef alsa da mücadelenin en büyüğünü kendi aralarında sürdürürler (IŞİD, Şii Müslümanları öldürmeye odaklanır). Fakat ÇKP mensuplarına dini inancı yasaklamanın altında çok daha derin bir korku yatmaktadır:

> Üyelerinin hiçbir şeye, komünizme dahi inanmaması, Çin Komünist Partisi için en iyisi olurdu çünkü pek çok parti mensubu, tam da komünist ideallerinin çağdaş Çin siyasetinden son zerresine kadar kaybolması karşısında duydukları hüsrandan ötürü bazı kiliselere (genellikle Protestan kilisesine) katıldı.[108]

Özetle, bugün Çin yönetiminin en büyük muhalifleri, gerçekten sadık komünistler, dizginsiz kapitalist yozlaşma yüzünden ihanete uğramış hisseden yaşlı Parti mensupları ve "Çin mucizesinin" proleter kurbanları, toprağını kaybeden çiftçiler, işlerini kaybeden ve ekmek parasını kazanmak için kapı kapı dolananlar, Foxconn tarzı şirketlerde sömürülen işçiler, adaletsizliklerin ve haysiyetsizleştirilmenin ıstırabını çekenlerdir. Mao alıntılarının bulunduğu posterler taşıyarak sık sık protestolara katılırlar ve tecrübeli kadrolar ile kaybedecek hiçbir şeyleri olmayan yoksulların birleşmesinin nasıl da patlamaya hazır bir güç olabileceğini tahayyül etmek işten bile değildir. Çin, ahengi garantileyerek kapitalist dinamikleri denetim altında tutan otoriter rejimiyle istikrarlı bir ülke değildir: Her yıl, binlerce, hatta

on binlerce işçinin, çiftçinin, azınlıkların başını çektiği kaotik isyanlar bastırılmaktadır. Resmi propagandanın ahenkli toplum motifinde saplantılı biçimde diretmesine şaşmamak gerekir: Bu ısrarın ta kendisi, tam zıddının, kaos ve düzensizlik tehdidinin varlığını kanıtlar. Yani burada Stalinist hermenötiğin temel kuralını uygulamamız gerekiyor: Resmi medya dertler hakkında açıkça haber yapmadığından, onları tespit etmenin en güvenilir yolu, devlet propagandasındaki ölçüsüz pozitifliklere bakmaktır – ahenkten ne kadar dem vuruluyorsa, o kadar kaos, o kadar antagonizma var demektir.

ÇKP'nin din politikaları ancak bu arka fonla beraber kavranabilir: İnanç korkusu, bilfiil *komünist* "inanç" korkusudur, komünizmin evrensel özgürleştirici mesajına sadık kalanlara duyulan korkudur. İşçilerin protestolarında günbegün patlak veren bu temel sınıf antagonizmasının bahsinin geçip geçmediğini görmek için süregiden ideolojik kampanyaya bakmak nafiledir. "Proleter komünizmi" tehdidinin bahsi geçmez – bütün öfke, yabancı düşmana yöneltilmiş durumdadır:

> Batı'daki kimi ülkeler kendi değerlerini "evrensel değerler" olarak duyurur ve kendilerinin özgürlük, demokrasi, insan hakları yorumlarının diğer yorumların kıyaslanacağı standart olduğunu iddia eder. İş, gezegenin her köşesinde kendi mallarının seyyar satıcılığını, ürünlerinin işportacılığını yapmaya, perdenin önünde veya arkasında "renk devrimlerini" körüklemeye gelince hiçbir masraftan kaçınmazlar. Amaçları diğer rejimlere sızmak, onları çökertmek ve alaşağı etmektir. Dahili ve harici düşman güçler, "evrensel değerler" ifadesinden istifade ederek Çin Komünist Partisi'ni, Çin özellikleri taşıyan sosyalizmi ve Çin'in ana akım ideolojisini lekeler. Çin'i değiştirmek için Batılı değer sistemlerini kullanmayı tasarlayarak, Çin halkının Komünist Parti yönetiminden ve Çin özellikleri taşıyan sosyalizmden feragat etmesini, Çin'in yeniden gelişmiş bir kapitalist ülkenin sömürgesi olmasını hedeflerler.[109]

Bu pasajda bazı doğru noktalara temas edilir fakat bu noktalar, küresel bir yalanı hasıraltı eden tekil doğrular olarak işlev görür. Batılı güçlerin teşvik ettiği özgürlük, demokrasi ve insan hakları "evrensel değerlerine" safça güvenilmemesi gerektiği, onların evrenselliğinin belirli bir ideolojik önyargıyı gizleyen sahte bir evrensellik olduğu muhakkak doğrudur. Fakat madem Batılı evrensel değerler sahte, onlara Çin'in Konfüçyüsçü "ana akım ideolojisi" gibi belirli bir yaşam tarzıyla karşı çıkmak yeterli mi? Farklı bir evrenselliğe, farklı bir evrensel özgürleşme projesine ihtiyacımız yok mu? Buradaki büyük ironi, "Çin özellikleri taşıyan sosyalizm"in esasen bir *pazar ekonomisine sahip (kapitalist özellikler taşıyan) sosyalizm*, yani Çin'i küresel pazara tam manasıyla entegre eden bir sosyalizm anlamına gelmesidir. Küresel kapitalizmin evrenselliği el sürülmemiş olarak bırakılır – mümkün olan yegâne çerçeve olarak sessiz sedasız kabul edilir ve Konfüçyüsçü ahenk, sadece küresel kapitalist dinamiklerden gelen antagonizmaları kontrol altında tutmak üzere seferber edilir. Mao sık sık Çin'in ancak Konfüçyüsçülükten uzaklaşırsa ilerleyebileceğini söylemiştir (ve Konfüçyüsçülük karşıtlığının muğlaklığı unutulmamalıdır: Hem kanuncu devlet terörünü hem eşitlikçiliği, hiyerarşi karşıtlığını ve devrimci değişimi temsil eder; demokrasi ve terör, geleneksel komünal hiyerarşileri yok etmekte birleşir). Fakat son yıllar Mao'yu haksız çıkarmaz mı? Son dönemde Konfüçyüsçülüğün devlet destekli muzaffer dönüşü, tam da süregiden vahşi kapitalist gelişimin hâkim ideolojik biçimi değil mi? Bu yüzeysel olarak doğru olmakla beraber derin bir seviyede yanlıştır çünkü bugünkü devlet destekli Konfüçyüsçülük, aynı zamanda tepkisel bir oluşum, kendisine hepten yabancı olan patlamaya hazır bir dinamiği kontrol altında tutma ve düzenlemeye yönelik bir teşebbüstür.

Sosyalizmden geriye tek kalan, Parti'nin kapitalist küreselleşmenin doğurduğu antagonizmaları zaptetmesini beklediği Kon-

füçyüsçü beş renktir. Ulusal renkleri yanına alan bu sosyalizm –bir nasyonal sosyalizm– toplumsal anlayışı kişinin ulusuna vatanperver desteğini sunması olan bir sosyalizmdir ve kapitalist kalkınmanın ürettiği içkin antagonizmalar, toplumsal ahenge tehdit teşkil eden bir yabancı düşmana yansıtılır. ÇKP'nin vatanperver propagandasında, "Çin özellikleri taşıyan sosyalizm"den dem vurmasının hedefi, "alternatif modernite"nin bir diğer versiyonundan ibarettir: *sınıf mücadelesi olmayan kapitalizm*.

Bugün Çin'de olanlar "kapitalist sosyalizm" olarak nitelendirilebilirse, Boko Haram gibi köktenci hareketlerle ne yapmalı? Geleneksel komünal yaşam açısından kadınların eğitim alması, Batılı modernleşmenin tahripkâr etkisinin kilit bir ânıdır: Kadınları aile bağlarından "özgürleştirir" ve üçüncü dünyanın ucuz işgücüne katılmaları için eğitir. Dolayısıyla kadınların eğitimine karşı mücadele, Marx ve Engels'in *Komünist Manifesto*'da "gerici (feodal) sosyalizm" olarak nitelediği şeyin yeni bir biçimi, komünal yaşamın geleneksel biçimleri uğruna kapitalist moderniteyi reddetmek gibi görünür. Fakat yakından bakarsak, bu kavrayışı buraya uygulamanın sınırlarını açıkça görebiliriz: Boko Haram, modern öncesi komünal yaşama geri dönüşü tatbik etmez çünkü (örgütsel biçiminde) evrensel modelini işgal ettiği topraklardaki geleneksel komünal yaşama gaddarca dayatan, ziyadesiyle modern bir örgüttür. Boko Haram, baba gibi şeflerin bir araya gelip komünle ilgili meseleleri istişare ettiği bir kabile ağı gibi değil, liderleri topyekûn denetim kullanan modern bir merkezileşmiş terörist/devrimci örgüt gibi işletilir. Enikonu enternasyonalisttir: Tikel yaşam tarzlarını veya etnik kimlikleri yok sayar ve evrensel bir modelin peşindedir. Özetle, Boko Haram haddi zattında sapkın modernleşmenin bir formudur: Geleneksel komünal yaşam biçimlerini, Batılı kapitalist modernleşmeye kıyasla çok daha gaddarca imha eder.

Demek oluyor ki, sadece ("kapitalizmsiz kapitalizm"e denk gelen, onun yıkıcı unsurunu içermeyen) "alternatif modernite"nin bütün dışavurumlarını değil, küresel kapitalizme karşı potansiyel "direniş bölgeleri" olarak görülen tikel geleneksel yaşam-dünyalarına (yerel kültürlere) yaslanma teşebbüslerini de reddetmemiz gerekiyor. Özgürlüğe uzanan tek yol, kökleri acımasızca kaybetmenin sıfır noktasından, yani geleneksel bağların kapitalizmin harekete geçirdiği dağılışını neticelendirmekten geçer. Kapitalizm geleneksel kültürel köklere yaslandığında, kendi yıkıcı kuvvetini zaptetmeye çalışmaktadır.

ATEİZM, NE TÜR BİR ATEİZM?

Modern Çin'de dine yönelik ikircikli tutum (din toplumsal istikrar ve ahengin bir aracı olarak hoşgörülür, hatta desteklenir ancak güç yapısından belirli bir mesafede tutulur) asla sadece Çin'e has yerel bir vasıf değildir – onun muadillerini gelişmiş Batı'da dinle alakalı sıkıntılarda görürüz. Son on ya da yirmi yıl önce ateizm Amerikan halkının büyük kısmı için kabul edilebilir bir seçenek hâline gelse de –hatta bazı kitapçılarda ateizm raflarına bile rastlarız– din ısrarcılığını korumaktadır.

Yenilerde Richard Dawkins ve Sam Harris, demokrasiden Hıristiyanlığa, insan haklarından bireysel özgürlüğe dek bütün dokunulmazlarımıza sert eleştirilerini yöneltirken, tuhaf biçimde İslam'ı bu eleştirilerden muaf kılan "regresif solcuları" eleştirmiştir: İslam'a yapılan en hafif saldırı bile derhal "İslamofobi" damgası yer, başka bir kültüre karşı hoşgörüsüzlük, Batılı kültür emperyalizminin zalim bir göstergesi olarak algılanır. Bu yaklaşımın (çok az da olsa) haklı bir yanı olmakla beraber, ona vereceğimiz karşılık, dini inanca yönelik en amansız itirazların bile din hususunda gizliden gizliye

taraflı olduğunun tespitidir. Örneğin, Sam Harris'in dini inanca yönelik sert eleştirisini (*İnancın Sonu*) bilincin materyal süreçlere indirgenemeyecek iptidai bir fenomen olabileceğine dair (David Chalmers'ın ayrıntılandırdığı) anti-materyalist tavizle sonlandırması kişisel bir ayrıksılık değil, derin bir ihtiyaçtır; buna ilaveten, Harris bu kapsamlı din kınamasında yer almayan iki istisna olduğunu hemen kabul eder. Öncelikle, tinsel mistisizmi över – tinsel deneyimler yakinen incelenmesi gereken vakalardır. "Mistisizm mantıksal bir oluşumdur. Din öyle değildir."[110] İkincisi, daha da yakından baktığımızda Harris'in örtük Yahudi yanlılığı netleşir:

> Yahudilik, militan aşırılık için çok daha az verimli bir kaynaktır. Yahudiler, Yahudilik kimliklerini, özel olarak Tanrı'ya dair inançlarının içeriğinden alma eğiliminde değildir. Örneğin, pratikte Yahudi olup da Tanrı'ya *inanmamak* mümkündür. Aynı şey, İslam ve Hıristiyanlık için söylenemez.[111]

Aslında aynısı bugün Hıristiyanların çoğunluğu için de geçerlidir ve hatta İslam, kişisel düşünceler ile aleni edimler arasında bir ayrım gözetir ve kişisel alanı tam manasıyla korur. İnanmamanın fiilen nasıl işlediğine gelince; Haziran 2015'te New York'ta gerçekleşen ilginç bir hadisede, eşcinsel gruplar halk içinde büyük zaferlerini (eşcinsel evliliklerin yasallaşması) kutlarken, onların aleyhtarları da karşı gösteriler düzenlemişti. Yahudi Siyasi Eylem Komitesi'nin Ortodoks Yahudileri, Meksikalı işçiler kiralayıp onları Yahudi kılığına sokmak suretiyle kendi protestolarını onlara yaptırmıştı. İşçiler "Musevilik homoseksüelliği yasaklar" ve "Tanrı Adem ile Havva'yı Yarattı, Adem ile Hamza'yı DEĞİL" tarzı dövizler taşıyordu. Yahudi grubun temsilcisi Heshie Freed, Meksikalıların Yahudilerin yerini doldurarak onları ahlaki yozlaşmadan koruduğunu söylemişti: "Hahamlar, yeşiva öğrencilerinin geçit töreninde görecekleri şeyler yü-

zünden buraya gelmelerini istemedi." Bu olay hakkındaki alaycı bir yazıda, Yahudi oğlanların muhtemelen "caddenin aşağısında, malafatları meydanda, çılgınca coştuğu" yorumunda bulunulmuştu.[112] Yeni, müthiş ve beklenmedik bir edilgenleşimlilik (*interpassivity*) tasavvuru bu: Kendi yerime protesto için başkalarını tutuyor, bu sırada tam da başkaları üzerinden protesto ettiğim şeye katılıyorum.

Harris, fazlasıyla ilkel bir inanç kavramına yaslanır – sanki "inanmak" basitçe "(onu) olgusal olarak doğru kabul etmek" anlamına gelir. Bunun arka fonunda gizli olan, Yahudiliğin özgün bir karakteri olduğuna yönelik standart Yahudi argümandır: Öteki'nin muammasını açık tutan sadece Yahudiliktir, Tanrı'yla karşı karşıya geldiğimizde kaygıyı örtbas etmez – "Bizden ne istiyor?" Hıristiyanlık, bu dipsiz uçurumun üstünü teskin edici bir cevapla örter: Tanrı bizi seviyor, onun himayesinden ve merhametinden emin olabiliriz. Wilder'ın *Bazıları Sıcak Sever*'indeki final diyaloğuna benzer bir diyaloğu İsa'yla gerçekleştirdiğimizi hayal edelim: "Sen kurulu düzenin çarmıha gerdiği bir eziksin!" "Ama ölümümü size yardım etmek için kabullendim." "Bize yardım falan edemezsin!" "Ama ıstırabınızı tamamen duyumsuyorum." "Demek ki gerçek bir tanrı değilsin!" "Sıkma canını, kimse mükemmel değildir..." Ayrıca İsa'nın biz günahkârlarla duygudaşlığı dahi duygusallaştırılmamalıdır – İsa'nın günahlarımızı bağışlamasına gelince, Ford Maddox Ford'un *Parade's End*'deki sözlerini hatırlayın: Asıl zalimlik bir insanı merhamet göstermeden bağışlamaktır. İşte İsa da bunu yapar: Hiçbir duygusallığa, şükran sözlerine yer olmadan, acımasızca bağışlar bizi.

Harris, esas itibarıyla dini inancı dünyaya dair mevcut bilgilerimizle uyumlu olmayan epistemolojik saçmalık olarak bir kenara atar: Her din, bilgimizle alenen uyumsuz olan hakikat beyanlarını kabul etmeyi içerir; bu beyanları üreten, bizimkinden açıkça çok daha ilkel bir toplum olabilir ancak. Dolayısıyla dini edimlerde bu-

lunurken normal hakikat ölçütlerimizi askıya almaya açıkça hazırızdır: Gündelik gerçeklikle iştigal ederken hangi insan şaraba dönüşen suyla, hamile kalmadan doğum yapmakla ilgili hikâyeleri kabul edebilir? İşte Harris bu çelişkide insanlığın devamı için asıl tehlikeyi görür: Müslüman köktencilerin elinde nükleer silah olması demek, bizi yok oluşumuza götürecek aracın, on dördüncü yüzyıl zihniyetine sahip insanların emrine amade olması demektir. Harris'e göre en kötüsü, din özgürlüğü adına başkalarının dilediklerı inancı sergilemesine engel olmamamız gerektiğini söyleyen aydınlanmış, "hoşgörülü" bakış ve ona ilaveten, terörist köktenciliğin büyük otantik dinlerin korkunç biçimde saptırılmış bir versiyonu olduğu iddiasıdır. Bu noktada Harris yerinde bir soru sorar: Peki teröristler neden sadece Müslümandır (ve daha az oranda Hindudur)? Örneğin, Tibetlilerin çilesi, Filistinlilerin durumundan daha az dehşet verici değildir fakat Tibetli terörist yoktur... Fakat bu doğru mu? Sırf son birkaç on yılda (başka ülkelerin yanında) Sri Lanka, Tayland ve İslam karşıtı biçimiyle de Burma/Myanmar'da Budist teröre şahit olmadık mı?

Bu hikâyenin bir diğer püf noktası daha vardır. Harris, "Örneğin, pratikte Yahudi olup da Tanrı'ya *inanmamak* mümkündür" derken, inançsızın buna rağmen bu inancın bütün pratik sonuçlarını benimseyebileceğinden bahsetmeyi es geçer – örneğin Tanrı'ya inanmasanız da halkınızın üzerinde hak iddia ettiği toprakları Tanrı'nın onlara verdiğine inanabilirsiniz:

> Dışişleri Bakan Yardımcısı Tzipi Hotovely bir konuşma sırasında Dışişleri Bakanlığı'nın yeni çalışanlarına, İsrail'in toprakların sahibi olduğundan artık üstü kapalı bahsetmemesi gerektiğini çünkü toprakları Tanrı'nın Yahudilere vermiş olduğunu söyledi. (Hotovely), dünyanın yaratılışı üzerine yazan bir hahamdan, Rashi'den alıntı yaptı. Haham bu meseleye istinaden şöyle söylemişti: "Dünyanın ülkeleri İsrail'e, 'Siz hırsızsınız çünkü (Kenan'ın) yedi ulusunun topraklarını zorla ele geçir-

dîniz' dediğinde onlara şöyle cevap verin, 'Bütün dünya Kutsal Olan'a aittir, kutlu olsun; bütün dünyayı O yarattı (bunu Yaratılış hikâyesinden öğrendik) ve onu dilediği vakit, münasip gördüğüne verdi. Onu onlara verdi ve dilediği vakit, onu onlardan alıp bize verdi.'" Hotovely'ye göre, İsrail de bugün aynı siyaseti izlemelidir çünkü artık "dünyaya haklı –ve akıllı– olduğumuzu söylemenin" vakti gelmiştir.[113]

Eğer toprak üzerinde hak iddia etmeyi Tanrı'nın iradesine atıfta bulunarak doğrudan meşrulaştırmak köktendincilik değilse, bu terimin bir anlamı olup olmadığını sormamız gerekir... Ancak burada, dayanak noktası olarak son sözlerin sergilediği alenen müstehzi püf noktasına dikkat edilmelidir: "Haklıyız ve akıllıyız" Tanrı'nın bize bu toprağı verdiğini iddia etmekte haklıyız ve bu dini gerekçelendirmeyi saçmalık olduğunu bilmemize rağmen kullandığımız için akıllıyız. Bazı anketlere göre İsrail'in dünyadaki en ateist devlet olduğu (İsrail'deki Yahudilerin yüzde 60'ından fazlasının Tanrı'ya inanmadığı) düşünüldüğünde ironi zirve noktasına erişir.

Maalesef İsrail hükümeti bu çamura gitgide saplanmıştır. 21 Ekim 2015'te Kudüs'te gerçekleşen Dünya Siyonist Kongresi'ndeki konuşmasında Binyamin Netanyahu, Hitler'in Yahudileri sadece sürmek istediğini, onu Yahudileri öldürmeye ikna edenin Kudüs'ün Filistin Müftüsü Hacı Emin el-Hüseynî olduğunu söyledi ve Hitler ile Hacı Emin el-Hüseynî arasında Kasım 1941'de geçtiği söylenen bir görüşmeden bahsetti: "Hitler'in o sırada niyeti Yahudilerin kökünü kazımak değildi; onları sürmek istiyordu. Ve Hacı Emin el-Hüseynî ona gidip şöyle dedi: 'Eğer onları sürerseniz hepsi buraya (Filistin'e) gelir.'" Netanyahu'ya göre Hitler şöyle sormuştu: "Peki onlara ne yapayım?" Müftü de şöyle cevaplamıştı: "Onları yakın." İsrailli pek çok saygın Holokost araştırmacısı bu sözleri hemen sorunsallaştırarak, iki adam görüştüğünde mobilize SS birliklerinin toplu Yahudi kat-

liamlarına çoktan başlamış olduğunu söyledi. Muhalefet lideri Isaac Herzog, Netanyahu'nun ifadelerine şöyle tepki verdi: "Bu tehlikeli bir tarihi çarpıtmadır ve Netanyahu'nun açıklamasını derhal düzeltmesini talep ediyorum çünkü bu sözler Holokost'u, Nazizmi ve... Hitler'in halkımızın korkunç faciasındaki rolünü önemsizleştirmektedir." Netanyahu'nun sözlerinin Holokost inkârcılarının ekmeğine yağ sürdüğünü de ekledi. Siyonist Birlik Milletvekili Itzik Shmuli, Netanyahu'ya Holokost kurbanlarından özür dilemesi yönünde çağrıda bulundu: "Bu büyük bir utanç; Yahudi devletinin Başbakanı Holokost inkârcılarının emrine amade – bu bir ilktir." Netanyahu'nun yorumlarını kınayan Filistin Başmüzakerecisi Erekat şöyle yazdı: "Bu tarihte üzücü bir günüdür; İsrail hükümetinin lideri komşusundan öyle nefret ediyor ki, tarihin en azılı savaş suçlusunu, Adolf Hitler'i Holokost'ta 6 milyon Yahudi'yi öldürme suçundan aklamaya bile gönüllü." Angela Merkel'in bir sözcüsü de Netanyahu'nun ifadesinin dayandığı çerçeveyi reddetti: "Nazilerin uygarlıktan kopuş olan Holokost'a yol açan kanlı ırkçı cinnetinin tarihini bütün Almanlar bilmektedir. Tarih algımızı herhangi bir biçimde değiştirmek için hiçbir sebep görmüyorum. İnsanlığa karşı işlenmiş bu suçun sorumluluğunun Almanya'da olduğunu kesin surette bilmekteyiz."[114]

Netanyahu'nun bu tür açıklamalarının ne anlama geldiğini net olarak görmeliyiz: Bu açıklamalar, kamusal alanımızın regresyonunun net göstergesidir. Şimdiye dek ırkçı müstehcenliklerin yeraltı dünyasında kalan şeyler, artık resmi söylemde tutunacak zemin bulmaya başlamıştır.

Buna karşın, dini köktenciliklerin tek bir iyi yönü vardır: *Birbirlerine de* hoşgörü gösteremezler; yani Avrupa'da Hıristiyan ve Müslüman köktencilerin "birleşik cephesi" gibi bir tehlike yoktur (dine dair "saygısız" yazıların nefret söylemi suçu sayılmasına yönelik müşterek çabaları gibi ufak tefek vakaları görmezden gelirsek). Av-

rupa'daki Müslüman topluluk paradoksal bir çıkmazla yüz yüzedir: Onları ikinci sınıf vatandaş seviyesine indirgemeyen ve dini kimliklerini kullanabilmelerine alan tanıyan tek siyasi güç "kâfir" ateist liberallerken, onların dini toplumsal pratiğine en yakın topluluk, yani Hıristiyan muadilleri, en büyük siyasi düşmanlarıdır. Paradoks, onların tek gerçek müttefiklerinin Muhammed karikatürlerini yayımlayanlar (Danimarkalı İslamofobik muhafazakârlar) değil, ifade özgürlüğüyle dayanışma adına karikatürleri yeniden basanlar (Avrupa'nın dört bir yanındaki solcular) olmasıdır.

Müslümanların kâfir Danimarka'ya yönelik feryadını çok geçmeden Irak'taki iki Müslüman mezhep, Sünniler ve Şiiler arasında tırmanan şiddetin izlemesinde bir tür şiirsel adalet vardır. Bütün totaliterliklerden çıkarılacak ders burada apaçık görülmektedir: Harici düşmana karşı bir savaş, er geç muhakkak dahili düşmana karşı bir savaşa dönüşür.

Dini olanın "post-seküler" dönüşünden, inanç kaybının kısıtlamalarından ve kutsalı yeniden keşfetme ihtiyacından dem vurulduğu son tartışmaların ertesinde, belki de asıl ihtiyacımız olan şey bildik eski ateizmdir. Günümüzdeki yaygın fikirlerden biri, pervasız ve alaycı Batılı liberterlerin gereken dersi çıkartması gerektiğidir: Bakın işte, bunlar seküler inanç kaybının kısıtlamaları. Fakat insan güruhlarının din uğruna öldürmesinden, yağmalamasından ve yakıp kül etmesinden çıkartılacak ders gerçekten bu mu? Uzun zaman boyunca bize din olmazsa kendi bölgesi için savaşan egoist hayvanlara döneceğimiz, ahlaktan anladığımızın kurt sürüsünün ahlakı olacağı, ancak ve ancak dinin bizi daha yüksek bir manevi mertebeye çıkartabileceği söylendi. Bugün din dünyanın dört bir yanında ölüm saçan şiddetin ana kaynağı olarak meydandayken, Hıristiyan, Müslüman veya Hindu köktencilerin aslında öğretilerinin gerçek tinsel me-

sajını sapkınlaştırdığı ve suistimal ettiği mazeretinden artık gitgide usanırız. Belki de barış için tek şansımız olan ateizmin itibarını onarmanın vakti gelmedi mi? Dinden ilham alan şiddet bahsinde, alışılageldiği üzere suçu bizzat şiddete atarız: Şiddet saçan bir siyasi fail, asil bir dini "kötüye kullanıyordur", dolayısıyla hedef, bir dinin hakiki özünü siyasi araçsallaştırmadan kurtarmaya dönüşür. Peki ya bu ilişkiyi tersyüz etme riskini göze almalıysak? Bizi şiddetimizi zaptetmeye zorlayan, itidali sağlayıcı bir güç gibi görünen şey, ya şiddetimizin gizli azmettiricisiyse? Din ideologları, doğru ya da yanlış, dinin kötü insanlara iyi şeyler yaptırdığını iddia eder. Bugünkü tecrübemizle, Steve Weinberg'ün iddiasına bağlı kalmamız gerekir; din olsun olmasın iyi insanlar iyi şeyler, kötü insanlar da kötü şeyler yapabilir fakat sadece din iyi insanlara kötü şeyler yaptırabilir.

SİYONİZM NEREYE?

Temmuz 2008'de Viyana gazetesi *Die Presse*'de çıkan bir karikatürde, Nazi'ye benzeyen iki gürbüz Avusturyalı vardır, adamlardan biri gazetesine bakarak arkadaşına şöyle söyler: "Görüyorsun ya, tamamen meşru bir antisemitizm ucuz İsrail eleştirisi için nasıl da suistimal ediliyor!" Bu espri, İsrail Devleti'nin politikalarını eleştirenlere karşı standart Siyonist argümanı tersine çevirir: Diğer bütün devletler gibi İsrail Devleti de yargılanabilir, yargılanmalıdır ve en nihayetinde eleştirilecektir fakat İsrail'i eleştirenler, İsrail politikalarının meşru eleştirisini antisemitik amaçları için suistimal etmektedir. Bugün İsrail'in Hıristiyan köktenci destekçileri İsrail politikalarına yönelik solcu eleştirileri reddederken, argümantasyonlarının üstü kapalı hattı, *Die Presse* karikatürüne tekinsiz bir yakınlık sergilemez mi? Norveçli göç-

men karşıtı katil Anders Breivik'i hatırlayın: Breivik, antisemitik fakat İsrail yandaşıydı çünkü İsrail, Müslüman yayılmaya karşı ilk savunma hattıydı – hatta Breivik, Kudüs Tapınağı'nın yeniden inşa edildiğini görmek istiyordu. Ona kalırsa Yahudiler sayıca çok fazla olmadıkları sürece bir sakıncaları yoktu. "Manifesto"sunda şöyle yazmıştı:

> (İngiltere ve Fransa hariç) Batı Avrupa'da Yahudi sorunu yok çünkü bizde sadece 1 milyon Yahudi var ve bunların 800.000'i Fransa ve İngiltere'de yaşıyor. Buna karşın, 6 milyonu aşkın (Avrupa'dakinin yüzde 600 katı) Yahudi'nin yaşadığı Amerika'nın kayda değer bir Yahudi sorunu var.

Breivik, böylece bir Siyonist antisemitin nihai paradoksunu sergiler – ve bu tuhaf tutumun izlerine beklediğimizden daha sık rastlarız. Örneğin Holokost'un kilit ismi Reinhard Heydrich 1935'te şöyle yazmıştır:

> Yahudileri Siyonistler ile asimilasyon partizanları olarak iki sınıfa ayırmalıyız. Siyonistler kati surette ırksal bir tasavvur iddiasındadır ve Filistin'e göç etmek suretiyle kendi Yahudi devletlerini inşa etmeye yardımcı olurlar (...) iyi dileklerimiz ve resmi iyi niyetimiz de onlara eşlik eder.[115]

Paris'teki son saldırılardan sonra kurbanları anmak için Fransa'ya giden Netanyahu, (Avrupa'nın en büyüğü olan) Fransa'daki Yahudi topluluğuna güvenlik gerekçesiyle İsrail'e taşınmaları yönünde çağrıda bulundu. Hatta Paris'e gitmeden önce, Fransız Yahudilerine İsrail'in onlara "kucak açacağını" söylemeyi planlıyordu. Polonya gazetesi *Gazeta Wyborcza*'nın manşeti manidardır: "İsrail, Fransa'yı Yahudisiz bırakmak istiyor"... Fransız antisemitlerinin de aynı şeyi istediğini ekleyebiliriz. Nasıl oldu da başladığımız yere geri döndük? Avrupa'nın bakış açısından İsrail Devleti'nin kurulması –bizzat Nazilerin planı olan– Yahudi sorununun "nihai çözümü"nün (Yahudilerden

kurtulmanın) gerçekleştirilmesiydi. Öyleyse, Clausewitz'i tersine çevirirsek, İsrail Devleti Yahudilere karşı savaşın başka (siyasi) araçlarla devamı değil midir?* Bu İsrail'in "adaletsizlik lekesi" değil midir?

26 Eylül 1937, antisemitizm tarihiyle ilgili herkesin hatırladığı bir tarihtir: O gün Adolf Eichmann ile yardımcısı bir Filistin ziyareti için Berlin'den bir trene binmişti. Eichmann'ın (Siyonist gizli örgüt) Haganah'ın önemli üyelerinden Feivel Polkes'in davetini kabul etmesine bizzat Heydrich izin vermişti; Eichmann Tel Aviv'e gittiğinde Polkes'le beraber, Nazi ve Siyonist örgütlerinin koordinasyonuyla Yahudilerin Filistin'e taşınması planını tartışacaktı. Almanlar da Siyonistler de olabildiğince çok Yahudi'nin Filistin'e taşınmasını istiyordu: Almanlar onların Batı Avrupa'dan gitmesini, Siyonistler ise olabildiğince kısa sürede Araplardan sayıca üstün olabilmek için Yahudileri Filistin'de istiyordu. (Ziyaret gerçekleşemedi çünkü şiddetli bir kargaşanın ardından İngilizler Filistin'e girişi engellemişti fakat Eichmann ile Polkes günler sonra Kahire'de görüşerek eylemlerinin koordinasyonu üzerine konuşmuştu.)[116] Bu tuhaf tesadüf, Naziler ile radikal Siyonistlerin müşterek bir çıkarları olmasının fevkalade bir örneğidir – iki tarafın da amacı bir tür "etnik temizlik", yani nüfustaki etnik grupların oranını şiddetli biçimde değiştirmek değil midir? (Ayrıca, Yahudi tarafından, Nazilerle bu anlaşmanın çaresiz bir durumda yapılmış ayıplanamaz bir hamle gibi görüldüğü açık seçik ifade edilmelidir.)

En azından birkaç on yıl öncesini hatırlayanlar, İsrail'in Filistinlilere karşı politikalarını savunanların argümantasyon çerçevesinin değişmekte olduğunu fark etmeden yapamazlar. 1950'lerin sonuna dek Yahudi ve İsrailli liderler, Filistin üzerinde tam hak iddia edemeyecekleri konusunda gayet dürüsttü, hatta şiddetli eylemlerini, "terörist" olarak nitelenmelerini dahi gururla beyan ediyorlardı. Şu açıklamayı günümüz medyasında okuduğumuzu düşünsenize:

* Clausewitz *Savaş Üzerine*'de, "Savaş siyasetin başka araçlarla devamından ibarettir" diye yazmıştı (ç.n.).

> Düşmanlarımız bize terörist dedi... Ne dostumuz ne düşmanımız olanlar da... bu Latince sözcüğü kullandı... Buna karşın, biz terörist değildik... Politik "terör" sözcüğünün tarihsel ve dilbilimsel kökeni, devrimci bir özgürlük savaşına uygulanamayacağını kanıtlar... Özgürlük savaşçıları silahlanmalıdır; aksi takdirde tek gecede ezilirler... İnsanın onuru için mücadele etmesinin, baskı ve boyunduruğa karşı mücadele etmesinin "terörizmle" ne ilgisi var?

Bu sözleri okur okumaz bir İslamcı terörist gruba mal eder, kınardık. Fakat Haganah'ın Filistin'de İngiliz kuvvetleriyle savaştığı yıllarda bu sözleri yazan kişi, bizzat Menachem Begin'dir.[117] Birinci nesil İsrailli liderlerin, Filistin toprakları üzerinde hak iddia etmelerinin evrensel adalete dayandırılamayacağını, aralarında arabuluculuğun mümkün olmadığı iki grup arasında bir fetih savaşıyla karşı karşıya olduğumuzu açıkça itiraf ettiğini görmek epey ilgi çekicidir. İsrail'in ilk başbakanı David Ben-Gurion şöyle yazmıştı:

> Araplar ile Yahudiler arasındaki ilişkilerdeki sorunların ağırlığını herkes görebiliyor. Fakat bu sorunların çözümünün olmadığını hiç kimse görmüyor. Çözüm yok! Ortada bir uçurum var ve hiçbir şey iki tarafı birbirine bağlayamaz... Biz halk olarak bu toprakların bizim olmasını istiyoruz, Araplar da halk olarak bu toprakların kendilerinin olmasını istiyor."[118]

Bugün bu açıklamadaki sorun açıktır: Toprak uğruna sürdürülen etnik çatışmaların ahlaki faktörlerden muafiyeti artık düpedüz kabul edilemezdir. Bir zamanlar komünist olup sonradan şanlı bir komünist karşıtına dönüşen Arthur Koestler, etkileyici bir içgörü sunmuştu: "Eğer güç yozlaştırıyorsa, bunun tersi de geçerlidir; zulüm de kurbanları yozlaştırır, gerçi bunu belki daha göze çarpmayan, trajik biçimlerde yapar."

Holokost'tan sonra bir Yahudi ulus devletinin kurulmasına yönelik tek güçlü argümandaki ölümcül kusur budur: Yahudiler kendi devletlerini kurarak, diaspora devletlerin merhametine ve oralardaki halkın hoşgörüsüne ya da hoşgörüsüzlüğüne teslim olmaktan kaçınmış olacaktı. Bu argüman dini argümandan farklı olmakla beraber, yeni devletin coğrafi konumunu meşrulaştırmak için dini geleneğe yaslanmak durumundadır. Aksi takdirde, kayıp cüzdanını araması gereken yerde, yani karanlık köşede değil de ışıkta daha iyi görebildiği için sokak lambasının altında arayan deli adamla ilgili fıkrada buluruz kendimizi: Yahudiler, kendilerine feci ıstıraplar yaşatan ve bunu telafi etmeleri gerekenlerden değil, böylesi daha kolay diye Filistinlilerden toprak almıştır.

1960'larda, bilhassa 1967 savaşının ardından yeni bir formül ortaya çıktı: "Toprak karşılığında barış" (Arapların İsrail'i tam tanıması karşılığında 1967 öncesi sınırlara geri dönüş) ile iki devlet çözümü (Batı Şeria ile Gazze'de bağımsız bir Filistin devleti). Buna karşın, BM, ABD ve İsrail tarafından resmen teyit edilmesine karşın bu çözüm *de facto* gitgide terk edildi. Onun yerini almakta olan şey, büyük medya tarafından gitgide daha açıkça gösteriliyor. Caroline B. Glick (*The Israeli Solution: A One-State Plan for Peace in the Middle East* yazarı) *New York Times*'da yayımlanan "Filistin Devleti Olmamalıdır" başlıklı makalesinde Filistin'i devlet olarak tanımayı önerenler hakkında şöyle yazmıştı:

> (bu kişiler) "Filistin'i" tanıyarak barış davasına katkıda bulunmadıklarını biliyorlar. İsrail'in mahvına yardım ediyorlar. Avrupalılar özgürlük veya barışla bir nebze ilgilenselerdi, tam tersini yaparlardı. Bölgede özgürlük ve barışın tek istikrarlı sahası olan İsrail'i güçlendirmek ve genişletmek için uğraşırlardı. İki devlet gibi sahte bir çözümü bir kenara bırakırlardı ki bu çözüm (...) İsrail'in yıkılması ve yerine bir terör devleti getirilmesi isteğini örtbas etmekten ibarettir.
>
> Stratejik körlük ve ahlak bozukluğu şimdilerde Avrupa'nın İsrail politikasında iki temel direk görevi görürken, İsrail ile destekçileri, "Filis-

tin"i tanıma ısrarının içyüzünü açıklamalıdır. Mesele barış veya adalet değildir. Mesele, İsrail'e duyulan nefret ve bilfiil onun yok edilmesi için uğraşanlara yardım etmektir.[119]

Resmi uluslararası politika olmuş (hâlâ da olan) şeyin artık İsrail'in mahvı olduğu ilan ediliyor. Aşırılıkçı azınlığın görüşünü temsil etmek şöyle dursun, bu tutum son birkaç on yılda Batı Şeria'nın kademeli kolonizasyonunu içeren stratejik yönelimi aşikâr hale getiriyor: Yeni yerleşimlerin düzeni (büyük kısmının doğuda, Ürdün sınırına yakın olması) bir Batı Şeria Filistin Devleti'nin söz konusu olamayacağını netleştiriyor. (Bizzat Netanyahu en son açıklamalarında bağımsız bir Filistin devleti fikrini açıkça reddetmiştir.) Dahası, İsrail'in güçlendikçe kendisini daha da tehdit altındaymış gibi göstermesinin ironisi de gözden kaçmaz. Aralık 2016'da Netanyahu'nun, BM karar tasarısına destek veren Yeni Zelanda'yı İsrail'e karşı "savaş ilan ettiği" yönünde uyarmasıyla beraber, bu geçmişi yeniden yazma durumu doruk noktasına tırmanmıştı.[120] Fakat (İsrail'in Doğu Kudüs de dâhil olmak üzere işgal altındaki Filistin topraklarında yerleşimler kurmayı bırakması çağrısında bulunan ve yerleşimleri "yasadışı" addeden) bu karar, altı üstü eski uluslararası tutumu yeniden ifade etmişti. Demek ki şimdiye dek ortak politika olan şey, artık savaş sebebiydi...

Aynı değişim –bir şeyin antisemitizm sayılma ölçütlerinin genişletilmesi– başka alanlarda da fark edilir. Metropolitan Operası yenilerde John Adams'ın *Klinghoffer'in Ölümü*'nü sahnelerken, ilk performansta şunlar olmuştu:

> Gece elbiseleriyle erkekler ve kadınlar polis barikatlarının oluşturduğu labirentte yürürken protestocular "Utanın!" ve "Terör sanat değildir!" diye haykırıyordu. Göstericilerden biri kırmızı beneklerle lekelenmiş beyaz bir mendili havaya kaldırmıştı. Bu etkinlik için özel olarak tekerlekli sandalyelerle gelmiş göstericiler, Columbus Bulvarı'na dizilmişti.

> Aralarında eski belediye başkanı Rudolph W. Giuliani'nin de bulunduğu siyasi figürler, Lincoln Center'de yüzlerce kişinin oluşturduğu topluluğa katılarak, sanat, antisemitizm ve siyaset hakkındaki yoğun tartışmaların nesnesi hâline gelmiş bu operayı kınadı. Bazı eleştirmenler tarafından bir başyapıt sayılan *Klinghoffer*, uzun zamandır konusu nedeniyle hararetli tartışmalara sebep oluyordu: Filistin Kurtuluş Cephesi'nin 1985'te kaçırdığı Achille Lauro isimli yolcu gemisinde tekerlekli sandalyedeki Amerikalı Yahudi yolcu Leon Klinghoffer'ın öldürmesini anlatıyordu. Protestoculardan Westchester County'li 55 yaşındaki çocuk hemşiresi Hilary Barr'a göre, opera teröre mazeret uyduruyordu. Barr, "Manhattan'ın ortasında bunu sahnelemekle verilen mesaj şudur: 'Buyur, birini öldür, terörist ol, sonra senin hakkında bir oyun yazalım,' diye ifade etti."[121]

Prömiyerinde genel olarak hiç sorun çıkmayan bu opera, şimdi nasıl oluyor da antisemitik ve terörist yanlısı ilan edilip kınanıyor? Aynı değişimin bir diğer örneği: Yenilerde verdiği bir röportajda aktivist Ayaan Hirsi Ali, IDF'nin (İsrail Savunma Kuvvetleri) Gazze'de Hamas militanlarına karşı verdiği süregiden askerî harekât için İsrail Başbakanı Bibi Netanyahu'ya Nobel Barış Ödülü'nün verilmesi gerektiğini açıkladı. Kime hayranlık duyduğu sorulduğunda (İslam'a "nihilist ölüm kültü" diyen) Ali, saydığı isimlere Netanyahu'yu da dahil ederek ona hayranlık duymasının nedenini şöyle açıklamıştı: "Pek çok kaynaktan çok fazla baskı altında olmasına rağmen İsrail halkı için en iyisini yapıyor, görevini yerine getiriyor (...) Bence gerçekten Nobel Barış Ödülü'nü almalı (...) Adil bir dünyada bu ödülü alırdı."[122] Bu açıklamayı abes sayıp geçmektense, kısmen doğru olmasındaki acımasız ironiyi tespit etmeliyiz: İsrail elbette samimiyetle barış derdindedir – zira bir ülkenin işgalcileri doğal olarak işgal ettikleri bölgede barış isterler... Dolayısıyla asıl soru şudur: Batı Şeria'daki İsrail varlığı işgal midir ve oradaki sakinlerin ona silahlarla direnmesi yasal mıdır? Jon Voight, bir süre önce, İsrail'in Batı Şe-

ria'yı muhafaza etme hakkını savunarak IDF'nin Gazze'yi bombalamasını eleştiren Javier Bardem ve Penelope Cruz'a saldırdı. Bu ikisi,

> Besbelli İsrail'in doğuş hikâyesinden, yani BM'nin 1921'de Yahudi halkı için ayrılmış olan toprak parçasını 1948'de onlara sunduğunu, Filistinli Araplara da diğer yarının sunulduğundan bihaberler.[123]

Asıl bihaber olan kişi kim acaba? Edilgen "ayrılmış" fiili, kilit soruyu örtbas ediyor: Kim tarafından ayrılmış? Elbette Voight –bir sömürgeci efendinin (İngiliz Dışişleri Bakanı) kendi ülkesine ait olmayan toprakları başkasına vaat ettiği– Balfour Deklarasyonu'nu ima ediyor. (Voight'un sözlerine, sanki toprakların tamamı Yahudi halkına "ayrılmış" da onlar zarifçe yarısını kabul etmişler gibi bir hava vermesi de cabası.) Üstelik Voight İsrail'i sadece kendisine saldırıldığında kendisini savunan barışsever bir ulus gibi gösteriyor – peki o hâlde 1956'da İsrail'in bütün Sina yarımadasını işgaline ne demeli? (Nasır tarafından ulusallaştırılan kanal bölgesinin İngiliz-Fransız işgalini de buna eklemeli.) ABD bile bu eylemi saldırı olarak görmüş, İsrail'e geri çekilmesi yönünde baskı yapmıştı.

Tanrı İsrail topraklarını onlara verdiği için Yahudilerin o topraklar üzerinde tarihi bir hakkı olduğu iddiasına gelince... Nasıl? Eski Ahit, bunu etnik temizlik çerçevesinde betimler. İsrailoğulları Mısır'da kölelikten kurtulduktan sonra Vaat Edilen Topraklar'ın sınırına ulaşırlar ve Tanrı onlara bu bölgede yaşayan insanları (Kenanlılar) yok etmelerini emreder. İsrailoğulları'na "soluk alan hiçbir canlıyı yaşatmayacaksınız" buyruğu verilir (Yasa'nın Tekrarı 20:16)*. Yeşu, bu buyruğun nasıl gerçekleştirildiğini kaydeder: "Kadın erkek, genç yaşlı, küçük ve büyük baş hayvanlardan eşeklere dek kentte ne kadar canlı varsa, hepsini kılıçtan geçirip yok ettiler" (6:21). Birkaç bölüm sonra gördüğümüz üzere, Yeşu "İsrail'in Tanrısı Rab'bin buyruğu

* Eski Ahit çevirileri için bkz. https://incil.info (ç.n.).

uyarınca kimseyi sağ bırakmadı, hepsini öldürdü" (10:40, 11:14). Metin boyunca Yeşu'nun Tanrı'nın buyruğunu yerine getirerek birbiri ardına kentlerdeki herkesi kılıçtan geçirdiğini, köklerini kuruttuğunu, geriye hiçbir canlı bırakmadığını okuruz (10:28, 30, 33, 37, 39, 40; 11:8). Bu Yahudilerin şu veya bu şekilde ilk etnik temizlik suçunu işlediği anlamına mı gelir? Kesinkes hayır: Eski (ve o kadar eski olmayan) çağlarda, Budistler de dahil olmak üzere, aşağı yukarı *bütün* dini ve etnik gruplar bu şekilde işlev gösterirdi.[124] Bu pasajların, günümüz politikalarını meşrulaştırmada kullanılmasını kesin ve net olarak reddetmekle kalmamalı, söz konusu dini yapının vazgeçilmezleri olmadıkları, sadece bazı tarihsel şartların koşullandırdığı ikincil noktalar oldukları gerekçesiyle onları yadsımamalıyız da. Buradan çıkarılacak ders, bir toprak parçası üzerinde hak iddia etmeyi mitsel bir geçmişe atıfta bulunarak meşrulaştırmayı hepten reddetmemiz gerektiğidir. İsrail-Filistin çatışmasını çözmenin (veya hiç olmazsa zaptetmenin) yolu, eski çağlara takılıp kalmak değildir; bilakis geçmişi unutmalıyız (zaten geçmiş, mevcut eylemleri meşrulaştırmak için devamlı surette yeniden icat ediliyor). Çıkarılacak bir diğer, belki daha can alıcı ders, kendilerini antisemitik muhafazakârlığa tekinsizce yaklaştıran etnik köktencilik siyasetinin bedelini en nihayetinde bizzat Yahudilerin ödeyecek olmasıdır. Bu, Yahudileri kendi özel *Blut und Boden*'lerini* talep eden bir diğer etnik gruba dönüşmeye itecektir.

İSLAM-MERKEZCİLİK Mİ? YOK, ALMAYAYIM!

Batı modernitesinin Müslüman felsefesinin içgörülerinin yanlış yorumlanmasından türediğini söyleyen "anti-Avrupamerkezci" görü-

* Kan ve Toprak. Köylülüğü temel alan nasyonal sosyalizmin söylemi (y.n.).

şün de eleştirel analizini yapmamız gerekir. Bu kökeni sergilemeye yönelik pek çok girişim olmuştur – Hıristiyanlığın medeniyetin doruk noktası olduğuna yönelik Batılı tasavvura cevaben bu iddiayı ters çevirerek İslam'ı insanlık tarihinin doruk noktasına yükselten Rasheed Araeen'i anmamız kâfi. Araeen, bunu Musevilik, Hıristiyanlık ve İslam üçlüsünü aşamalar gibi önererek yapar (diğer tüm dinleri daha değersiz görerek salt "semavi dinler" sahasında kaldığı da gözden kaçmasın) –Avrupamerkezcileri eleştirenlerin kolaylıkla eleştirdikleri tarafın tutumunu benimseyebildiğinin örneğidir bu. Peki İslam'ın üstünlüğüne duyulan bu inanç hangi zemine oturtulur? Sözün kısası, Rasheen, insan bilincinin evrimine dair epey basit bir aşamalı kavrayış sunar – işte, "İnsan Bilincinin Dili"nden ("Language of Human Consciousness") bazı pasajlar:[125]

> İnsanlığın ilk özfarkındalığı, ilkel olan bilinçten ortaya çıktı. İlk veya ilkel bilinç safhasını yaratan, GÖZ'ün gördüğü şeylerin tecrübesiydi ve insanlar onu kullanarak şimdi mağaralarda gördüğümüz imgelerle kendilerini ifade etmeye başlamıştı. Bu, artık sanatın ilk formu olarak görülen, insan bilincinin ilk dışavurumuydu ve daha sonra Mezopotamya, Mısır, Yunanistan ve Roma'dan geçerek ve insan bedeni ile figürünün merkezi olduğu bir sanat diline dönüşerek, Hıristiyan sanatının temelini oluşturdu, en nihayetinde de Batı tarafından dünyaya, insanlığın nihai varış noktası ve kurtuluşunu içeren en gelişmiş medeniyet olarak dayattığı şeyin temeline dönüştü.
>
> Hegel diğer kültürleri ve medeniyetleri daha aşağı veya ikincil konuma indirgeyen bir dünya görüşünü içeren tarihsel diyalektiği için bu yörüngeyi izler. Bu kültürler, ona kalırsa, *özbilinç* dediği şeyden yoksundur ve özbilinç, çıplak insan bedeninin duyumsallığına ve bu duyumsallığın sanattaki yansımasına dayanır ki Hegel onu Yunan heykelinin güzelliğinde keşfetmiştir. Hegel daha sonra onu sanatın en büyük başarısının zirvesi olarak tarihselleştirir. Hegel'in estetiği, bilhassa insan bedenine bakmak ve deneyimlemekle algılanan biçimin duyumsallığına dayanır

ve sonuç olarak Hegel, ilkel bilincin ürettiği imgelere meydan okuyan ve onların ötesine geçen şeyde herhangi bir değer görmeyi başaramaz ve bu da onu İslam'da "put imgelerin yasaklanması" hakkındaki sığ görüşüne götürür. Böylelikle, İslam'ın bu imgelere tapınmayı talep eden şeye karşıt ve ona baş kaldırarak ortaya çıkmış olduğunu, bu yüzden temsili için put imgelere ihtiyaç duymadığını anlayamaz. Hatta İslam'da İlahi Olan'ın fiziksel biçimi yoktur, dolayısıyla göz tarafından algılanan ve dünyevi imgeler üzerinden, hele ki bakılan put imgeler üzerinden temsil edilemez. Dolayısıyla İslam'ın öteye geçmesi, ilkel bilincin karanlığıyla ve onda tutsak kalanla yüzleşmesi gerekmiştir.

Esas mesele, o zamanlar ve hâlâ önemli olan, put imgelerin yasaklanması değil, bu imgelerden özgürleşmekti –Hegel tarihsel açıdan önemli olan bu farkı tespit edip kavramakta başarısız olmuştu– ve bu daha sonra Müslüman zihninin ilkel bilincin ötesine ya da Lacan'ın "ayna evresi" dediği şeyin ötesine geçerek şeylerin görünmezliğine nüfuz etmesini sağladı. Bunun sonucunda ortaya çıkan da, bin yılı aşkın zaman önce Arap/Müslüman sanatçıların yarattığı, insanlığın görünür olanın ötesini görmesini, gözün bilincinin göremediği ya da algılayamadığı şeyi görmesini ve düşünmesini sağlayan ve sadece İlah'ın aydınlanmış bir kavrayışını değil, aynı zamanda bütün kozmosun tarihsel açıdan gelişmiş bir tasavvurunu ve algısını sunan, girift, çokkatmanlı düzenleriyle, sanatta bir geometri formuydu.

Burada ilk dikkati çeken, Araeen'in insanlık tarihini alabildiğine basitleşmiş bir şema hâlinde, bedensel kösnül formlara yönelik "ilkel" büyülenmeden çağdaş gösteri toplumuna uzanan dolaysız bir hat olarak sunmasıdır; bu açıdan Adorno ve Horkheimer'ın "ilkel" büyülü düşünceden çağdaş teknolojik manipülasyona doğru dolaysız bir çizgide ilerleyen aydınlanma diyalektiğiyle benzerlik taşır. İki vakada da çağdaş toplum (yönetilen dünya, gösteri toplumu) en başta örtük olan yıkıcı potansiyeli ortaya çıkaran uç nokta olarak tezahür eder. İkinci olarak, kayda değer bir diğer nokta, Araeen'in İslam'da bilincin "put imgeler"den özgürleşmesine ilişkin tezinin tu-

haf tutarsızlığıdır. Hakiki bir özgürleşme, yasaklamaya başvurmak durumunda kalmazdı, bu imgeler onda travmaya neden olmazdı çünkü onlara karşı serinkanlı bir kayıtsızlık sergilerdi. (Yeri gelmişken, modernist soyut resim sanatının Araeen tarafından övülen İslami sanattaki formların soyut düzenlemesinden enikonu farklı olmasının nedeni de budur – modernist sanat, bir yasaklama işlevinin sonucu değildir.) Araeen'in genel ilkelerini somut bir vakaya, Qandeel Baloch'un 15 Temmuz 2016'da ağabeyi Muhammad Waseem tarafından öldürülmesi olayına uygulamasıyla beraber, söz konusu tutarsızlığın sonuçları daha da belirginleşir. Araeen, bu cinayetin "gerçekten de bir tür 'namus cinayeti'" olduğunu söyler fakat cinayeti tetikleyen şey sadece Qandeel Baloch'un mensubu olduğu aşiretin benimsediği ve ihlal edilmesi sıklıkla "namus cinayetine" neden olabilecek ahlak kuralları değildir. Düşünce zinciri şöyledir:

> Pakistan'da makbul modern yaşam olarak görülen şeyi belirlemek ve yaratmakta kitlesel medyanın, bilhassa televizyonun rolü muazzamdır ve bu rol şimdi "sosyal medya" denen şeyle desteklenmektedir (...) Qandeel şöhretli ve başarılı olmak için ne yapması gerektiğini gayet iyi biliyordu. Hatta kendisine "Pakistanlı Kim Kardashian" diyor, bunu kendisini "modern bir feminist" şeklinde niteleyerek gerekçelendiriyordu. Gelgelelim, kendisini sosyal medyada neredeyse yarı çıplak sunduğunda kıyamet koptu. Bu Pakistan halkı için pek sorun değildi çünkü Müslüman dünyanın büyük kısmında olduğu gibi Pakistan'da da bu tür medya gösterileri epey yaygındır. Hatta artık, Batı'dan ne gelirse gelsin sorgusuz sualsiz benimseyen ve yücelten Pakistanlı burjuvanın sürdüğü kent yaşamının modernitesinin elzem bir parçası gibi düşünülmektedir. Fakat Baloch gibi geleneksel bir aile için bazı şeyler kabul edilemezdi ve Qandeel sınırı aşmıştı.
>
> Başlangıçta imgelerin tapınmak için yaratıldığı, daha sonra bu imgelerin sekülerleşmesine, önce fotoğraf, sonra sinemaya doğru evrimlerine ve en nihayetinde hemen her evin özel alanında belirmelerine, şimdi de sosyal medya üzerinden çoğalmalarına uzanan Batı sanatının kısa bir

tarihsel yörüngesi, sadece geçmiş ve şimdi arasındaki bağlantıyı değil, onların zeminini de –felsefede (Hegel, Clark, Gombrich...)– izah edebilir; bu zemin bir insan formu üzerinden görsel olarak temsil edilebilir görülen ve sonra da tapınma ve hayranlık için göze belirecek şeye dayanır. (Kitleler, ünlülerin medyadaki görsellerine de âdeta tapınmaz mı?)

(...) Batı'nın misyonu Müslüman dünyası da dahil olmak üzere sömürgeleştirilmiş dünya tarafından ekseriyetle kabul edilmiş olsa da, bir yandan da sıklıkla ona karşı gizli bir hınç, hatta bazı durumlarda açık bir isyan sergileniyordu (...) bu misyon (...) artık küresel olarak, bilhassa televizyonun ve onun uzantısı olarak sosyal medyanın medya gösterilerine evrilmiş, bilhassa Müslüman dünyasını etkilemiştir.

Lafı uzattıysam, artık meramımı açık seçik söyleyeyim. Qandeel'in ağabeyi tarafından öldürülmesi ile IŞİD'in yapmakta olduğu şey arasında bir bağ kurmaya çalışıyorum. Hatta Qandeel'in öldürülmesinin, IŞİD ile takipçilerinin zalim şiddetinin metaforu olduğunu dahi öne sürebilirim. Buna karşın, iki vakadaki esas sebepler, bilhassa (Batılı) medya ile İslam'a yönelik propagandasının sunduğu gibi değildir. Buradaki mesele sadece İslam'ın yanlış tanıtılması değil, kitleleri aldatan ve böylece hâkim Batılı sistemin sadece Müslümanlara değil tüm insanlara yönelik muazzam şiddetini örtbas eden şeydir.

Varılan sonuç açıktır: Araeen namus cinayetlerinin ve IŞİD'in işlediği cinayetlerin zalim şiddetini muhakkak reddetmekle beraber, onda (hatalı biçimde ve hedefi şaşarak) gördüğü şey, hâkim Batılı düzenin çok daha zalim olan şiddeti ve onun –çağdaş küresel gösteri kültüründe, doğası itibarıyla pornografik olan bir kültürde zirveye ulaşan– insan bedeni imgeleri rejimine karşı bir tepkidir. Bu şiddet, tam anlamıyla metafiziktir: İnsanları köleleştirir ve onları tinsellik meşguliyetinden saptırır. Bizzat imgelerin yasaklanmasının aşırı şiddetli bir edim olup olmadığı sorusunu bir kenara bırakırsak, mutlak beden "imgesi"nin çıplak kadın bedeni imgesi olduğunu, bu

yüzden ölümcül cazibesini halk üzerinde kullanmasını engellemek için örtülmesi gerektiğini çıkarsamadan edemeyiz. Araeen'in mantığını izlersek, namus cinayetleri de dahil kadına yönelik *bütün* erkek şiddetinin en nihayetinde kadın bedeninin teşhir edilmesinin uyguladığı daha temel bir şiddete karşı bir tepkiden ibaret olduğunu söylememiz gerekmez mi?

Peki İslami ikonoklazm, Hegelci "soyut olumsuzlama"nın bariz bir örneği değil midir? Erkekler karşı koymayı başaramadıkları çıplak kadın bedeni tarafından ebediyen köleleştirilmemiş midir? Taliban'ın abes biçimde kadınların metal topuklu ayakkabı giymesini yasaklamasını hatırlayın – sanki kadınlar tepeden tırnağa kumaşla örtülmüş olduğu hâlde topuklarının tıkırtısıyla erkekleri yine de tahrik edebilirdi. Kadınları örtme ihtiyacı, bir kadınla her türlü karşılaşmanın erkeğin direnemediği bir tahrik olduğu *aşırı cinselleştirilmiş* bir evreni ima eder. Bastırma çok güçlü olmalıdır çünkü seksin kendisi çok güçlüdür – metal topukların tıkırtısının erkeklere şehvet patlaması yaşattığı bu toplum nasıl bir şeydir?

MODERNİTENİN MÜSLÜMAN KÖKENLERİ?

Bitirirken, iki ucun, İslami köktencilik ile politik doğrucu hedonist müsamahakârlık arasındaki ortak köklerin izini sürmek için muhafazakâr bir girişimi anmazsak olmaz. Son birkaç on yıldır, içinde bulunduğumuz durumun yeni bir küresel bilişsel haritalamasını sunmakta olan saldırgan Katolik köktenciliğin dirilişine şahit olmaktayız. Kadınların (tali) rolünü açıkça tanımlayan İslami köktencilik ve (cinsel kimliği olumsal bir kültürel uzlaşmaya indirgeyen transgender talepler ile toplumsal cinsiyet teorisini kapsayan) çokkültürlü evrenselcilik, aynı

madalyonun iki yüzü gibidir. Radikal biçimde birbirine karşıt görünseler dahi ikisi de Avrupa kimliğinin çekirdeğini oluşturan Hıristiyan mirasını yıkmaya uğraşır. Bu teşhis, iki aşamalı bir komplo teorisine dayanır. Toplumsal cinsiyet teorisi, baş savunucusu Frankfurt Okulu olan "kültürel Marksizm"in en önemli yavrusu olarak algılanır. Frankfurt Okulu, 1920'lerde Batı ve Orta Avrupa'da komünist devrimlerin mağlup olmasının ertesinde yükselmiştir. Komünistler temel Hıristiyan mirasının azametini hafife aldıkları için kaybettikleri çıkarımına varmış ve strateji değiştirmişti – yeni bir devrimci girişime atılmadan evvel sebat edip Hıristiyan aile hayatını erozyona uğratmalı, ataerkil aileyi bir baskı aracı ilan etmeli, cinsel özgürlükleri savunmalılardı. Ya da (burada ismini anmaktan zarifçe imtina edeceğim) Slovenyalı sağcı bir budaladan alıntı yapmak gerekirse), bugünkü komünist ideoloji "geleneksel Marksist ve Leninist formda değil, esasen Frankfurt Okulu'nun kültürel Marksizminin daha bile haince ve tehlikeli bir formunda yaşamını sürdürmektedir." Özetle, Batılı Marksizm ile Stalinist ortodoksluk arasındaki karşıtlık aşikârdır ve bazı komplo teorisyenlerine göre Frankfurt Okulu Stalinist Komintern'in emriyle kurulmuştur...

Peki madalyonun diğer yüzünü çevirirsek, İslam'la bağlantı nedir? Bu noktada işler ilginç bir yön alarak daha da çılgınlaşır. Muhafazakâr Katolik bakışa göre komünizm, bayraktarları Kartezyen felsefe ile Protestanlık olan modern öznelliğin nihilizminin nihai sonucudur; modern öznelliğin nihai kaynağı ise... Evet, İbn-i Sina ve İbn-i Rüşd gibi ortaçağ Müslüman yorumcularının Aristoteles'i yanlış okumasıdır. (Aslında bu görüşün bir tür dayanağı vardır: Haiti Devrimi örneğinde olduğu gibi, İslam beklenmedik, ilerici bir rol oynayabilir.[126]) Hıristiyanlık (bazı evanjelik mezhepler haricinde) kutsal metinlerin Tanrı'nın doğrudan sözü değil de salt Tanrı'dan esinlenmiş olduğunu ve bu bakımdan uygun yoruma ihtiyaç duyduğunu düşünürken, Müslümanlar için Kuran, Tanrı'nın doğrudan sözüdür, yo-

ruma pek az yer bırakacak şekilde, kelime anlamıyla okunmalıdır. Epistemolojik olarak, ilahi hakikatin nüfuz edilemez cehennemi uçurum (*abyssal*) bir Ötekilik olmadığı, zihnimize doğrudan (Kuran'da) ifşa edildiği anlamına gelir bu. Başka bir tabirle, Mutlak'a erişim elde etmek için gerçekliğin gizini keşfetmek zorunda değilizdir: Mutlak, imanlılar için hâlihazırda buradadır, dış gerçekliğin dolambaçlarından muaftır. Buradaki kilit nokta, zihnimiz ile dış gerçeklik arasında bir boşluk açılmasıdır ve bu boşluk, artık Mutlak'a dolaysız erişim uğruna çabalamadığımızda dahi varlığını sürdürür. Bu örnekte boşluk nominalizmi niteleyen boşluğa, dış gerçeklik ile o gerçeklikte şeylere verdiğimiz isimler arasındaki boşluğa dönüşür: Artık evrensel kavramlar (Thomas Aquinas'ın Aristotelesçi ontolojisinde olduğunun aksine) nesnel gerçekliğe dayanmaz, bunun yerine karışmış izlenimler zemininde oluşan serbest yapılardır. Bu evrensel kavramlar ya olumsaldır (bu kültürel göreliliğin yolunu açar) ya da gereklidir (bu da Kantçı transandantalizmin yolunu açar) – iki durumda da, evrensel kavramlarımız ile dış gerçeklik arasındaki boşluk aşılamazdır.

Böylelikle, aynı boşluğun, Aristotelesçi gerçekçilikle aynı kopuşun üç farklı epistemolojik ve ontolojik görüşü beraberinde getirebileceğini görebiliriz: 1) hakikatin dogmatik ontolojik mutlakçılığı (hakikat zihnimiz için doğrudan erişilebilirdir), 2) tarihsel ve kültürel görelilik (hakikat olumsal bir kültürel yapıdır), 3) transandantal öznelcilik (*a priori* gerekli bir evrensel hakikat vardır fakat gerçekliğin kendisinin hakikati değil, gerçekliğe erişimimizi çerçeveleyen bir transandantal öznenin hakikatidir). Buna ilaveten, bir Aristotelesçi gerçekçiye göre dolaysız mutlakçılıktan nominalist göreliliğe geçişin mantığını kurmak kolaydır: Gerçek bilgi ancak gerçekliğin uzun ve meşakkatli sorgulaması üzerinden mümkün olduğu için mutlak hakikatin bütün dolaysız savları, en nihayetinde mutlaklaştırılmış öznelcilik, olumsal bir yapının mutlağa yükseltilmesidir. İşte bu

yüzden modernite dogmatik nesnelcilik (nesnel gerçekliğin dolaysız bilgisi) ile öznelci görelilik arasında salınır – bugün dahi bilişsel sahamız "dogmatik" bilimsel nesnelcilik (natüralist indirgemecilik) ile "postmodern" kültürel görelilik arasında bölünmüş değil midir?

Buradan hareketle, modernitenin ilk günahı, epistemolojinin ontolojiye olan Kartezyen önceliğidir: Gerçekliği öğrenmeye başlamadan evvel, bilgimizin zeminini, yöntemlerini ve güvenilirliğini saptamamız gerekir. Öznenin bilişsel yeterliğini nesnel gerçeklikten bağımsız analiz eden bu epistemoloji, böylece nesnel gerçekliği (ona dair kavramımızı) öznenin ona yaklaşım biçiminde temellendirerek *de facto* öznelci ontoloji gibi işler. Bu suretle, zihin gerçekliğe temellenmez – kendine ait bir hakikati olan dışsal bir araçtır. Yeni-Thomasçılara göre bu döngüden kurtulmanın tek yolu, evrensel kavramların dışsal nesnel gerçekliğe içkin vasıflar, bilgi sürecinin de tekil nesneler üzerinden onların evrensel tözlerine nüfuz etmeyi içeren uzun ve meşakkatli bir süreç olduğu Aquinas'ın gerçekçiliğine geri dönüştür. Tanıdık geldi mi? Tabii gelir, zira bu tip gerçekçilik, Joseph M. Bochenski[127] gibi Yeni-Thomasçı felsefe tarihçilerinin sıklıkla teslim ettiği üzere, klasik Sovyet diyalektik materyalizmiyle tekinsiz bir yakınlık sergiler. Bochenski, diyalektik materyalizmin gerçekçiliğini ve akılcılığını, –öznel-idealist vahşi spekülasyonlar ya da kuşkuculuğun aksine– gerçekliğin zihnimizin dışında var olduğu ve bilinebilir olduğu temel savını övmüştür. Aynı zamanda gerçekliğin, her türlü indirgemeci monizme karşı olarak, farklı seviyelerin (mekanik, biyolojik, toplumsal, tinsel) girift bir etkileşimi olduğuna yönelik diyalektik materyalist savı da över.

Köktenci Katolik antikomünist tahayyülün, ortodoks Marksizmin en kıymetsiz veçhesi diyalektik materyalizme yaklaşan bir felsefeye yaslanması fevkalade ironiktir. Fakat bu yakınlık göründüğü kadar paradoksal değildir: İki yönelim de, hem diyalektik materyalizm hem de Yeni-Thomasçılık, en nihayetinde moderniteye karşı gelenekçi tepki-

lerdir. Burada sorulması gereken, modern öznelliğe temellenmiş olan demokrasi, insan hakları ve özgürlükler gibi paradigmatik olarak modern kavramlardan geriye ne kaldığıdır. O hâlde, bir Hıristiyan ve diyalektik-materyalist ortodoksluklar ittifakı karşısında bir radikal İslam ve modern öznellik ortak cephesi tahayyül edebilir miyiz? Evet, bunu yapabiliriz fakat önce iki terim de radikal bir dönüşümden geçmelidir.

DİNİN GERİ DÖNÜŞÜ?

Boris Buden[128] günümüzde dinin siyasi bir güç olarak geri dönüşüne dair analizinde, bu hadiseyi modernleşmenin başarısızlığının yol açtığı bir gerileme olarak gören hâkim yorumu reddeder. Buden'e göre, siyasi bir güç olarak din, topumun post-politik dağılışının, sabit komünal bağları temin eden geleneksel mekanizmaların çözünmesinin bir etkisidir: Köktenci din yalnızca siyasi değil, siyasetin ta kendisidir, yani siyaset için alanı muhafaza eder. Daha keskin bir ifadeyle, köktenci din artık yalnızca toplumsal bir olgu değil, bizzat toplumun dokusudur, öyle ki, bir açıdan toplumun ta kendisi dini bir olguya dönüşür. Dolayısıyla, dinin saf tinsel veçhesini, siyasallaşmasından ayırmak artık mümkün değildir: Post-politik bir evrende din, antagonistik tutkuların geri döndüğü hâkim alandır. Hâl böyleyken son zamanlarda dini köktencilik kisvesi altında olan bitenler, dinin siyasete geri dönüşü değil *bizatihi siyasetin geri dönüşüdür*.

O hâlde bugün İslam neden en siyasallaşmış dindir? Musevilik, anasoylu nesiller zincirinin soykütük dinidir. Hıristiyanlıkta oğul çarmıhta öldüğünde, bunun anlamı (Hegel'in tamamıyla farkında olduğu üzere) babanın da ölmesi, ataerkil soy sırasının da ölmesidir; Kutsal Ruh aile dizilimine uymaz, post-paternal/ailevi topluluğu başlatır.

Musevililk ve Hıristiyanlığın aksine İslam Tanrı'yı paternal mantığın sahasından hariç tutar: Allah bir baba değildir, simgesel bir baba dahi değildir – Tanrı ne doğmuştur ne de yaratılanları doğurmuştur. *İslam'da bir Kutsal Aile'ye yer yoktur.* İşte bu yüzden İslam'da bizzat Muhammed'in bir yetim olduğu vurgulanır; işte bu yüzden İslam'da Tanrı, tam da paternal işlevin askıya alındığı, geri çekildiği, akamete uğradığı, "şuurunu yitirdiği" anlarda (anne ya da çocuğun biyolojik baba tarafından terk edildiği veya yok sayıldığı zamanlarda) müdahale eder. Bu, Tanrı'nın tamamıyla imkânsız-Gerçek'in sahasında kalması anlamına gelir: O, babanın dışındaki imkânsız-Gerçek'tir, böylece "insan ile Tanrı arasında jeneolojik bir çöl" vardır.[129] Bütün din teorisini Tanrı'nın babayla koşutluğuna dayandırmış olan Freud'a göre İslam'daki sorun buydu. Daha da önemlisi, bu siyaseti İslam'ın kalbine kazır çünkü "jeneolojik çöl" bir topluluğun ebeveynlik veya başka kan bağlarının yapılarına temellendirilmesini imkânsız kılar: "Tanrı ile Baba arasındaki çöl, siyasi olanın kendisini kurduğu yerdir."[130] İslam'da, bir topluluğu *Totem ve Tabu*'nun modelinde, babanın katli ve müteakip suçluluk duygusunun erkek kardeşleri bir araya getirmesi üzerinden temellendirmek artık mümkün değildir – İslam'ın beklenmedik güncelliğinin kaynağı da budur. Bu sorun, Müslüman "imanlıların cemaati" olan (dillere düşmüş) *ümmet*'in kalbinde yatar; dini olan ile siyasi olanın örtüşmesini izah eder (cemaat doğrudan Tanrı'nın kelamında temellendirilmelidir), buna ilaveten, bir topluluğun oluşumunu "apansız", jeneolojik çölde, eşitlikçi devrimci kardeşlik olarak temellendirdiğinde İslam'ın "en iyi hâlinde olması" gerçeğini de izah eder. Delikanlılar kendilerini geleneksel bir ailenin güvenli ağından nahrum bulduklarında İslam'ın başarıya ulaşmasına şaşmamak gerekir. Bu hakiki siyasi boyut, Şii topluluklarda Sünni çoğunlukta olduğundan çok daha baki kalmıştır. Humeyni, İslam'ın temel dayanağının siyaset olduğunu açıkça ifade etmiştir: "İslam dini siyasi

bir dindir; takva ve ibadet edimleri de dahil olmak üzere her şeyin siyaset olduğu bir dindir. " İşte, Humeyni'nin formülünün en yalın hâli: "İslam ya siyasettir ya da hiçbir şeydir."[131]

Buden, Hırvat bir Katolik-ulusalcı papaz olan Živko Kastić'den bir alıntı yapar; Kastić'e göre Katoliklik, "Ulusal ve kültürel mirasınızdan, yani bütünleyici, geleneksel Hırvat varlığınızdan feragat etmeye hazır olmadığınızın işaretidir."[132] Bu alıntının netleştirdiği nokta, meselenin artık bir inanç meselesi, Katolikliğin sahiciliği meselesi değil, bir politik-kültürel proje olarak Katoliklik meselesi olduğudur. Burada din salt bir araç, kolektif kimliğimizin, "bizim" tarafımızın kamusal alanın ne kadarını kontrol ettiğinin, "kendi" hegemonyamızı teyit etmemizin bir işaretidir. Kastić, bir İtalyan komünistin "Io sono cattolico ateizzato" ("Ben 'ateistleşmiş' bir Katoliğim") sözünü işte bu yüzden onaylayarak alıntılar; yine bir ateist olan Breivik'in Hıristiyan mirasının Avrupa kimliğinin zeminini teşkil ettiğinden dem vurmasının sebebi de budur – ya da yeniden Buden'den alıntılamak gerekirse: "İnanç artık kültür olarak, bir başka kültürle olan farkının içerisinde tezahür eder – diğer kültür ya bir başka günah çıkarma kültürü ya da modernist formlarındaki ateizm kültürüdür."[133] Aksi durumlarda kültürel göreliliği ve tarihselciliği hor gören dini köktencilerin hâlihazırda onun ufkunda işlev gösterdiğini açıkça görebiliriz:

> Farkın alanı artık yalnızca kültürel bir şeye dönüşmüştür. Siyasal farkları ve bölünmeleri algılamamız ve onları öyle görmemiz için, öncelikle kültürün diline tercüme dilmeleri ve kendilerini kültürel kimlikler olarak ilan etmeleri gerekmektedir (...) Dolayısıyla kültür, tarihsel deneyimin nihai ufkuna dönüşmüştür.[134]

Bu noktada cevabımız Hakikat siyaseti, komüniter kültürelciliğin her biçimini geride bırakan evrenselci bir siyaset olmalıdır.

İKİNCİ KISIM

Gölgelerin İdeolojik Tiyatrosu

4

"Terörist Tehdit"

SAHTE DAYANIŞMA BİÇİMLERİ

Charlie Hebdo'nun ofisinde gerçekleşen korkunç katliamdan sonra hepimizin şok içinde olduğu an, *düşünme* cesaretini toplamamız için en uygun andır – ucuz bilgelik taraftarlarının bizi ikna etmeye çalıştığı gibi, en uygun zaman daha sonra, ortalığın yatıştığı an değildir. Zor olan, bir ânın harareti ile düşünme edimini birleştirmektir. Sonucun ayazında düşünmek, daha dengeli bir hakikat doğurmaz – daha ziyade, hakikatin keskin ucundan kaçınmamızı sağlayarak, durumu normalleştirir.

Reddedilecek ilk şey, sadece belirli sınırlar dahilinde işleyen ve bu sınırların ötesinde müstehcenliğe dönüşen acıklı özdeşleşme formülüdür – "Ben falanca filancayım" (ya da "Hepimiz falanca filancayız"). Pek tabii ki, "*Je suis Charlie*" ("Ben Charlie'yim") diye haykırabiliriz fakat (Saraybosna'nın kuşatma altında olduğu 1990'ların başında) "Hepimiz Saraybosna'da yaşıyoruz!" ya da (Gazze IDF tarafından bombalanırken) "Hepimiz Gazze'deyiz!" gibi örneklerde işler hemen sarpa sarar: Hepimizin Saraybosna'da ya da Gazze'de *olmadığı* acımasız gerçeği öyle güçlüdür ki, acıklı bir özdeşleşmeyle üzeri örtü-

lemez. Böylesi özdeşleşmeler "Müslümanlar" (gerçek Müslümanlarla alakası olmayan, Auschwitz'deki "yaşayan ölüler", hayatla iştigal etme istencini hepten yitirmiş *Muselmannen*) örneğinde absürt hâle gelir: (Onlarla dayanışma içinde olduğumuzu göstermek için) "Hepimiz Müslümanız!" demek mümkün değildir çünkü Auschwitz'de kurbanlar öyle had safhada insanlıktan çıkartılmıştı ki, onlarla anlamlı bir biçimde özdeşleşmek imkânsızdır. Auschwitz'deki "Müslümanlar", tam da grup özdeşleşmesinin simgesel alanından dışlandığı için, acınası bir hâlde "Hepimiz *Muselmannen*'iz!" diye duyurmak had safhada müstehcen olurdu. (Aksi yönde, 11 Eylül kurbanlarıyla dayanışmamızı "Hepimiz New Yorkluyuz!" diye ilan etmemiz de abes olurdu – zira üçüncü dünyadaki milyonlarca insan duygularımızı paylaşarak, "Evet, New Yorklu olmak canımıza minnet, vizeleri yollayın!" diyebilirdi.) Aynısı, *Charlie Hebdo* katliamı için de geçerlidir: Hepimiz Charlie'yle kolayca özdeşleşebiliriz fakat acıklı biçimde, "Hepimiz Bagalıyız!" diye duyurmak çok daha zor, hatta tedirgin edici olurdu – burada yeterli özdeşleşme zemini olmadığı açıktır. (Anlamayanlar için açıklayalım, Baga, 2000 sakini Boko Haram tarafından infaz edilen, Nijerya'nın kuzeydoğusunda küçük bir kasabadır.)

Düşünmek demek, Charlie Hebdo olayından günler sonra patlak veren ve Cameron'dan Lavrov'a, Netanyahu'dan Abbas'a dek dünyanın dört bir tarafından büyük siyasi figürlerin el ele tutuştuğu 11 Ocak Pazar günkü gösteride zirve yapan evrensel dayanışma pathosunun ötesine geçmek demektir – zira riyakâr sahteliğin resmi çizilse ancak bu kadar isabetli olurdu. Paris tören alayı penceresinin altından geçerken isimsiz bir vatandaşın Avrupa Birliği'nin gayri resmi marşı olan Beethoven'ın "Neşeye Övgü"sünü çalması ise içinde bulunduğumuz rezaletten birebir sorumlu liderlerin sahnelediği tiksindirici gösteriye bir kuple siyasi *kitsch* katmıştı. Peki ya Rus Dışişleri Bakanı Lavrov'un ileri gelenlerin hattına katılarak gazetecilerin katledilmesi-

ni protesto etmesinin müstehcenliğine ne demeli? (Onlarca gazetecinin öldürüldüğü) Moskova'da böyle bir protestoya katılacak olsaydı derhal tutuklanırdı! Peki Netanyahu'nun ite kaka ön saflara geçmesinin müstehcenliği? Üstelik bunu İsrail'de El-Nakba'nın (Filistinliler için 1948 "felaketi") adını alenen anmak bile yasakken yapıyor – Öteki'nin acısı ve ıstırabına duyulan empati o zaman neredeydi? Tam manasıyla bir gösteri sahnelenmişti: Medyada çıkan fotoğraflar, siyasi liderlerin bir bulvarda yürümekte olan büyük bir kalabalığın önünde olduğu izlenimini uyandırıyor, yani halkla dayanışma ve birlik içinde olduklarına işaret ediyordu... Gelgelelim, bu bir fotoğraf karesi fırsatı olarak değerlendirilmiş, yani düpedüz sahnelenmişti. Tepeden bütün manzarayı gösteren bir fotoğraf, siyasetçilerin arkasında sadece yüz kadar insan olduğunu, arkalarında ve etraflarında ise polisin devriye gezdiği büyük boş alanlar bulunduğunu açıkça göstermektedir. Gerçekten, *Charlie Hebdo*'ya yaraşacak jest, ilk sayfasında Netanhayu ile Abbas, Lavrov ile Cameron'ı ve diğer ikilileri tutkuyla birbirini kucaklayıp öpüşürken ve bir yandan da arkalarına sakladıkları bıçaklarını bilerken gösteren kocaman bir karikatür yayımlayarak bu olayı acımasızca ve kabaca alaya alması olurdu.

Sorgusuz sualsiz ateist olmama karşın, bu müstehcenliğin Tanrı'ya bile fazla geldiğini, *Charlie Hebdo*'nun ruhuna yaraşır biçimde, kendine has bir yolla duruma müdahale etme zarureti duyduğunu düşünüyorum: Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande, dergi ofisinin önünde *Charlie Hebdo* yazarı ve aynı zamanda doktor olan Patrick Pelloux'ya sarılırken bir kuş sağ koluna pisleyince, dergi çalışanları bu manzara karşısında kahkahalarını bin bir zahmetle bastırmaya çalıştı – bu tiksindirici ritüele Gerçek'in verdiği ilahi bir cevaptı bu. Şu Hıristiyan motifini, ilahi bir mesaj iletmek üzere inişe geçen güvercini hatırlayın – şunu da ekleyelim, bazı ülkelerde bir kuş başınıza pislerse şansınızın yaver gideceği söylenir.

Evet, Paris terör saldırıları kayıtsız şartsız kınanmalıdır. Mesele şu ki, *gerçekten* kınanmalıdır ve bunun için de hepimizin (özgür, demokratik, medeni insanların) eli kanlı Müslüman Canavarı'na karşı sergileyeceği basit ve acıklı dayanışma gösterisinden daha fazlasına ihtiyaç vardır. Katliamı muhakkak ki bizzat özgürlüklerimizin ruhuna karşı gerçekleştirilmiş bir saldırı olarak açık ve seçik kınamamız gerekmektedir ve bunu hiçbir gizli kısıtlama olmaksızın yapmalıyız ("*Charlie Hebdo* Müslümanları tahrik etmekte ve aşağılamakta ileri gitti", "saldırgan kardeşler Amerika'nın Irak istilasının dehşetlerinden fazlasıyla etkilenmişti"; iyi ama o zaman neden Fransız bir mizah dergisi yerine bir Amerikan askeri tesisine saldırmadılar?). Olayların çapraşık arka planına başvurmadaki sorun, aynı yöntemin mesela Hitler'e de kolayca uygulanabilecek olmasıdır: O da Versay Antlaşması'nın adaletsizliğinden istifade etmekte başarılı olmuştu fakat her şeye karşın elimizdeki bütün araçları seferber ederek Nazi rejimiyle savaşmak tamamen meşruydu. Mesele, terörist eylemleri koşullandıran dertlerin doğru olup olmadığı değil, haksızlıklara karşı bir tepki olarak meydana çıkmakta olan siyasi-ideolojik projedir. Rasheed Araeen'in yenilerde mülteciler ve teröre ilişkin siber alandaki tartışmalara müdahaleleri, bu tutumun paradigmasını yansıtır:

> Bilhassa Paris'teki terör saldırısından beri herkes İslam ve onun IŞİD'de yansıyan aşırı formundan ve onun nasıl alt edileceğinden konuşmakla meşgul. Ama IŞİD'i kimin veya hangisinin yarattığından, Afganistan'da Sovyetlerle savaşmak için Amerikan/Suudi emperyalizmi tarafından yaratılan şeyin bir ürünü, daha sonra Irak'ın Anglo-Amerikan askeri kuvvetleri tarafından işgal edilmesinin bir ürünü olduğundan pek bahsedilmiyor. Irak ordusunun dağılması ve parçalanması sonucunda Irak'ın kuzeyine kaçıp Anglo-Amerikan emperyalizmine direnmek ve onunla savaşmak için birleşen ordu subayları nihayetinde IŞİD'e dönüşmemiş midir?[135]

Araeen, "bunun kamuoyu tartışmasındaki eksikliğini" vurguluyor: Kitle medyasında gördüğümüz şey sadece, "İslam ve İslami aşırılıkla ilgili ıvır zıvırlar. Şimdiye dek hiç kimse 'emperyalizm' sözcüğünü telaffuz etmedi, özellikle Ortadoğu'da yaşanmakta olan olayların ve bu olayların neticesi olan göçün sorumlusunun devam eden Batı emperyalizmi olduğunu dile getirmedi." Şiddetli Müslüman köktenciliği

> 1980'lerde Afganistan'daki Sovyet varlığıyla savaşmak üzere Amerikan/Suudi ittifakı tarafından yaratılmıştır ve artık Taliban, El Kaide ve onların yan ürünü IŞİD olarak her yerdedir (...) Bu ruh, Batı'daki kimi güçler tarafından yaratılmış ve yaydan çıkarılmıştır, onu ister Batı emperyalizmine bağlayın ister bağlamayın, bunun neticesinde olanların mesuliyeti Batı'ya aittir. Dolayısıyla İslami aşırılıkçılık hakkındaki bütün bu tartışmalar havacıvadan ibarettir; bir İslami aşırılıkçılık varsa, Batı'nın bilhassa 1980'lerden beri Müslüman dünyasına yapmakta olduklarının neticesidir.

Bu pasaj bir dizi sorunlu sav içerir. Öncelikle, IŞİD'in yükselişinde Batı'nın mesuliyeti olduğundan kimsenin söz etmediği doğru mu? Bu geniş çapta tartışılmıyor mu? İkinci olarak, Arap ülkelerinde 1950'ler ve 1960'larda çok güçlü olan seküler solun (Musaddık, Burgiba, Nasır...) düşüşüne ne diyeceğiz? Akamete uğrayan Arap modernleşmesinin suçunu Batı'ya atmak fazlasıyla kolaydır. (Önemli bir nokta da, son zamanlarda parçalanarak mültecilerin ana kaynağına dönüşen iki ülkenin Irak ve Suriye olmasıdır; bunlar İslam'ın devlet dini olmadığı, resmi olarak seküler iki ülkeydi.) Üçüncüsü, bütün mesuliyetin Batı'da olduğu iddiası, Arapları topyekûn pasifleştirerek kurbanlara dönüştürmeyi içermez mi? Ayrıca, Arap Müslümanlarının hâlihazırda İslam'ı Avrupa'ya yaymaktan tutun da Sünniler ve Şiiler arasındaki çatışmaya varana dek bir dizi aktif siyasi projeyle meşgul olduğu açık değil mi? Araeen'in mantığından gidersek, Hitler'in sorumlusunun Batı kapitalizmi olduğunu söyle-

yebiliriz; o zaman şimdi buna odaklanalım. Bu bir açıdan doğru olsa da (1930'larda Max Horkheimer, kapitalizmden bahsetmek istemeyenlerin faşizm konusunda da sessizliklerini koruması gerektiğini yazmıştı), Batı demokrasileri ve SSCB'nin birarada bütün araçları seferber ederek faşizmle savaşma aciliyetinin önüne geçmemişti.

Buna ilaveten, Fransa'daki son olayların çoğunlukla es geçilen bir diğer unsuru şudur: Taşınan pankartlar ve dövizlerde sadece *Je suis Charlie* değil, *Je suis flic* ("Ben polisim") de yazıyordu! Kalabalık toplanmalarda kutlanan ve sergilenen ulusal birlik, sırf bütün etnik gruplara, sınıflara ve dinlere erişen halk birliği değil, aynı zamanda (ve belki hepsinden çok) halkın düzen ve denetim kuvvetleriyle birliğiydi. Şimdiye dek Fransa, polis memurlarının devamlı surette budala veya yozlaşmış olarak yansıtıldığı gaddar esprilerin hedefi olduğu (bildiğim kadarıyla) tek Batı ülkesiydi (komünist ülkelerde bu yaygın bir pratiktir). Şimdi ise Charlie Hebdo saldırısının ertesinde polis alkışlanıyor ve övülüyor, anaç bir şefkatle bağırlara basılıyordu – sırf polis de değil, aynı zamanda ('68'de "CRS: SS!" sloganının hedefindeki) çevik kuvvet*, gizli servis, bütün devlet güvenlik aygıtı da. Bu yeni evrende Snowden veya Manning'e yer yoktur; Jacques-Alain Miller'den alıntılamak gerekirse: "Arap veya Afrika kökenli yoksul gençlik haricinde polise artık eskisi gibi hınç duyulmuyor (...) Fransa'nın tarihinde eşine rastlanmamış bir durum bu." Dünyada ve Fransa'da ara sıra, ayrıcalıklı ender anlarda gördüğümüz şey, esrik "halkın kendisini harici saldırılardan koruyan ulusal orduyla osmozudur. Peki halkın *dahili* baskının güçlerine duyduğu sevgiye ne demeli?"[136] Terörist tehdit, böylelikle imkânsızı başarmıştır: '68 devrimcilerini baş düşmanlarıyla barıştırmıştır ve bunu, insanların tezahüratlar eşliğinde kendilerini seve seve gözetime teslim etmesiyle beraber, Vatanseverlik Yasası'nın bir tür Fransız versiyonunu uygulayarak yapmıştır.

* CRS: Compagnies Républicaines de Sécurité (ç.n.).

Özetle, Paris gösterilerinin esrik anları, ideolojinin bir zaferini ete kemiğe büründürmüştür: İnsanları, büyüleyici mevcudiyeti bütün antagonizmaları bir anlığına imha eden bir düşmana karşı birleştirmiştir. Halka hazin ve kasvetli bir seçenek sunulmuştur: Ya bir *flic*'sin (onunla aynı bedenin parçasısın) ya da bir teröristsin (onunla dayanışma içindesin). Dolayısıyla sorulacak soru şudur: Bu seçenekler neyi örtbas ediyor? Örtbas etme işlevlerinin uygulandığı şey ne?

Bu sorunun cevabının, söz konusu suçun ucuzca görelileştirilmesiyle hiçbir alakası yoktur ("Üçüncü dünyadaki korkunç katliamların failleri olan biz Batılılar, kim oluyoruz da böylesi eylemleri kınıyoruz?"). Cevap, pek çok liberal solcunun İslamofobi suçu işlemeye dair patolojik bir korku duymasıyla ise daha da az alakalıdır. Bu sahte solcular İslam'a yöneltilen her eleştiriyi Batılı İslamofobi'nin bir dışavurumu ilan eder; Salman Rüşdi lüzumsuz yere Müslümanları tahrik etmiştir ve bu yüzden (hiç olmazsa kısmen) kendisini ölüme mahkum eden fetvadan sorumludur, vesaire. Bu tutumun sonucu, böylesi durumlarda bekleyebileceğimiz türdendir: Batılı liberal solcular suçluluk duygularını irdeledikçe, Müslüman köktenciler tarafından İslam nefretlerini gizleme çabasındaki riyakârlar olarak daha fazla suçlanmaktadır. Bu kümelenme, süperegonun paradoksunu kusursuzca yeniden üretir: Öteki'nin senden talep ettiğine ne kadar riayet edersen o kadar suçlusundur. İslam'a müsamaha gösterdikçe, üzerindeki baskısı da o kadar güçlenecektir...

Bu süperego tutumunun etkilerinden biri, liberal medyamızın mülteciler ve göçmenlerin müdahil olduğu cinsel saldırı vakalarının önemini azaltarak yansıtmasıdır. İki örneğe bakalım. 2015'te "No Borders" ("Sınırlara Hayır") hareketinden bir aktivist kadın, Fransız sınırı yakınlarındaki bir İtalyan mülteci kampında bir grup Sudanlı göçmenin toplu tecavüzüne uğradı; gelgelelim kadının çalışma arkadaşları, olayın ifşa edilmesinin mülteci ve açık sınırlar davasına

zarar vereceğini savunarak, kadını suçu bildirmemeye ikna etti.[137] Bir diğer örnekte, Köln tren istasyonunda yapılan karnavalesk yılbaşı gecesi kutlamalarından sonra polis memurlarına iletilen bildiride, "bakanlığın talebiyle" polisin raporlarındaki "tecavüz" sözcüğünü "kaldırmaları" emrediliyordu.[138] Olayların öneminin azaltılması anlaşılabilir olmakla beraber, medyaya yönelik güvensizliği beslemesi ve "diğerlerinin söylemeye cesaret edemediğini" söylüyormuş gibi algılanabilecek göçmenlik karşıtı sağ basının görünürlüğünü artırması gibi bir tehlike söz konusudur. Norveç'te yenilerde olan bir olayda ise politik doğrucu tutum yeni bir boyuta erişmiştir.

Nisan 2016'da çıkan bir habere göre, kendisini ırkçılık karşıtı ve feminist olarak tanımlayan genç bir adam, Norveçli solcu siyasetçi Karsten Nordal Hauken, evinde Somalili bir mülteci tarafından anal yolla tecavüze uğramış, mülteci daha sonra yakalanarak dört yıl hapse mahkum edilmişti. Cezasını tamamladıktan sonra yetkililer onu Somali'ye sınır dışı edecekti. Hauken durumu öğrenince ne kadar suçlu ve sorumlu hissettiğini ifade ettiği bir dizi metin yayımladı: "Yoğun bir suçluluk ve sorumluluk duyuyordum. Onun Norveç'te barınamamasının, Somali'de karanlık, belirsiz bir geleceğe gönderilmesinin sebebi bendim." Hauken aynı zamanda tecavüzcüsünü "daha ziyade, adaletsiz bir dünyanın ürünü, savaş ve çaresizlikle damgalanan bir yetiştirilme tarzının ürünü" olarak gördüğünü de yazmıştı. Hauken uğradığı tecavüzün kendisinde bıraktığı travmatik etkiyi hiçbir surette inkâr etmiyor, bu krizden sağ kurtulabilmek için alkol ve uyuşturucuya sığındığını söylüyordu:

> Kendimi unutulmuş, görmezden gelinmiş hissediyorum. Ama konuşmaya cesaret edemiyorum, her yönden gelecek saldırılardan korkuyorum. Hiçbir kızın beni istememesinden, erkeklerin bana gülmesinden korkuyorum. Zorluk çeken genç adamlara daha fazla dikkat yöneltilmesi gerektiğini söy-

lediğimde feminist karşıtı olarak algılanmaktan korkuyorum. Erkekler ve oğlanlar, duygularından bahsetmelerinde bir sorun olmadığını öğrenmek zorunda. Oğlanlar ve erkekler görmezden geliniyor. Benim durumumda bu, yıllar süren bunalım, istismar, yalnızlık ve tecritle sonuçlandı.[139]

Burada popülist sağduyuya yenilerek aşırı noktaya taşınan politik doğruculuğun çılgınlığıyla ve mazoşizmiyle dalga geçmek kolaydır. Bu sebeple ilk yapılması gereken, söz konusu suçun bir göçmen tarafından işlenmesi nedeniyle bu kadar ilgi çektiğine işaret etmektir – zira her an tecavüzler olmakta ve bunlar medya tarafından yok sayılmaktadır. İkincisi, yasalar herkes için işlemelidir: Göçmenlere ayrıcalıklı davranılmamalı, ne daha sert ne daha hoşgörülü yaklaşılmalıdır. Son olarak, Hauken'in cinsel şiddet kurbanı erkekler ve cinsel şiddetin neticeleri meselesine dikkat çekmesi takdir edilmelidir. Sorun başka bir yerde yatmaktadır ve bu yer, Hauken'in tecavüzcüsüne olanlar için suçlu ve sorumlu hissetmesidir. Bu durum, politik doğruculuğun aksiyomunun uç bir versiyonunu cisimleştirir: Başımıza dehşet verici şeyler geldiğinde bile bunlardan biz (Batılı beyaz erkekler) sorumluyuzdur, bu nedenle fail cezalandırıldığında dahi sorumlu hissetmemiz gerekir – zira fail esasen bir fail değil, koşulların edilgen kurbanıdır, işlediği suç, "adaletsiz bir dünyanın ürünü, savaş ve çaresizlikle damgalanan bir yetiştirilme tarzının ürünü"dür... Bu tutumu, sapkın patolojinin örnek bir vakası olarak görüyorum: Ciddiye alınırsa, ebediyen genişletilebilir. Zaten *hepimiz* koşulların ve yetiştirilme tarzımızın kurbanları değil miyiz? Aynı şey, onlarca çocuğu istismar eden pedofil rahip için de geçerli değil midir? Veya kadınları acımasızca istismar eden tecavüzcü için? Onun kurbanı, tecavüze uğrayan ve dövülen kadın, bu durumda suçlu ve sorumlu mu hissetmelidir? Demek ki Hauken'in tutumu tuhaf bir eksantriklik değil, politik doğrucu tutumun izdüşümüdür.

Burada psikanalizin temel aksiyomunu izlemeliyiz: Kişinin radikal olarak sorumlu olduğu şey, şeylerden keyif alma biçimidir – keyif, bu durumda hiç kimsenin bir kurbandan ibaret olmadığı anlamına gelir. Cinsel şiddet faillerini suçlu kılan, çıkmazlarını ona bir cinsel şiddet edimiyle tepki vererek öznelleştirme biçimleridir – keyif alma biçimimizin tam sorumluluğu daima bize aittir ve bu bağlamda keyif almak, kurbanı haysiyetsizleştirmenin, ona ıstırap çektirmenin her biçimini kapsadığı için, dolaysız cinsellikle sınırlandırılmamalıdır. Kızını kliterodektomiye maruz bırakan fakir bir Somalili çiftçi, seks kölelerine tecavüz eden Batılı zengin bir sadistten daha az sorumlu değildir.

KÖKTENCİLİK PREMODERN MİDİR, POSTMODERN MİDİR?

Vazifemizin "kötü neticelere aşırı tepki göstermemek, aşırı duyurmamak, her hadiseye gelip geçici bir dehşet kazası gibi yaklaşmak" olduğunu iddia eden Simon Jenkins'in[140] yaptığı tarzda itidal çağrılarını, işte bu yüzden yetersiz buluyorum. *Charlie Hebdo* saldırısı "gelip geçici bir dehşet kazası"ndan ibaret değildi: Belirli bir dini ve politik gündem izlemişti ve bu yüzden de çok daha geniş bir şablonun parçası olduğu açıktı. Aşırı tepkiden kasıt, basiretsizce İslamofobiye teslim olmaksa, muhakkak aşırı tepki göstermemeliyiz – buna karşın söz konusu şablonu amansızca analiz etmekten de geri kalmamalıyız. Meselenin içyüzünü kavramanın en iyi yolu basit bir soru sormaktan geçer: Müslüman köktenciler modern öncesi bir fenomen mi, yoksa modern bir fenomen midir? Bu noktada işler muğlaklaşır. Rus antikomünistlere Stalinizmin dehşetlerinden han-

gi geleneği suçlu tutmamız gerektiği sorulduğunda iki zıt cevap alırız. Kimileri Stalinizmi (ve genel olarak Bolşevizmi) Rusya'nın Batılı modernleşmesinin uzun tarihinde bir bölüm, Büyük Petro'yla (hatta ondan da önce, Korkunç İvan'la) başlamış bir gelenek gibi görürken, kimileri suçu Rusya'nın geri kalmışlığına, orada hâkim olan uzun süreli şark despotizm geleneğine atar. Dolayısıyla ilk grup için Batılı modernleştiriciler geleneksel Rusya'nın organik yaşamını acımasızca bozmuş, yerine devlet terörünü getirmişken, ikinci gruba göre Rusya'nın trajedisi sosyalist devrimin yanlış zamanda yanlış yerde, demokratik geleneği olmayan geri bir ülkede gerçekleşmiş olmasıdır. Peki (şimdilerde) aşırı dışavurumunu IŞİD'de bulan Müslüman köktenciliği söz konusu olduğunda da durum benzer değil midir? Kevin McDonald, IŞİD cihatçılarının ortaçağdan kalma olmadığını, modern Batılı felsefe tarafından biçimlendirilmiş olduğunu öne sürmüştür: İslam Devleti'nin ideolojisinin ve şiddetinin kaynağını anlamak istiyorsak, devrimci Fransa'ya bakmamız gerekir.

> Haziran'da Musul'daki Ulu Camii'de yaptığı konuşmada İslam Devleti'nin kuruluşunu ve kendi halifeliğini ilan eden Ebubekir el Bağdadi, 1941'de Cemaati İslami Partisi'nin kurucusu ve çağdaş İslam Devleti teriminin fikir babası Hint/Pakistanlı düşünür Ebu'l Âlâ Mevdûdî'den uzun bir alıntı yaptı (...) (Mevdûdî'nin) düşüncesinin merkezinde, bir ulus veya halka dayanan değil, "bir ilkeler bütünü zemininde kurulan bir devlet" vaadini sunduğuna inandığı Fransız Devrimi anlayışı yer alır. Mevdûdî'ye göre bu potansiyel Fransa'da sönmüştü ve başarılı olmak için bir İslam devletini beklemesi gerekiyordu.
>
> Devrimci Fransa'da vatandaşlarını yaratan devlettir ve vatandaş ile devletin arasına hiçbir şeyin girmesine mahal verilmemelidir (...) Topluluktan, ulus veya tarihten ayrılmış bu evrensel vatandaş, Mevdûdî'nin "İslam'da vatandaşlık" tasavvurunun kalbinde yatar. Devrimci Fransız Devleti, vatandaşlarını devletin dışında düşünülemeyecek şekilde nasıl yarattıysa, İslam devleti de vatandaşlarını böyle yaratır (...)

Bunu anlamak için Kuran'a bakmayın – Fransız Devrimi'ne ve nihai olarak kökenini Avrupa Hıristiyanlığından alan bir fikrin sekülerleştirilmesine bakın: extra ecclesiam nulla salus (kilisenin dışında kurtuluş yoktur) fikri, modern Avrupalı devletlerin doğuşuyla beraber extra stato nulla persona (devletin dışında hükmî şahıs yoktur) olarak değişmiştir. Bu fikir, günümüzde de hâlâ olağanüstü bir güç sergilemektedir: Mülteci olmanın anlamının kaynağıdır.

IŞİD derinlemesine modernken, şiddeti de öyledir. IŞİD savaşçıları basitçe öldürmezler; geçen hafta Suriyeli ihtiyat kuvvetleri askerlerini üstlerinde sadece donlarıyla öldürmeye götürmelerinde gördüğümüz gibi, haysiyetsizleştirmenin peşindedirler. Bilhassa ölüm sonrası manipülasyonlarla, kurbanlarının bedenlerine onursuzluk etmenin peşindedirler.141

Bu yorum doğru bir tespit içermekle beraber, ana tezi derinden sorunludur. Sırf Batı'nın politik doğrucu suçluluk hissine fazlasıyla yaklaşmakla kalmaz. Daha önemlisi, IŞİD ile Fransız Devrimi arasındaki koşutluk salt biçimseldir; bazen Nazizm ve Stalinizm arasında aynı "totaliterliğin" iki versiyonu olduklarına dair kurulan koşutluğa benzer: Benzeri şekilde aşırı baskıcı önlemler içermeleri, sadece toplumsal ve ideolojik içeriğin farkını değil, aynı zamanda bizzat baskıcı önlemlerin farklı işleyişini de örtbas eder (örneğin Nazizmde Stalinist tasfiyelere benzer bir şey yoktur). Alıntıdaki doğru tespit, insanın Tanrı'ya topyekûn teslimiyetini içeren (ve diğer dinlerin yanı sıra İslam'da da görülen) dini motifin, muhakkak bir kölelik ve itaat tasavvurunu muhafaza etmesi gerekmediği, aynı zamanda bir evrensel özgürleşme projesini de sürdürebileceği gerçeğinde yatar. Bu, Seyyid Kutub'un evrensel insan özgürlüğü ile Tanrı'ya kulluk arasında bir bağlantı kurduğu *Yoldaki Taşlar*'ında görülebilir:

Bir toplumda yüce egemenlik, ilahi şeriatın dokunulmazlığı benimsenmek suretiyle, sırf Allah'a ait olunca, bu tutum, insanın gerçek ve kamil manada kula kulluktan kurtulduğu biricik model olur. Bu model, aynı

zamanda "insani uygarlık" deyiminin pratiği de olur. Çünkü insan uygarlığı, insanın gerçek kurtuluşu ve toplumdaki her ferdin mutlak onur sahibi olması ilkesine dayanmayı gerektirir. Kanun koyanlar ve bu kanunlara uyanlar diye ikiye ayrılan bir toplumda, gerçek manada insan hürriyetinin, insan onurunun varlığından bahsedilemez (...)

Bir toplumda birleşmenin temel taşı, inanç, düşünce biçimi ve yaşama tarzı olunca, bunların tümü de kulun kula kulluğunu temsil edecek yeryüzü menşeli Rabb'lere değil de insanın yücelik ve üstünlüğünü temsil etmek üzere tek Allah'a dayanırsa, bu birlik insanın en üstün özlemi olan ruh ve fikir özelliğini temsil etmiş, ön plana çıkarmış olur. Fakat bir toplumda birleşmenin temel taşı milliyet, deri rengi, ırk ve toprak parçası ve bunlara benzer bağlar olursa milliyetin, deri renginin, ırkın ve toprak parçası ortaklığının insanın yüce özelliklerini temsil edemeyeceği meydandadır. Çünkü insan, milliyet; deri rengi, ırk ve toprak parçası ortaklığı ötesinde ve dışında yine insan olarak kalır, ama ruh ve düşünceden uzaklaşmış, mahrum olmuş bir insan düşünülemez. Ayrıca insan, sırf hür iradesine dayanarak inancını, düşünce biçimini, görüş açısını ve hayat tarzını, metodunu değiştirebilir. Fakat milliyetini, derisinin rengini değiştiremez. Hangi ırkın çocuğu olarak ve hangi sınırları çizilmiş toprak parçası üzerinde doğacağını tayin edemeyeceği gibi. Buna göre bireyleri hür iradelerine ve şahsi tercihlerine dayanan bağlar etrafında bir araya gelen toplumlar, uygar toplumlardır. Buna karşılık, bireyleri kendilerine insan niteliğini kazandırmış olan iradelerinin dışında kalan bağlar etrafında bir araya gelmiş olan toplumlar, geri kalmış, İslam terimi ile "Cahiliye Toplumları"dırlar. 142

Kutub'un altta yatan önermesine göre, biz insanlar doğal eğilimlerimizi gelişigüzel biçimde takip etmek anlamında "özgürce" hareket ettiğimiz sürece, gerçekte özgür değil, hayvani doğamızın kölesiyizdir – böylesi bir mantık yürütmeyi, genel bir ontolojik vasfı betimlemek üzere köleliğe atıfta bulunurken kölelerin kendi başlarına bırakıldığında istediklerini yapma anlamında "özgür" olduklarını fakat özgür insanların vazifeleri doğrultusunda ilerlediğini yazan Aristoteles'te de görürüz – ona göre köleleri köle kılan bizatihi bu "özgürlük"tür:

> Her şey (balıklar, kuşlar, bitkiler...) bir biçimde bir düzen içinde bir arada, ancak benzer şekilde değil; ama öyle birinin diğeriyle bir ilişkisi olmaması gibi de değil, aksine bir ilişki var. Zira *bir*e doğru her şey bir sıra düzeni içinde bir arada, tıpkı evde özgür olanlar için gelişigüzel eylemenin en az izin verilir bir şey olması, ancak davranışların hepsinin veya birçoğunun önceden düzenlenmiş olması, ama kölelerin ve çiftlik hayvanlarının yapıp etmelerinin küçük bir kısmının ortak iyiye yönelik, büyük bölümününse gelişigüzel olması gibi (nitekim onların her birinin doğası bu tür bir ilkedir.)[143]

Kutub, evrensel (ve aynı zamanda toplumsal ve ekonomik) özgürlüğü, her türlü efendinin yokluğu olarak tasavvur eder: Benim Tanrı'ya kulluğum, diğer bütün (dünyevi, insan) efendiyi reddimin negatif teminatıdır – veya daha cüretkâr bir ifadeyle, Tanrı'ya teslimiyetimin tek pozitif muhtevası, bütün dünyevi efendileri reddimdir. Buna karşın, insanın doğal niteliklerinin bu dizisinde bir terimin semptomatik yokluğuna dikkat edin: Doğru, insan rengini, ırkını veya uyruğunu değiştiremez fakat aynı zamanda *cinsiyetini* de değiştiremez, o hâlde Kutub'un özgür toplumu neden kadın ve erkek eşitliğini gerektirmez? Kutub'un projesini, büyük Öteki'nin herhangi bir formunda bir teminatı olmayan, insanların bağımsızlığına dayalı Batılı özgürleştirici eşitlik projesinden ayıran kapatılamaz boşluğu, böylesi ayrıntılar üzerinden saptayabiliriz.

Alıntıladığımız pasaj, pek çok açıdan derinlemesine sorunlu olmasına karşın yine de bir miktar doğruluk payı içermiyor mu? Kölelerin vasıflandırılma biçimi, gelişigüzel edimlerde bulunmaya, "istediğimi yapmaya" iznimin olduğu fakat bu suretle uyarıcı metaların kölesi olmayı sürdürdüğüm bugünkü tüketici köleliğini anlatmıyor mu? Aristoteles ile Kutub'a dönersek, Aristoteles'in avantajı (en azından bizim baktığımız noktadan) hayvansal özgürlüğümüzü kı-

sıtlayan fail olarak Tanrı'ya teslimiyetime değil, etik ödev duyguma atıfta bulunmasıdır; buna karşın Kutub'un avantajı da evrensel (ve aynı zamanda toplumsal, ekonomik) özgürlüğü, her türlü efendinin evrensel eksikliğini tasavvur etmesidir. Kutub'un önerisi, Racine'in *Athalie*'sindeki meşhur sözlerdekine benzer bir simgesel takastır: *Je crains Dieu, cher Abner, et je n'ai point d'autre crainte* ("Ben Tanrı'dan korkarım, sevgili Abner, ve başka da korkum yoktur"). Bütün korkular, tek bir korkuyla takas edilmiştir; beni bütün dünyevi meselelerde korkusuz kılan, bizzat Tanrı korkusudur. Yinelemek gerekirse, Kutub'a göre, benim yegâne efendim Tanrı'dır, bu suretle Tanrı'ya kulluğum, tüm dünyevi efendileri reddim demektir.[144]

Burada temas edilecek daha genel bir nokta, küresel kapitalizme karşı direnişin, modern öncesi geleneklere, onların tikel yaşam formlarının savunusuna yaslanmaması gerektiğidir – bunun bariz sebebi, modern öncesi geleneklere geri dönüşün imkânsız olmasıdır çünkü küreselleşme ona karşı direniş formlarını hâlihazırda biçimlendirmektedir. Küreselleşmeye onun tehdidi altındaki gelenekler adına karşı çıkanlar, bunu hâlihazırda modern bir formda yaparlar: Hâlihazırda modernitenin dilinde konuşmaktadırlar. İçerikleri eski olabilir ancak biçimleri modern ötesidir. Dolayısıyla IŞİD'i modernleşmeye karşı bir aşırı direniş vakası olarak görmek yerine, bir diğer sapkın modernleşme vakası olarak kavramalı ve onu Japonya'da Meiji Restorasyonu'yla başlayan bir dizi muhafazakâr modernleşmenin arasına yerleştirmeliyiz (hızlı endüstriyel modernleşme, imparatorun tam hükmüne geri dönüşün, "restorasyon"un ideolojik formunu edinmişti). Bağdadi'yi kolunda Swiss marka şatafatlı bir saatle gördüğümüz meşhur fotoğraf simge niteliğindedir: IŞİD internet propagandası, mali ilişkiler vs. açısından iyi örgütlenmiştir fakat bu modern ötesi pratikler, muhafazakâr olmaktan ziyade, net hiyerarşik kısıtlamalar dayatmayı içeren ümitsiz bir hamle niteliğindeki bir

ideolojik-politik vizyonu neşretmekte ve tatbik etmekte kullanılır; bu kısıtlamalar öncelikli olarak dini, eğitimi ve cinselliği düzenler. Özetle, bu sıkı sıkıya terbiye edilmiş ve düzenlenmiş köktenci örgüt imgesinin dahi muğlaklıklardan yoksun olmadığını unutmamamız gerekir: Dini zulüm, bölgesel IŞİD askeri birimlerinin işlev gösterme biçimi tarafından (fazlasıyla) tamamlanmaz mı? IŞİD'in resmi ideolojisi Batılı serbestliği amansızca yerden yere vururken, IŞİD çetelerinin gündelik pratikleri arasında had safhada karnavalesk orjiler (toplu tecavüzler, işkence, katliam, kâfirleri gasp etmek) yer alır.

IŞİD'in eşi görülmemiş radikalliği, zalimliğini maskelemek yerine alenen sergilemesinde yatar: Medya yoluyla aktarılan baş kesmeler, kabul edilen ve meşrulaştırılan cinsel kölelik ve benzerleri.[145] Bu fenomenin uç bir örneğini, Nijeryalı Boko Haram hareketini ele alalım. Hareketin adı, derdini gösteren biçimde ve kabaca "Batılı eğitim haramdır" anlamına gelir; bilhassa kadınların eğitimi haramdır. Peki programının temel maddesi iki cinsiyet arasındaki ilişkinin hiyerarşik düzenlemesi olan bir sosyopolitik hareketin varlığını nasıl açıklamalıyız? Muamma şudur: Muhakkak ki sömürgeciliğin sömürüsüne, tahakkümüne, haysiyetsizleştirici ve yıkıcı diğer boyutlarına maruz kalan bazı Müslümanlar, tepkilerinde neden (en azından bize göre) Batı mirasının en iyi yanını, sağlıklı dozda ironiyi ve bütün otoritelerle alay etmeyi de kapsayan, eşitlikçiliğimizi ve bireysel özgürlüklerimizi hedef alır? Bunun aleni cevabı, hedeflerinin iyi seçilmiş olmasıdır: Batılı liberal güçleri böylesine katlanılmaz kılan, sadece sömürmekle ve şiddetli tahakküm uygulamakla kalmayıp, bir de yaraya tuz basarcasına, bu acımasız gerçekliği tam tersinin kisvesinde, özgürlük, eşitlik ve demokrasinin kisvesinde sunmasıdır.

KOLONYAL FEMİNİZM, ANTİ-KOLONYAL ANTİ-FEMİNİZM

Artık beylik hâle gelmiş bir gözlem, IŞİD'in yükselişinin anti-kolonyal yeniden uyanışın uzun tarihindeki sonuncu fasıl olması (Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük güçlerin dayattığı keyfi ulusal sınırlar yeniden çiziliyor) ve aynı zamanda küresel sermayenin ulus devletlerin gücünü baltalama biçimine karşı mücadelede de bir fasıl olmasıdır. Fakat korkuya ve şaşkınlığa sebep olan, IŞİD rejiminin bir diğer vasfıdır: IŞİD yetkililerinin açıklamaları, onlara kalırsa devlet gücünün esas vazifesinin nüfusun refahını düzenlemek (sağlık, açlıkla mücadele) olmadığını netleştirmiştir; esas önemli olan dini yaşam, kamusal yaşamın dini yasalara uymasını temin etmektir. IŞİD, bu yüzden nüfuz alanındaki insanlık felaketlerine karşı aşağı yukarı tepkisiz kalır – "dine göz kulak ol, refah kendisine göz kulak olur" düsturuyla hareket eder. IŞİD'in kullandığı güç kavramı ile Michel Foucault'nun modern Batılı "biyoiktidar" kavramı arasındaki boşluk burada yer alır: IŞİD halifesi, biyoiktidar kavramını tamamen reddeder.

Dolayısıyla, küresel kapitalizmin antagonizmalarına başvurmak yeterli değildir: IŞİD'in Batı'ya karşı saldırılarının arkasında temel bir sosyokültürel yarık yatar. Birkaç on yıl önce Ayetullah Humeyni, *Charlie Hebdo* saldırısı gibi bir saldırının neden yerinde olabileceğini netleştirmişti: "Yaptırımlardan korkmuyoruz. Bizi korkutan Batılı ahlaksızlığın istilasıdır."[146] *Charlie Hebdo* tam da "Batılı ahlaksızlığın" simgesi değil midir? Humeyni korkudan bahsettiğinde, bir Müslüman'ın Batı'nın en çok hangi yanından korkması gerektiğinden bahsettiğinde, söylediklerini kelime anlamıyla almalıyız. Müslüman köktencilerin aslında ekonomik ve askeri mücadelelerin gaddarlığıyla bir sorunu yoktur; esas düşmanları Batı'nın ekonomik yeni sömürgeciliği veya askeri saldırganlığı değil, "ahlaksız" kültürüdür.

Aynı şey, muhafazakâr ulusalcıların Batı'yla çatışmalarını kültürel bir çatışma olarak tanımladığı ve son çare olarak cinsel farka odaklandığı Putin Rusya'sı için de geçerlidir: Örneğin Eurovision'da Avusturyalı *drag queen* Conchita Wurst'ün birinci gelmesi üzerine Putin St Petersburg'daki bir yemekte şöyle demişti: "İncil iki cinsiyetten, erkek ve kadından bahseder ve ikisinin arasındaki birliğin ana hedefi çocuklar dünyaya getirmektir."[147] Alışılageldiği üzere, gözü dönmüş ulusalcı Zhirinovsky de sözünü sakınmamıştı:

> (Zhirinovsky) bu yılki sonuç için "Avrupa'nın sonu" diyerek şöyle devam etti: "Zaptedilemez bir öfke duyuyoruz (...) Artık Avrupa'da erkekler veya kadınlar değil, sadece *o* (*it*) var" (...) Başbakan Yardımcısı Dmitriy Rogozin, Eurovision sonucunun "Avrupa entegrasyonu destekçilerine Avrupa'daki geleceklerini gösterdiğini" ve bu geleceğin "sakallı bir kız" olduğunu yazdığı ağır bir tweet attı."[148]

Birleşmiş bir Avrupa'nın simgesi olarak (çok eskilerde sirklerdeki ucuz ucube gösterilerinin demirbaşlarından olan) sakallı kadın imgesinde âdeta şiirsel, tekinsiz bir güzellik vardır – Rusya'nın, yeni bir kültürel Soğuk Savaş çağrılarıyla, Eurovision'ı televizyonlarda yayınlamayı reddetmesine şaşmamalı. Humeyni'nin mantığı burada da görülebilir: Esasen korkulan nesne ahlak bozukluğu, cinsel farkın karşısındaki tehdittir – Boko Haram'ın tek yaptığı bu düşünceyi mantıksal sonucuna taşımaktır.

Pek çok Afrika ve Asya ülkesinde de eşcinsel hareketler kapitalist küreselleşmenin kültürel etkisinin, onun geleneksel toplumsal ve kültürel formları baltalamasının bir dışavurumu olarak görülür; bu yüzden, eşcinsel özgürleşmenin reddi, sömürgecilik karşıtı mücadelenin bir yüzü olarak ortaya çıkar. Aynısı Boko Haram için de geçerli değil midir? Üyelerine göre kadınların özgürleşmesi, kapitalist modernleşmenin yıkıcı kültürel etkisinin en görünür çehresidir.

Toplumsal cinsiyetlerin rolünü tanımlayan bir sabit nitelikler bütünü olarak cinsel fark, elbette güçlü bir hiyerarşiye ve bölünmüş sorumluluğa işaret eder. Müslüman ülkelerinde tecavüze karşı takınılan yumuşak tavrın, bir kadına tecavüz eden bir adamın kadın tarafından bunu yapması için gizliden gizliye ayartılmış (tahrik edilmiş) olması gerektiği savına dayandığı açıktır. 2006 sonbaharında Avustralya'nın en kıdemli Müslüman vaizi olan Şeyh Taj Din el-Hilali, bir grup Müslüman erkek toplu tecavüz suçlamasıyla hapse atıldıktan sonra bir skandala yol açacak şu sözleri söylemişti: "Paketlenmemiş eti alır da sokağa koyarsanız (...) sonra da kediler gelip onu yerse... bu kimin suçu olur? Kedilerin mi, yoksa paketlenmemiş etin mi? Sorun, paketlenmemiş ettir."[149] Kapalı olmayan bir kadın ile paketlenmemiş çiğ et arasındaki bu benzetmenin skandal doğası, el-Hilali'nin argümanında gizli olan çok daha şaşırtıcı kabulden dikkatleri saptırmıştı: Madem erkeklerin cinsel davranışlarından kadınlar sorumlu, bu erkeklerin cinsel tahrik olarak algıladıkları şeyin karşısında tamamen çaresiz olduğu, basitçe ona direnemedikleri, cinsel açlıklarının kölesi oldukları anlamına gelmez mi? Erkeklerin cinsel davranışlarının sorumluluğundan tamamen yoksun olması kabulünün aksine, Batı'daki kamusal alanda dişi erotikliği vurgusu, erkeklerin cinsel dürtülerini dizginleme yetisine *sahip olduğu*, körü körüne cinsel isteklerinin esiri olmadığı ön kabulüne dayanır. Cinsel edimin sorumluluğunun sadece kadında olması fikri, 3 Ocak 2006'da 19 yaşındaki bir kızın kendisine tecavüz etmeye kalkışan üç adamdan birini bıçaklayarak öldürdüğünü itiraf etmesinin ardından idam cezasına çarptırıldığı İran'daki acayip yasalarla onaylanır. Kördüğüm şudur: Kız kendisini müdafaa etmemeye karar verseydi sonuç ne olurdu? Adamların kendisine tecavüz etmesine izin verseydi, İran'daki iffet yasaları gereğince 100 kırbaç cezasına çarptırılırdı; eğer tecavüz sırasında evli olsaydı, büyük olasılıkla zinadan suçlu bulunur, taşlanarak ölüm ce-

zasına çarptırılırdı. Yani ne olursa olsun, sorumluluk tamamen *ona ait olurdu.* Peki o zaman kız ne yapmalıydı? Cevap basit ve açıktır: *Evde oturmalı,* asla yalnız başına dışarı çıkmamalıydı.

Bu düşünce hiçbir surette İslam'la sınırlı değildir. Bu sadece her tarafta gördüğümüz bir tutumun uç bir dışavurumudur. "Rusya ve Ukrayna'da Kadınlar Tecavüze Uğradıkları İçin Hâlâ Suçlanıyor" isimli makalesinde Anastasiya Melnychenko şöyle yazmıştı:

> Post-Sovyet dünyada insanlar hemen kadının ne hata yaptığını sorgulamaya koyulur. Kısa bir etek giymiş olabilir mi? Peki gece geç vakitte yalnız başına evine mi yürüyordu? Sarhoş muydu? Önerme, bir kadının sırf kadın olduğu için suçlu olduğudur.[150]

Aynı tez, *The Handmaid's Tale*'in sinema versiyonunda da duyulur: "Erkekler direnemez. Ama biz farklıyız. Biz direnebiliriz." Hâl böyleyken, dünyanın bir kısmında kürtaj ve eşcinsel evliliği ahlaki ilerlemenin aşikâr bir işareti olarak desteklenirken, homofobi ve kürtaj karşıtı seferberliklerde patlama yaşanmaktadır. Haziran 2016'da Al Jazeera'da çıkan bir habere göre, 22 yaşındaki Hollandalı bir kadın polise giderek, Doha'daki sosyetik bir gece kulübünde kendisine uyuşturucu verildikten sonra tecavüze uğradığını bildirmişti. Kadın bunun sonucunda bir Katar mahkemesi tarafından yasadışı seks yapmakla suçlanarak bir yıllık askıya alınmış hapis cezasına çarptırılmıştı. (Karşı tarafta ise, politik doğrucu ortamda neyin taciz sayıldığının sınırları genişletilmektedir. Çıkan bir habere göre, bir kadın elinde çantasıyla sokakta yürürken, yaklaşık on beş metre gerisinden siyah bir adam gelmekteydi; kadın bunu fark edince – belki bilinçsizce, istemsizce– çantasını daha sıkı kavramıştı ve siyah adam, kadının bu hareketini polise bildirerek durumu bir ırkçı taciz olarak deneyimlediğini ifade etmişti...)

Müslüman ülkelerdeki baskıcı atmosferden bahsederken, onu (daha az baskıcı olmayan) Amerikan İncil Kuşağı'ndaki atmosferle karşılaştırmayı unutmamamız gerekir.[151] Ayrıca "politik olarak kuşkulu" din kavramının İslam'la sınırlı olmadığını da hatırlamalıyız. İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerika'da, Japon azınlık içerisinde fazla sayıda Budist olmasına bağlı olarak –bugün Batı'da hoşgörülü tinsellik modeli olarak övülen– Budizm, bugün İslam'ın oynadığına benzer şekilde, "politik olarak kuşkulu" din konumunu işgal etmekteydi.[152] Karşımıza çıkan başka şaşırtıcı koşutluklar da vardır. İslam Devleti'nin ideolojik anlatısına göre,

> İslam'ın bir anti-Mesih'le son hesaplaşması, dirilen İslami fetih döneminin ardından Kudüs'te meydana gelecektir (...) Müslüman vahiy yazınında Deccal olarak bilinen bir anti-Mesih, İran'ın Horasan bölgesinden gelecek, halifenin savaşçılarının büyük kısmını öldürecektir, ta ki geriye sadece Kudüs'te köşeye sıkışan 5000 savaşçı kalana dek. Deccal tam onların canını almaya hazırlanırken, İsa –İslam'da en önemli ikinci peygamber– Dünya'ya geri dönecek, Deccal'i mızrakla vuracak ve Müslümanları zafere taşıyacaktır.[153]

Tanıdık geldi mi? Tabii gelir: Amerikalı Hıristiyan köktencilerin sıklıkla kullandığı Armageddon hikâyesinin biraz değiştirilmiş hâlidir bu... Hıristiyan ve Müslüman köktencilerin, birbirlerinden nefret ediyormuş gibi yaparken aynı ideolojik fantezilere yaslandığını ve aynı istikamette ilerlediğini görmek çok hoş.

Haziran 2016'da yapılan bir habere göre, tanınmış bir dini figür eski kutsal metinlere atıfta bulunarak savaş zamanında düşman taraftan esir alınan kadınlara tecavüz edilebileceğini söylemişti. Peki bu kişi IŞİD'e yakınlık duyan bir diğer çatlak Müslüman vaiz miydi? Hayır, savaş zamanı Yahudi olmayan kadınlara tecavüz edilmesini tasvip eden yorumlarıyla başını belaya sokan, IDF'nin göreve yeni getirilen

baş hahamıydı.[154] Bu skandaldan çıkartılacak ders, dini yetkililerin geleneksel dini metinlere çağdaş ahlaki kıstaslarını uygulayarak onları günümüzle ilintili kılmaya çalışması gerektiği değildir – antik kutsal metinlerin barbar zalimlik abideleri olduğu hepimizin malumu. Esas çıkarmamız gereken ders, "uygar" İsrailli muhafazakârlar ile "barbar" Müslüman köktencilerin (belki) beklenmedik yakınlığıyla ilgilidir.

"BÊTE ET MÉCHANT"

Müslüman ülkelerde böylesi bir antagonizmayı kışkırtan insan hakları ve özgürlükler kavramı, Hıristiyan gelenekten nasıl çıkmıştır? Modern insan hakları kavramı, ancak Tanrı ile yasa arasındaki mesafenin yarattığı alanda ortaya çıkabilirdi: İnsan hakları, ancak yasa Tanrı'nın son sözü olmadığında, yasaya uymak farklı bir boyutla (sevgi, inayet boyutuyla) tamamlandığında düşünülebilir. On Emir ve insan hakları arasındaki bağlantının, ikincisinin birincisinin modern diğer yüzü olduğunu göz önünde bulundurmak elzemdir. Liberal-müsamahakâr toplumumuzun deneyiminin bol bol sergilediği üzere, insan hakları nihai olarak On Emir'i ihlal etme hakkını ifade eder. "Özel hayatın gizliliği" – hiç kimsenin beni görmediği ve hayatımı irdeleme hakkının olmadığı zaman, gizlice kullanılan zina hakkıdır. "Mutluluğun peşinde olma hakkı ve mülkiyet hakkı" – çalma (başkalarını sömürme) hakkıdır. "Basın özgürlüğü ve ifade özgürlüğü" – yalan söyleme, iftira atma ve aşağılama hakkıdır. "Hür vatandaşların silahlanma hakkı" (en azından ABD'de!) – öldürme hakkıdır. Ve son olarak, "dini inanç özgürlüğü" – sahte tanrıları övme hakkıdır. Elbette insan hakları On Emir'i ihlal etmeyi açık seçik tasvip etmez, sadece (dini ya da seküler) gücün erişiminin

ötesinde marjinal bir "gri bölge" açar. Bu gölgeli bölgede, On Emir'i ihlal edebilirim ve güç onu irdelerse, beni yarı çıplak hâlde yakalarsa ve ihlallerimi engellemeye çalışırsa, "Temel insan haklarıma saldırılıyor!" diye haykırabilirim. Yani mesele şu ki, gücün net bir ayrım çizgisi çekmesi ve bir hakkın yerinde kullanımını, yani On Emri *ihlal etmeyen* bir kullanımını engellemeksizin sadece "kötüye kullanımını" engellemesi yapısal olarak imkânsızdır.[155]

Charlie Hebdo'nun zalim mizahı, bu gri bölgeye aittir. Onun General de Gaulle'un ölümüyle alay ettiği için yasaklanan *Hara-Kiri*'nin devamı olarak 1970'te çıkmaya başladığını hatırlayalım. Bir okur mektubunda *Hara-Kiri*'yi "salak ve edepsiz" (*bête et méchant*) olmakla suçladıktan sonra, bu ifade derginin resmi sloganı olmuş, gündelik dilde yerini almıştı. *Charlie Hebdo*'nun gri bölgesi budur. Müşfik bir hiciv değil, düpedüz salak ve edepsizdir, hâl böyleyken binlerce insanın şu yavan "Je suis Charlie" cümlesini değil, "Je suis bête et méchant" diye haykırması çok daha yerinde olurdu. Zira Paris'teki dayanışma gösterileri esasen *bête et méchant*'dı!

Charlie Hebdo'nun benimsediği "bête et méchant" tutumu, bazen diriltici bir gücü olabilse de, kahkahanın kendi başına özgürleştirici değil, fevkalade muğlak olması gerçeğinin kısıtlamasına tabidir. Antik Yunan'a dair müşterek algımızın bir parçası olan, vakur aristokratik Spartalılar ile neşeli, demokratik Atinalılar arasındaki zıtlığı hatırlayalım. Gelgelelim bu algı, haşinliklerini onurla taşıyan Spartalıların kahkahayı ideolojilerinin ve pratiklerinin merkezine konumlandırdığı gerçeğini es geçer – onlar komünal kahkahayı, devletin ihtişamını artırmamıza yardım eden bir güç olarak kavrıyordu. (Atinalılar ise böylesine vahşi ve ölçüsüz kahkahayı, karşı tarafın aşağılanmasına asla mahal verilmeyen saygılı demokratik diyaloğun ruhuna bir tehdit gibi görüyor ve yasalarla kısıtlıyordu.) Spartalıların kahkaha türü –aşağılanan düşman veya kölenin zalimce ala-

ya alınması, onların iktidar konumundan duyduğu korku ve acıyla dalga geçmek– günümüzde de yaşamını sürdürmektedir: Stalin'in "hainlerin" paniği ve şaşkınlığına dudak büktüğü konuşmalarında, ölmek üzere olan kurbanının anlaşılmaz sayıklamalarıyla alay eden işkencecide veya eğitimsiz hizmetkârının kendi hareketlerini beceriksizce taklit etmesiyle dalga geçen görgülü beyefendide rastlarız ona. (Yeri gelmişken, bahsettiğimiz zalim kahkaha, muktedirlerin bir diğer kahkaha türünden, kendi ideolojilerini ciddiye almadıklarına işaret eden müstehzi küçümsemeden ayrıştırılmalıdır.) *Charlie Hebdo* mizahındaki sorun saygısızlıkta haddini aşması değil, ideolojinin toplumlarımızdaki hegemonik alaycı işleyişine birebir uyan zararsız bir aşırılık olmasıydı. İktidardakilere hiçbir surette tehdit teşkil etmiyordu; sadece yetki kullanma biçimlerini daha tahammül edilebilir kılıyordu. Upton Sinclair, bir adamın bir şey anlamasını sağlamaya çalışıyorsanız ama görevi onu anlamamaksa, işinizin zor olduğunu yazmıştı. Bu nasıl işler? Öznenin bilgisinin bir kısmını psikotik dışarılma (*foreclosure*) üzerinden değil, daha ziyade fetişist bir inkâr kisvesi altında: Özne o şeyi gayet iyi anlamakla beraber, *anlayışının simgesel etkinliğini askıya alır*.

Hatta İslam'da (ve Musevilikte) eksik olanın, Olimpos tanrılarıyla alay etme ritüeline sahip Antik Yunan'la başlayarak Avrupa dini geleneğinin parçası olan ilahın karnavalesk biçimde alaya alınması inancı olduğu hipotezini ileri sürebiliriz. Burada altüst edici ya da ateistçe bir şey yoktur: Bu alay etme, dini yaşamın içkin unsurudur. Hıristiyanlığa gelince, Mesih'in mesellerindeki ve bilmecelerindeki karnavalesk ironi anlarını unutmamalıyız. Çarmıha gerilme bile kendisiyle alay eder; başında da dikenli tacıyla Mesih'in eşeğe binen Kral olduğu kâfir gösteriyi içerir.

Elbette İslam'ın da kendine has karnavalesk bir altyüzü vardır ancak daha farklı biçimde işler. Medya Köln'deki olayla meşgulken, onu

kâh Müslüman barbarlığının zalim işgali ilan ederek canavarlaştırırken, kâh önemsiz göstermek için çırpınırken, kilit bir unsur neredeyse tamamen es geçildi: Tahrir Meydanı'ndaki Mübarek karşıtı büyük protestolarda, benzeri olaylar devamlı surette gerçekleşmekteydi – protestocu grupları bir kadının etrafında dans ediyor, özel alanını işgal ediyor, ona müstehcen biçimde dokunuyor, hatta bazen tecavüz ediyordu. (Batılı muhabirlerin büyük çoğunluğu, protestoculara duydukları anlayış ve Mübarek yanlısı olarak görülmekten korkmaları sebebiyle, şahit oldukları bu tür sayısız hadiseyi yok saymakta karar kılmıştı. Benzer olaylar Batı Şeria'da ve Ortadoğu'nun diğer yerlerinde sıklıkla yaşanmaktadır.) Bir kanıt gerekiyorsa, Köln olayı kadınların zor durumunu yadsıyan Ortadoğu karnaval geleneğinin parçasıydı.

Farklı yaşam tarzları gibi hassas bir konuya bu arka planla yaklaşmak gerekir. Batılı liberal-seküler toplumlarda devlet gücü kamusal özgürlüğü korurken ve (örneğin çocuk istismarı şüphesi olduğunda) özel alana müdahale ederken, "kamusal" alandaki uyum daha sıkı olsa da, ev mekânına yapılan beklenmeyen ihlaller, 'özel' alanların çiğnenmesi, İslam hukukunda yasaklanmıştır (...) cemaat için önem taşıyan şey ise, her ne olursa olsun, içsel düşünceleri değil –sözlü ilanı da kapsayan– toplumsal pratikleriydi."[156] Kuran'da, "Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin" (Kehf, 18/29) yazsa da, "istediği şeyi düşünmek yine de kişinin dini ve ahlaki inançlarını, insanları yanlış bir yargıya sürükleme niyetiyle, kamusal olarak ifade etmesini kapsamıyordu."[157] İşte bu yüzden Müslümanlar için "küfür karşısında sessiz kalmak imkânsızdır": Tepkilerinin bu kadar tutkulu olmasının nedeni, onlara göre "küfrün 'ifade özgürlüğü' ya da yeni bir hakikatin meydan okuması değil ancak yaşayan bir ilişkinin bozulması" olmasıdır.[158] Batılı liberal bakış açısından, bu ne/ne de koşullarında bir sorun vardır: Ya ifade özgürlüğü yaşayan bir ilişkiyi bozan edimleri de kapsamalıysa? Ya "yeni bir hakikat" da aynı

bozucu etkiye sahip olabilirse? Ya yeni bir etik farkındalık, mevcut yaşayan ilişkinin adaletsiz görünmesine neden olursa?

İsveç Yeşiller Partisi'nin Yasri Khan isimli Müslüman bir üyesi, bu hareketin "fazla samimi" olduğu gerekçesiyle bir kadın muhabirin elini sıkmayı reddetmişti. Bunun için eleştirildiğinde, bu eleştirilerin kültürel çeşitliliği savunan Yeşiller Partisi'nde dahi sık görülen etnomerkezci önyargıları yansıttığını söylemişti. "Çeşitlilik ve din (özgürlüğü), etnomerkezci ve önyargılı bir toplumsal cinsiyet eşitliği fikriyle nasıl birleştirilir?"[159] Khan'ın eylemi (en azından kısmen) gerekçelendirilebilse de yaptığı savunma sorunun özüne işaret eder: Kamusal alanda erkekler ve kadınların tokalaşmasını kapsaması gereken toplumsal cinsiyet eşitliği, gerçekten "etnomerkezci ve önyargılı bir toplumsal cinsiyet eşitliği fikri" olarak yaftalanabilir mi? Ve madalyonun ters yüzünde, kadınların itaat etmesi, saygı göstermek zorunda olduğumuz belirli bir kültürel kimliğin bir bileşeni olarak savunulabilir mi? Sınırı nereye çekmeliyiz?

Eğer Müslümanlar için "küfür karşısında sessiz kalmak" imkânsızsa, fakat sessiz kalmanın yanı sıra eylemsiz kalmak ve hiçbir şey yapmamak da imkânsızsa –ve sergilenecek edim şiddetli ve kanlı olabiliyorsa– yapılacak ilk şey bu tavrı çağdaş bağlamına yerleştirmektir. Aynısı Hıristiyan kürtaj karşıtı hareket için de geçerli değil midir? Bu hareketin mensuplarına göre, her yıl yüzlerce, binlerce fetüsün öldürülmesi karşısında "sessiz kalmak imkânsızdır" ve bu durumu Holokost'la karşılaştırırlar. Gerçek hoşgörü işte burada başlar –"katlanılması imkânsız" (Lacan'ın tabiriyle "l'impossible-à-supporter") olarak deneyimlediğimiz şeye hoşgörü göstermek – ve bu seviyede, sol-liberal politik doğruculuk, kendisine özgü bir "karşısında sessiz kalmanın mümkün olmadığı" şeyler listesiyle dini köktenciliğe yaklaşır: Cinsiyetçilik, ırkçılık ve diğer hoşgörüsüzlük türleri (olarak algılanan şeyler) gibi, kendimize has "küfür"lerimiz vardır. İslam'da

(Musevilikle paylaştığı bir özellik olan) gündelik yaşamın düzenlenmesiyle alay etmek kolaydır fakat sözlü taciz sayılabilecek baştan çıkarma hareketleri, ırkçı, cinsiyetçi, hatta (diğer hayvan türleriyle fazla dalga geçerse) "türcü" esprilerden oluşan politik doğrucu listeye ne demeli? Burada vurgulanması gereken, sol-liberal tutumun içkin çelişkisidir: Evrensel ironi ve alay etmeyi, tinsel ve siyasi bütün otoritelerle dalga geçmeyi içeren (ve *Charlie Hebdo*'da yansımasını bulan) liberter tutum, tam zıt tarafa, başkasının acısına ve aşağılanmasına karşı aşırı bir hassasiyete kaymaya meyillidir.

İşte bu çelişki nedeniyle, solun büyük kısmının Paris saldırısına tepkisi öngörülebilir bir şablon izlemişti: Liberal konsensüs ve kurbanlarla dayanışma gösterisinde derinden yanlış bir şey olduğunu isabetli biçimde tespit etmekle beraber, aynı zamanda katliamı ancak "biz de suçluyuz" düsturunun uzun ve sıkıcı türetmelerinden sonra kınamayı becerebildiler. Ölümleri açık seçik kınarsak bir şekilde İslamofobik olma tehlikesine düşebileceğimiz korkusu, siyasi ve etik açıdan tamamen yanlıştır. İsrail'in Filistin politikalarını topyekûn kınamanın antisemitik bir yanı olmadığı gibi, Paris katliamını topyekûn kınamakta da "İslamofobik" bir yan yoktur. Kişi burada bir tür "denge" aradığı an, etik-siyasi fiyasko vasıl olur.

Dolayısıyla İsrail-Filistin çatışmasını ele alırken acımasız ve soğuk standartlara sadık kalmamız, durumu "anlamaya" çalışma dürtüsünü askıya almamız gerekmektedir: (Gerçekten karşılaştığımızda) Arap antisemitizmini Filistinlilerin çilesinin doğurduğu "doğal" bir tepki gibi "anlamanın" cazibesine ya da İsrail'in tedbirlerini Holokost'un hatırasının doğurduğu "doğal" bir tepki olarak "anlamanın" cazibesine kayıtsız şartsız karşı koyulmalıdır. Suudi Arabistan'dan Mısır'a dek pek çok Arap ülkesinde Hitler'in hâlâ kahraman gibi görüldüğü, ilkokul ders kitaplarında şu uyduruk "Siyon Liderlerinin Protokolleri" de dahil olmak üzere geleneksel antisemitik mit-

lerin veya Yahudilerin adak ayinlerinde Hıristiyan (ya da Arap) çocukların kanını kullandığı gibi iddiaların yer almasını "anlamamız" söz konusu olmamalıdır. Bu antisemitizm, kapitalizme direnişin yer değiştirmiş dışavurumu olduğu iddiasıyla hiçbir surette meşrulaştırılamaz: Buradaki yer değiştirme, ikincil bir operasyon değil, ideolojik mistifikasyonun esas jestidir. Bu iddianın içerdiği *esas* fikir uzun vadede antisemitizmle savaşmanın tek yolunun liberal hoşgörü vaaz etmek, tekil eylemleri "bir arada" yorumlamak ya da yargılamak değil, onları tarihsel dokularından kesip çıkarmak olmasıdır. IDF'nin Batı Şeria'daki etkinliğine karşı her türlü protesto antisemitizm yaftası yediğinde veya –en azından üstü kapalı – Holokost inkârcılığı kategorisine konulduğunda, yani İsrail'in eylemlerine yöneltilen her eleştiriyi bastırmak için devamlı surette Holokost'un gölgesine sığınıldığında, antisemitizim ile İsrail Devleti'nin bazı tedbirlerinin eleştirilmesi arasındaki farkı vurgulamak yetersizdir; bir adım öteye geçilmeli, bu vakada, Holokost kurbanlarının hatırasına saygısızlık edenin, onları zalimce tahrif edenin, mevcut siyasi kararları meşrulaştırma aracı gibi kullananın bizzat İsrail Devleti olduğu ileri sürülmelidir. Yani Holokost ile süregiden İsrail-Filistin gerilimi arasında mantıksal ve siyasal bir bağ olduğu fikrinin reddedilmesi gerekmektedir: Bu ikisi hepten farklı olaylardır; biri Avrupa'da modernleşmenin dinamiklerine sağcı direnişin tarihinin bir unsuru, diğeri de sömürgecilik tarihinin son fasıllarından biridir. Öte yandan Filistinlilerin zorlu görevi, esas düşmanlarının Yahudiler değil, tam da o değişimi, yani aralarında gerçekleşecek bir siyasi radikalleşmeyi engellemek amacıyla onların durumunu tahrif eden Arap rejimleri olduğunu kabul etmektir. Avrupa'da bugünkü tablonun bir unsuru da antisemitizmin artmasıdır – örneğin Malmö'de agresif bir Müslüman azınlık Yahudileri taciz ettiği için, Yahudiler geleneksel kıyafetleriyle sokaklarda yürümekten korkmaktadır. Böylesi olaylar

açıkça ve şüpheye yer bırakmadan kınanmalıdır: Antisemitizme ve İslamofobiye karşı mücadele, *aynı* savaşın iki yüzü gibi görülmelidir.

Dolayısıyla, tekrarlamak gerekirse, aşikâr olan hoşgörü çözümünün (iki tarafın da birbirinin hassasiyetlerine saygı göstermesinin) işe yaramadığı ayan beyan ortadadır: Müslümanlar bizim (özgürlüklerimiz arasında gördüğümüz) küfür niteliğindeki imgelerimizi ve pervasız mizahımızı "katlanılması imkânsız" buluyorsa, Batılı liberaller de Müslüman "yaşayan ilişkisinin" parçası olan pek çok uygulamayı (kadınların ikincil konumu gibi) "katlanılması imkânsız" bulmaktadır. Özetle, bir dini topluluğun mensupları, küfrü yaşam tarzlarına yönelik bir saldırı ve tehlike olarak değil de, *tam da bir diğer topluluğun yaşam tarzı* gibi deneyimlediğinde sorunlar patlak verir – tıpkı Hollanda, Almanya ve Danimarka'da gey ve lezbiyenlere yönelik saldırılarda ya da çarşaflı bir kadını Fransız kimliğine saldırı olarak gören, bu yüzden de aralarında çarşaflı bir kadınla karşılaştıklarında benzer biçimde "sessiz kalmayı imkânsız bulan" Fransızlar durumunda gördüğümüz gibi. Liberalizmin kökenleri, ölçüsüz bir tür bireycilikte aranmamalıdır; aslında böylesi durumlarda, yani iki etnik veya dini grup yan yana yaşadığında fakat birbirine uyumsuz yaşam tarzları sürdüğünde ne yapılması gerektiği sorusuna verilmiş bir cevaptı.

BİR TERÖRİSTİN İNSANİ YÜZÜ

Bazı "teröristlere" yakından baktığımızda karşımıza başka bir sürpriz çıkar. 14 Temmuz 2016 akşamı kiralık bir kamyoneti Nice'te Bastille Günü'nü kutlayan kalabalığın üzerine süren Tunus asıllı 31 yaşındaki Mohamed Lahouaiej-Bouhlel, polis tarafından sadece hırsızlık ve şiddet gibi küçük suçlarla bağlantılı olarak tanınmaktaydı – istihbarat

servislerinde radikal İslamcı bağlantıları olduğuna dair hiçbir kayıt bulunmuyordu. Dağıtım şoförü olarak çalışan adam, normal gündelik ve mesleki yaşama tamamen entegre olmuş gibi davranırken, bir gün yaşamı dağılmaya başladı, kapıldığı adi suçlar ve şiddet girdabı, onu terörist intihar eylemini gerçekleştirmeye götürdü. Başka örnekler de benzeri bir şablon izler – Paris saldırılarının faillerinden olması planlanan Hasna Aitboulahcen'i hatırlayın: O da aynı şekilde "modern", seküler bir hayat sürerken, saldırılardan sadece üç ay önce radikalleşmişti.

Bu seride en öne çıkan vaka, Mart 2016'da Brüksel'de yakalanan Paris terör şüphelisi Salah Abdeslam'dır. Göze çarpan ilk şey, onun Muhammed Atta'ya benzemediği, "insaniyetsiz" fanatikliğin vakur ve haşin figürü olmadığı, kelimenin düz anlamıyla tamamen "insani" olduğudur: Bütün sıradan zayıflıkları sergiler (sık sık ağladığı söylenmiştir) ve kibar biridir, yüzünden gülümsemesi eksik olmaz, müziğe, dans etmeye, içki içmeye, *joie de vivre*'in diğer tüm unsurlarına bayılır. Belçika'da doğan ve Fas asıllı bir Fransız vatandaşı olan Abdeslam (Brüksel'in toplu taşıma şirketi) 2009STIB-MIVB'de 2009 ila 2011'de teknisyen olarak çalışmıştı; neden kovulduğu net değildir (belki de sürekli devamsızlık yapması ya da suç teşkil eden eylemleridir sebep) fakat Aralık 2013'te Abdeslam, Mağripli müşterilerin uğrağı ve uyuşturucu tacirliğinin merkezlerinden olan Molenbeek'teki bir barın müdürü olmuştu. Kısaca, Abdeslam tam entegre olmuş bir aileden geliyordu, sabit bir işi vardı ve gündelik hayata katılıyordu – peki o hâlde neden kendisini radikalleştirdi? Onun yaşam öyküsü, bir tür Hegelci üçlü oluşturur: Çalışan sıradan vatandaşken, uyuşturucu ve suç altkültürüne iniş ve son olarak da dini teröre iniş/yükseliş... Bunun sebebi, Paris'te vurularak öldürülen bir diğer terörist Abdelhamid Abaaoud tarafından mı sunulmuştur? Abaaoud IŞİD'in tanıtımını yaptığı bir videoda izleyenlere şu basit soruyu sorar: Hayatınızdan memnun musunuz? İstediğiniz tek şey bu mu, yoksa daha

fazlasını mı, hayatınızı sadece anlamlı değil, aynı zamanda daha dinamik, maceralı, hatta eğlenceli kılacak daha derinlikli bir meşguliyet mi istiyorsunuz? (Yeri gelmişken, çözümün büyük kentlerimizde mülteci toplulukları kurmak olmamasının nedeni budur. Teröristler genel olarak böylesi yerlerden gelirler; ikinci kuşak çocukların iyi entegre olmuş ebeveynlere isyanını temsil ederler. Onların sorunu entegrasyon sorunu değildir: Bizatihi Batılı topluma entegrasyona, yozlaşmış gördükleri bir topluma entegrasyona tepki gösterirler.)

Burada, ucuz bir sosyopsikolojik yaklaşıma kapılarak tüketim toplumumuzda kendini gerçekleştiremeyen yabancılaşmış bir kuşaktan dem vurmaktan kaçınmamız gerekir. Yapılacak daha kötü şey ise solun ve sağın şiddeti arasında bir koşutluk aramaktır; liberal merkezin standart motifidir bu. Şiddetten şiddete fark vardır ve mesele şiddetin her biçimini *a priori* men etmek değil, nasıl bir şiddetle karşı karşıya olduğumuzu sorgulamaktır. Hırvatistan'dan Fransa'ya dek bütün Avrupa'ya yayılmakla tehdit eden 2008 tarihli Yunanistan öğrenci protestolarını hatırlayın. Pek çok gözlemci, onların şiddetli doğasının kilit bir vasıfları olduğunu belirtmişti – insanları öldürmek anlamında şiddetli değil de kamu düzenini bozmak, devlet ve kapitalist mekanizmanın pürüzsüz işleyişini bozma amacıyla (dikkatle seçilmiş) özel mülk ve devlet malını tahrip etmek anlamında. Solcu siyasi terörizmin düsturu (Almanya'da RAF, İtalya'da Kızıl Tugaylar, Fransa'da Action Directe) kitlelerin kapitalist ideolojik uykuya gömülmüş olduğu bir çağda, ideolojinin standart eleştirisinin artık etkili olmadığı, kitleleri uyandıracak şeyin ancak direkt şiddetin –"l'action directe"– ham Gerçek'ine sığınmak olduğudur. Bu içgörünün yansıtıldığı kanlı yöntemi muhakkak belirsizliğe yer bırakmadan reddederken, içgörünün kendisini savunmaktan çekinmemeliyiz. Bugünkü post-politik "sessiz çoğunluk" aptal değil, sinik bir teslimiyet sergilemektedir. Post-politikanın sınırlarına sadece sağcı popü-

lizmin başarısı değil, 2005 tarihli İngiltere seçimleri de misal teşkil etmiştir. Tony Blair'in gitgide azalan popülerliğine (ve sıklıkla İngiltere'deki en beğenilmeyen insan seçilmesine) karşın, bu memnuniyetsizlik hiçbir surette siyaseten etkili bir dışavurum edinemeyeceği için İşçi Partisi Tony Blair komutasında yeniden seçilmişti. Burada bir şeylerin tümüyle ters gittiği aşikârdır – mesele insanların "ne istediklerini bilmemesi" değil, daha ziyade sinik teslimiyet sebebiyle istediklerini eyleme geçirememeleridir ve insanların düşündüğü ile yaptığı (oy vermek) arasındaki acayip boşluk da bundan doğmaktadır. Böyle bir hüsran, parlamento dışında tehlikeli patlamaları tetikleyebilir ve sol bunlardan yakınmaktansa onları halkı "uyandırmak" amacıyla kullanma riskini göze almalıdır. İslami terör eylemleri için bu (yanlış ve ahlaken kabul edilemez) stratejinin tam tersi geçerlidir; Avrupalıları kendi gerçekliklerine uyandırıp onları seferber etmeyi değil, terörize etmeyi amaçlar ve –Breivik'ten Amerikan köktencilerine dek– genel anlamda sağcı terör için de geçerlidir bu.

Ve seri böylece devam eder: Güney Almanya'da bir trende baltayla yolculara saldıran on yedi yaşındaki Afgan mülteci, yeni hayatına çok iyi uyum sağlıyormuş gibi göründüğü için koruyucu aile sistemine seçilmişti. Entegrasyon meselesi, bir Batı ülkesindeki yerli çoğunluğun göçmenleri kabul etmeye hazır olmaması gibi basite indirgenmiş bir fikirden çok daha karmaşık bir meseledir. Sloterdijk haklıydı: Biz Avrupalılar on altıncı yüzyıldan itibaren diğer kıtaları "keşfederken", üçüncü dünya halkları artık Avrupa'yı "keşfetmektedir."[160]

Münih banliyölerindeki bir alışveriş merkezinde dokuz kişiyi vurarak öldüren on sekiz yaşında bir Alman-İran vatandaşı olan Ali Sonboly, "toplu katliamlara takıntılı, zorbalığa uğrayan yalnız bir delikanlıydı"[161] ve kurşun yağmuruna başlamadan biraz önce kısa bir diyaloğa (ya da daha ziyade bir ağız dalaşına) girmişti – işte kısaltılmış versiyonu:

Balkondaki adam: "Siktiğimin puştu seni."
Ali: "Sizin yüzünüzden yedi yıl boyunca zorbalığa uğradım..."
Adam: "Puşt seni. Puşt."
Ali: "... Artık seni vurmak için silah almam gerek."
Bilinmeyen konuşmacı: "Pislik, siktiğimin Türkleri!"
Adam: "Pislik, siktiğimin yabancıları!"
Ali: "Ben Almanım (...) Evet, ne var, ben burada doğdum."
Adam: "Öyle mi, o zaman ne bok yediğini sanıyorsun?"
Ali: "Ben burada, Hartz 4 (Almanya'daki işsizlik yardımları) bölgesinde büyüdüm."

"Ben Almanım... Ben burada doğdum" cümlesinin bariz anlamı, Ali Sonboly'nin, resmi olarak bir Alman vatandaşı olmasına karşın, öyle kabul edilip tanınmadığı, işsizlik yardımlarına tabi, toplumdan aforoz edilmiş bir marjinal muamelesi gördüğüdür – fakat geriye kalan soru şudur: Neyi arzuluyordu? Gerçekten Alman olmak mı istiyordu? Peki ne tür bir Alman? Dahası, Ali'yi kendisi yapan toplumsal konumu ("Ben burada, Hartz 4 bölgesinde büyüdüm") anması fazlasıyla düşünümsel gelir; sosyal programlar ve entegrasyon çabalarının ihmal edilmesiyle genç göçmen kuşağın her türlü ekonomik ve toplumsal imkândan mahrum bırakıldığına dair sürekli tekrarlanan sözleri hatırlatır: Bu gençlerin tatminsizliklerini dışavurmalarının tek yolu şiddet patlamalarıdır. Dolayısıyla kendimizi intikamcı fantezilere kaptırmaktansa, şiddet patlamalarının derinde yatan sebeplerini anlamak için çabalamalıyız: Farklı ırklardan insanların yaşadığı yoksul bir banliyöde bir delikanlı olmanın, polis tarafından *a priori* şüpheli görülmenin ve tacize uğramanın, büyük yoksulluk içerisinde, paramparça olmuş ailelerde yaşamanın, sadece işsiz değil, iş verilemez olmanın, bir gelecek umudu taşımamanın ne anlama geldiğini hayal edebilir miyiz? Tüm bunları göz önüne aldığımız an insanların sokağa çıkma nedenleri netleşir... Bu değerlendirmedeki sorun, şiddetin sadece nesnel

koşullarını listelemesi, öznel boyutunu yok saymasıdır: Hâlbuki isyan etmek, öznel bir ifadede bulunmaktır; kişinin nesnel koşullarıyla nasıl bağ kurduğunu, onları nasıl öznelleştirdiğini duyurmasıdır. İçinde yaşadığımız sinizm çağında, bir mağazayı yağmalarken veya kundaklarken yakalanan bir protestocuya şiddetinin sebebini sorduğumuzda birdenbire sosyal hizmet görevlisi, sosyolog ve sosyal psikolog gibi konuşmaya başladığını, azalan toplumsal hareketlilikten, artan güvensizlikten, ebeveyn yetkisinin parçalanmasından, çocukluğunun ilk yıllarında anne sevgisinden mahrum kalmasından dem vurduğunu hayal etmek işten bile değildir – protestocu ne yaptığının farkındadır ve yine de onu yapmaktadır. Tıpkı *Batı Yakası Hikâyesi*'nde, içinde "Çocuk suçluluğu toplumsal bir hastalıktan ibarettir" ifadesi geçen meşhur "Gee, Officer Krupke" şarkısında olduğu gibi:

Aman be Memur Krupke, çok dertliyiz;
Her çocuğun hakkı olan sevgiyi hiç görmedik biz.
Suçlu falan değiliz,
Yanlış anlaşıldık.
Yüreğimizin derinliklerinde hep iyilik barındırdık!

Babam piçin,
Anam kaltağın biri.
Dedemin kafa bir dünya,
Nenem ot taciri.
Bacımın bıyığı var,
Abimin elbisesi.
Eyvahlar olsun, halim yaman!

Memur Krupke, işe yaramazın tekisin.
Doktor değil, ekmeğini kazanacağı bir iş ister bu oğlan.
Toplum ona fena oyun oynadı,
Sosyolojik açıdan hastalandı!

Genç suçlular sadece toplumsal bir hastalık olmakla kalmazlar, çıkmazlarının farklı açıklamalarını (bir sosyal hizmet görevlisinin, psikoloğun, hâkimin yorumlayabileceği şekilde) ironik olarak sahneleyerek, toplumsal bir hastalık olduklarını ilan da ederler. Bu noktaya gelmek için, bir tür spektral analizle, çağdaş ırkçılığın farklı biçimlerini ayrıştırmamız gerekir. İlk olarak, hakiki (Batılı, uygar, demokratik, Hıristiyan) değerler adına (despotik, barbar, ortodoks, yozlaşmış, şarki) Müslüman Öteki'nin eski moda küstahça reddi vardır. Daha sonra "düşünümsel" politik doğrucu ırkçılık vardır: Müslümanları etnik dehşetler ve hoşgörüsüzlüğün, ilkel ve akıldışı savaş tutkularının alanı olarak gören ve çatışmaları akılcı uzlaşılar, tavizler ve müşterek saygı çerçevesinde çözmeye yönelik post-ulus-devlet liberal-demokratik süreci onun karşısına koyan çokkültürcü algı. Burada ırkçılık âdeta kare katına yükseltilir: Öteki'ne atfedilirken, bu esnada biz tarafsız müşfik gözlemci olarak rahat konumumuzu işgal etmeyi sürdürür, oralarda süregiden dehşetler karşısında haklı bir kedere kapılırız. Son olarak, ters ırkçılık vardır: Ketum, mecalsiz Batı Avrupalıların aksine, hâlâ yaşama karşı müthiş bir ihtiras sergileyen Müslüman Öteki'nin egzotik sahiciliğini kutlar. Böylece, bu yansıtılmış ırkçılığın bir diğer kilit vasfına geliyoruz: Öteki'ye karşı kültürel horgörü ile düz ırkçılık arasındaki ayrımı ters çevirir. Genellikle ırkçılığın kültürel horgörünün daha radikal versiyonu olduğu düşünülür: Başkasının kültürüne duyduğumuz basit horgörü, diğer etnik grubun içkin (biyolojik veya kültürel) nedenlerle, bizimkinden aşağıda olduğu görüşüne yükseltildiğinde, karşımızda ırkçılık var demektir. Gelgelelim bugünkü "yansıtılmış" ırkçılık, paradoksal biçimde, ötekinin kültürüne dolaysız saygı çerçevesinde de kendisini ifade edebilir: Eski Güney Afrika'da apartheid'ın resmi argümanı, siyah kültürlerin bütün özgünlükleri içinde muhafaza edilmesi ve Batılı erime potasında dağıtılmaması değil miydi? Günümüzde le

Pen gibi Avrupalı ırkçılar bile istedikleri tek şeyin Afrikalıların ve diğerlerinin istediği kültürel kimlik hakları olduğunu vurgulamıyor mu? Böylesi argümanları, burada ötekiye karşı saygının düpedüz "riyakârca" olduğu iddiasıyla bir kenara atmak fazlasıyla kolaycılığa kaçmak olur. Burada işleyen mekanizma, daha ziyade, fetişist yarılmanın vasfı olan yadsımadır (*disavowal*): "Öteki'nin kültürünün benimkiyle aynı saygıyı hak ettiğini gayet iyi biliyorum ama yine de... (onlardan ölesiye nefret ediyorum)."

Burada vurgulanması gereken daha genel bir nokta, küresel düşünümselleşmenin/medyalaşmanın kendi zalim dolayımsızlığını doğurduğuna dair Hegelci derstir; Étienne Balibar'ın, çağdaş yaşamın bir niteliği gibi gördüğü işlevsiz aşırı zalimlik düşüncesinde en iyi şekilde ifade bulmuştur bu:[162] Yansımaları, "köktenci" ırkçı ve/veya dini kıyımdan, megalopolislerimizde evsizlerin ve ergenlerin sergilediği "şuursuz" şiddet patlamalarına uzanan bir zalimlik, neredeyse İd-Kötülüğü diye niteleyebileceğimiz, faydacı ya da ideolojik muhakemeye dayanmayan bir şiddet. Yabancıların işlerimizi çaldığından, Batılı değerlerimizi tehdit ettiğinden söz edilmesi bizi aldatmamalıdır: Daha derinlemesine incelendiğinde, bu konuşmaların epey yüzeysel bir ikincil rasyonelleştirme sağladığı netleşir. Bir dazlağın bize vereceği nihai cevap, yabancıları dövmenin ona iyi geldiği, varlıklarından rahatsız olduğudur... Burada karşılaştığımız gerçekten de İd-Kötülüğü, yani ego ile *jouissance* arasındaki ilişkideki en temel dengesizliğin, haz ile bizzat yabancı bedenin kalbindeki *jouissance* arasındaki gerilimin yapılandırdığı ve motive ettiği kötüdür. İd-Kötülüğü, öznenin arzusunun ilksel olarak kayıp nesne-nedeniyle olan ilişkisindeki en temel "kısa devreyi" sahneler: "Öteki"de (Yahudi, Japon, Afrikalı, Türk) "sinirimi bozan", nesneyle ayrıcalıklı bir ilişki sürdürüyormuş gibi görünmesidir – Öteki ya bizden kaçırdığı (ve bu yüzden artık sahip olmadığımız) nesne-hazineye sahiptir ya da bizim nesneye

sahip olmamıza bir tehdit teşkil eder. Bu noktada, Hegelci "sonsuz yargı"dan hareketle, ifşa ettiği tek şey Ötekiliğe yönelik saf ve çıplak ("yüceltilmemiş") bir nefret olan bu "aşırı" ve "faydasız" şiddetli dolayımsızlık patlamalarının, toplumun küresel düşünümselliğiyle spekülatif özdeşliğini öne sürmeliyiz. Bu çakışımın belki en nihai örneği, psikanalitik yorumun kaderinde görülür: Bugün (rüyalardan histerik semptomlara dek) bilinçdışının oluşumları masumiyetlerini kesinkes yitirerek tamamen düşünümselleşmiştir. Tipik eğitimli analizandın "serbest çağrışımları", genellikle rahatsızlığına psikanalitik bir izah sağlama teşebbüsünden oluşur, dolayısıyla elimizde semptomların sadece Jungcu, Kleincı, Lacancı yorumları değil, aynı zamanda bizzat kendileri Jungcu, Kleincı, Lacancı olan, yani gerçeklikleri belirli bir psikanalitik teoriye örtük bir gönderme içeren semptomlar olduğunu söylemek gayet makuldür. Yorumun küresel düşünümselleşmesinin (her şey yoruma dönüşür, bilinçdışı kendi kendini yorumlar) talihsiz sonucu, tam da analistin yorumunun performatif "simgesel etkinliğini" yitirmesi ve semptomu kendi budala *jouissance*'ının dolayımsızlığında el sürülmemiş hâlde bırakmasıdır.

Psikanalitik tedavide olan bitenler, şiddetinin sebebini söylemesi için iyice sıkıştırıldığında birdenbire sosyal hizmet görevlisi, sosyolog veya sosyal psikolog gibi konuşmaya başlayarak, azalan toplumsal hareketlilikten, artan güvensizlikten, ebeveyn yetkisinin parçalandığından, çocukluğunun ilk yıllarında anne sevgisinden mahrum kaldığından dem vuran neo-Nazi dazlağın cevabıyla kesin bir benzerlik taşır. Pratik ile onun içkin ideolojik meşrulaştırmasının birliği, ham şiddet ve onun iktidarsız, tesirsiz yorumunda ayrışıp dağılır. Yorumun iktidarsızlığı, aynı zamanda risk toplumu teorisyenlerince selamlanan evrenselleşmiş düşünümselliğin zaruri diğer yüzlerinden biridir: Sanki düşünümsel gücümüz, ancak parmaklarının arasından kayıp giden minimal bir "düşünüm-öncesi"

tözsel dayanağa yaslandığı ve gücünü ondan aldığı sürece serpilebilir, dolayısıyla evrenselleşmesinin bedeli tesirsizliği olur; yani bu –düşünümsel yorumun sızamadığı ve ona karşı duyarsız– "akıldışı" şiddetin vahşi Gerçek'inin paradoksal biçimde yeniden ortaya çıkışıdır. Hâl böyleyken, bugünkü toplumsal teori doğanın ve/veya geleneğin sonunu, "risk toplumu"nun yükselişini ne kadar duyurursa, "doğa"ya örtük göndermeler de gündelik söylemimizi bir o kadar istila eder: "Tarihin sonu"ndan bahsetmesek bile, bir "post-ideolojik" pragmatik çağa girmekte olduğumuzu söylerken yine aynı mesajı iletmez miyiz ve bu, içindeki meşru çatışmaların sadece etnik/kültürel çatışmalar olduğu bir post-politik düzene girdiğimizi iddia etmenin bir diğer yolu değil midir? Tipik olarak, bugünkü eleştirel ve siyasi söylemde "işçi" sözcüğü kelime hazinesinden kaybolmuş, "göçmenler/göçmen işçiler"le ikame ve/veya imha edilmiştir: Fransa'da Cezayirliler, Almanya'da Türkler, ABD'de Meksikalılar. Bu biçimde, işçilerin sömürülmesinin sınıf problematiği, "Ötekiliğe hoşgörüsüzlüğün" çokkültürcü problematiğine dönüşmüştür ve çokkültürcü liberallerin göçmenlerin etnik haklarını muhafaza etmeye aşırı adanmışlığının, enerjisini "bastırılmış" sınıf boyutundan sağlamakta olduğu açıktır. Francis Fukuyama'nın "tarihin sonu" tezi hızla itibarını yitirmiş olsa da, küresel liberal-demokratik kapitalist düzenin en sonunda bulunmuş "doğal" toplumsal rejim olduğunu hâlâ sessizce varsayar, gelişmekte olan ülkelerdeki çatışmaları gizliden gizliye hâlâ bir tür doğal felaket, neredeyse-doğal şiddetli tutku patlamaları veya kişilerin etnik kökenleriyle fanatik özdeşleşmesine dayalı çatışmalar gibi algılarız (zaten buradaki "etnik", yine "doğa"nın bir başka ismi değil de nedir?). Ve kilit nokta, bu her yana nüfuz eden yeniden doğallaştırmanın, gündelik hayatlarımızın küresel düşünümselleşmesiyle kesinkes bağıntılı olmasıdır. Bu sebeple, etnik nefret ve şiddetle karşı karşıyayken, etnik hoşgörüsüzlüğe karşı

Öteki'nin Ötekiliğine saygı duymayı ve onunla beraber yaşamayı, farklı yaşam tarzlarına hoşgörü göstermeyi öğrenmemiz gerektiğini söyleyen standart çokkültürcü fikir hepten reddedilmelidir. Etnik nefretle fiilen savaşmanın yolu, onun dolayımsız muadili olan etnik hoşgörü üzerinden olmaz; bilakis, ihtiyacımız olan *daha da fazla nefrettir* fakat doğru politik nefret, ortak politik düşmanımıza yönelttiğimiz nefret olmalıdır bu.

Fransız Alpleri'ne düşürdüğü uçaktaki herkesi, kendisi dahil 150 kişiyi birden öldüren Germanwings yardımcı pilotu Andreas Lubitz'i de aynı seriye dahil etmemiz gerekmez mi? Lubitz'in hiçbir siyasi ve ideolojik/dini grup veya örgütle bağı olmadığından, sözüm ona uzmanlar onun yaptığı şeye sebep olarak psikolojik sorunlara, depresyona işaret etti – ancak bu Lubitz'in her sabah beşte kalkıp jogging yapan, arkadaşlarıyla güzel ilişkileri olan, çok disiplinli bir hayat süren müthiş çalışkan, modern, ideolojik olmayan liberal bir adam olduğu gerçeğini değiştirmez...[163]

Dolayısıyla, belki de İslam'ın karanlık köşe bucağını araştırmak yerine başka bir yaklaşım benimsemeli, kendi toplumlarımıza has nihilizme odaklanmalıyız: Toplumumuza entegre olmuş gibi görünen genç insanlar terörizme geriliyorsa bizde bir sorun var demektir; bu gençlerin duydukları nefret nereden gelir? Binlerce arabanın yandığı, ciddi bir şiddet patlamasının yaşandığı 2005 sonbaharındaki Fransız banliyö isyanlarını hatırlayın. Burada karşı karşıya olduğumuz şey, psikanalizin tanımladığı, hüsrana uğrayan arzunun saldırganlığa standart tersine çevrilmesidir ve İslam'ın yaptığı sadece bu kendini-yok edici nefreti temellendirmek için bir biçim sunmaktır. Hüsran ve haset radikalleşerek ölüm saçan, kendini-yok edici Batı nefretine bürünüp şiddetli intikama bulaşmaya başlar. Bu şiddet, ancak ciddi bir alternatif toplum tasavvuru olmayan orjiastik kendini-yok eden edimlerde doruğa ulaşabilir. İstediği kadar antikapitalist

olduğunu iddia etsin, köktenci şiddette özgürleştirmeci potansiyel yoktur: O sadece küresel kapitalist evrende içkin bir fenomendir.

CIACCO'NUN CEVABI YA DA YABAN DİYARLARDAKİ YABANCILAR

Jacques Lacan, kıskanç bir kocanın karısı hakkındaki iddiaları (diyelim başka adamlarla yatıp kalktığı) kesinlikle doğru olsa bile, adamın kıskançlığının patolojik olduğunu yazmıştı – peki neden? Burada gerçek soru "Kocanın kıskançlığı yeterince gerçeklere dayanıyor mu?" yerine şudur: "Adam öz kimliğini muhafaza etmek için neden kıskançlığa ihtiyaç duyuyor?" Aynı şekilde, Nazilerin Yahudiler hakkındaki iddiaları (Almanları sömürüyorlar, Alman kızları ayartıyorlar) büyük oranda doğru olsaydı bile Nazilerin antisemitizmi yine patolojik olurdu (ve öyleydi) çünkü ideolojik pozisyonlarını sürdürmek için antisemitizme *ihtiyaç duymalarının* gerçek sebebini bastırırdı.

Artan göçmen ve mülteci korkusu için de aynısı geçerli değil midir? Ulaştığımız sonucu uç noktaya taşırsak, onlar hakkındaki önyargılarımızın (gizliden gizliye köktenci teröristler, tecavüz ediyor, çalıyorlar) büyük kısmının doğru olduğu kanıtlansaydı dahi, göçmen tehdidine dair paranoyak konuşmaların, göçmenlerden ziyade biz Avrupalılar hakkında bir şeyler ifşa eden bir ideolojik patoloji olduğu gerçeği değişmezdi. Temel soru, "Göçmenler Avrupa için gerçek bir tehdit teşkil ediyor mu?" değil şudur: "Bu göçmen tehdidi takıntısı, bize Avrupa'nın zayıflığına dair ne anlatıyor?"

Dolayısıyla, birbirinden ayrı tutulması gereken iki boyut vardır. Birincisi kendine has aşikâr absürtlükleriyle korku atmosferi, Avrupa'nın İslamlaştırılmasına karşı mücadele atmosferidir: Terörden

kaçan mülteciler, kaçtıkları teröristlerle aynı kefeye koyulur. Böylece, mülteciler arasında mutlaka teröristler, tecavüzcüler, suçlular bulunurken, büyük çoğunluğun daha iyi bir yaşam derdindeki çaresiz insanlar olması gerçeğine paranoyak bir kıvrım eklenmiş olur – göçmenler çaresiz mülteciler gibi görünürken (ya da rolü yaparken), aslında Avrupa'nın yeni İslami işgalinin mızrak başlarıdır; ve hepsinden önemlisi, genelde olduğu gibi, modern küresel kapitalizme içkin sorunlar, doğruca dışsal bir işgalciye yansıtılır.

Kuşkucu bir bakış, aradığı şeyi daima bulur: "Kanıtlar" her yerdedir; çok geçmeden yarısının uyduruk oldukları kanıtlansa bile. Bugün Avrupa'nın her yanında mülteci istilası korkusunun müthiş paranoyak bir boyuta gelmekte olduğunu bilhassa vurgulamamız gerekir. Hayatlarında bir kere bile mülteci görmemiş insanlar, civarda bir mülteci merkezi kurulması tasarısına saldırganca tepki verir; yaşanan olaylarla ilgili hikâyeler hayal gücünü esir eder, ağızlara sakız olur ve yalan oldukları açıkça kanıtlandıktan sonra bile etkilerini sürdürür. İşte bu yüzden, ırkçı göçmenlik karşıtı paranoyaya verilecek en kötü tepki, göçmenler ne zaman eleştirilse bunun ırkçı düşmanları beslemeye yarayacağını öne sürerek göçmenlerin müdahil olduğu gerçek olayları ve sorunları görmezden gelmektir. Bu akıl yürütmeye, ırkçı düşmanlarımıza tam da sessiz kalarak yardım ettiğimize işaret ederek cevap vermeliyiz – sessizlik, ırkçı söylentilerin ve yalanların inanılırlığını artırarak sıradan insanların duyduğu güvensizliği besler ("Görüyorsunuz ya, doğruları bizden gizliyorlar!")

Diğer boyut, insaniyetini yitiren Avrupa'nın hiç durmadan kendini suçlamasının, sınırlarında binlerce boğulmuş beden bırakan hunhar Avrupa'nın trajikomik temaşasıdır – hiçbir özgürleştirici potansiyeli olmayan, kendine hizmet eden bir uğraştır bu. Buna ilaveten, insanlık felaketi vurgusu, meseleyi ustalıkla depolitize eder. Yenilerde Angela Merkel'in mülteci krizinden bahsederken şöyle demiş olmasına şaş-

mamalı: "Geçen yıl Yunanistan'ı Euro Bölgesi'nde tutmak için uğraşan euro devletlerinin –ki biz en sertleriydik– bir yıl sonra Yunanistan'ın bir anlamda kaosa saplanmasına göz yumabileceğine sahiden inanıyor musunuz?"[164] Bu açıklama Merkel'in insani tutumunun temelindeki yalanı ifşa eder: Bir ceza-ödül yaklaşımının parçasıdır; insani yardım ise siyasi-ekonomik teslimiyet karşılığında bir ikramiyedir.

"Avrupa'nın sonu"ndan yakınan hümaniterlere büyük Hegelci dersi uygulamalıyız: Biri Avrupa'nın had safhadaki ahlaki yozlaşmasının tablosunu çizdiğinde sorulacak soru, bu tutumun kendi eleştirdiği suça ne şekilde iştirak ettiğidir. Zaten bu merhametli kendini cezalandırma tutumunun, hümaniter merhamet ve dayanışma çağrıları haricinde hiçbir etkisi yoktur.

Solcu liberaller terörün yükselişinin Ortadoğu'ya Batılı sömürgeci ve askeri müdahalelerin sonucu olduğu motifini hiç durmadan çeşitlendirirken, analizlerinde başkalarına karşı saygılıymış gibi görünürken Öteki'yi pasif bir kurbana indirgeyen ve her türlü faillikten mahrum bırakan küstah ırkçılığın aleni bir vakası olarak göze çarpar. Bu açıdan bakılınca, IŞİD'in aşırı zalimliğini, gözü dönmüş hâlde tam failliğini beyan etme teşebbüsü olarak okuyabiliriz bile; böylece yaptıklarının mesajı şu olur: "Hiç olmazsa Kötü'nün otonom failleri olmamıza müsaade edin!" ve buna verilen sol-liberal cevap da şudur: "Hayatta olmaz! Kusura bakmayın, ne kadar şiddetliyseniz, o kadar Batılı emperyalizmin bir etkisisiniz!" Bu bakış açısının görmeyi başaramadığı şey, Arapların hiçbir surette Avrupalı ve Amerikalı yeni sömürgeci entrikaların pasif kurbanlarından ibaret olmadığıdır. Onların farklı hareket biçimleri sadece tepkiler değildir, aynı zamanda kendi açmazlarıyla aktif iştigalin farklı biçimleridir: Geniş çaplı ve saldırgan bir İslamlaştırma yönelimi (yabancı ülkelerde camileri finans etmek, vs.), Batı'ya savaş açmak gibi. Bütün bunlar, açıkça belirlenmiş bir hedefle aktif olarak iştigal etme biçimleridir.

Buna mukabil, Avrupalı özgürleştirici mirasın öncelikle bizzat Avrupalılardan, yani Avrupa'nın aşırı hoşgörülü çokkültürcü sol tarafından tehdit edildiğine inanan göçmen karşıtı popülistlere karşı korunması gerekmektedir. Kurallarımızı ihlal eden Müslüman göçmenlerin atılması, geldikleri yere geri gönderilmesi gerektiğini söylemek kolay – asıl özgürleştirici mirasımızı ihlal eden bizim aramızdakiler ne olacak? Onları nereye atmalı? Onlar ile köktenci İslamcılar arasındaki gizli hısımlığa daha çok dikkat etmeliyiz; bilhassa da göçmen karşıtı popülistlerin aniden kadın ve eşcinsel haklarını keşfetmesini göz önünde bulundurmalıyız. Bu insanlar, kendi topluluklarında tam aksi düşünceden olmalarına karşın, kadınlar ve eşcinseller Müslüman köktencilerin saldırısına uğradığında onların haklarını savunur, yani Müslüman köktencilerin kadın ve eşcinsel nefretini onlara karşı bir diğer argüman olarak kullanır. Bu durumun müstehcenliği nefes kesicidir: Ülkelerimizde kürtaj haklarıyla ve eşcinsel evliliğiyle devamlı surette alay eden ve onlara saldıran insanlar, artık Batılı özgürlüklerin müdafileri olarak yeniden doğmuştur.

İşte bu yüzden, burada müzakere edilmiş bir tavize, iki tarafın da hemfikir olabileceği bir fikre yer yoktur ("Tamam, göçmen karşıtı paranoyaklar abartıyor olabilir ama mülteciler arasında gerçekten bazı köktenciler var..."): Göçmen karşıtı ırkçının iddialarının azami doğruluğu dahi paranoyasının gerçek açıklaması değildir ve karşı tarafta, hümaniterin kendini suçlaması enikonu narsistiktir, göçmen Komşu'ya kapalıdır. Ötekinin bütün "kötü" yanları, ya (Batılı ırkçı olarak) bizim ona yansıtmamız ya da (Batılı emperyalist olarak) ötekiye kötü muamelemizin (sömürgeci şiddetin) sonucudur; kendimiz ve oluşan yansıtmalarımızdan (veya daha ziyade "bastırılmış" kötü yanımızın ötekiye yansıtmalarından) oluşan bu kapalı çemberin ötesinde yatan şey, bu bakış açısından, kendimizi ona gerçekten açarsak "sahici" öteki olarak karşılaşacağımız şey, iyi masum öteki, yine bizim ideolojik

fantezimizdir. Öne sürülen azami nesnelliği ("göçmenin gerçekte olduğu şey") azami öznelliğe böylesi bir tersine çevirme, Hegel'in Kantçı *Ding-an-sich*'in gizi olarak kavradığı şeye örnek teşkil etmez mi? "Kendinde-şey", bizim onunla ilişki kurmamızdan bağımsız olarak olma biçimi, saf bir *Gedankending*, "zihnimizin yaratığı"dır.

Peki gerçek Öteki kimdir ya da nedir? Günümüzde marketlerde habis vasıflarından arındırılmış bir dizi ürün buluruz: Kafeinsiz kahve, yağsız krema, alkolsüz bira... Bu seriye muhakkak *koku* da eklenmelidir: Alt sınıf ile orta sınıf arasındaki kilit fark, belki de kokuyla ilişki kurma biçimleriyle ilgilidir. Orta sınıfa göre alt sınıf kokar, alt sınıfın mensupları düzenli yıkanmaz – ya da orta sınıf bir Parislinin metroda birinci sınıf vagonları niçin tercih ettiğine dair verdiği cevaptan alıntılamak gerekirse: "İkinci mevkide işçilerle beraber yolculuk etmek beni ırgalamazdı ama mesele şu ki, kokuyorlar!" Bu da bizi günümüzde bir komşunun taşıdığı olası anlamlardan birine getiriyor: Bir komşu, tanımı gereği *kokan* kişidir. Deodorantlar ve sabunların günümüzde bu kadar elzem olmasının sebebi budur – komşuları hiç olmazsa asgaride tahammül edilebilir kılar. Komşularımı sevmeye hazırım... Çok kötü kokmamaları kaydıyla. Bir süre önce Venezuela'daki bir laboratuvarda söz konusu malların listesine bir tane daha eklenmiştir: Genetik manipülasyonla, tüketilmelerinin ardından kötü kokuya ve toplum içinde utanç verici yellenmelere neden olmayan fasulyeler yetiştirilmiştir! Böylece, kafeinsiz kahve, yağsız pasta, diyet kola ve alkolsüz biradan sonra, artık gazsız fasulyelerimiz de var...

Dolayısıyla görevimiz, ırkçılığa taviz vermeden bütün nahoş meseleleri açıkça konuşmak, farklı yaşam tarzlarının bir arada yaşamasının doğurduğu zor sorunlarla açıkça yüzleşme girişimlerini neo-faşist sağa taviz vermek gibi görüp bir kenara attığı için, mültecilerin hümaniter idealleştirmesini reddetmektir. Bu şekilde kaybedilen, özgün bir yaşam tarzına sahip gerçek bir komşuyla hakiki bir kar-

şılaşmadır. Modern felsefenin babası Descartes, gençliğinde yabancı insanların hâl ve tavırlarının, inançlarının kendisine abes ve eksantrik geldiğinden bahsetmişti; derken kendisine bizim hâl ve tavırlarımızın da onlara abes ve eksantrik gelip gelmediğini sormuştu. Bu tersine çevirmenin neticesi, genelleştirilmiş bir kültürel görelilik değil, çok daha radikal ve enteresan bir şeydir: Kendimizi eksantrikmişiz gibi tecrübe etmeyi, adetlerimizi bütün acayip ve keyfi yanlarıyla görmeyi öğrenmeliyiz. G. K. Chesterton, *Everlasting Man*'de insanın doğadaki hayvanlara bir canavar gibi görünmüş olabileceğini tahayyül eder:

> İnsana dair en basit hakikat çok tuhaf bir varlık olmasıdır; âdeta dünya üzerinde bir yabancı olması anlamında. Bütün itidaliyle, bu diyarda türemiş bir varlığın değil, daha ziyade bir başka diyardan yabancı adetler getirmiş bir varlığın dış görüntüsüne sahiptir. Haksız bir avantaja ve haksız bir dezavantaja sahiptir. Kendi derisinin içinde uyuyamaz; kendi içgüdülerine güvenemez. Hem mucizevi ellerini ve parmaklarını hareket ettiren bir yaratıcı hem de bir kötürümdür. Giysi denen eğreti bezlere sarmalanmıştır; mobilya denen eğreti payandalara dayanmıştır. Zihninde hem müphem özgürlükler hem de acayip sınırlar vardır. Hayvanların arasında bir başına, evrenin ta kendisinden gizlenen bir sırrı evrenin biçiminde bir anlığına yakalamış gibi, kahkaha denen güzel çılgınlıkla sarsılır. Hayvanlar arasında bir başına, düşüncesini kendi bedensel varlığının kökünde yatan gerçekliklerden kaçırma, onları utanç gizemini yaratan yüksek bir olasılığın varlığında gizleme ihtiyacı duyar. Bütün bunları insanın tabiatına has sayıp övsek de, doğada suni sayıp yersek de, hiç değişmeden, emsalsiz olarak kalırlar.[165]

Bir "yaşam tarzı" tam da dünya üzerinde bir yabancı olma biçimi değil midir? Belirli bir "yaşam tarzı", sadece bir dizi soyut (Hıristiyan, Müslüman) "değerler"den meydana gelmez, gündelik pratiklerin yoğun ağında içerilir: Yeme içme, şarkı söyleme, sevişme, otoriteyle ilişki kurma biçimlerimizdedir...

İslam (belli başlı diğer dinler gibi), bütün bir yaşam tarzının ismidir – Ortadoğu'daki biçiminde, ebeveynlerin ve ağabeylerin güçlü bir yetki kullandığı büyük bir aileye dayanır (ki özellikle Müslümanlara değil, daha çok Akdenizlilere hastır bu) ve böylesi ailelerin genç mensuplarının, bilhassa kız çocuklarının bireyci Batılı ailelerden akranlarıyla karşılaşması âdeta engellenemez biçimde gerilimlere neden olur. Biz "yaşam tarzımızız", o bizim ikinci doğamızdır ve bu yüzden dolaysız "eğitim" onu değiştirmeyi beceremez. Gelenek göreneklerimizin ne kadar budalaca anlamsız ve keyfi olduğunun kafamıza aniden dank etmesine yol açacak derin bir varoluşsal deneyime, bir tür Brechtvari "yabancılaştırma"ya, yani çok daha radikal bir şeye gereksinim vardır – sarılıp öpüşme, yıkanma biçimimizde, yemek yerken takındığımız tavırlarda doğal olan hiçbir şey yoktur...

Demek ki mesele yabancılarda kendimizi görmek, "onlar da bizim gibi"nin avutucu yanlışlığından vahşice zevk almak değil, kendimizde bir yabancı görmektir – Avrupa modernitesinin en derindeki boyutu burada yatar. Komüniteryanizm kâfi değildir: Hepimizin kendi çapında tuhaf kaçıklar olduğumuzun farkındalığı, farklı yaşam tarzlarının tahammül edilebilir biçimde bir arada yaşayabilmesi için yegâne umudu sağlar. Robert A. Heinlein'ın 1961 tarihli bilimkurgu klasiği *Yaban Diyarlardaki Yabancı*, Mars'ta doğup Marslılar tarafından orada yetiştirilmesinin ardından genç bir erişkinken Dünya'ya gelen bir insanın hikâyesini anlatır. Belki hepimizin durumu da böyledir.

Peki, kaçıklardan oluşan yalıtılmış gruplar hâlinde bir arada yaşamayı kabullenip, etkileşim kuralları dayatmak suretiyle bir tür asgari düzen muhafaza etmeyi kamu hukukuna bırakmamız anlamına mı gelir bu? Elbette hayır, fakat paradoks şu ki, uzun ve meşakkatli bir evrensel dayanışma süreciyle, farklı toplulukları kat edecek denli güçlü bir Dava inşa etmekle iştigal etme niyetindeysek, "vatandaşlıktan çıkarma"nın bu sıfır noktasından geçmemiz gerekmektedir.

Madem evrensel dayanışma istiyoruz, kendi içimizde evrensel olmalı, kendi yaşam-dünyamıza karşı bir mesafe takınarak kendimize evrensel muamelesi yapmalıyız. Bunu başarmak, göçmenleri "göçebe proletarya"nın yeni formu ilan ettiğimiz hisli düşüncelerle meşgul olmayı değil, meşakkatli ve sancılı bir çalışma gerektirmektedir.

Peki Lenin'in eski sorusunu sormak gerekirse, ne yapmalı? Başlangıç olarak, tamamıyla uygulanabilir birkaç pragmatik önleme ne dersiniz? Kısa vadede: AB mümkün olan en yakın güvenli konumlarda (Suriye'nin kuzeyi, Türkiye, Yunan adaları...) karşılama merkezleri kurmalı, sonra da kabul edilen mültecilerin Avrupa'daki varış yerlerine (feribotlar ve hava köprüleriyle) direkt naklini organize etmeli, böylece milyarlarca dolarla oynayan kaçakçıları işlerinden etmeli ve aynı zamanda Avrupa'yı yayan kat eden binlerce insanın içler acısı sefaletine son noktayı koymalıdır. Orta vadede: Savaşları durdurmak ya da en azından çatışma olmayan bölgeleri genişletmek için kamusal ve gizli bütün araçlar seferber edilmelidir; WikiLeaks tarzı bilgi savaşlarından tutun da (örneğin Suudi Arabistan'a) ekonomik şantaja varıncaya dek. Yegâne uzun vadeli çözüm ise elbette komünizmdir fakat o ayrı bir konu...

Bitirirken, büyük klasiklerimizden birine geri dönelim. *Cehennem*'in Altıncı Kanto'sunda (76-85) Dante, açgözlü Ciacco'ya (ki ilginçtir ki, Ciacco ismini benimsemeye hazır değildir: "Ben Ciacco" demek yerine, "Siz kentliler Ciacco derdiniz bana"* der) sağduyulu adamların, hayatlarını kentin iyiliğine adamış adamların kaderini sorar:

> Ona dedim ki: "Daha bilgilendir beni,
> Bir şeyler daha söyle.
> İkisi de çok değerli Farinata ile Tegghiaio,
> sonra Jacopo Rusticucci, Mosca ile Arrigo
> ve iyilik yapmak için çırpınan ötekiler

* Dante, İlahi Komedya, çev. Rekin Teksoy, Oğlak Yayınları, 12. Baskı, s. 145 (ç.n.).

neredeler, ne olursun bana onları göster,
Cennet'te bal mı yiyorlar, Cehennem'de
ağı mı içiyorlar bilmek istiyorum ille de."
Dedi ki: "Onlar en kara ruhlarla birlikteler;
çeşitli suçlardan aşağıya gönderildiler:
oralara inersen görürsün onları."*

Dante'nin Cehennem'ini şimdi ziyaret ettiğimizi ve Üçüncü Çember'de bugünün Ciacco'sunu, yani göçmenlerin vaziyetini görmezden gelen, hiç rahatı bozulmaksızın tüketimini sürdürmeye odaklanmış açgözlü Batı Avrupalı'yı bulduğumuzu hayal edelim. Ona, "Söyle bana, iyilik yapmak için çırpınan o hayırseverler nerede?" diye soracak olsaydık, bize şu cevabı yapıştırmaz mıydı? "Onlar en kara ruhlarla birlikteler, oralara inersen görürsün onları!" Niçin? Bu çok zalimce bir tepki değil midir? Mesele şu ki, hümaniter tepki her ne kadar kendini eleştiriyormuş gibi görünebilse de, siyasi-ekonomik bir sorunu, âdeta belli belirsiz biçimde, "mülteci krizi" ve "kurbanlara yardım etmek" gibi ahlaki bir soruna dönüştürür. Sessiz alt sınıf çoğunluğu, göçmenlerin güç durumunu yok saymakla, ırkçı olmakla veya en iyi ihtimalle ırkçı medya propagandasının aptal kurbanları olmakla itham etmek yerine, onların ırkçı bir biçimde ifade bulan esas kaygılarına hitap etmelidir.

Buna ilaveten, göçmenlerin denetimsiz kabulünü savunmak, etik ve pragmatik muhakemenin tuhaf bir karışımını içermiyor mu? Mültecileri kabul etmek boynumuzun borcudur... Hem Avrupa nüfusu düşük doğum oranlarına bağlı olarak azaldığı için bundan kâr sağlarız... İyi ama azalan nüfus neden bir sorun olsun? Dünyada hâlihazırda çok fazla insan yok mu? Böylece doğru ve uygun siyasi müdahale yerine, ahlak ("yüreğinizin kapılarını mazlumlara açın") ile biyolojinin ("Avrupa'ın gençleşmek için taze kana ihtiyacı var") oluşturduğu

* A.g.e. s. 148-150 (ç.n.).

o beylik ikili çıkar karşımıza. Bu paradoks, standart siyasi koordinatların tersine çevrildiği daha derin bir paradoksun yansımasıdır ve burada sol çatışmaları politikleştirirken, sağ da onları doğallaştırır/depolitikleştirir: Bugün popülist sağda, göçmenler konusu "depolitikleşmiş" değildir, bilakis fazlasıyla politikleşmiştir, düşmanın özenle tasarladığı bir hamle gibi sunulur ve "depolitikleşmiş kelime dağarcığına başvurmak zorunda kalıyormuş gibi görünen, geleneksel soldur: göçmenler basitçe yardımımıza ihtiyaç duyan insanlardır (tıpkı doğal felaketler meydana geldiğinde olduğu gibi)".[166]

Dolayısıyla, mültecilere karşı yaklaşımımızın temel kabulü, tamı tamına *anti-hümanist* olmalıdır: İnsanlar genel olarak iyi falan değil, *sapkın* egoistlerdir. Yüksek müşterek bir amaç için egoist çıkarlarını feda ediyormuş gibi göründüklerinde dahi, çoğunlukla, sapkın bir tatmin elde etmeye yönelik bir stratejinin parçasıdır bu. Demek ki vazifemiz, mültecileri idealize etmek değil, onları oldukları gibi kabul etmek, insan oldukları için değil, ilkesiz oportünizmleri ve basit sapkınlıkları nedeniyle kendimize eşit görmektir.

5

Cinsel Olan Politik (Değildir)

POLİTİK DOĞRUCULUĞUN TUZAKLARI

Kendimize bir başkası olmayı gerçekten hayal edip edemeyeceğimizi sık sık sorarız; bir psikanalist, zaten kendimiz olmayı da hayal edemeyeceğimizi söyleyerek karşılık verirdi buna – ya da daha doğrusu (sadece) gerçekten kendimiz olmadan kendimiz olmayı hayal ettiğimizi. İşte, insanın kendisi olmasının imkânsızlığına bir örnek.

2015 ilkbaharında İngiliz medyası, Hint meditasyonu pratiği yaptıktan ve Björk'ün bir şarkısında "Kendimle evliyim" cümlesini duyduktan sonra tam da bunu yapmaya karar veren Grace Gelder isminde orta yaşlı bir fotoğrafçının haberlerine yer vermişti: Gelder kendisiyle evlenme töreni düzenlemiş, kendisine yeminini okumuş, yüzüğünü takmış, aynadaki aksini öpmüştü... İnsanın kendi kendisiyle flört etmesi ve evlenmesi, kişinin nevi şahsına münhasır bir eksantriklik olmak şöyle dursun, internette gitgide daha fazla dolanır olmuştur. Kendi kendine flörtleşmenin teknik ayrıntıları bolca karşımıza çıkar: Müstakbel kendine-âşık, evine aşk notları bırakmalıdır; insan kendisiyle çıkmaya karar verdiğinde, evini güzelce derleyip toparlamalı, mum ışında hoş bir masa hazırlamalı, en güzel kıyafetlerini giymeli, arkadaşlarını ken-

disiyle önemli bir buluşması olduğundan haberdar etmelidir... Kendimle flörtün amacı, kendimi daha derinden, gerçekte ne olduğumu ve ne istediğimi anlamaktır, dolayısıyla derinlerdeki kendime yemin etmekle kendimi kabul etmeyi, kendimle uyum yakalamayı başarabilir, derinden tatminkâr bir yaşam sürebilirim... Değil mi?

Bu fikir karşısında kahkahayı patlatmadan, onu çağdaş patolojik narsisizmin uç bir dışavurumu olarak yaftalamadan evvel, bir doğruluk payı içerdiğini teslim etmeliyiz: Kendimle flört etmem ve kendimle evlenmem, dolaysız olarak kendimle bir olmadığımı varsayar. Ancak dolaysız olarak kendim değilsem kendimle evlenebilirim, dolayısıyla benim öz-birliğimin büyük Öteki tarafından taahhüt edilmesi, simgesel bir törende icra edilmesi, "resmi" kılınması gerekir. Gelgelelim, bu noktada sorunlar çıkar: Simgesel düzenin nazarına artık "kendimle evli" olduğumu kazımam, dolaysız öz-deneyimimle nasıl ilişki kurar? Ya derinliklerime indiğimde, orada keşfettiğim şeyden hoşlanmazsam? Bulduğum tek şey, hasedin pisliği, sadist fanteziler ve tiksinç cinsel saplantılar olursa? Ya şahsiyetimin o çok yüceltilen "iç zenginliği", özü itibarıyla dışkısal –*vulgari eloquentia*– ise? Ya ben aslında bokun tekiysem? Özetle kendimin –birebir İncil'deki anlamıyla– komşusu olduğumu keşfedersem (resmi benliğime hepten yabancı, nüfuz edilemez bir X'in uçurumuysam) ve tam da kendimden kaçmak için başkalarıyla temas kurma arayışına girersem? Başkalarını sevebilmek için önce kendimizi sevmemiz gerektiği söylenir. Sahiden mi? Ya iki düzlemde bunun tersi geçerliyse – kendimden kaçmak için başkalarını seviyorsam ve kendimi ancak ve ancak başkalarını sevebildiğim sürece sevebiliyorsam? Kendimle evlenmek, kendimle barıştığım kabulünü taşır fakat ya kendimi kendimle barıştıramıyorsam? Ve bunu ancak kendimle evlendikten sonra tam manasıyla fark edersem? O durumda kendimden resmen boşanmam mı gerekir? Böyle bir boşanma Katolikler için uygun mu-

dur? İşte bu yüzden, komşumuzu kendimiz gibi sevmemiz emriyle ilgili iğneleyici sözlerinde Lacan, "bu tür bir meydan okumaya birinci tekil şahısta karşılık vermenin imkânsızlığı"ndan dem vurmuştur; "bu 'Komşunu kendin gibi seveceksin'e hiç kimse 'Komşumu kendim gibi severim' cevabı verilebileceğini düşünmemiştir çünkü bu formülleştirmenin ne kadar zayıf olduğu herkes için açıktır."[167]

İşte, pek rağbet gören "Kendin ol" düsturundaki sorun da budur... Hangi kendim? Kendimle evlendiğimde, evlendiğim kendim ideal egom olduğu ölçüde, "en iyi yanım", benliğimin idealleştirilmiş imgesi, rahatça kendimi kimliklendirme ve kendimi kabul durumum, belli belirsiz, radikal bir kendime yabancılaşmaya dönüşür ve "hakiki ben"e sadık olmadığım korkusu ebediyen bana musallat olur. Affirmative Consent Project (Rıza Onayı Projesi) tarafından internette sadece 2 dolara satılan "Affirmative Consent Kit"te (Rıza Onayı Seti) ticari dışavurumunu bulan yeni politik doğruculuk saplantısına da birebir aynı soru –Hangi kendim?– musallat olmuş gibidir: Bu set (sahte süet veya bez versiyonları olan) bir çantadır ve içinde bir prezervatif, bir kalem, nefes kokusu için nane drajeleri ve iki katılımcının da cinsel birleşmeye hür iradeleriyle razı olduğunu belirten kısa bir sözleşme yer alır. Önerilen, seks yapmaya hazır çiftin ya sözleşmeyi ellerinde tutarak bir fotoğraf çekmesi ya da ikisinin de sözleşmeye tarih ve imza atmasıdır. "Affirmative Consent Kit" son derece gerçek bir soruna parmak bassa da bunu sadece gülünç değil, aynı zamanda düpedüz geri tepmesine yol açacak şekilde yapar – niye mi?

Bunun altında yatan fikir şudur; bir cinsel ilişki her türlü cebir kuşkusundan arındırılacaksa, iki katılımcı tarafından alınan özgür ve bilinçli bir kararın sonucu olduğu peşinen beyan edilmelidir – Lacancı bir ifadeyle, büyük Öteki tarafından taahhüt edilmeli, simgesel düzene kaydedilmelidir. Bu bakımdan, söz konusu set, Amerika'nın dört bir yanında büyümekte olan bir tutumun uç bir dışavurumundan

ibarettir – örneğin California eyaleti, devlet fonu kabul eden bütün kolejlerin öğrencilerinden cinsel birleşme öncesinde rıza onayı almasını talep eden bir yasa geçirmiştir, aksi takdirde öğrenciler cinsel taciz cezası alma riskine gireceklerdir (bu yasada rıza onayı, "süregiden cinsel birleşmeyi gerçekleştirmek için olumlu, bilinçli ve gönüllü uzlaşı" olarak tanımlanıyor ve çok sarhoş olunduğunda verilemiyor).

"Olumlu, bilinçli ve gönüllü uzlaşı" – peki kim tarafından? Burada yapılacak ilk şey, Freud'un Ego, Süperego ve İd üçlüsünü seferber etmektir (basitleştirilmiş versiyonuyla bu üçlü, bilinçli öz farkındalığım, bana normlar dayatan ahlaki sorumluluğun faili ve en derindeki, kısmen inkâr edilen tutkularım). Ya üçü arasında bir çatışma varsa? Süperego'nun baskısı altında Ego'm "Hayır" diyorsa ancak İd'im direniyor, reddedilen arzuya tutunuyorsa? Ya da (daha ilginç bir durumda) tam aksi oluyorsa? Seks davetine "Evet" diyorsam, İd tutkuma teslim oluyorsam ancak tam ilişkiyi gerçekleştirirken Süperego'm dayanılmaz bir suçluluk hissini tetikliyorsa? İşleri iyice absürt hâle getirirsek, sözleşmeyi her iki tarafın Ego, Süperego ve İd üçlüsü mü imzalamalı ve sözleşme ancak ve ancak üçü birden "Evet" derse mi geçerli olmalıdır? Buna ilaveten, ya erkek partner de sözleşme kapsamında cinsel birleşme sırasında dilediği an geri çekilme, anlaşmayı iptal etme hakkını kullanırsa? Kadının rızasını elde ettikten sonra, müstakbel âşıklar kendilerini çırılçıplak yatağa attıklarında, ufak tefek bir bedensel ayrıntının (mesela hoyrat bir geğirme sesinin) erotik büyüyü bozduğunu ve adamın geri çekilmesine neden olduğunu hayal etsenize. Bu bile kadın için müthiş bir aşağılanma olmaz mı?

Bu "cinsel saygı" teşvikini muhafaza eden bu ideoloji, daha yakın bir bakışı hak ediyor. Temel formül şudur: "Sadece evet, evet demektir!" Bunun bir "Hayır"ın eksikliği değil, açık seçik bir "Evet" olması gerekir. "Hayır" olmaması, kendiliğinden bir "evet" anlamına gelmez: Baştan çıkartılmakta olan bir kadın buna aktif olarak di-

renmiyorsa dahi, bu durum farklı zorlama biçimlerine alan açmayı sürdürür. Fakat bu noktada pek çok sorunla karşılaşırız: Ya kadın tutkuyla arzuluyorsa fakat bunu beyan etmekten utanıyorsa? Ya iki partner için de ironik biçimde zorlama erotik oyunlarının bir parçasıysa? Ve tam olarak neye, hangi türden cinsel ilişki türlerine bir "evet" beyan edilir? Bu durumda sözleşme ayrıntılandırılmalı, başlıca neye rıza verildiği netleştirilmeli midir? Anal birleşmeye değil, vajinal birleşmeye "evet", sperm yutmaya değil, oral sekse "evet", sert darbelere değil, hafif şaplaklara "evet" Cinsel birleşme için bütün arzuyu öldüren uzun bürokratik bir pazarlık hayal etmek işten bile değildir fakat tabii birebir buna da libidinal yatırım yapılabilir. Bunun karşısındaki olasılık, zoraki bir "evet" ihtimali de var tabii. David Lynch'in *Wild at Heart*'ındaki (*Vahşi Duygular*) en zor ve rahatsız edici sahnelerden birinde Willem Dafoe, metruk bir otel odasında Laura Dern'e cinsel baskı uygular: Ona dokunur, bir yerlerini sıkar, mahremiyet alanını işgal eder ve tehditkâr bir havayla şöyle tekrarlar, "'Sik beni' de!" Yani ondan cinsel birleşmeye razı geldiğine işaret eden sözleri zorla almaya çalışır. Bu çirkin, nahoş sahne uzadıkça uzar ve en sonunda takati kalmayan Dern belli belirsiz, "Sik beni," der. Derken, Dafoe apar topar geri çekilir, hoş, dostane bir tebessüm takınır ve neşeyle şöyle karşılık verir: "Hayır, sağ ol, bugün vaktim yok, gitmem lazım ama başka bir zaman seve seve yaparım..." Bu sahnenin huzursuzluğu, elbette Dafoe'nun Dern'den zorla aldığı teklifi reddederek mutlak üstünlüğü elde etmesinin şokudur: Beklenmedik ret, onun nihai zaferidir ve tecavüz mutlaka daha kötü olsa da, bu netice kadın için bir açıdan çok daha aşağılayıcıdır. Adam esas istediğine ulaşmıştır: Birleşmenin kendisi değil, sadece kadının rızası, simgesel aşağılanmasıdır bu.

Bu sorunlar hiçbir surette ikincil değildir. Bunlar tam da kişinin meta-dilin nötr konumuna çekilerek iştigal etmeye hazır olduğu-

nu (ya da olmadığını) beyan edemediği erotik paslaşmanın özüyle ilgilidir: Böylesi her beyan, paslaşmanın parçasıdır ve durumu ya erotiklikten arındırır ya da kendisi erotikleşir. Erotik paslaşmanın yapısında, rızanın ya da niyetin dolaysız resmi beyanına direnen bir yan vardır. *Brassed Off* (*Borunu Öttür*) isimli İngiliz işçi sınıfı filminde, kahramanımız bir kadını evine bırakırken kadın apartmanın önünde ona şöyle der: "İçeri gelip bir kahve içmek ister misin?" Adamın buna cevabı şu olur: "Şimdi şöyle ki, ben kahve içmem." Kadın buna gülümseyerek şöyle cevap verir: "Sorun değil, zaten bende de hiç kahve yok..." Bu cevabın muazzam dolaysız erotik gücü, bir ikili olumsuzlama üzerinden, kadının utanç verici dolaysız bir seks davetini, seksin bahsini geçirmeden ifade etmesinde yatar: Adamı kahve içmek için içeri davet ettiğinde ve kahvesi olmadığını itiraf ettiğinde davetini geri almaz, sadece ilk kahve davetinin, seks daveti için kendi içinde nötr bir vekil (ya da mazeret) olduğunu netleştirir. Peki adam burada "cinsel saygı"ya uymak için ne yapmalıdır? Kıza, "Bir dakika, netleştirelim, beni kahve içmeye evine davet ettiğine ve kahven olmadığına göre, seks istiyorsun, değil mi?" diye mi sormalıdır? "(Sadece bir) Evet, evet demektir" yaklaşımının iletişimi mahvetmekle kalmayacağını, aynı zamanda kız tarafından (kesinkes meşru şekilde) müthiş saldırgan ve aşağılayıcı bir eylem gibi algılanacağını hayal etmemiz zor olmasa gerek.

Burada, dolaysız iletişimle başlayarak çeşitli kademeler hayal edebiliriz: "Evime gelip beni sikmeni istiyorum." "Ben de seni sikmeyi çok isterim, o zaman haydi içeri girip yapalım!" Sonra dolambacın dolaysız dolambaç olarak bahsi: "Evime gelip beni sikmeni istiyorum ama doğrudan sormaya utanıyorum. O yüzden kibar olacağım ve sana evime gelip kahve içmek isteyip istemediğini soracağım." "Ben kahve içmem ama ben de seni sikmeyi çok istediğimden, haydi içeri girip yapalım!" Bir de budalanın cevabı var tabii: "Evime gelip kahve

içmek ister miydin?" "Kusura bakma, ben kahve içmem." "Budala, mesele kahve değil, mesele seks, kahve işin mazereti!" "Ha, anladım, tamam o zaman, haydi gidip yapalım!" Şimdi de, kademeler arasında dolaysız sıçramalar olan versiyon: "Kahve içmek için evime gelmek ister miydin?" "Evet, seni sikmeyi çok isterim!" (Ya da "Kusura bakma, seks yapmaya mecalim kalmadı.") Ve tersyüz edilmiş versiyon: "Evime gelip beni sikmek ister miydin?" "Kusura bakma, şu anda canım kahve içmek istemiyor." (Böylesi bir kibarlığa bürünmek yine aşırı bir saldırganlık ve aşağılama eylemidir.) "Falanca filancasız kahve" tarzında bir versiyon da hayal edebiliriz elbet: "Bu akşam yorgun olduğumdan, bir fincan kahve içmek için evine gelmeyi çok isterim ama seks olmasın." "Şu anda reglim, o yüzden sana sekssiz kahve veremem ama güzel bir DVD filmim var, DVD'siz kahveye ne dersin?" Ve son olarak, nihai öz-düşünümsel versiyon: "Evime gelmek ister miydin?" "Seks yapmak mı, film izlemek mi istiyorum emin değilim, neden evine gidip birer kahve içmiyoruz?"

Dolaysız seks daveti neden işe yaramaz? Çünkü asıl sorun kahvenin asla bütünüyle kahve olmaması değil, seksin asla bütünüyle seks olmamasıdır, cinsel ilişki yoktur, bu nedenle cinsel birleşmenin fantazmatik bir tamamlayıcıya ihtiyacı vardır. Yani dolaysız daveti –"Haydi eve gidip seks yapalım!"– engelleyen kibar bir sansür değildir sadece; seksin fantazmatik çerçevesini sağlayacak kahve ya da öyle bir şeyden bahsedilmelidir. Başka bir ifadeyle, *Brassed Off*taki sahnede ilksel olarak bastırılan şey seks değildir (ki bu nedenle açık metinde kahveyle ikame edilmelidir), seksin kendisinde eksik olan şey, seksin içkin imkânsızlığı/başarısızlığıdır. Seksin kahveyle ikamesi, işlevi ilksel bastırmayı örtmek olan ikincil bir bastırmadır.

"Evet, evet demektir" seks kuralı, bugün hâkim olan narsisistik öznellik kavramının bir örneğidir. Bir özne, girift bir kurallar bütünüyle korunması gereken kırılgan bir şey gibi deneyimlenir ve

onu rahatsız edebilecek bütün olası ihlallere karşı peşinen uyarılır. *ET* filmi çıktığında İsveç, Norveç ve Danimarka'da yasaklanmıştı: Yetişkinleri anlayışsız olarak betimlemesi, çocuklar ile ebeveynleri arasındaki ilişki için tehlikeli bulunmuştu. (Mahirane bir ayrıntı bu suçlamayı onaylar: Filmin ilk on dakikasında yetişkinlerin sadece belden aşağıları görülür, tıpkı çizgi filmlerde Tom ve Jerry'yi tehdit eden yetişkinler gibi...) Bugünün bakış açısından bu yasağı, bireyleri kendilerine bir şekilde zarar verebilecek deneyimlerden korumaya dair politik doğrucu saplantının ilk alameti gibi görebiliriz. Sadece gerçek hayat deneyimleri değil, Columbia Üniversitesi'nin Multicultural Affairs Advisory Board'u (Çokkültürlülük Konuları Danışma Kurulu – MAAB) tarafından kanonik sanat eserleri üzerine "trigger warning" (tetikleyici uyarısı) koyulması talebinde de görülebileceği gibi, kurgu bile sansürlenebilmektedir. (Bazen kurgunun gerçeklikten daha ciddiye alındığının kanıtıdır bu.) Bu talebi tetikleyen, bir ders için okuması gereken Ovidius'un *Dönüşümler*'indeki canlı tecavüz tasvirlerinden "tetiklenen" cinsel saldırı kurbanı bir öğrencinin bir şikâyette bulunması olmuştu. Hocası öğrencinin şikâyetini kulak ardı ettiğinden, MAAB hocalara saldırılardan sağ kurtulanlarla, beyaz olmayanlarla veya düşük gelirli ailelerden gelenlerle nasıl iletişim kuracaklarını öğreten "duyarlılık eğitimi dersleri" önerisinde de bulunmuştu. Jerry Coyne, şu açıklamada haklıydı:

> Bu tür tetikleyici uyarıları –sırf cinsel saldırı için değil, şiddet, bağnazlık ve ırkçılık için de– en nihayetinde *her* edebiyat eserinin potansiyel olarak rencide edici damgası yemesine yol açacaktır. İncil, Dante, Huckleberry Finn (ki ırkçılıkla *dolup taşar*), biz azınlıkların, kadınların ve eşcinsellerin ikinci sınıf insanlar olduğunu düşünmeden önce yazılmış bütün eski edebiyat eserleri de bunlara dahil olacaktır. Şiddet ve nefrete gelince, şiddet ve nefret her yerdedir çünkü edebiyatın olduğu kadar hayatın da parçasıdır onlar. *Suç ve Ceza*? Tetikleyici uyarısı: İhtiyar bir

kadına yönelik hunharca şiddet. *Muhteşem Gatsby*? Tetikleyici uyarısı: Kadınlara karşı şiddet (Tom Buchanan'ın Bayan Wilson'ın burnunu kırdığı kısmı hatırladınız mı?) *Cehennem*? Tetikleyici uyarısı: Açık şiddet, sodomi ve işkence. *Dublinliler*? Tetikleyici uyarısı: Pedofili (...) En sonunda herkes önüne çıkan her şeyden rencide olduğunu veya tetiklendiğini iddia edebilir: Liberaller muhafazakâr siyasetten, pasifistler şiddetten, kadınlar cinsiyetçilikten, azınlıklar bağnazlıktan, Yahudiler antisemitizmden, Müslümanlar İsrail'in bahsinin geçmesinden, yaratılışçılar evrimden, dindarlar ateizmden... ve bu böyle sürer gider.[168]

Liste böyle sonsuza dek uzayabilir – Hollywood klasiklerinden sigara içmeyi dijital ortamda silme önerisini hatırlayın... Hem rencide olanlar sırf düşük gelirliler de olmayabilir – alt sınıflarla yakın temasa girip de "tetiklenmekten" kaçınmak için kendilerine koza ören zenginlere ne olacak? Koza benzeri "güvenli alanlarda" yalıtılmışlık, tam da zenginlerin stratejisi değil midir? Fakat din meselesi bilhassa ilginçtir. Batı Avrupa'da Müslüman temsilciler, din(ler)e hakaret ve saygısızlığın kanunen yasaklanmasını sağlamak için seferberlik başlatmıştır. Peki ama bu yasağı aynı zamanda dini metinlere de uygulamamız, İncil ve Kuran'ı yasaklamamız ya da politik doğrucu üslupla baştan yazmamız gerekmez mi? (Ayrıca ateizme saygısızlığı da yasaklamalıyız tabii.) Ve nihai, kaçınılmaz paradoks: Pek çok insan bu evrenselleştirilmiş tetikleyici uyarılarını topyekûn denetim uygulayan baskıcı bir rejim olarak deneyimleyerek onlardan rencide olmaz mı? Burada reddetmemiz gereken şey MAAB'nin temel dayanağıdır: "Öğrencilerin sınıfta güvende hissetmesi gerekir..." Hayır, güvende hissetmeleri gerekmez, hayatın bütün aşağılamaları ve adaletsizlikleriyle açıkça yüzleşmeli, onlara karşı savaşmalıdırlar. MAAB'nin hayat tasavvuru bütünüyle yanlıştır: "Öğrencilerin hayatın tetikleyici olduğunu öğrenmelerinin vakti geldi (...) İnsanın kendisini dört yıl boyunca büyük bir güvenli alanın kozasına kapat-

ması meseleyi ters anlamaktır."[169] İnsanlara Büyük Güvenli Alan'ın kozasından çıkmaları, dışarıdaki tehlikeli güvensiz hayata girmeleri ve ona karışmaları öğretilmelidir. İnsanlara güvenli bir dünyada *yaşamadığımız* öğretilmelidir, zira çevre felaketlerinden savaş ihtimaline, artan toplumsal şiddete varıncaya dek pek çok felaketin yaşandığı bir dünyada yaşıyoruz.

"Hiroşima'yı sinema salonunda izleyemiyorsanız, en sonunda kendinizi Hiroşima'nın içinde bulursunuz." (Edward Bond'a ait olan) Bu cümle, açık cinsel şiddet ve diğer vahşet tasvirlerine karşı çıkanlara karşı en iyi argümanı sunar ve onların, bu tasvirlerin eleştirel olarak analiz etmeye ve reddetmeye yeltendiği şiddete katıldıklarını söyler. Örneğin, "Ramallah'ta Benjamin" konuşmasındaki müdahalemin (çok) eleştirel bir değerlendirmesinde yazar benim şöyle yaptığımı iddia eder:

> "İslam dünyasının *dışında* meydana gelen ritüelleşmiş cinsel şiddet vakalarının ayrıntılı bir listesini saydı ve bunu yaparken amacı, 'namus cinayetleri'ne denk düşecek vahşetleri sıralamaktı. Her defasında, yaptığı tasvirleri için retorikte af diliyordu ("Bunun hakkında konuşmak gerçekten çok zor ama söylemek zorundayım") ve her defasında daha da müstehcen, kanlı ve feci ayrıntılar sıralıyordu. Müdahalesinin amaçsızlığını (ve muğlaklığını) kavramak için bu yeterlidir: Cinsel şiddete ilişkin kaygıları, dikkat kesilmiş dinleyiciyi iğrenç cinsel pratiklerin ham imgelerinin şiddetine *maruz bırakmak suretiyle* sergiliyordu.[170]

Sadece reddetmekle kalmayıp fazlasıyla tehlikeli bulduğum politik doğrucu argümanların bir prototipidir bu. Cinsel şiddeti gerçekten kavrayabilmek için kişinin onun karşısında şok olması, hatta travmatize olması gerekir – kendimizi steril teknik tanımlamalarla sınırlarsak, işkenceye "pekiştirilmiş sorgulama tekniği" veya tecavüze "pekiştirilmiş ayartma tekniği" diyenlerden bir farkımız kalmaz. Sa-

dece şeyin kendisinin hissi, bizi ona karşı etkin biçimde aşılayabilir. Bu tutumun neticelerini hâlihazırda görebiliriz: Eylül 2016'da Facebook, napalm bombalarından kaçan 9 yaşında çıplak bir Vietnamlı kızın görüldüğü ikonik "napalm kız" fotoğrafını sansürlediğinde, bariz politik boyutu yok sayarak, riyakârca bunu çocuk pornografisi olarak yorumlanma ihtimaline karşı bir savunma olarak gerekçelendirdi. Bu imgenin "tetikleyebileceği" şeyin cinsel tahrik değil, sivillere yönelik savaşın dehşetinin farkındalığı olduğu açıktır. (Halktan büyük bir itiraz gelince Facebook bu uygulamasını iptal etmek zorunda kaldı.) Nikki Johnson-Huston da benzer bir bağlamda, "beyaz Liberallerin çeşitlilik hakkındaki diyaloğa, politik doğruculuğa ve bizi çileden çıkarması gereken konulara el koyduğunu" etkili bir üslupla anlatır:

> Liberalizmle ilgili sorunum, meseleyi çözmek için bir şey yapmalarını talep etmeksizin insanların dilini ve düşüncelerini denetlemekle ilgilenmesi. Beyaz liberal üniversite öğrencileri, bir şey yapmak zorunda olmaksızın veya daha önemlisi, bir şeyden feragat etmek zorunda kalmaksızın, "güvenli alanlar"dan, "tetikleyici sözcükler"den, "mikro saldırılar"dan ve "beyaz ayrıcalığı"ndan bahsediyor. Dünyayı onlardan farklı gören biriyle bir konu hakkında konuşurken ona ırkçı, homofobik, kadın düşmanı, yobaz yaftası yapıştırmadan, onu kampüsten attırmaya, itibarını yerle bir etmeye yeltenmeden edemiyorlar. Dezavantajlı insanlara yardım etme niyetiyle Afrika'ya gittikleri için siyahların acısını hissettiklerini söylüyorlar fakat kentte siyahların yaşadığı bir mahalleye gitmeye isteksizler. Bu üniversite öğrencileri çeşitliliğin coşkusunu destekliyor fakat aynı cümle içinde senin sadece pozitif ayrımcılık nedeniyle kampüste olduğunu veya bütün siyahların yoksulluk içinde büyüdüğünü öne sürüyorlar.[171]

Politik doğruculuktaki siyasi sorun burada yatar: Politik doğruculuk, Robespierre'e başvurmak gerekirse, gerçek hayatın adaletsizliklerini kabul eder ancak onlara bir "devrimsiz devrim"le çözüm bulmak ister: Gerçek değişim olmaksızın toplumsal değişim ister.

Demek ki mesele sadece iki ucu dengelemek, başkalarını rencide edebilecek konuşma biçimlerini yasaklamayı amaçlayan politik doğruculuk ile kısıtlanmaması gereken genel ifade özgürlüğü arasındaki doğru noktayı saptamak değildir – konuşmayı düzenlemeye yönelik politik doğrucu teşebbüs kendi içinde yanlıştır çünkü sorunu çözmeye çalışmak yerine örtbas eder.

Politik doğruculuğun konuşmaya yaklaşımının bir diğer neticesi, ironinin gitgide yasaklanmasıdır: Biri politik doğrucu olmayan bir yorumda bulunduğunda, ironi yaptığını öne sürerek kendisini kurtarması gitgide daha imkânsız hale gelmektedir. Burada yine zıtlar çakışır: Eylül 2016'da çıkan bir habere göre,

> Kuzey Kore'de insanların gündelik sohbetlerinde Kim Jong-un veya onun totaliter rejimi hakkında iğneleyici yorumlarda bulunması yasaklandı. Otoriter hükümete yönelik her türlü dolaylı eleştiri yasaklandı (...) Ülkenin dört bir yanında memurların düzenlediği bir dizi büyük toplantıda vatandaşlar devleti eleştirmemeleri yönünde uyarıldı (...) Yetkililer, insanlara "Bütün bunlar Amerika'nın suçu" gibi iğneleyici ifadelerin rejime yönelik kabul edilemez eleştiri teşkil edeceğini açıkladı.[172]

Bu tür stratejiler, basit bir sebepten ötürü eninde sonunda suya düşecek: Çünkü böylesi koşullarda, bizatihi resmi jargon kendisinin ironik yorumu olup çıkar.

HETEROSEKSİZME KARŞI OMUZ OMUZA

31 Temmuz 2016'da Vancouver'daki otel odamda oturmuş, ana akım medyanın "aşkın gücünün parladığını" söylediği Vancouver Onur Yürüyüşü'nün haberlerini televizyondan canlı izlerken, bu satırların

doğruluğunu bütünüyle deneyimledim. Herkes oradaydı; yüz binlerce insan (pek tabii ki, tüm dikkatlerin üzerinde toplandığı ailesiyle beraber Kanada Başbakanı Justin Trudeau'nun başını çektiği) kafilenin içinde ya da geçidi izleyerek içtenlikle alkış tutan halkın arasında yerini almıştı. (Söz konusu aşkın, hakiki aşkın şiddetli tutkusuyla, sıradan gündelik yaşamın ritimlerine dalmışlığımızı topyekûn raydan çıkaran tekil bir varlığa saplantıyla hiçbir surette ilgisi yok tabii. Yürüyüşte parlayan "aşk", Freud'un mana getiremediği her şeyi kapsayıcı aptal "okyanus duygusu", cisimleşmiş ideoloji olan, bütün mücadele ve antagonizmayı imha eden bir duyguydu.) Bu büyük ve kapsayıcı "çeşitlilikte birlik" gösterisi, elbette bir düşmana ihtiyaç duyuyordu – elbette haddi zatında heteroseksüelliğe değil, heteroseksüelliğin diğer cinsel yönelimleri ikincil sapmalara indirgeyen bir evrensel norm olarak ayrıcalıklı kılınmasına saldırma niyetindeki televizyon yorumcularının devamlı surette başvurduğu terim "heteroseksizm" oldu. (Bu eleştirel heteroseksizm algısı kendisine normatif olmayan, her yönelime açık bir algı süsü verirken, aslında inceden inceye heteroseksüel olmayan yönelimlere ayrıcalık tanır, onları hiç olmazsa ideolojik temellük için dayanıklı ve hegemonik ideolojiye istinaden daha "altüst edici" görür.) Kafilede, Mao'dan alıntılamak gerekirse, yüz çiçek açıyordu: Yürüyen gruplar arasında sadece queer ve LGBT örgütleri değil, kütüphaneler ve kitapçılar, restoranlar, sinema salonları, avukatlar, ekoloji toplulukları, endüstri ve tarım şirketleri, "eşcinsel ve translara daima açık" bir gece kulübü de vardı. İşte yürüyüş organizatörleri kendilerini şöyle anlatmıştı:

> Yürüyüşün yaklaşık 150 unsuru var –yüzen platformlar, dansçılar, yürüyüş grupları ve daha fazlası– bunlar üç saatlik güzergâh boyunca aralıksız bir eğlence akışı oluşturuyor. Yaklaşık bir buçuk metrelik baş süsleri, pembe yangın pompaları, sayamayacağınız kadar çok gökkuşağı bayrağı ve umut

ve değişim mesajları aktaran pankartlara benzer manzaralar karşısında hayrete kapılmaya, büyülenmeye ve ilham duymaya hazır olun. Yürüyüşün en hatırda kalır yanlarından biri kostümler ve bunlar öyle ayrıntılı ve şaşırtıcı ki, otrişler ve go-go çizmeleri onların yanında yavan kalır.

Penislerinin hatlarını vurgulayan daracık taytlar içinde dans eden genç adamlar, danslarına ancak tutkuyla sarılıp öpüşmek için ara veriyordu; kilolu oğlanlar ve kızlar, bellerinden taşan et katmanlarını sergiliyorlardı (ve böylece cinsiyetçi güzellik normlarını altüst ediyorlardı)... Eşcinsellerin karanlık yeraltında yaşadığı ve en iyi ihtimalle hoşgörülüp yok sayıldığı birkaç on yıl öncesinden beri uzun yol kat etmiştik. (Buna karşın, bu marjinalleştirme ve kamusal alandan ihracın, kendine has bir artı-keyif doğurmuş olduğunu eklemeliyiz: Kısmen yasaklı karanlık alanda yaşamanın, hâkim kuralları ihlal etmenin bütün heyecanı... LGBT topluluğunda yer yer kamusal alanda tam meşruluk elde etmek ve aynı anda ihlalin heyecanının keyfini sürmek gibi çelişkili bir arzuya rastlarız.) Böylesi coşkulu bir teşhir meşrudur çünkü heteroseksizm gündelik hayatlarımızda mevcudiyetini sürdürmektedir: Queer bireyler yönelimlerini gururla teşhir ederek sadece kendi suskunluklarını alt etmekle kalmaz, biz gözlemcilerin de onların teşhirlerini gözlemlerken duyduğumuz tedirginlikle doğrulanan inatçı önyargılarımızın farkına varmamızı sağlar.

Bu yürüyüşün ironisi, on yıllar öncesinin durumunun âdeta simetrik olarak tersyüz edilmiş olmasıdır: Artık hoşgörülen heteroseksüelliktir fakat heteroseksüel çoğunluğun yönelimlerini büyük bir gururla teşhir etmemeleri gerekir ve böylesi bir teşhir, derhal heteroseksist olarak vasıflandırılır – heteroseksüellik (alenen değil de alttan alta), eski yerleşik şablonlardan oportünistçe memnuniyet duyan ve yeni özgürleştirici olasılıkları keşfe çıkmanın risklerinden kaçınan bir cinsel yönelim, toplumsal tahakkümün yapısı tarafından

dayatılan libidinal düzene kayıtsız şartsız teslimiyet, bir sınırlandırma olarak algılanır. Böylece, "LGBTI+" bütün sahanın özel rengini sağlamıştır: LGBTI+ nüfusun muhtemelen yüzde 10'undan fazlasını oluşturmasa da, bütün sahanın rengini belirlemiştir; hepsi bu bayrak altında birleşmiştir. (Nüfusu standart toplumsal cinsiyet kimliğinin iki şıkkını reddeden ve böylece kendilerini kadın veya erkek olarak deneyimleyen lezbiyen ve geyleri dışarıda bırakanlarla sınırlarsak, nüfusun yaklaşık yüzde 1'ine denk gelir bu – Occupy Wall Street'in meşhur "%1 ayrıcalıklı zengine karşı %99" sloganını nasıl unuturuz? Transgender bireyler özelinde, –yasal değil etik– adalet, toplumsal cinsiyet kimlikleriyle rahat olan %99'a karşı %1'in tarafındadır.)

Dolayısıyla "hepimiz queer'iz"; bazıları diğerlerinden daha queer olsa da. Böylesi bir birlik, doğası itibarıyla en katıksız hâlindeki ideolojidir ve bizi hemen şu iki soruyu sormaya yöneltir: Bu birliğin temelinde yatan öznelliğin biçimi nedir ve açan yüz çiçekten oluşan bu buketin *de facto* dışında bırakılan (dile getirilmeyen, yok sayılan) ya da ona katılmayı doğrudan reddedenler kimler veya nelerdi? Onur yürüyüşünde bir polis yüzen platformu olmasını protesto eden Black Lives Matter Vancouver'la dayanışma gösteren pek çok etnik grup yürüyüşe katılmayı reddetmişti; pek çok yerli BLM üyesidir ve bu sebeple *de facto* katılım göstermemişti.[173] Queer Müslüman grup Salaam ve queer Güney Asyalı grup Trikone da bu yılki onur yürüyüşünde yer almamıştı; Salaam, "ırkçı ters tepkiler nedeniyle (...) kendi yürüyüşümüzü düzenlememiz gerekiyor (...) Onur bizimle konuşmuyor. Kent bizimle konuşmuyor,"[174] açıklamasında bulunmuştu. Bu eksikler, tam da toplumsal antagonizma sahalarına işaret eder, ayrıca kaygılarla ve toplumsal belirsizliklerle dolu yaşamları, yarı çıplak dans edip öpüşen boyanmış mutlu genç adamların sergilediği görüntüyle uzaktan yakından ilgisi olmayan transgender bireyleri de bu tabloya dahil etmeliyiz.

Bütün bu sebeplerden ötürü, Vancouver Onur Yürüyüşü'nü izlemek bende (ve pek çok LGBTQ bireyde) nahoş bir his bıraktı – gençliğimde komünist Yugoslavya'da izlediğim pek çok benzeri yürüyüşü, farklı kolektiflerin "çeşitlilikte birlik"lerini, hüküm süren ideolojinin ortak şemsiyesi altında (tarafsız sosyalist Yugoslavya'nın özyönetiminde bütün ulusların birliği ve kardeşliği) kutladığı işgünlerinde düzenlenen yürüyüşleri hatırlattı bana. Politik doğrucu klişeleriyle Vancouverlı televizyon yorumcularının (yürüyüşün ideolojik şemsiyesini karmaşık "LGBTQIA+" formülünün bir versiyonuyla tanımlamaya özen göstermişlerdi) ince can sıkıntısı ve bürokratik jargonları bile, her türlü ironinin yasaklandığı komünist yorumcuların benzeri jargonunu hatırlattı bana.

Alta yatan öznellik formuna gelince, burada iştigal ettiğimiz, post-geleneksel "değişken özne" (*protean subject*) denilen şeyin cinselleştirilmiş versiyonudur: Bugün öznelliğin hegemonik formu artık onun (ahlaki) özgürlüğünü temin eden Oidipal babanın Yasa'sına tabi otonom özne değil, kendisini daima yeniden keşfeden, yeniden yapılandıran, coşku içinde farklı kimliklerin bileşimlerini deneyen akışkan öznedir. Bu yeni öznellik formunun paradigmatik teorisyeni Judith Butler'dır ve kendisi onun karakterinin "altüst edici" olduğunda ısrar etse de, her türlü sabit kimliği reddeden ve daimi oyuncul söylemsel yeniden keşfe takıntılı bir öznelliğin, çağdaş tüketici ve metalaşmış topluma kusursuzca uyum sağladığını kanıtlamak kolaydır. Patriarkaya ve Oidipal düzene karşı bu takıntılı saldırılar işte bu yüzden alabildiğine sahte ve çaresiz görünüyor: Hâlihazırda hegemonik olan yeni bir şeye tepki gösteren topyekûn geri çekilme hâlindeki bir düşmana saldırıyorlar. Sözün özü, bu yeni akışkan öznellik tahayyülündeki sıkıntı ütopyacı olması değil, hâlihazırda baskın olmasıdır – hegemonik ideolojinin kendisini mevcut düzeni altüst ve ihlal ediyormuş gibi sunmasının bir diğer örneğidir bu. (Bütün bun-

lardan çıkarılacak sonuç, geç kapitalist narsisistik değişken benliğin özyıkıcı kördüğümünden tek çıkış yolunu, simgesel baba otoritesine geri dönüş gibi görmek değildir elbette; bunun yerine, yeni bir özne kavramı icat etmek, Kartezyen *cogito*'dan Kant'ın transandantal *Ben*'ine dek felsefi modernitede zaten mevcut olduğundan aslında o kadar da yeni olmayan bir özne icat etmektir. Aynı zamanda post-Oidipal "değişken özne" klinik kategorisinin doğruluğundan da kuşku duyulmalıdır – gerçekten de Oidipus'un ötesine geçiyor mu, yoksa Oidipal mantığa yaslanmayı sürdürüyor mu?)

Bu noktada cinsel özgürleşmenin kaderine ilişkin daha genel bir yorumda bulunmak uygundur. Graham Harman, 1960'lar hakkındaki aşikâr bir saptamayı alıntılar –"1960'ların aslında 1970'lerde olduğunu hatırlamalısınız"– ve bunu şöyle yorumlar: "Bir nesne, ilk altın çağının ertesindeki aşamada her nasılsa bir yolunu bulup "daha da fazla" var olur." 1960'ların çarpıcı Amerika'sına özgü esrar içmek, özgür aşk ve şiddet, bazı açılardan *campy* ve tatsız tuzsuz 1970'ler tarafından çok daha iyi örneklendirilmiştir."[175] Gelgelelim, 1960'lardan 1970'lere geçişe daha yakından bakıldığında kilit fark kolayca görülür: 1960'larda müsamahakârlık ruhu, cinsel özgürlük, karşı kültür ve uyuşturucu, ütopyacı bir siyasi protesto hareketinin parçasıyken, 1970'lerde bu ruh siyasi içeriğinden mahrum bırakılmış ve hegemonik kültür ve ideolojiye bütünüyle entegre olmuştu. Netice itibarıyla (hegemonik ideolojiye entegrasyon anlamına gelen) "daha da fazla"nın bedeli bir "çok daha az"la (yani depolitikleşmeyle) ödenmişti ve bu entegrasyonu böylesine kolay kılan 1960'ların ruhunun sınırları muhakkak sorgulanmalıyken, siyasi boyutun bastırılması 1970'ler kültürünün kilit vasıflarından biri olarak kalır.

Bu yüzden, transgender kimliği Lacan'ın mantığıyla bir *sinthome* olarak, yani boş bir merkezin etrafında dönen bir gösteren kümelenmesi olarak kavrama düşüncesi pek faydalı değildir – ya fazla

genel ya da fazla dardır. Bir yandan *sinthome* (geç) Lacan'a göre, her insanın libidinal yapısına asgari tutarlılığı sağlayan, keyfin en temel "formül"üdür. Öte yandan Lacan, Joyce'un edebi metinlerini bir *sinthome* olarak, yazarın psikozdan kaçınmasına izin veren sentetik bir formasyon, yani eksik Babanın-Adı'nı tamamlayan bir formasyon olarak okur – fakat transgender bireylerin bir *sinthome* yaratmak suretiyle psikozdan kaçınan potansiyel psikotikler olduğunu düşünmüyorum... Transgender öznelerin ahlaki azameti, tam da öznelliğin kördüğümünü diğer daha "normalleşmiş" öznelerden daha radikal biçimde üstlenerek, "benlik yitimini" reddetmeleri ve özneler olarak kalmalarında yatar. Transgender özneler, hiçbir surette keyif alanlarını öznelerarasılıktan çıkarmazlar ve keyif arayışını nesnelerle dolaysız iştigaller üzerinden gerçekleştirirler; kaygıları bizzat toplumsal alandaki konumlarını ilgilendiriyormuş gibidir. Bunun aksine, günümüzün tüketim kapitalizmi söz konusu çıkarmayı gayet iyi gerçekleştirir: Kişilerle seks yapmak yerine, gitgide daha fazla, Lacan'ın *lathouse*'lar dediği şeylerle, teknolojik yolla yaratılmış kısmi nesnelerle, cep telefonlarından uzaktan kumandalı oyuncaklara, klimalardan yapay kalplere varıncaya değin, bilimin gerçeğe müdahalesinden evvel "var olmayan şeyler"le seks yaparız.

BİR SÖZDE MÜCADELE VAKASI

Bazı Fransız belediyelerinin plajlarında "burkini" (bedeni tamamen kapatan bir tür mayo) yasağı getirmesiyle beraber, köktencilik ile müsamahakârlık arasındaki mücadele yeni doruklara (ya da diplere) erişti. Bu yasak için üç sebep gösterilmişti: 1) Burkini su hijyeni açısından bir tehdittir, 2) içine silah gizlenebileceği için bir güvenlik

riskidir, 3) Fransız seküler kültürüyle uyumsuzdur. Fransa Başbakanı Manuel Valls bu "tehdit"e karşı, burkininin zıddı olarak gösterdiği, Fransız Cumhuriyeti'nin simgesi, özgürlük ve sağduyunun ikonu Marianne'in çıplak göğüslerini övdü: "Marianne'in göğsü halkı emzirdiği için çıplaktır! Örtünmemiştir çünkü özgürdür! Cumhuriyet budur!" Kısacası, kapalı Müslüman kadınlar özgür değildir, dolaysıyla kapanmak anti-Fransızken, çıplak göğüsler Fransa'nın simgelerindendir: "Fransa Başbakanı, çıplak göğüslerin Fransa'yı başörtüsünden daha iyi temsil ettiğini öne sürüyor" yazıyordu bir haber başlığında.[176] Bu argümantasyon çizgisinin pek de örtülmemiş müstehcenliği, çok geçmeden fark edildi: Tek göğsü çıplak Marianne'in cazibesi (Delacroix'nın meşhur *Halka Yol Gösteren Özgürlük* tablosunu hatırlayın) gerçekten de Marianne'ın halkı emzirmesi fikrinden mi gelir?

Bekleneceği gibi, Amerika, özgürleştirici potansiyeli olduğu varsayılan çıplak göğüslerin bu kutlamasına daha örgütlü bir halk gösterisiyle katılmakta gecikmedi – San Francisco'dan New York'a dek pek çok büyük kentteki feminist gruplar "GoTopless Day" ("Üstsüz Gezme Günü") protestoları düzenledi; böylece yüzlerce kadın tam eşitlik talep edecek, yani bir diğer cinsel ayrım türünü reddettiklerini (erkekler üstsüz gezebilirken kadınlar gezemez) duyuracaktı:

> Üstsüz Gezme Günü, 26 Ağustos Kadınların Eşitliği Günü'nden sonraki Pazar gününe denk gelir. Zaten kadınlar, toplumsal cinsiyet eşitliğine bağlı olarak, oy haklarını 26 Ağustos 1920'de kazanmıştı. 1971'de Amerikan Kongresi 26 Ağustos'u bayram ilan ederek ona "Kadınların Eşitliği Günü" ismini vermişti. Amerikan Başkanı, her yıl bu günü anmaya davet edilir. Kadınların üstsüz gezme hakları tıpkı bir zamanlar oy hakları gibi toplumsal cinsiyet eşitliğine dayandığından, Üstsüz Gezme Günü protestolarının (ya da kentinizin yasal durumuna bağlı olarak kutlamalarının) Kadınların Eşitliği Günü'ne yakın bir tarihte kutlanması gayet yerindedir. 28 Ağustos Pazar günü dünyanın dört bir

yanındaki insanlar, kadınların kamusal alanda üstsüz dolaşma hakkını desteklemeye davet edilmiştir. Kendi bölgenizde bir etkinlik düzenlemek istiyorsanız lütfen bizimle bağlantıya geçin, böylece etkinliğinizi "Boob Map" ("Meme Haritası") 2016'ya ekleyebiliriz.[177]

Bu yürüyüşler, "toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadınların kamusal alanda göğüsleri çıplak gezme hakkı"nı savunur – ikincisi birincisinin doğal bir sonucudur âdeta... Üstelik kadın protestocuların çoğunluğu yaşlı ve şişmansa ve sarkık göğüslerini teşhir etmeleri yerleşik güzellik normlarına uymuyorsa, bu protestoya bir diğer mesaj daha, kadınları nesneleştiren güzellik normlarının reddi mesajını da ekliyordu. Ne var ki, bu üstsüz gezme hareketi belirli bir ideolojik kümelenmenin parçası olarak analiz edilmeli ve bir özgürlükçü jest olarak evrenselleştirilmemelidir. Birkaç yıl önce Mladen Dolar'la beraber Amerika'daki bazı üniversitelerde konuşmalara katılmıştık ve sunumlarımızın ertesindeki akşam yemeğinde bir olay meydana geldi. Etkinliğin gayri resmi ev sahibi olan profesör, hepimizin (onlarca kişinin) kısaca kendimizi tanıtmamızı, mesleğimizden, çalıştığımız alandan ve cinsel yönelimimizden bahsetmesini rica etti. Amerikan meslektaşlarımız bunu çok normal karşılayarak müthiş bir doğallıkla isteneni yaparken, Dolar ve ben o son bilgiyi vermeyi es geçtik. İçimden bu tanıtım konuşmasına başka vasıfların dahil edilmesini önermek geçti: Yılda kaç para kazandığımız, malımız mülkümüz gibi (Eminim Amerikalı arkadaşlarım bunu cinsel yönelim maddesinden çok daha yersiz bulurdu...) Dolar, bu olaya ilişkin harika yorumunda başından geçen bir diğer olayı hatırlar:

> Yıllar önce yazın Slovenya'ya gelen birkaç Amerikalı arkadaşı Adriyatik kıyısında bir plaja götürmüştüm. Bu halk plajı o gün ana baba günüydü ve arkadaşlarım, kadınların çoğunun burada alışılageldiği üzere özgürce bikinilerinin üstlerini çıkardığını, çıplak göğüsleriyle ortalıkta

dolaştığını ve hiç kimsenin dönüp bakmadığını görünce epey şaşırdılar. Amerika'daki bir halk plajında asla böyle bir şeyin olamayacağını söylediler (Ben hiç gitmediğim için onların sözüne güveniyorum). Solcu liberal görüşlere sahip olmalarına karşın, kasti teşhir ve cinsel provokasyona yakın, Avrupalılara has bir tür sakınımsızlık ve basiretsizlik gibi gördükleri bu tablo karşısında huzursuzluk duyarak epey utandılar. Müsamahakârlık çağımızda Püritenliğin karikatür hortlağı ortamızda belirivermişti resmen. Bu komşu meselesine, sevmemiz gereken ama yakına geldiği anda utanca ve rezalete yol açan, özel alanımızı işgal eden, mahremiyet sınırını aşan, bizi deyim yerindeyse kendi ihlalci mahremiyetine maruz bırakan ve düzgün bir mesafede tutulamayan o tuhaf yaratığa dair bazı derin düşüncelere neden oldu bende.[178]

(Yeri gelmişken, belki son birkaç on yıl içinde, dünya plajlarındaki üstsüz kadınların sayısı ciddi oranda düştü – artık istisnaya dönüşmüş durumdalar. Buna karşın, bu değişimi muhafazakâr tutuculuğun alameti gibi yorumlamak yanlış olur.) İki durum (kişinin cinsel yönelimini beyan etmesi ile kişinin bedenini kapatması) birbirine karşıt veya bağdaşmaz olmak şöyle dursun, görebildiğimiz kadarıyla hâlâ turp gibi olan Amerikan Püritenliği evreninde birbirlerini tamamlar. Demek oluyor ki, böylesi paradoksları izah etmenin yolu, sakınımsızlık ve şaşırtıcı bir açıklığın tam da sakınım ve kapanmanın aracı gibi işlev görebileceğini aklımızın bir köşesinde bulundurmaktan geçer.

Hâl böyleyken, kendimizi bir başka sahte mücadelenin ortasında buluruz: Ya burkini ya da çıplak göğüsler – *bu* seçim kesinkes depolitikleştirilmeli ve kişisel tercihin hususiyetinin alanına bırakılmalıdır. Başka bir ifadeyle, cinsel özgürlükler mücadelesinin özgürleştirici potansiyeli olmasına rağmen, kişisel olanın yanlış biçimde politik ilan edilmesine, yani kişinin mahrem tercihini ifşasının nihai politik edime dönüşmesine kuşkuyla yaklaşılmalıdır. Hakiki politika, kişinin

arzularının ve fantezilerinin mahremiyetinde olduğu kişiyi beyan etmesiyle asla ilgili değildir. Başka bir ifadeyle, Üstsüz Gezme Hareketi, Kardashian'ların şovunun ilerici politikadaki benzeri gibidir. Kardashian'lar, şöhret düşüncesini kendi özgöndergeliliğine taşımıştır: Esasen şöhretli oldukları için şöhretli olan sıradan kişilerdir onlar. Televizyon şovları hararetli olabilecek bir siyasi konuya temas ettiğinde dahi (Küba ziyaretlerinde olduğu gibi), yanlarından geçen bir çocuğa el sallayıp "Selam Küba!" diye bağırmak ya da Amerikalılar devamlı bir şeyler başarmak için çabalarken Kübalıların nasıl da dünyayla bağlantıyı kesip huzurlu bir yaşamın keyfini sürebildiklerinden dem vurmak gibi basmakalıp davranışlar ve yorumlarda bulunurlar.

Gelgelelim, Kim Kardashian konusuna biraz daha dikkat etmeliyiz. Kardashian'ın Paris'te şık bir otelde elleri bağlanıp soyulması üzerine ünlü tasarımcı Karl Lagerfeld, onu parasını fazla uluorta harcamakla eleştirmişti. Yani soygundan kısmen onun sorumlu olduğunu söylemeye getiriyordu: Kardashian, "fazla uluorta – nasıl bir zamanda yaşadığımızı unutmamalıyız. Zengin olduğunu ifşa ediyorsan insanlar bundan nemalanmak isteyince şaşırmaman gerekir. Şöhretliysen ve mücevherlerini internette sergiliyorsan, kimsenin odanın yanından yöresinden geçemeyeceği otellere gitmelisin." Kim Kardashian'ın utanç verici yavanlıkta bir ünlü olduğunu düşünsem de, Lagerfeld'in bu yorumunu mide bulandırıcı buluyorum – Kardashian'ı sıradan insanların arasına katıldığı, kendisini onlardan yalıtmadığı için düpedüz ayıplıyor. Oysa Kim'in elle tutulur iyi bir özelliği varsa, bu tam da sokağa çıkıp insanların arasına katılmasıdır. Zavallı Kim'le dalga geçmek fazlasıyla kolaydır – bayağıdır, doğallığı hepten yapmacıktır, kendisi (gerçekte olduğu kişi) değildir de, kendisini (kendisinin ideal bir imgesini) oynamaktadır. Şöhretinin hiçbir temele oturmadığını vurgulamak fazlasıyla kolaydır – fakat onun tek yaptığı sadece tüketim toplumumuzda bütün "ünlüler"de olan bir vasfı sergilemek değil

midir? Kim'in tam zıddıymış gibi görünen bir diğer ünlüyü, şu veya bu mazlumu kurtarmaya yönelik hayırsever meşguliyetleri olan Angelina Jolie'yi ele alalım. Kim'le alay edilirken, Jolie önde gelen siyasi figürlerce saygıyla karşılanır, hatta 2017'de prestijli London School of Economics'te (Kadınlar, Barış ve Güvenlik isimli bir lisansüstü dersinde konuk hoca sıfatıyla) ders bile verecektir. Mesele şu ki, ben Jolie'yi daha problematik buluyorum: Kim de Jolie de şöhret kültüründe yer alsa da, Jolie ne yardan ne serden vazgeçer. Şöhret kültürünü bütünüyle sömürür ve bu gerçeği "yüce" davaların amili gibi davranarak örtbas etmeye kalkışır. Esas müstehcenlik Kim'in kendisini arsızca teşhir etmesi değil, Jolie'nin kendisini sahici bir etik-politik figür olarak sunmasıdır. Kim'le dalga geçmek, ona yansıttığımız aptallığın aslında müşterek özümüz olduğunu unutmamızı sağlar. Hâlbuki şatafatlı hayırsever ünlüleri tepeden tırnağa saran müstehcenliğin yanında, zavallı Kim'in müstehcenliği nedir ki? Kim'i horgörmek, ya onun şöhretinin içkin bir parçasıysa? Kim'in şovunun ideal tüketicisi, onun naif taraftarı değil de, bayağılığının gayet farkında olan, hakkındaki haberleri yalayıp yutarken bu bilginin kendisine verdiği üstünlük duygusunun keyfini süren öz-bilince sahip bir tüketiciyse?

CİNSEL FARK: HİYERARŞİ Mİ, ANTAGONİZMA MI?

Müslüman ülkelerdeki baskıcı dini atmosferle yüzleşmek gerekiyor – peki nasıl? Filistin'de sosyal medyada Batı'nın görmezden geldiği bir mücadele sürüyor. Bu mücadelenin merkezinde iki isim var: Muhammed Assaf ve Tamer Nafar. Assaf, sadece Filistinliler arasında değil bütün Arap ülkeleri ve hatta Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde

de müthiş popüler bir pop şarkıcısıdır ve Gazze'de Hamas ve –onu Filistin'in kültür elçisi ilan eden– Filistin Otoritesi tarafından desteklenmektedir. Güzel sesiyle dokunaklı türküler ve pop tarzında düzenlenmiş vatanperver şarkılar söyler. Siyasi açıdan birleştirici bir isimdir ve Filistin'in özgürlüğüne desteği haricinde bütün siyasi bölünmelerin üstündedir. Mart 2016'da Assaf bir röportajında "geleneği" sürdürmek amacıyla kız kardeşinin halk içinde şarkı söylemesine izin vermeyeceğini açıklamıştı. Filistinli rap sanatçısı, Udi Aloni'nin *48 Kavşağı* filminin aktörü ve eşyazarı olan Tamer Nafar, Assaf'a dokunaklı bir açık mektupla cevap verdi:

> Başka bir pop şarkıcısı çıkıp, "Geleneklerimize göre kadınların şarkı söylemesine müsaade edilmez ve şahsen bu gelenekleri kıymetli bulduğumdan, kız kardeşimin şarkı söylemesine müsaade edemem" deseydi onu protesto eder, rencide ederdim ama bu sözleri söyleyen Assaf, yani Gazzeli Külkedimiz olduğu için, hâlâ öfkeli olsam da genel olarak rencide oldum.
>
> Gazze sokaklarında, Batı Şeria'da, diasporada, mülteci kamplarında ve '48'de Muhammed Assaf'ı desteklemek için ilk defa birleşen Filistinliler gibi, Assaf'tan bize katılıp aynı sokaklarda Yemenli, Gazzeli, Faslı, Ürdünlü ve el-Lodlu o kızı, şarkı söylemeyi, dans etmeyi, yazmayı ve *Arab Idol*'da sahneye çıkmayı hayal eden o kızı desteklemeye davet ediyoruz. Biz Filistinliler, hem İsrail apartheid'ıyla hem de cinsiyet apartheid'ıyla savaşmalıyız. Benim hayalim her türlü duvara kafa tutarak, kadın erkek el ele yürümemizdir. Ayrı ayrı yürüyüp bir yandan da birlik taleplerinde bulunmanın ne mantığı var!
>
> Gelenekten bahsetmek mi istiyorsun? Şahsi deneyimim şu; bir zamanlar Lod'un gettolarında öfkeli bir velettim. Ancak anam bana bir Feyruz şarkısı söylediğinde sakinleşirdim. Benim kıymet vermek istediğim gelenek işte budur! O yüzden, sevgili Arap kız kardeşlerim (Hawwa), avazınız çıktığı kadar şarkı söyleyin, sınırları yıkın da bizler sakinleşebilelim. Özgürlük ya hep ya hiç![179]

Udi Aloni'nin *48 Kavşağı*, gündelik hayatları iki cephede aralıksız mücadeleyle geçen genç "İsrailli Filistinliler"in (1948 savaşı sonrasında İsrail'de kalan ailelerden gelen Filistinliler) açmazlarını konu alır; söz konusu iki cephe, İsrail Devleti'nin baskısı ve kendi toplulukları içerisindeki tutucu baskılardır. Nafar şarkılarında Filistinli ailelerde kızların "namus cinayetleri"ne kurban gitmesini yerer ve bu yüzden Batılı politik doğrucu solcular tarafından da hunharca eleştirilmiştir. Hatta yenilerde yaptığı bir Amerika ziyaretinde başına tuhaf bir şey gelmişti. New York'taki Columbia Üniversitesi kampüsünde namus cinayetlerini protesto eden şarkısını icra etmesinin ardından, bu meseleyi konu edindiği için birtakım antisiyonist öğrencilerin saldırısına uğradı – öğrenciler, Nafar'ın bu şekilde Filistinlilerin barbar ilkeller olduğuna yönelik Siyonist algıyı pekiştirdiğini iddia ediyordu (gerçekten namus cinayetleri varsa bundan İsrail'in sorumlu olduğunu çünkü İsrail işgalinin Filistinlileri ilkel koşullarda tuttuğunu ve modernleşmelerini engellediğini de eklemişlerdi). İşte Nafar'ın asil cevabı şöyleydi: "Beni eleştirirken, radikal hocalarınızı etkilemek için benim insanlarımı İngilizce eleştiriyorsunuz. Ben kendi muhitimdeki kadınları korumak için sanatımı Arapça icra ediyorum."

Nafar'ın kastettiği, Filistinlilerin Batılı liberallerin tepeden bakan yardımına ihtiyaç duymadığıdır; hele Batılı solcuların Filistin'e has yaşam tarzına "saygı gösterme" niyetiyle namus cinayetlerine sessiz kalmasına hiç ihtiyaç duymazlar. Bu iki görüş –Batılı değerlerin evrensel insan hakları olarak dayatılması ve farklı kültürlere onların bir parçası olabilecek dehşetlerden bağımsız olarak saygı göstermek– aynı ideolojik mistikleştirmenin iki yüzüdür. Evrensel insan haklarının evrenselliğinin eğilip büküldüğü, gizliden gizliye Batılı kültürel değerleri ve normları kayırdığı (bireyin ait olduğu topluluktan önce tutulması gibi) hakkında çok fazla yazılıp çizilmiştir. Fakat bu kavrayışa, yaşam tarzlarının çeşitliliğinin çokkültürcü

sömürgecilik karşıtı savunmasının yanlış olduğu da eklenmelidir: Çünkü yaptığı şey, tikel yaşam tarzlarının barındırdığı antagonizmaları örtbas etmek suretiyle, vahşet, cinsiyetçilik ve ırkçılığı, tikel bir kültürün yabancı Batılı değerlerle yargılama hakkımızın olmadığı özgün dışavurumları olarak meşrulaştırmaktır.

Assaf ile Nafar arasındaki bu polemik, büyük cinsel fark mücadelesinin parçasıdır ve 1968'e ait o eski "Cinsel olan politiktir" düsturuna yeni bir boyut katar. Bu mücadelenin yıkıcı etkileri dünyanın dört bir yanında görülebilir. 2016'nın başında medyanın dikkatini çeken, Ontario'nun ıssız kuzeyindeki bir aborijin topluluğu olan Attawapiskat'ın kaderi, Kanada aborijinlerinin asgari bir yaşam rutininin istikrarını sağlayamamış yenik bir topluluk olduğunu gösterir:

> Nüfusu sadece 2000 olan Attawapiskat'ta sonbahardan beri 100'ü aşkın intihar vakası meydana geldi. İntihar eden en genç birey 11, en yaşlısı ise 71 yaşındaydı. Cumartesi akşamı 11 kişi birden kendisini öldürmeye çalışınca, çaresiz liderler acil durum ilan etti. Pazartesi günü yetkililer bölgeye güçbela kriz danışmanları gönderdi ve toplu intihar planı yapıkları duyulan, aralarında dokuz yaşında bir çocuğun da bulunduğu 20 kişi hastaneye kaldırıldı. Attawapiskat şefi Bruce Shisheesh, "Yardıma muhtacız," dedi. "Hemen her akşam bir intihar girişimi oluyor."

Bu korkunç bilançonun nedenlerini bulmaya çalışırken aşikâr sebeplerin (her yanı küf içindeki aşırı kalabalık evler, uyuşturucu ve alkol bağımlılığı) ötesine bakmalıyız; sistemli sebepler arasında başı çeken, kuşaklararası devamlılığı bozan yerel eğitim sisteminin yıkıcı mirasıdır:

> On yıllar boyunca 150.000'i aşkın aborijin çocuk, Kanada toplumuna zorla asimile edilme çabasıyla buradan götürüldü. İstismarın hüküm sürdüğü bu okullar, yeni bir hakikat komisyonunun belgelediği üzere, "çocuktaki Kızılderiliyi öldürmeyi" hedefliyordu. Bu okullarda binlerce

> çocuk öldü –beslenme standartları olmaması sebebiyle çocuklar eksik beslendi, suçiçeği, kızamık ve verem gibi hastalıklara karşı savunmasız kaldı– ve yüzlercesi okulların civarındaki isimsiz mezarlara apar topar gömüldü. Ölüm vakalarının neredeyse üçte birinde devlet ve okullar ölen çocukların isimlerini dahi kaydetmedi.[180]

(Bu okullarda çocukların cinsel istismarının çok yaygın olduğu da eklenmelidir.) Sosyologların modernleştirme süreci dediği şeyin, geleneksel aile bağlarının çözünmesi sürecinin cehennemi, dünyanın dört bir yanındaki milyonlarca insan için hayatın ta kendisidir: Ellerindeki yegâne şey bunun yıkıcı veçhesidir ve onun geleneksel sonrası bireyselliği "kapsayıp aşma"sını (*sublate*) sağlayamazlar. Jacqueline Rose, yakınlarda bu meseleyi ele alırken kilit önemde bir saptamada bulunmuştur: Kadına yönelik şiddetin ana akım medyada bolca yer bulması, gerçek hayatta da bu şiddettin daha fazla meydana geldiğinin göstergesi midir, yoksa eskiden normal gidişatın parçası gibi görülen şeylere –feminist farkındalık arttığından– artık şiddet gözüyle bakmamıza neden olan daha yüksek etik standartlar uyguladığımız için bu şiddet daha görünür mü olmuştur? Rose, bu yüksek görünürlüğün derinden ikircikli olduğuna işaret eder: Bir yandan feminist farkındalığın genel kültüre nüfuz ettiğinin alametidir, bir yandan da şiddeti hoşgörülebilir ve standartlaşmış hâle getirerek kadına yönelik şiddetin etkisini azaltır – kadına şiddet her yerde rastladığımız bir şeydir, protesto ederiz ve hayat devam eder... Boko Haram'ın yöntemi bu kördüğümü çözmez çünkü geleneksel komünal yaşama gerçek bir geri dönüşü yürürlüğe koymaz ve yıkıma daha da yıkıcı (özyıkıcı) bir "totaliter" grup özdeşleşmesiyle cevap vermekle kalır.

Boko Haram sadece normatif cinsel farkın mantığını uç noktasına taşır. (Yeri gelmişken, Lacan asıl tehlikenin, cinsel farkı istikrarsızlaştıran, hatta bazen yadsıyan çokbiçimli (*polymorphous*) sapma

değil, bizzat farkın kendisinin antagonistik boyutu olduğunu söyler.) Dolayısıyla iki cinse oynayacağı belirli bir rol reçete eden cinsel fark kavramı, bu suretle cinsel ilişkileri temin etmeye, "normal" seksin koordinatlarını sağlamaya yazgılı bir simgesel norm dayatır. Cinsel farkın böylesi (yanlış) kullanımının bir örneği, Süheyb Öğüt'ün "Butch Lezbiyenler ve HDPKK" yazısında karşımıza çıkar:[181]

> Psikanalize göre her ilişki cinsel bir ilişkidir. Bu, her ilişkinin –gündelik mânâda bir– cinsellik koktuğuna delalet etmez. Bilakis faillerin –siyasî, içtimâî, iktisadî fark etmez– her ilişkide mutlaka cinsel vaziyetlerden –erkek/kadın– birini işgal ettiği mânâsına gelir. Nitekim ilişki tipi, konvansiyonel olmayan ya da cemiyet çoğunluğu açısından radikal bir ilişki bile olsa, durum değişmez. Tam da bu yüzden "queer" ilişkilerde de, tıpkı heteroseksül matriksteki bütün ilişki varyantlarında olduğu gibi, her zaman için bir erkek (efendi, baskın) ve kadın (köle, teslimiyetçi) vaziyeti deruhte edilir. Aksi takdirde, ilişki muhal olur.
>
> Mesela lezbiyenler: Temel olarak iki çeşit lezbiyen vaziyeti vardır: Butch (erkeksi) ve femme (kadınsı). Butch lezbiyenlere dışarıdan baktığınızda, onları maço bir erkekten ayırmanın hemen hemen imkânsız olduğunu görürsünüz. Oturmaları, kalkmaları, yürümeleri, el-kol hareketleri, mimikleri, konuşmaları, kıyafetleri ve hatta dövmeleri bile maçodur. Çok delikanlıdırlar.[182] Ortalama bir erkekten çok daha agresif, çok daha "kodu mu oturtur" bir görünüme sahiptirler. Demem o ki, bir butch kavgada karşınıza çıksa, muhtemelen arkanıza bile bakmadan kaçarsınız... Bu maço "görüntü", partnerleriyle kurdukları ilişkide de cârîdir; onlara karşı çok buyurgandırlar; onlardan mutlak bir teslimiyet talep ederler. Yani ilişkinin görüntüsüne baktığınız zaman, partnerini köleleştirmenin verdiği fallik keyifle keyiflenen bir erkek görürsünüz.
>
> Fakat hakikatte ise durum tam tersidir. Butch, kesinlikle fallik ya da erkeksi bir vaziyet falan işgal etmemektedir. Simgesel kastrasyonuna şehadet eden, o her gün tekrar ve tekrar taktığı maço-erkek maskesinin hizmet ettiği keyif de fallik keyif değildir. Daha ziyade, maço erkekliği tarif eden büyük Öteki'nin keyfidir. Çünkü butch lezbiyen, partnerine "tam"

bir erkek gibi sahip olmak için, kendisini "hakîkî" bir erkek olmaktan men eden "tabî" organ eksikliğinin yerine "sunî" araçlar ikame etmeye mecbur kalarak, bedensel hazzından dahi feragat eder. Kendi hazzından feragat ederek yalnızca Öteki'nin hazzı için hizmet etmeyle tebarüz eden işbu (acı dolu) haz, bizzat kadın keyfine tevafuk etmektedir. Dolayısıyla butchlar, bütün o maço görüntülerinin hilafına, söz dinleyen "cici kız"lardan başka bir şey değildirler. Ancak şuurdışı olarak bildikleri bu durum onları çok rahatsız etmez; yeter ki Öteki'nin gözünde maço görünsünler, yeter ki ciciliklerini maskeyelen maço görüntülerini kurtarsınlar.

Bakmayın siz HDPKK'nın dildo hükmündeki "hâricî" silahlarıyla yakıp yıkan, devlete ve halkın çoğunluğuna meydan okuyup racon kesen butch görüntüsüne... Bu maskenin altında çok cici bir femme var. Büyük Öteki'nin (Sekülerizm, İsrail, Kemalizm) keyfine hizmet etmek için hayatından bile feragat eden zavallı bir köle var. Peki, arkasında bıraktığı cici femmeden kendisini temyiz etmesine tavassut eden butch maskesinin husule getirdiği simgesel kastrasyondaki, ve bu kastrasyonla maskelediği teslimiyetçi femme vaziyetinden sudûr eden acıya neden bu kadar ahmakça tahammül ediyor? Diye mi sordunuz? Cevap butch lezbiyeninkiyle aynı: Büyük Öteki tarafından âsî (solcu) ve bıçkın (seküler) bir efendi olarak tavsif ve takdis edilmek! İşte o kadar...[183]

Teorik ve siyasi bir kâbus olan bu yazı –popüler bir Türk gazetesinde çıkmıştır– Lacancı psikanalizin küstahça bir suistimalini sergiler. Cinsel farkı geleneksel anlamda (efendi ve hizmetkâr, aktif ve pasif), "erkeklik için ve kadınlık için" özel faillikleri tanımlayan bir çerçeve gibi sunar, sonra da onu "siyasî, içtimâî, iktisadî" bütün insan ilişkiler için bir model olarak evrenselleştirir; bir cinsel ilişki, tıpkı lezbiyenlikte olduğu gibi standart bir cinsel ilişki olmadığında dahi baskın maskülen konum ile itaatkâr feminen konum (butch ve femme) olmalıdır. Bu çerçeve her türlü ilişki için bir tür biçimsel *a priori*, bir imkânın koşulu işlevi görmelidir – "yoksa cinsel ilişki, imkânsız bir ilişkidir" Fakat Lacan'ın ifade ettiği tam da *bu*, yani

cinsel ilişkinin imkânsız bir ilişki olduğudur: *Il n'y a pas de rapport sexuel.* Diğer bütün (doğrudan cinsel olmayan) insanlararası ilişki, tam da "cinsel ilişki olmadığı" için cinselleştirilebilir: Cinsellik diğer alanları ezici gücü nedeniyle değil, zayıflığı nedeniyle etkiler. Lacan'a göre "cinsel ilişki yoktur" (başka şeylerin yanı sıra) tam da bu, hiçbir simgesel karşıtlığın (aktif/pasif, efendi/hizmetkâr) cinsel farkı yeterince belirleyemediği anlamına gelir.

Yazıda ilerledikçe işler iyice sarpa sarar: Bir lezbiyen ilişki, "doğal-gerçek" cinsel organ (penis) ile yapay harici dildo arasındaki karşıtlık zemininde izah edilir: Butch lezbiyenlerin gerçek bir penisi olmadığından, erkeklikleriyle büyük Öteki figürünü (Ego İdeal'lerini) etkilemek için yapay dildoya itimat etmelidirler. Öğüt'ün metninin siyasi boyutuna da değinmeliyiz: (Kürt muhalefeti terörist olmakla suçlayan) Türk hükümetinin resmi politikasını destekleme niyetiyle yazılan bu yazının amacı Suriye'deki Kürt mücadelesinin belli başlı unsurlarından birini, IŞİD karşısında etkili olduklarını ispatlayan kadın savaşçıları yermektir (bu noktada PKK'nın cezaevindeki lideri Öcalan'ın son dönemde feminizme yakın durduğunu da eklemeliyiz). Yazarın derdi, kadın savaşçıları butch lezbiyenlere benzetmektir: Onlar da Siyonist-seküler (Türk karşıtı) figürü etkilemek için dildolarını (erkeksi silahlarını) teşhir etmek suretiyle erkek taklidi yapar. Lacan'a göre (erkekliği tanımlayan) fallus, penis değil, bir göstergendir, kastrasyonun göstergenidir, dolayısıyla bizatihi dışsal bir tamamlayıcıdır ve (Lacan'ın meşhur "bilinçdışı bir dil gibi yapılanmıştır" formülünden yola çıkarsak) "bir dildo gibi yapılanmıştır". Demek ki Öğüt'ün bir lezbiyen sapkınlık olarak tanımladığı durum Lacan için normaldir: Bir erkeğin erkekliğini belirleyen şey bir penise sahip olması değil, otoritesinin yaslandığı bir dışsal fallik gösterenle ilişki kurma biçimidir ve bunu kendisine otoritesini sağlayan büyük Öteki figürü tarafından fark edilmek için yapar. Buradan hareketle, acaba

Öğüt, Erdoğan'ı da büyük Öteki'yi (Türkiye, İslam) etkilemek için dildosunu teşhir eden zayıf bir adam, bir butch olarak mı tanımlardı?

TRANSGENDERİN AÇMAZLARI

"The Instance of the Letter in the Unconscious, or Reason According to Freud"da ("Bilinçdışında Harfin Yetkesi veya Freud'a Göre Akıl") Saussure'ü düzelten Lacan, gösterenin değişken karakterini vurgulamak suretiyle gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkiyi açımlar. BAY ve BAYAN gösteren çiftinin görselini koyar ve bu iki sözcüğün altına bir çizgi çekerek çizginin altına birbirinin aynı iki tuvalet kapısı çizer – bunun meali, cinsel farkın bir doğa (yani biyoloji) meselesi değil, bir gösteren meselesi olduğudur: Gösterilen aynıdır. Lacan şöyle devam eder:

> Burada, deneydeki gösteren kapsamını fazla genişletmeden –yani birbirini tamamlayan anlamları birbirini pekiştiriyormuş gibi görünen iki terimi basitçe yan yana koymak suretiyle nominal türü iki katına çıkartarak– beklenmedik bir anlamın çökmesi bizi şaşkınlığa uğratıyor: Birbirinin aynısı olan iki kapı imgesi, Batılı erkeğe evinden uzaktayken doğal ihtiyaçlarını karşılaması için sunulan özel bölmeyle beraber, adamın kamusal hayatını tıpkı ilkel toplulukların çoğunda olduğu gibi, üriner ayrım yasalarına tabi kılan buyruğu simgeliyor.[184]

Cinsel fark kavramı iki cinsiyete de oynayacakları birer rol atamak suretiyle üriner ayrımın alanına dek uzanan bir simgesel norm dayatır. Ayrı tuvaletler meselesinin bugünlerde bilhassa Amerika'da büyük bir hukuki ve ideolojik mücadelenin odak noktası olması ironiktir. 29 Mart 2016'da Facebook CEO'su Mark Zuckerberg ile

Apple CEO'su Tim Cook'un başını çektiği çoğunluğu Silikon Vadisi merkezli şirketlerin seksen yöneticisi, Kuzey Carolina Valisi Pat McCrory'ye gönderdikleri mektupta, transgender bireylerin karşıt cinsin tesislerini kullanmasını yasaklayan bir yasayı kınadı. "Bu ayrımcı tasarıyı yasalaştırmanız bizi hayal kırıklığına uğrattı," yazıyordu mektupta. "İş dünyası olarak genel anlamda böylesi yasaların çalışanlarımızı ve işimizi kötü etkilediğini her mevkiden yasa koyucuya defalarca kez ilettik." (Yasaya göre, bir kişi tuvaletler ve duşlar gibi kadın-erkek olarak ayrılmış kamu tesislerini toplumsal cinsiyet kimliğine göre değil, biyolojik cinsiyetine göre kullanmak zorundadır. Bir transgender, tercih ettiği toplumsal cinsiyetin tesisini kullanmak için kimliğinde cinsiyetini yasal olarak değiştirmiş olmalıdır.) Büyük sermayenin tutumunun açık olduğu görülüyor. Tim Cook, Çin'de kölelik koşulları altında Apple ürünlerini monte eden yüz binlerce Foxconn işçisini hemen unutuvermiş ama imkânı olmayanlarla dokunaklı bir dayanışma sergileyerek toplumsal cinsiyet ayrımının kaldırılmasını talep ediyor... Genelde olduğu gibi, dev şirketler bu meselede de politik doğrucu teoriyle gururlu bir birlik beraberlik sergilemektedir.

Peki "transgenderizm" nedir? Transgenderizm, bir birey, biyolojik cinsiyeti (ve ona karşılık olarak doğduğunda kendisine toplum tarafından atanan toplumsal cinsiyeti, erkek veya kadın) ile öznel kimliği arasında bir uyuşmazlık deneyimlediğinde ortaya çıkar. Buna istinaden, sadece "kadın gibi hisseden ve öyle davranan erkekleri" ve bunun tersini değil, fazladan queer cinsiyet (*genderqueer*) konumların girift yapısıyla ilgilidir ve bu yapıda çift cinsiyet (*bi-gender*), üç cinsiyet (*trigender*), tüm-cinsiyet (*pangender*), akışkan cinsiyet (*genderfluid*) ve cinsiyetsiz (*agender*) gibi konumlar yer alır. Transgenderizmi muhafaza eden nihai toplumsal ilişki tasavvuruna postgenderizm deniyor: Toplumsal cinsiyetin biyoteknoloji ve

üreme teknolojilerindeki son gelişmelerin mümkün kıldığı gönüllü ilgasını savunan siyasi ve kültürel bir hareket. Bu öneri sadece bilimsel olanaklarla ilgili değildir, aynı zamanda etik bir temele de oturtulmuştur: Postgenderizmin savı, sabitlenmiş toplumsal cinsiyet rollerinin toplumsal, duygusal ve bilişsel sonuçlarının, insanın topyekûn özgürleşmesine engel teşkil ettiğidir. Seks aracılığıyla üremenin kaldırıldığı (ya da bir kadının çocuğunun "babası" olabilmesi gibi başka versiyonların mümkün olduğu) bir toplum, eşine rastlanmamış yepyeni özgürlük olanakları, toplumsal ve duygusal deneyleme imkânları açacaktır. İlerideki tüm toplumsal hiyerarşileri ve sömürüleri sürdüren ayrımı ortadan kaldıracaktır... Postgenderizmin, transgenderizmin hakikati olduğu öne sürülebilir: Cinsel kimliklerin evrensel akışkanlığı, ister istemez bizzat cinsiyetin ortadan kaldırılmasıyla zirvesine erişir. Bu muğlaklık, yirminci yüzyıl boyunca cinsellik ve özgürlüğün kavuşumunu vasıflandırmıştır: Cinselliği özgürleştirme teşebbüsleri radikalleştikçe, kendilerini alt etmeye bir o kadar yaklaşırlar, *cinsellikten özgürleşmeyi* tatbik etme teşebbüslerine dönüşürler:

> Yirminci yüzyılın devrimci programının bir unsuru da radikal biçimde yeni bir toplumsal ilişki ve Yeni İnsan yaratmak suretiyle cinselliğin özgürleştirilmesi ise söz konusu hedef temel bir muğlaklıkla biçimlenmiştir: İçgüdülerin daha açık ve akışkan dışavurumunu sağlamak amacıyla özgürleştirilecek, ahlaki önyargılar ve hukuk kurallarından azat edilecek olan şey cinsellik midir, yoksa asıl insanlık mı cinsellikten özgürleştirilmeli, nihayet onun müphem bağımlılıklarından ve zorba sınırlarından kurtarılmalıdır? Devrim libidinal enerjiyi serpiltecek mi, yoksa onu yeni bir dünya inşa etmeyi içeren meşakkatli görevi karşısında tehlikeli bir oyalanma gibi görüp baskılanmasını mı talep edecek? Kısaca, cinsellik özgürleşmenin nesnesi mi, kösteği mi?[185]

Feministlerin cinselliğin özgürleştirilmesine yönelik çağrılarının, çok geçmeden, bizzat nihai burjuva tuzağı sayılan cinselliği geride bırakacak bir Yeni İnsan'a yönelik gnostik-kozmolojik çağrılarla tamamlandığı Turuncu Devrim'den sonraki ilk on yılda, bu iki uç arasındaki salınım açıkça görülebilir. Burada temas edilmesi gereken ilk nokta, transgenderizmin bugün baskın sol-liberal ideolojinin her türlü "aidiyeti" reddetme ve bütün kimliklerin "akışkanlığını" kutlama eğilimiyle yan yana olmasıdır. Son zamanlarda, meşhur Fransız teorisyen Frédéric Lordon gibi isimler, "aidiyetten özgürleşmeyi" savunan ve *in extremis*, belirli bir etnik ya da kültürel kimliğe bağlılığı âdeta proto-faşist bir tutum ilan ederek bir kenara atmaya eğilimli olan "kozmopolit" anti-ulusalcı entelektüellerin tutarsızlığına parmak basmıştır. Lordon, bu kendinden menkul köksüzlüğü, temel haklarından mahrum bırakılmış ve can havliyle bir tür aidiyet (örneğin yeni bir vatandaşlık) arayışında olan mültecilerin ve yasadışı göçmenlerin yaşadığı kâbusla mukayese eder. Lordon çok haklıdır: Köklerine tutunan yerli insanları hakir gören bu "kozmopolit" entelektüel elitlerin bizzat kendilerinin, köksüz elitlerden meydana gelen alabildiğine kapalı çevrelerine ait olduğu, dolayısıyla bizzat kozmopolit köksüzlüklerinin derin ve güçlü bir aidiyetin göstergesi olduğu hemen saptanabilir. (İşte bu yüzden, dünyanın dört bir yanına uçan elit "göçebeler" ile can havliyle ait olabilecekleri bir yer arayan mülteciler arasında bir eşdeğerlik görmek had safhada müstehcenliktir – diyet yapan Batılı kadın ile açlıktan kıvranan mülteci kadını yan yana koymakta da aynı müstehcenlik söz konusudur.) Bu tam anlamıyla Hegelci paradoks tarih boyunca iş başında olmuştur: Her bir tikel toplulukta (ulus), bugünkü evrensel CEO sınıfı ile üniversite elitleri, bütün yaşam tarzlarıyla, çoğunluktan yalıtılmış bir tikel grup şeklinde karşımıza çıkar – New York'taki bir sosyal bilimler akademisyeninin, Paris ve hatta Seul'deki bir sosyal bilimler aka-

demisyeniyle, Staten Island'da yaşayan bir işçiyle olduğundan çok daha fazla ortak noktası vardır. Günümüzün tikel uluslarını aşan evrensel sınıfı –CEO'lar, entelektüeller– aynı anda her ulus içerisinde yaşam tarzıyla diğer hepsinden ayrılan son derece tikel bir gruptur – tikel bir kimliği içerisinden bölen bir evrenselliktir bu.

Dahası, burada şu eski paradoks karşımıza çıkar: Kişi ne kadar marjinal ve dışlanmışsa, etnik kimliğini ve özel yaşam tarzını sahiplenmesine de bir o kadar müsaade edilir. Politik doğrucu manzara böyle yapılanmıştır: Batı dünyasından uzaktaki insanların özcü ırkçı kimlikçiler yaftası yemeden tikel etnik kimliklerini tam manasıyla üstlenmelerine müsaade edilir (Amerikan yerlileri, siyahlar...). Adı çıkmış beyaz heteroseksüel erkeklere gelince ise işin rengi değişir ve bu sahiplenme sorunsallaşır: Asyalıların bunu yapması sıkıntı değildir, İtalyan ve İrlandalılara da göz yumulabilir fakat Almanlar ve İskandinavlar söz konusu olunca durum hâlihazırda sorunsaldır... Gelgelelim, Beyaz Adam kimliğinin sahiplenilmesinin (diğerlerine zulmetmenin modeli olarak) yasaklanması, kendisini suçluluk itirafı olarak sunsa dahi, Beyaz Adam'ı merkezi bir konuma atar: Bu yasaklamanın ta kendisi, onu evrensel-tarafsız araca, diğerlerinin uğradığı baskının hakikatine erişilebilecek yere dönüştürür. Terazinin kolu karşı yönde de ağır basar: Fakirleşmiş Avrupa ülkeleri, kendi vatanperverlikleri caizken, çokkültürcü açıklığın bütün yükünü gelişmiş Batı Avrupa'nın omzuna bindirir. Marjinal, ezilen azınlığın kimliğini sahiplenmesi muhakkak ki ayrıcalıklı beyaz ulusun kimliğini sahiplenmesiyle aynı şey değildir ancak ikisi arasındaki biçimsel kimliği yine de gözden kaçırmamamız gerekir: "Ulusalcı sağ kimlik siyasetini düpedüz devralmış durumda. Şöyle diyorlar: 'Mazlum olan, azınlık olan sizler (eşcinseller, siyahlar...) değil asıl *biziz*, hiç kimse bizi umursamıyor...'"[186] (Yeri gelmişken, kendisini ırkçılık karşıtı savaşın basit ve makul eklentisi olarak sunan kürtaj karşıtı harekette de ben-

zer bir şey olmuştur: Başta, siyahları ve diğer ırkları tam insan olanların grubuna dahil etmek için savaş veriliyordu, şimdi ise bu savaşı henüz doğmamış olanları içine alacak şekilde genişletmek istiyoruz...)

Transgenderizmde de kolayca benzeri bir gerilim saptanabilir. İhlalci, bütün yasaklara kafa tutuyormuş gibi görünen transgender özneler, bir yandan da aşırı hassas bir tutum takınır; dayatılan seçimin baskısına uğruyormuş gibi hissederler ("Neden erkek ya da kadın olduğuma karar vermeliyim?"), kendilerini tam manasıyla onaylayabilecekleri bir yere ihtiyaç duyarlar. Peki madem "trans" olduklarının, yani bütün sınıflandırmaların ötesinde olduklarının gururla altını çiziyorlar, neden hakiki bir yer için böylesine acil bir talep sergilerler? Kendilerini cinsiyetli tuvaletlerin önünde bulduklarında neden kahramanca bir kayıtsızlıkla hareket etmezler? – "Ben transgenderim, biraz ondan, biraz bundan, o yüzden dilediğim tuvaleti seçebilirim!" Peki "normal" heteroseksüeller de benzeri bir sorun yaşamaz mı, onlar da kendilerini atanmış cinsel kimliklerde onaylamakta sıklıkla zorlanmaz mı? Hatta erkeğin (ya da kadının) belirli bir kimlik değil de, daha ziyade bir kimlikten kaçınmanın belirli bir kipi olduğu bile söylenebilir... Buna ilaveten, yeni ayrımcılık karşıtı taleplerin ortaya çıkacağını kolayca öngörebiliriz: Evlilik birkaç kişi arasında neden olmasın? Evliliğin ikili biçimi sınırlandırmasını ne gerekçelendirir? Peki hayvanlarla evlilik neden olmasın? Sonuçta hayvanların duygularının inceliklerini ne zamandır biliyoruz.

Bu sınıflandırma kördüğümü, şu formülü genişletme ihtiyacında açıkça görülür: Temel LGBT (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transgender), LGBTQIA (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transgender, Sorgulayan (*Questioning*), İnterseksüel, Aseksüel) veya hatta LGBTQQIAAP (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transgender, Queer, Sorgulayan, İnterseksüel, Aseksüel, Müttefikler, Panseksüel) formülüne dönüşmüştür.[187] Buna bir çözüm getirmek için LGBTI topluluğuyla bağdaştırılan diğer bütün

grupları kapsama görevi gören bir + eklenir buna: LGBTI+. Gelgelelim, bu başka bir soruya yol açar: + eksik konumların vekili midir ("ve diğerleri" gibi), yoksa kişi doğrudan bir + olabilir mi? Bunun doğru düzgün diyalektik cevabı şudur: Evet, bu seri içerisinde ona ait olmayan ve dolayısıyla +'yı cisimleştiren istisnai bir unsur daima mevcuttur. Bu + "müttefikler" (LGBTI olmayan "dürüst" bireyler), "aseksüeller" (cinselliğin alanını hepten olumsuzlayanlar) veya "sorgulayanlar" (süzülen, sınırlı bir konum benimseyemeyenler) olabilir. (Burada bilhassa tuhaf olan kategori "müttefikler"dir: Transgender bireylere sempati duyan heteroseksüellere neden özel bir cinsel kimlik kategorisi verilir? Onların sempatisi, cinsellikleriyle hiçbir ilgisi olmayan ahlaki bir vasıf değil midir? Transgenderizmin gizil normatifliği bu noktada aşikârdır: Heteroseksüellik, sessiz sedasızca, bir transgender konumdan daha "aşağı", içkin olarak baskıyla bağlantılı kavranır, bu yüzden de "müttefikler", "dürüst düşmanlardır"; bunun mantığı, Nazizm tarihçilerinin keşfetmekten hoşlandıkları "dürüst Nazi"yle, Nazizmin cani doğasını itiraf eden bir Nazi'yle âdeta aynıdır...)

Netice itibarıyla, bu kördüğümün yegâne çözümü, atık boşaltımı ve çöp bidonları alanında karşımıza çıkar. Kamusal alandaki çöp bidonları günümüzde gitgide daha da çok ayrıştırılmaktadır: Kâğıt, cam, teneke, mukavva, plastik gibi. Hemen bu noktada işler sarpa sarmaya başlar: Diyelim küçük bir plastik kayışı olan bir kesekâğıdını ya da not defterini çöpe atacağım; çöpüm nereye aittir, kâğıt bidonuna mı, plastik bidonuna mı? Elbet bidonların üzerindeki genel kategorinin altına ayrıntılı talimatlar da eklenmiştir: KÂĞIT – kitaplar, gazeteler fakat ciltli kitaplar veya plastik kapaklı kitaplar *olmaz*. Böyle durumlarda, kişi ancak ayrıntılı okumalar ve analizlerle sürecek yarım saatin ardından çöpünü gerektiği şekilde atabilir. İşleri kolaylaştıran, diğer bidonların özel kısmına uymayan diğer her şeyi attığımız ilave bir GENEL ATIK bidonudur – sanki kâğıt çöp,

plastik çöp haricinde haddi zattında çöp, evrensel çöp varmış gibi. Aynı şeyi tuvaletler için de yapmamız gerekmez mi? Madem hiçbir sınıflandırma bütün kimlikleri tatmin edemiyor, neden alışılageldik ERKEK ve KADIN cinsiyet bölmelerine bir de GENEL CİNSİYET bölmesi eklemiyoruz? Simgesel farklar düzenine kurucu antagonizmasını kazımanın tek yolu bu değil mi? Lacan'a göre imkânsız/gerçek olarak cinsel ilişkinin "formülü" şuydu: 1+1+*a*, yani iki cinsiyet artı cinsel ilişkinin simgesel farka tercümesini engelleyen "boğaza takılan kemik." Bu üçüncü unsur, fark alanının haricinde bırakılan şeyi değil, bizatihi farkı (farkın gerçeğini) temsil eder.

Kapsamlı olma çabasındaki tüm sınıflandırmaların suya düşmesinin sebebi, sınıflandırmaya direnen ampirik kimlik zenginliği değil, bilakis cinsel farkın gerçek olarak (bütün sınıflandırmalara direnen) "imkânsız" ve aynı anda kaçınılmaz olarak ısrarıdır. Toplumsal cinsiyet konumlarının çokluğu (erkek, kadın, gey, lezbiyen, çift cinsiyetli, transgender, vs.) onu ebediyen atlatan bir antagonizmanın etrafında dönedurur. Geyler erkektir, lezbiyenler kadındır, transseksüeller birinden ötekine bir geçişi uygular, çapraz giyinmek (*cross-dressing*) ikisini birleştirir, çift cinsiyet ikisi arasında süzülür... Hangisine dönsek, altında pusuya yatmış "iki"yi buluruz.

Böylece, transgenderizmi tanımlayan ilk kaygı sahnesi diyebileceğimiz şeye geri dönüyoruz: Kapılarında BAYAN ve BAY yazılı standart çift cinsiyetli tuvaletlerin önünde dikilirken, bu seçeneklerin hiçbirinde kendimi onaylayamıyor ve kaygıya kapılıyorum. Tekrar etmek gerekirse, "normal" heteroseksüeller de benzeri bir sorun yaşamaz mı, onlar da kendilerini atanmış cinsel kimliklerde onaylamakta sıklıkla zorlanmaz mı? Hangi erkek kendisini şu şüpheye kapılmış hâlde bulmamıştır: "BAY'a girmeye sahiden hakkım var mı? Gerçekten erkek miyim ben?" İşte bu noktada, BAYAN ya da BAY seçeneğiyle yüzleşirken deneyimlediğim kaygının aslında neye denk geldiğini açıkça görebili-

riz: (Simgesel) kastrasyon kaygısıdır bu. Hangisini seçersem seçeyim bir şey kaybedeceğim ve bu şey, diğer cinsiyetin sahip olduğu bir şey *değil* – iki cinsiyet bir bütün meydana getirmez çünkü tam da cinsiyetlerin ayrılmasıyla bir şey telafi edilemez biçimde kaybedilmiştir bile. Hatta bu seçimi yaparak, *diğer cinsiyetin sahip olmadığı şeyin kaybını* üstlendiğimi, yani Öteki'nin benim eksikliğimi dolduracak o X'e sahip olduğu yanılsamasından feragat etmem gerektiğini bile söyleyebiliriz. Ve transgenderizmin en nihayetinde kastrasyondan (kastrasyon kaygısından) kaçınma girişimi olduğu çıkarımına kolaylıkla varılabilir: Yapabileceğim çeşitli seçimlerin kastrasyonun işaretini taşımadığı düz bir alan yaratılmıştır – ya da Alenka Zupančič'in ifade ettiği gibi:

> İki toplumsal cinsiyetin varlığını teyit etmekte genelde ihtiyatlı davranılır fakat çokluğa geçildiğinde bu ihtiyat kaybolur ve iki cinsiyetin varlığı kesin olarak teyit edilir. Cinsel fark toplumsal cinsiyet bakımından ele alındığında –en azından prensipte– tam ontolojikleştirilmesinin mekanizmalarıyla uyumlu hâle getirilir.[188]

Meselenin can alıcı noktası burada gizlidir: LGBT trendi, standart normatif cinsel karşıtlığın "yapısökümünü" yapmakta, onu ontolojik olmaktan çıkarmakta, içinde gerilimler ve tutarsızlıklarla dolu bir olumsal tarihsel yapı saptamakta haklı olsa da, söz konusu gerilimi, çoklu cinsel konumların maskülen ve feminen ikili karşıtlığının normatif deli gömleğine sokulmasına indirger ve bunun altında, deli gömleğinden kurtulursak her biri tam ontolojik tutarlılığa sahip cinsel konumların (LGBTI, vs.) tam manasıyla tomurcuklanan çokluğuna erişeceğimiz düşüncesi yatar. İkili karşıtlığın deli gömleğinden kurtulduğumda, kendimi gey, biseksüel veya başka bir şey olarak tam manasıyla onaylayabilirim. Gelgelelim, Lacancı bakış açısından, antagonistik gerilim indirgenemez, tam da cinselliğin kurucusudur ve hiçbir miktarda sınıfsal çeşitlendirme ve çoğaltma bizi ondan kurtaramaz.

LGBTI+ heteroseksüel ikili karşıtlığın normatifliğini baltaladığını düşünse de, bizzat kendisinin bir normatiflik içerdiği asla unutulmamalıdır: "İkili" heteroseksüellik, bir modelin cinsel biçim ve pratikler çoğulluğuna şiddetli dayatımı olarak algılandığına göre, standart heteorseksüelliği reddeden pratiklerin normatif olarak ona tercih edildiği, yani heteroseksüel norma direnmede bir etik vasfın mevcudiyeti aşikârdır. Judith Butler, heteroseksüelliğin yükselişine ilişkin teorisinde söz konusu üstünlüğü sergiler: Bir çocuğun ilk libidinal nesnesi, aynı cinsiyeti taşıdığı ebeveynidir ve heteroseksüel normatifliğin baskısı altındaki çocuk bu libidinal nesneyi bırakmak mecburiyetinde kalınca, terk etmeye zorlandığı şeyle özdeşleşir – küçük bir oğlan, ilksel libidinal nesnesi olan babasıyla özdeşleşerek bir erkeğe dönüşür ve aynı süreç kızlar için de geçerlidir. (Butler bu noktada Freud'un egomuzun kayıp libidinal nesnelerle kurulan özdeşleşmelerle meydana geldiği tezine başvurur.) Gelgelelim, homoseksüeller ilksel nesneyi terk etmeyi reddeder: Oğlanlar ve kızlar, aynı cinsten nesneleriyle olan libidinal bağlarını korur. Homoseksüellik ile heteroseksüellik arasındaki farkın melankoli ile yas arasındaki farka tekabül etmesinin sebebi de budur: Heteroseksüeller kayıp nesnenin yas çalışmasını başarıyla tamamlarken, homoseksüeller ona sadık kalmayı sürdürür; dolayısıyla, heteroseksüellik radikal bir ihanete temellenir...

BAŞARISIZ ÇAĞIRMA

Burada altta yatan yapı, bir başarısız çağırmanın yapısıdır. Çağırma bahsinde Althusser'in kullandığı örnek, aslında kendi teorileştirmesinin çıkarsadığından daha fazlasını içerir. Althusser'in örneğinde, dalgın dalgın sokakta yürüyen bir bireye aniden bir polis seslenir: "Hey, baksana!" Birey çağrıya cevap vererek –yani durup polise doğ-

ru dönerek– kendisini İktidar'ın öznesi, büyük Öteki-Özne'nin öznesi olarak tanır-kurar:

> (...) ideolojinin bireyler arasında özneler "seferber ederek" ya da adlandırma ya da çağırma dediğimiz – "Hey, siz oradaki!" türünden, polisin (veya bir başkasının) çok bilinen gündelik seslenişi şeklinde tahayyül edebilecek– o çok belirgin işlem yoluyla bireyleri öznelere "dönüştürerek" "hareket ettiğini" ya da "işlediğini" ileri sürebiliriz.
>
> Düşlediğimiz teorik sahnenin sokakta geçtiğini düşünürsek, çağrılan birey arkasına döner. Bu 180 derecelik basit fiziksel dönme ile özne olur. Neden? Çünkü çağırmanın "gerçekten" kendine yöneldiğini ve çağrılanın (bir başkası değil de) gerçekten kendisi olduğunu tanıdı. Deneyler, çağırmayı ileten haberleşme araçlarının, çağırma eyleminin neredeyse hiçbir zaman yöneldiği kişiyi ıskalamayacak biçimde olduğunu gösteriyor: İster sözlü çağrı, ister düdük sesi olsun, çağrılan çağrılanın gerçekten kendisi olduğunu tanır. Fakat bu gene de tuhaf bir olgudur ve "vicdanında yük taşıyan" kişilerin sayıca çokluğuna karşın, yalnızca "suçluluk duygusuyla" açıklanamaz.
>
> Elbette, küçük teorik tiyatromuzun anlaşılırlığı ve kullanışlılığı için, olayları bir bölüm hâlinde, bir önce ve bir sonra ile yani zaman içinde bir art arda gelme biçiminde sunmak gerekiyordu. Gezinen bireyler vardır. Bir yandan (genel olarak arkadan) bir çağırma duyulur: "Hey siz, oradaki!" Bir birey (yüzde doksan çağrılan bireydir) kendisiyle ilgili olduğunu bilerek – şüphelenerek– sanarak, yani çağırmanın yöneldiği kişinin gerçekten kendisi olduğunu tanıyarak arkasına döner. Fakat gerçeklikte olaylar böyle bir sıralama olmadan gerçekleşir. İdeolojinin varoluşu ile bireylerin özneler olarak çağrılmaları veya adlandırılmaları bir ve aynı şeydir.[189]

Bu pasajda ilk göze çarpan, Althusser'in Lacan'ın bir mektubun "daima yerine ulaştığı" tezine üstü kapalı göndermede bulunmasıdır: Çağıran mektup daima alıcısına ulaşır çünkü "zamansız" vasfı sebebiyle, onu bir mektup yapan sadece alıcının onu bir mektup olarak tanıması/kabulüdür. Gelgelelim, alıntıladığımız pasajın can alıcı nok-

tası, onda işleyen çifte inkârdır: Çağrının bir "suçluluk duygusu" üzerinden tanınmasını izah etmenin inkârı ve çağırma sürecinin zamansallığının inkârı (Doğrusu, bireyler öznelere "dönüşmez", "hep-zaten" öznedirler).[190] Bu çifte inkâr, Freudyen inkâr olarak okunmalı: Çağrının "zamansız" vasfının görünmez kıldığı şey, Althusser'in kuşku uyandırıcı bir "anlaşılırlık ve kullanışlılık" mazeretiyle sahnelediği "teorik tiyatrodan" çok daha girift bir zamandışı ardışıklıktır. Bu "bastırılmış" ardışıklık, doğası itibarıyla bütünüyle biçimsel (Kantçı anlamda) "patolojik olmayan" bir "suçluluk duygusu"yla, tam da bu sebeple "vicdanında hiçbir yük taşımayan" bireylerin omuzlarına binen bir suçluluk duygusuyla ilgilidir. Polisin "Hey, siz oradaki!" demesi karşısında bireyin ilk tepkisini tam olarak ne oluşturur? İlk tepkiyi, iki unsurun bağdaşmayan bir karışımı oluşturur: 1) Neden ben, polis benden ne istiyor? Ben masumum, işime gücüme bakıyor, kendi kendime geziniyordum... Fakat bu masumiyetin şaşkın itirazına daima şu eşlik eder: 2) Kafkaesk bir "soyut" suçluluk duygusu, İktidar'ın gözünde bir şeyden ötürü *a priori* feci hâlde suçlu olduğum duygusu; üstelik –tam olarak neden suçlu olduğumu bilmediğim için– daha da suçluyumdur ya da daha açık olmak gerekirse, hakiki suçumu meydana getiren şey, tam da ne yaptığımdan bihaber olmamdır.[191]

Demek ki burada karşı karşıya olduğumuz, masumiyet ile soyut, meçhul suçluluk arasında bölünen öznenin Lacancı yapısıdır; özne, Öteki'den yayılan opak bir çağrıyla, Öteki'nin kendisinden tam olarak ne istediğini çıkaramadığı bir çağrıyla karşı karşıyadır ("Che vuoi?"). Özetle, burada karşılaştığımız, özdeşleşmeyi önceleyen çağrıdır. Öteki'nin –bireyin kendisini "hep-zaten" özne olarak kurmasına aracılık eden– çağrısındaki tanımayı önceleyen, masumiyetin meçhul suçlulukla kesiştiği çıkmazın "zamansız" ânını kabul etmek mecburiyetindeyiz: Bir simgesel buyruğu teyit etmeme ve kendimi İktidar'ın öznesi olarak tanımama yol açan ideolojik özdeşleşme, sa-

dece bu çıkmaza cevaben gerçekleşir. Demek ki, Althusser'in çağırma teorisinde "düşünülmemiş" kalan, ideolojik tanımanın öncesinde, müstehcen, nüfuz edilemez bir özdeşleşmesiz çağırma içeren bir ara an olması, birey simgesel kimliğe ulaşacaksa, yani öznelleştirme jestini başaracaksa, görünmez olması gereken bir tür kaybolan aracı olmasıdır. Özetle, Althusser'in "düşünülmemiş"i, öznelleştirme jestini önceleyen tekinsiz bir öznenin hâlihazırda var olmasıdır. Aynısı cinsel çağırma için de geçerlidir: "Erkek"le ya da "kadın"la özdeşleşmem, olduğum şeyin "kastratif" kaygısına ikincil bir tepkidir daima.

Transgender olmanın psikolojik kargaşası ve yasal veçhesi arasına bir çizgi çekmek gibi bariz bir çözüm, işte bu yüzden kolaycıdır. Bu yaklaşımdaki sorun (tuvalet ayrımını kaldırmak ve benzeri önlemler toplumsal adalet adına benimsenmesi gereken fakat transgender olmanın kaygısı ve psişik kargaşasını ortadan kaldırmaya hiçbir surette yardımcı olmayan dışsal yasal önlemlerden ibarettir), yasal alan doğası itibarıyla (Kafka'dan öğrendiğimiz üzere) yoğun libidinal yatırımların, kaygıların, sapkın tatminlerin alanı olduğundan, tam da böylesi bir çizgi çekemeyecek olmamızdır. "Kendine ait bir oda"ya (tuvalete) sahip olmak, kendine ait bir odaya sahip olmamaktan çok daha güçlü bir ayrıma dönüşebilir ve herkes için nötr bir tuvalet dayatması, temel antagonizmaların inkârı olarak işlev görmeyi sürdürecektir.

Lacan'ın birebir kavradığı mantıkta üçüncü unsur –Kierkegaard'ın baca temizleyicisi– fiilen fallik unsuru temsil eder – peki nasıl? Baca temizleyicisi, saf farkı temsil ettiği sürece bu böyledir: Memur, hizmetçi ve baca temizleyicisi, maskülen, feminen ve onlara ilaveten, tikel bir olumsal nesne olarak, *bizatihi farkları* – tekrar soralım, neden? Fark sadece farksal olmakla kalmaz, aynı zamanda, antagonistik bir ilişki(sizlik) içerisinde, farklılaştırdığı terimlerden önce gelir: Kadın sadece erkek-olmayan değildir ve tersi de erkek için geçerlidir; kadın aynı zamanda bir erkeği tamamıyla erkek ol-

maktan alıkoyan şeydir ve tersi de erkek için geçerlidir. Siyasi alanda sol ve sağ arasındaki farka benzer bu: Sol ve sağın farkı, tam da farkın algılanma biçimindeki farktır. Bütün siyasi alan, soldan ya da sağdan baktığımızda farklı yapılanmış görünür; üçüncü bir "nesnel" yol yoktur (bir solcuya göre siyasi bölünme bütün toplumsal bünyeyi yarıp geçerken, bir sağcı için toplum, marjinal işgalciler tarafından aksatılan hiyerarşik bir bütündür). Dolayısıyla "kendi içinde" fark, simgesel/farksal değil, gerçek-imkânsızdır – simgesel idraka direnen ve onu atlatan bir şeydir. Bu fark, bizatihi evrensel olandır – iki türünün üstüne yükseltilen nötr bir çerçeve değil, onların kurucu antagonizması olması açısından; ve üçüncü unsur (baca temizleyicisi, Yahudi, *objet a*) bizzat farkın, farklılaştırılan terimleri önceleyen "saf" fark/antagonizmanın vekilidir. Toplumsal bünyenin iki sınıfa bölünmesi, fazla unsur (Yahudi, ayaktakımı)[192] olmaksızın tamamlansaydı sınıf mücadelesi olmazdı, olan tek şey net biçimde bölünmüş iki sınıf olurdu. Bu üçüncü unsur, sınıfların sınıflandırılmasından kurtulan bir ampirik kalıntının işareti (toplumun iki sınıfa saf bölünmesi) değil –bu fark, farklılaştırılan terimlerden önce geldiği sürece– *bizzat antagonistik farkın maddileşmesidir.* Antisemitizimin alanında "Yahudi" bizatihi toplumsal antagonizmanın vekilidir: Yahudi istilacı olmasaydı iki sınıf bir arada güllük gülistanlık yaşar giderdi... İstilacı unsurun nasıl olaysal olduğunu şimdi görebiliriz: O başka bir pozitif kendilik değildir, ikilinin ahengini ilelebet sarsan, onu kesintisiz bir yeniden uzlaşma sürecine açan şeyin vekilidir. İkiliyi tamamlayan bu üçüncü unsurun, *objet a*'nın harikulade bir örneği, yine Türkiye'den geliyor – 1926'nın Kemalist Türkiye'sinde meydana gelen tuhaf bir olayda rastlıyoruz ona. Kemalist modernleşmenin bir parçası da, baskıcı şark geleneklerinden kurtulmak amacıyla, kadınların nasıl giyinip kuşanacağını, nasıl konuşup hareket edeceğini belirleyen yeni "Avrupai" modeller tatbik edilmesiydi. Herkesin malumu oldu-

ğu üzere, en azından büyük kentlerde, erkek ve kadınların başlarını nasıl kapatacaklarını belirleyen bir Şapka Yasası dahi vardı.

> 1926 Erzurum'unda "Şapka Yasası'na muhalefet" gerekçesiyle infaz edilenler arasında bir kadın vardı. Kapı kapı dolaşıp şal satarak geçinen bu kadın ("Şalcı Bacı" ismi de buradan geliyordu) çok uzun boylu (neredeyse iki metre) ve çok erkeksiydi. Muhabir Nimet Arzık, onu "iki metre boyunda, isli yüzlü, yılan gibi incecik örgülü (...) ve erkek gibi yürüyen" bir kadın olarak tasvir etmişti. Tabii kadın olduğu için fötr şapka takması beklenemezdi, yani bir şeyden "suçlu" olamazdı fakat jandarmalar aceleleri içerisinde onu erkek sanmış olacak ki, ite kaka darağacına götürmüştü. Şalcı Bacı, Türk tarihinde darağacında infaz edilen ilk kadındı. Arzık'ın tasvirine bakılırsa o zamanlarda normal kadınsılık çerçevesine girmediği için hiçbir surette "normal" değildi ve muhtemelen, hoşgörülerek kültüre kabul edilen, bir tür genetik "rahatsızlığı" olan "özel insanlardan" biriydi. "Moderniteye" zoraki apartopar geçiş böylesi kabullere izin vermediğinden, Şalcı Bacı'nın yok edilmesi, denklemden çıkarılması gerekiyordu. Aktarılanlara göre darağacına giderken usulca mırıldandığı son sözler şöyleydi: "Kadın şapka giye ki asıla?" Bir anlam taşımamaları bir yana, bu sözler semantik bir boşluğu temsil ediyordu ve semiyotiğin kurallarını altüst ederek, bunun olsa olsa Gerçek'ten bir sahne olduğunu gösteriyordu: Şalcı Bacı (birinci etimolojik karşılığıyla "erkekleşme" anlamında) erkeksileştirilmeliydi ki, hadım edilebilsin.[193]

Bu acayip, abes derecede ölçüsüz öldürme eylemini nasıl yorumlamalı? Aşikâr bir okuma Butlercı olurdu: Şalcı Bacı provokatif transseksüel görüntüsü ve tavırlarıyla, cinsel farkın ve cinsel farkın simgesel olarak yapılandırılmasının olumsal vasfını görünür kılmıştı – bu bakımdan, normatif olarak kurulmuş cinsel kimliklere tehdit teşkil ediyordu... Benim okumam ise az biraz (ya da belki az biraz değil) farklıdır: Şalcı Bacı cinsel farkın altını oymak yerine, travmatik Gerçek'inde net bir simgesel karşıtlığa indirgenemez olan farkın ta kendisini temsil eder. Onun huzur kaçıran görüntüsü, net simgesel

farkı bir antagonizmanın imkânsız-gerçeğine dönüştürür. Yani tekrarlamak gerekirse, nasıl ki egemen sınıf ile ezilen sınıfın net ayrımına girmeyen sınıflar belirdiğinde sınıf mücadelesi sadece "karmaşık" hâle gelmekle kalmaz (zira sınıf antagonizmasını sırf simgesel bir karşıtlıktan çıkararak gerçek kılan unsur bizzat bu fazlalıktır), cinsel antagonizmanın formülü de M/F (maskülen ile feminen arasındaki net karşıtlık) değil, MF+'dır ve + burada simgesel karşıtlığı bir antagonizmanın Gerçek'ine dönüştüren fazla unsurun vekilidir.

Böylelikle konumuza, bugünlerde zuhur eden büyük karşıtlığa geri dönmüş bulunuyoruz: Bir tarafta, toplumsal dağılmaya karşı koymanın temel jesti olarak cinsel farkın sabit simgesel formunun şiddetli dayatması, diğer tarafta da cinsiyetin topyekûn transgender "akışkanlığı", cinsel farkın çoklu yapılandırmalara dağıtımı vardır. Bu karşıtlık sahtedir, zira iki kutup da elzem bir vasfı paylaşır: İkisi de bir antagonizmanın gerçek/imkânsızı olarak cinsel farkı es geçer.

Bu esnada, politik doğrucu kadın ve eşcinsel hakları savunucuları, sınıf ve ırk boyutunu da ihmal etmektedir.

2014'te bir video pazarlama şirketince çekilen "Bir kadın olarak New York sokaklarında 10 saat yürüyüş" ("10 Hours of Walking in NYC as a Woman") videosunda, kot pantolon, siyah bir tişört ve spor ayakkabı giymiş bir aktris çeşitli Manhattan semtlerinde yürüyerek, karşılaştığı erkeklerin tavırlarını ve yorumlarını gizli bir kamera ve mikrofonla çekti. Yürüyüşü boyunca kamera dostane selamlardan kadının bedenine dair cinsel içerikli laf atmalardan tecavüz tehditlerine varana dek 100'ü aşkın sözlü taciz kaydetti. Bu video, kadınların gündelik yaşamlarının bir parçası olan sokakta tacize uğrama ve şiddet görme korkusunun kanıtı sayılarak alkışlansa da, ırk ve sınıf boyutunu yok sayıyordu: Videoda görülen erkekler büyük oranda azınlıklardan oluşuyordu: Kadına laf atan erkeklerin genellikle binalara yaslanmış, yangın musluklarında ayaklarını dayamış veya kaldırımlarda taburelere oturmuş olduğu görülüyordu; bunların hepsi alt sınıf ve işsiz erkekleri vasıflandıran po-

zisyonlardı – bir okurun yaptığı yoruma göre: "Videonun derdi öfke yaratmak... ve bunu kripto-ırkçılık üzerinden yapıyor."[194]

Bu karşıtlıkla iştigaldeki büyük hata, iki uç arasında muntazam bir ölçü aramaktır.[195] Aslında yapılması gereken, iki ucun müşterek noktasını ifşa etmektir: Ya net ve sabit bir hiyerarşik cinsiyetler ayrımıyla ya da cinselleşmekten arındırılmış bir evrenin mesut akışkanlığı içerisinde, cinsel farkın antagonistik geriliminin yitip gittiği barışçıl bir dünya. Ve bu barışçıl dünya fantezisinde, toplumsal antagonizmaların, özetle sınıf mücadelesinin olmadığı bir toplum fantezisini sezinlemek zor değildir.

EVRENSEL ANTAGONİZMA

Toparlamak gerekirse, transgender bireyler sırf hegemonik heteroseksüel toplumsal cinsiyet normunu bozan marjinaller değildir, mesajları evrenseldir ve hepimizi alakadar eder; onlar her cinsel özdeşleşmenin temelindeki kaygıyı, bu kaygının kurulu/istikrarsız mizacını ifşa eder. Bu elbette transgender bireylerin mustarip olduğu keskin acıyı köreltecek ucuz bir genellemeye yol açmaz ("Hepimizin kaygıları var, hepimiz öyle ya da böyle acı çekiyoruz") – başka türlü çoğunlukla örtük kalan kaygı ve antagonizma transgender bireylerde su yüzüne çıkar. Dolayısıyla, nasıl ki Marx'a göre kapitalizmin "normal" işleyişini kavramak niyetindeysek çıkış noktamız ekonomik krizler olmalıysa, "normal" heteroseksüelliği analiz etme niyetindeysek, transgender bireylerde bolca bulunan kaygılarla yola çıkmamız gerekmektedir.

Peki klinik bakıştan transgender birey nedir? Klinik bir kategori değildir – çoğu "normal" insandan daha "patolojik" olmadığı kesin-

dir. Catherine Millot[196] haklı olarak, her vakaya kendine has emsalsizliği göz önünde bulundurularak yaklaşılması, öznenin cinsiyet değişimi talebini formülleştirmesine, kendisine toplumsal olarak atanan cinsiyet kimliğinden duyduğu sıkıntıya zemin hazırlayan özgün öznel ekonomiye odaklanılması gerektiğini vurgulamıştı. Transgender özneler, örneğin (kimlikleri bir fetiş işlevi görüyorsa) kastrasyonun fetişist reddini ifa edebilirler, histerik bir sorgulamaya saplanabilirler, vs. Dolayısıyla aceleci genellemeler yapmaktan kaçınmalı ve gerçek kastrasyonun (eski Bulgar tarikatı *skopci*'nin uyguladığı kastrasyon gibi) kastrasyon reddinin nihai biçimi olduğunu aklımızın bir köşesinde tutmalıyız. Butler'ın izinden giderek, toplumsal cinsiyetin söylemsel kurulumunun sonsuz plastikliğini ("cinsiyetini seç") vurgulayanlar, gerçeği yadsır; söylemsel dönüşümleri sınırlandırdığı varsayılan biyolojik gerçeği değil, cinsel antagonizmanın gerçeğini.

İşte bu yüzden, antagonizma heteroseksüellik ile LGBT arasında değildir; antagonizma (ya da yine Lacan'ın ifadesiyle, "cinsel ilişki yoktur"), normatif heteroseksüelliğin tam merkezinde işlemektedir. Toplumsal cinsiyet normlarının şiddetli dayatmasının zaptetmeye ve örtmeye çabaladığı şey budur. Antisemitik Yahudi figürüyle kurduğum koşutluk da burada yatıyor: Bir toplumun organik düzenine tehdit olarak, ona dışarıdan yozlaşma ve çürüme taşıyan (Antisemitik) "Yahudi" (figürü), antagonizmanın dışarıdan gelmediği, her sınıf toplumunda içkin olduğu gerçeğini maskeleme işlevi gören bir fetiştir.

Bahsettiğimiz kaygıdan kaçınmanın –geleneksel– bir yolu, toplumsal cinsiyet rollerini belirleyen bir heteroseksüel norm dayatmak, başka bir yolu da, daha önce gördüğümüz üzere, cinselliğin ta kendisinin aşılmasını savunmaktır (postgenderizm konumu). Günümüzde "nesnelerin interneti"nin ve biyogenetiğin yükselişiyle beraber, bu bakış açısı iyice canlandı. Bu yeni bakış açısıyla beraber, eski kısıtlamaları alt etmeye yönelik yeni talepler de ortaya çıkacaktır; bunlar arasında (bilhassa Himalaya bölgesinde sadece poligami

olarak değil, poliandri olarak da var olan) çoklu evliliklerin yanı sıra, hayvanlarla yoğun duygusal bağların yasallaşmasına dair talepler yer alacak (yasal olarak "duygusal destek hayvanları" olarak tanımlanan hayvanlar hâlihazırda Amerika'da çok rağbet görmekte). Bahsettiğim şeyin hayvanlarla seks yapmakla ilgisi yok (gerçi gençliğimde, 1960'ların sonunda, bütün Avrupa'da hayvanlarla seks yapmaya yönelik yaygın bir eğilim olduğunu hatırlıyorum), "bestiyalite" ile de ilgisi yok; bahsettiğim şey, kimi hayvanların (örneğin sadık bir köpeğin) yasal partnerler olarak tanınması eğilimiyle ilgili.

Böylece yine normatiflik konusuna geri dönüyoruz: Günümüzün tüketici-kapitalist etiğinin baskın tutumu, fiilen normatifliğin ötesinde, "iyi ve kötünün ötesinde"dir ancak bunun "ilericilik" ile uzaktan yakından alakası yoktur; bu "ötesinde" aslında "altında" olarak okunmalıdır. Normatiflik, "hegemonik ideolojinin normatif dayatmaları" tarzı bir korkuluğa indirgenemez ve indirgenmemelidir. En azından kamusal alanda homofobi ve tecavüze karşı hoşgörünün kabul edilemez olması, sınırlanmadan desteklenmesi gereken normatifliğe örnek değil midir? Uğruna savaşmamız gereken normatiflik, hegemonik heteorseksüel/muhafazakâr normatifliğin yanı sıra, politik doğrucu sahtekâr normatiflikten de farklı olmalıdır.

Nancy Fraser[197], Amerikan feminizminin baskın biçimine neoliberal siyasetin el koyduğunu ifade etmişti ve üçüncü dünya ülkelerinin eşcinsel mücadelesine karşı düşmanlığı yaygın olarak bilinirken, esas üzücü olan, bu ülkelerin homoseksüelliği ve diğer anti-emperyalist mücadelelerinin bir unsuruymuş gibi sunmalarıydı. Pek çok üçüncü dünya ülkesindeki homofobi ve feminizm karşıtlığı nasıl bu ülkelerin anti-emperyalizm iddiasına kuşkuyla bakmamızı gerektiriyorsa, Tim Cook gibi küresel kapitalizmin en keskin yüzünü temsil eden isimlerin üzerine basa basa LGBTI+ haklarını desteklemesine de dikkat etmeliyiz. Bunun *a priori* kötü bir yanı yoktur elbet – zira tarihte apartheid karşıtı pek çok büyük şirket olmuştur. Eskiden Gü-

ney Afrika'da fabrikaları olan yabancı şirketler (örneğin Mercedes), siyah işçilere beyazlara verdikleri ücretleri vererek apartheid'ın sonlanmasına kesinkes katkıda bulunmuştur. Her şeye rağmen, LGBT bireylerin ezilmesine, mağdur edilmesine dair hikâyeleri dinlemek semptomatiktir – evet bunlar gerçektir fakat bu bireylerin hegemonik siyasi alanın ve büyük şirketlerin tam desteğinin keyfini sürdükleri gözden kaçırılmamalıdır. Bu elbette LGBT+'a desteğimizi hiçbir surette sorunsallaştırmamalıdır fakat bu hadisenin siyasi-ideolojik arka planının farkına varmamızı sağlamalıdır.

Ne zaman sınıf mücadelesi bahsi geçse, çokkültürcü teorisyenler "sınıf özcülüğü"ne, ırkçılık karşıtı ve cinsiyetçilik karşıtı mücadelelerin ikincil bir olguya indirgenmesi tehlikesine karşı bir uyarı bombardımanına başlar. Gelgelelim, bu teorisyenlerin çalışmalarına hızlıca bakılırsa (bazı istisnalar dışında) sınıf mücadelesini düpedüz yadsıdıkları görülür. "Cinsiyet-ırk-sınıf" düsturunu resmi olarak desteklerken, meselenin sınıf boyutu hiçbir zaman tam manasıyla irdelenmez. Sınıf mücadelesi, çokkültürcü söylemde *de facto* yasaklıdır fakat bu yasağın kendisi de yasaktır, alenen ifade edilemez – cezası da apar topar "sınıf özcülüğü"yle itham edilmektir. LGBTI+ hakkında yazdığım metinlerin eleştirmenleri beni eski moda sınıf özcülüğüyle itham ederler, işte bu yüzden meseleyi hepten ıskalarlar: Benim derdim tam da antikapitalist mücadeleyi cinsiyetçilik karşıtı mücadele ve diğerleriyle nasıl bir araya getireceğimizdir. Sorun iletişim sorunu, ötekiyi daha derinden anlama sorunu değil, radikal bir özdönüşüm sorunudur: İki taraf da öyle radikal bir değişimden geçmek zorunda kalacaktır ki, sorun çözülmeyecek, basitçe kaybolacaktır.

Belki de sorun göründüğünden çok daha ciddidir – belki mücadeleleri birleştirmeye yönelik ümitsiz çağrılar, gelişmiş Batılı ülkelerde yaygın cinsiyetçilik karşıtı mücadele formu, fazlasıyla gelişmiş geç kapitalist toplumun ideolojik koordinatları tarafından fazlasıyla kısıtlandığı için, doğrudan birleşmenin basitçe imkânsız olduğunu gösteriyor.

Belki "sınıf mücadelesi ve cinsiyetçilik karşıtı mücadele" ifadesi gizli bir "kastratif" boyutu, bir "*vel*"* boyutunu, zor bir seçim boyutunu gizliyordur: Biri *veya* diğeri; asla ikisi birden değil. Bütün dayanışma retoriğine karşın, günümüzde hakiki "göçebe proletarya" (Batılı olmayan ülkelerden gelen göçmenler – Frantz Fanon'un "yeryüzünün lanetlileri"nin yeni formu) ile bugünün hakiki cinsiyetçilik karşıtı hareketleri aynı dili bulamaz. Tekrarlamak gerekirse, ikisi için müşterek bir alan kurmak, iki tarafın da uzun ve meşakkatli bir özdönüşüm çalışması yapmasını gerektiren zor bir görevdir. Kaba bir ifadeyle, bu müşterek alan olmadığı sürece, politik doğrucu kültürel solun fanatikçe "ilerleme" savunması yapmasının, yeni keşfedilen kültürel ve cinsel "apartheid"lara karşı savaşlar vermesinin sebebinin küresel kapitalizme hepten batmış olduğunu örtbas etmek olduğu şüphesinden kurtulamayız. Müşterek alanları, LGBTI+'nın Tim Cook'la buluştuğu alandır.

"Ayrımcılığın" farklı biçimlerini alt etmeye yönelik liberal taleplerin geçirdiği bu ilerici radikalleşme sürecinin, tuvalet ayrımının kaldırılması talebinde zirve noktasına ulaşmasına şaşmamak gerek – bu talebin ardında uzun bir tarih yatmaktadır. 2012'de solcu milletvekili Virgo Hansen, İsveç Parlamentosu'na tuvalet ayrımcılığının sonlandırılması ve herkese aynı idrar yapma modelini uygulamak amacıyla erkeklerin ayakta idrarlarını yapmasını yasaklayan bir yasa tasarısı sunmuştu.[198] Fakat bundan da geriye gidebiliriz: 1934'te Gabriel Chevalier, Beaujolais bölgesindeki hayali bir Fransız köyünde geçen bir roman yazmıştı. Kitap, Clochemerle'de köy meydanına bir pisuvar yerleştirilmesi hikâyesi üzerinden Üçüncü Fransız Cumhuriyeti'nde Katolikler ile Cumhuriyetçiler arasındaki çatışmaları hicveder. "Solcu radikal" vali ile başöğretmen, halka açık pisuarı köye seküler aydınlanmayı getirecek Cumhuriyet eşitlikçiliğinin büyük bir simgesi olarak yansıtmayı tasarlar ve bu sebeple Katolik gericilere ağır bir darbe vururlar. Tabii

* *Vel* (Lat.): Veya; mantıkta latince olarak kullanılan, veya anlamına gelen terim. Yazar burada Lacan'ın *Psikanalizin Dört Temel Kavramı: Seminer 11*'in 16. bölümünde açıklanan vel kavramına atıfta bulunuyor.

burada Duchamp'ın pisuvarına (ilk olarak 1917'de sergilenen *Çeşme*), radikal sanatsal eşitlikçiliğin en büyük örneğine yapılan ironik göndermeyi ıskalayamayız (sergilenen her nesne sanat olabilir). Buna ilaveten, hangi etkinliğin özgürleştirmeye veya ayrımcılıktan arındırmaya layık olduğuna karar verme sürecinin keyfiliğini de aklımızdan çıkarmamalıyız. Örneğin, neden sigara içmek gitgide daha çok yasaklanırken, uyuşturucu kullanımı gittikçe vazgeçilmez bir hak gibi görülmeye başlandı? Bir başka örnek: Birkaç on yıl önce, Fransız "ilerici" basını, pedofilinin suç olmaktan çıkarılmasına yönelik bir imza kampanyası başlatmış, böylece çocukları yetişkinlerden ayıran ve kültürel açıdan dar olan suni ve baskıcı cephenin ilga edileceğini ve kişinin bedenini özgürce kullanma hakkının çocukları içine alacak şekilde genişletileceğini ileri sürmüştü; böyle bir uygulamaya olsa olsa "gericilik" ve baskının karanlık güçleri karşı gelebilirdi – imzacılar arasında Sartre, de Beauvoir, Derrida, Barthes, Foucault, Aragon, Guattari, Deleuze, Dolto, Lyotard vardı...[199] Ne var ki günümüzde pedofili en kötü suçlardan biri olarak algılanır ve Katolik karşıtı ilerleme adına savunulmaktansa, Katolik kilisesinin karanlık yüzüyle özdeşleştirilir; dolayısıyla bugün pedofiliye karşı savaşmak, gericiliğin güçlerine karşı ilerici bir savaştır... Bu değişimin komik kurbanı Daniel Cohn-Bendit'tir; hâlâ 1960'ların eski ruhunda yaşayan Daniel Cohn-Bendit, bir röportajda, gençken bir yuvada çalışırken küçük kızlarla düzenli olarak mastürbasyon içerikli oyunlar oynadığını söylemişti. Beklenmedik şiddetli bir tepkiye maruz kalınca da Avrupa Parlamentosu'ndan kovulması ve hakkında soruşturulma açılması talebinde bulunulmuştu.

Daha genel metodolojik bir düzlemde, özgürleştirici bir projenin evrensel boyutu ile tikel bir yaşam tarzının kimliğini dolaysız bir yolla ayrıştıramayız, dolayısıyla hep beraber bir evrensel mücadeleyle meşgulken, aynı anda her bir grubun kendi yaşam tarzını koruma hakkına tam manasıyla saygı gösteririz. Şu asla unutulmamalıdır; belirli bir yaşam tarzı süren bir özneye *bütün evrenseller kendi yaşam*

tarzı tarafından "boyanmış" görünür. Her kimlik (yaşam tarzı), aynı zamanda *diğer* yaşam tarzlarıyla özgün bir bağ kurma biçimini içerir. Bundan ötürü, her grubun kendi kimliğini yaşamasına, kendi yaşam tarzını sürdürmesine izin verilmesi için bir kural öne sürdüğümüzde sorun hemen baş gösterir: Benim kimliğimi oluşturan gelenekler nerede durur, adaletsizlik nerede başlar? Kadın hakları sadece bizim geleneğimiz midir, yoksa kadın hakları mücadelesi aynı zamanda evrensel midir (ve Engels'den Mao'ya dek bütün sosyalist gelenekte olduğu gibi özgürleştirici mücadelenin bir parçası mıdır)? Homofobi tikel bir kültüre has, onun kimliğinin bileşeni sayılıp müsamaha gösterilmesi gereken bir şey midir? Görücü usulü evlilikler (ki bazı toplumlarda akrabalık yapılarının temelini teşkil ederler) yine tikel bir kimliğin parçası olarak mı kabul edilmelidir? Bu böyle gider.

Evrensel ile tikel (yaşam tarzı) arasında "aracılık", bizimki de (Batı kültürü) dahil olmak üzere bütün kültürler için geçerlidir elbet. Batı'nın savunduğu "evrensel" ilkeler de Batılı yaşam tarzıyla boyanmıştır, hâl böyleyken vazifemiz mücadeleyi bütün tikel yaşam tarzlarının *içine* taşımaktır: Her bir yaşam tarzı antagonistik, içkin gerilimlerle ve tutarsızlıklarla doludur ve ilerleyebilmenin tek yolu, farklı kültürler içinde sürdürülen mücadelelerin ittifakı için uğraşmaktır. Bu noktada, ilerici orta sınıflar ile göçebe proleterler arasındaki ittifak projesine dönmek istiyorum: Somut sorunsal açıdan, küresel kapitalizme karşı siyasi-ekonomik mücadele ile kadın hakları vs. mücadelesinin aynı özgürleştirici eşitlik mücadelesinin iki uğrağı olarak kavranması gerektiği anlamına gelir bu.

Kendi mücadeleleri ile ırkçılığa karşı mücadele arasında bir bağlantı varsaymaya çabalayan transgender teorisyenler, Che Gossett'in şu iddiasında zirve yapan bir kanıtlama çizgisine saplanır: "Trans ve toplumsal cinsiyete uymayan (*gender nonconforming*) bireyler (tıpkı bizim karşı çıktığımız toplumsal cinsiyet ikiliğinin şiddeti gibi), tarihin ve tarihin şimdiki zamanının teorik ve siyasi koordinatları içerisinde

konumlanmıştır – kölelik ve sömürgeciliğin öbür dünyasıdır burası. Žižek, toplumsal cinsiyet ikiliğini tam da içinde biçimlendirildiği ırkçı kölelik ve sömürgecilik bağlamı dışında ele alamayacağımız gerçeğini yok sayar."[200] Yani mesele sadece ırkçılık ve sömürgeciliğin seferber olması ve manipüle etmesi değildir – ikili toplumsal cinsiyet sistemi, ırkçı kölelik bağlamı içerisinde ortaya çıkmıştır... Peki bütün modern öncesi kozmolojilerin bizzat bu "toplumsal cinsiyet ikiliği"ne, maskülen ve feminen "kozmik ilkeler"in etkileşimine dayanması gibi bariz bir gerçeğe nasıl yaklaşmalı? (Cinsel fark/antagonizma ile "toplumsal cinsiyet ikiliği"nin alışılageldik şekilde birbirine karıştırılması da cabası.)

Bu iki cephe –Batılı değerlerin evrensel insan hakları gibi dayatılması ile farklı kültürlere kendi parçaları olabilecek dehşetlerden bağımsız olarak saygı göstermek– aynı ideolojik mistikleştirmenin iki yüzüdür. Yaşam tarzları çeşitliliğinin çokkültürcü sömürgecilik karşıtı savunusu da sahtedir: Bu tikel yaşam tarzları içerisindeki antagonizmaları örtbası eder, zalim edimleri, cinsiyetçilik ve ırkçılığı yabancı Batılı değerlerimizle yargılamaya hakkımız olmayan özgün bir kültürün dışavurumları gibi görerek meşrulaştırır.

Bu husus, asla marjinal addedilip bir kenara atılmamalı: Boko Haram'dan Mugabe ve Putine'e dek Batı'nın sömürgecilik karşıtı eleştirileri, gitgide daha fazla Batılı "cinsel" karmaşıklığın reddi ve geleneksel cinsel hiyerarşiye geri dönüş talepleri olarak ortaya çıkıyor. Batılı feminizmin ve bireysel insan haklarının acil ihracının ideolojik ve ekonomik yeni-sömürgeciliğin aracı olabileceği elbette doğrudur (Bazı Amerikalı feministlerin Amerika'nın Irak'a müdahalesini Irak'taki kadınları özgürleştirmenin yolu gibi görerek desteklediğini hepimiz hatırlarız; tabii sonuç bunun tam tersi oldu). Fakat bundan Batılı solcuların "stratejik bir taviz" vermeleri, "daha kapsamlı" olan sömürgecilik karşıtı mücadele uğruna kadınları ve eşcinselleri haysiyetsizleştiren "geleneklere" sessizce göz yummaları gerektiği çıkarımına mutlaka direnilmelidir.

Buna karşın (uç örnekleri IŞİD ve Boko Haram olan) dini köktenciliğin cinsel politikaları ile LGBTI+'nın radikalliği bir aşırılıklar ekseni oluşturur ve burada bir diğer ekseni ayrıştırmamız gerekir: Aşırılıkçı ölçüsüzlükleri esefle kınamaya hazır, "normal" muhafazakâr aile ideolojisi ile feminizmi ve eşcinsel haklarını desteklemekle beraber LGBTI+'nın aşırılıklarını yererek onları reddeden (çok daha yaygın) iki tutum arasındaki karşıtlık. Temel eksen budur ve iki kutbu, kendi radikalleşmiş versiyonunu reddetmeye eğilimlidir (Müslüman kültürlerde kadınların aşırı tabiliği ılımlı-muhafazakâr Müslümanlarca reddedilir; LGBTI+ tarafından savunulan aşırı tedbirler de ana akım kadın hakları ve eşcinsel hakları savunucuları tarafından reddedilir). İki taraf da bu uçları kendi patolojik fazlalığıymış gibi, muntazam insani ölçütü yitirmiş olanlara ait bir şeymiş gibi algılayarak reddeder.

Komünist evrensel özgürleşme mücadelesi, *her tikel kimliği kesip içeriden bölen bir mücadele* anlamına gelir. Irkçılık söz konusu olduğunda, kadınlar üzerindeki tahakküm söz konusu olduğunda, bu daima tikel bir "yaşam tarzının" ayrılmaz bir parçası, tikel bir kültürün altta yatan, ondan ayrılamaz barbar yüzüdür. "Gelişmiş" Batı dünyasında komünist mücadele, kendilerini "ilerici" olarak sunmalarına rağmen evrensel özgürleşmenin önünde engel teşkil eden bütün ideolojik oluşumlara (örneğin liberal feminizm) karşı ilkeli ve zalim bir mücadele anlamına gelir; sadece kendi ırkçı ve dini köktenciliklerimize saldırmak değil, onların hâkim liberalizmin tutarsızlıklarından nasıl türediğini ifşa etmek anlamına gelir. Ve Müslüman ülkelerde komünist strateji, örneğin namus cinayetlerini kapsayan geleneksel "yaşam tarzını" hiçbir şekilde desteklememelidir; bu tür ülkelerde geleneksel patriarkaya karşı savaşan güçlerle işbirliği yapmalı, elzem bir adım atarak, böylesi geleneksel ideolojilerin küresel kapitalizme direnme noktaları olmakla uzaktan yakından alakası olmadığını, düpedüz emperyalist yeni sömürgeciliğin aracı olduğunu sergilemelidir.

6

Popülist Ayartı

ORTALIK YERDE DIŞKI YAPMA SANATI

Donald Trump 18 Şubat 2017'de terörle ilgili konuşurken, "önceki akşam İsveç'te" yaşanan olaydan bahsetti – fakat İsveçli yorumcuların hemen işaret ettiği üzere, önceki akşam İsveç'te bir "olay" olmamıştı... Bu insanın aklına "Gümüş Şimşek" öyküsünde Londra Emniyet Müdürlüğü dedektifi Gregory ile Sherlock Holmes arasında geçen şu meşhur diyaloğu getiriyor:

> "Özellikle dikkatimi çekmek istediğiniz bir nokta var mı?"
> "Köpeğin o geceki garip davranışları."
> "Ama köpek o gece bir şey yapmamış ki."
> "Garip olan da bu ya."*

Veya Trump'ın versiyonunda, bir gazeteci ona şöyle sorar: "Basının dikkatini özellikle çekmek istediğiniz bir nokta var mı, Sayın Başkan?" Trump şöyle cevap verir: "Dün akşam İsveç'te olan garip olay." Şaşkın gazeteci şöyle cevap verir: "Ama dün akşam İsveç'te bir olay

* *Sherlock Holmes Büyün Hikâyeleri 2*, çev. İlkin İnanç, Cumhur Mısırlıoğlu, Neptün yayınevi, 2002 (ç.n.).

olmadı ki." Trump cevabı yapıştırır: "Garip olan da bu ya." Bu kısa diyalog, Trump'ın "alternatif gerçekler"in felaket tellallığını içeren propagandasındaki hakikati ortaya çıkarır: "Gariplik", Trump'ın bahsettiği gerçeklerde değil, gayri-olayları gerçekler gibi sunmasında yatar.

Gelgelelim, Trump'ın gerçekler konusundaki baştan savmalığı çok daha derin bir arızanın bir etkisinden ibarettir. Temmuz – Eylül 2015 arasında "Jade Helm 15"in –bir dizi büyük askeri tatbikat– Amerika'nın güneybatısında bir yerde gerçekleştirileceği açıklandığında, bu haber çok geçmeden söz konusu tatbikatların anayasayı ihlal ederek Texas'ı sıkıyönetime sokmaya yönelik bir federal planın parçası olduğu kuşkusuna yol açtı. Chuck Norris de dahil olmak üzere bütün olağan şüpheliler bu komplo paranoyasında yerlerini aldı; aralarında en çatlak olanı, tatbikatları Teksas'taki bazı Walmart megamarketlerinin kapanmasıyla bağdaştıran All News PipeLine internet sitesiydi: "Bu devasa mağazalar yakında 'gıda dağıtım merkezleri' olarak ve Obama Beyaz Saray'dan ayrılmadan önce Michelle Obama'nın Çinlilere söz verdiği üzere, Amerikalıları teker teker silahsızlandırmak için Çin'den gelen işgalci birliklerin karargâhı olarak mı kullanılacak?"[201] Bu olayı kaygı verici kılan ise, önde gelen Texas'lı Cumhuriyetçilerin tepkisidir: Vali Greg Abbott, eyalet muhafızlarının tatbikatı takip etmesi emrini verirken, Ted Cruz Pentagon'dan meseleyle ilgili ayrıntılı bilgi talep etmişti... Texas'lı muhafazakârların gözünü Obama nefreti öyle bir bürümüştü ki, onun Amerikan güneybatısını Çinlilere devretmek istediğine inanmaya hazırlardı. Önde gelen Texas'lı Cumhuriyetçiler, elbette böylesine çılgın komplo teorilerini alenen benimsemeye hazır olmasalar da, seçmenleri arasındaki Obama karşıtı fanatiklerle dayanışma içinde olduklarını göstermek istiyordu.

Böylesi acayip olaylar, arka planında Cumhuriyetçi Parti kurulu düzeni ile onun Çay Partisi gibi fenomenlerde etkinleşen dini-popülist unsuru arasındaki çatışmayla kavranabilir ancak. Bir medya

fenomeni olarak Trump bu açmaza bir cevaptır: Cumhuriyetçi Parti'nin iki heterojen bileşenini –büyük şirketler ile popülizmi– bir arada tutuma girişimidir bu. Trump Çay Partisi'ni desteklemiş olsa da kaçık sağcılardan biri olmadığı kesindir. Programına yakından baktığımızda standart Cumhuriyetçi maddeleri görürüz: Serbestleşme (*deregulation*) ve düşük vergiler, küresel ısınmayı bir tür aldatmaca gibi yaftalamak, İsrail yanlısı dış siyaset, kürtaj karşıtı Hıristiyanlık, vs. Hatta programı bir miktar ılımlıdır bile (Demokratların pek çok başarısını teslim eder, eşcinsel evliliklere karşı tutumu muğlaktır). Zaten "tazeleyici" provokasyonlarının ve kaba patlamalarının işlevi, tam da programının sıradanlığını örtbas etmektir.

İşte bu yüzden, ılımlı "akılcı" Cumhuriyetçi sağ, panik hâlindedir: Jeb Bush'un şansının azalmasından sonra, can havliyle yeni bir yüz bulmaya çalışmakta, Bloomberg'ü seferber etme fikrini evirip çevirmektedir. Burada yapılması gereken, daha temel bir soruya cevap vermektir: Esas sorun, ılımlı "akılcı" konumun ta kendisidir. Çoğunluğun "akılcı" kapitalist söylemle ikna edilememesi ve bir popülist anti-elitist duruşu desteklemeye eğilimli olması, alt sınıf ilkelciliğinin (*primitivism*) bir örneği olarak yaftalanmamalıdır: Popülistler bu akılcı yaklaşımın akıldışılığını isabetli biçimde tespit eder ve yaşamlarını opak biçimde düzenleyen meçhul kuruluşlara yönelttikleri öfke tamamen meşrudur.

Trump, kamusal hayatımızın "alçaltılmasına" yönelik eğilimin en saf dışavurumudur. Tartışmalarda ve röportajlarda "herkesi gölgede bırakmak" için ne yapar? "Siyaseten yanlış" kaba sözler sıralar: (Meksikalı göçmenlere karşı) ırkçı laflar, Obama'nın doğum yeri ve üniversite diplomasına dair kuşkular, kadınlara karşı yakışıksız saldırılar, John McCain gibi savaş kahramanlarına yönelik gücendirici sözler... Aralık 2015'te Trump, tuvalete gittiği için bir tartışmaya geç dönen Hillary Clinton'la alay etmişti: Michigan'daki bir miting-

de, "Ona ne oldu? Tartışmayı izliyordum ki ortadan kayboluverdi. Nerelere gitti?!" demiş ve şöyle devam etmişti: "Nereye gittiğini biliyorum. İğrenç, bundan bahsetmek istemiyorum."[202] Bu sözcüklerde bir gizem vardır: Tuvalete gitmek tam olarak hangi açıdan iğrençtir? (Kimi Kuzey Kore resmi medyasına göre Kim Yong-Il hariç) hepimiz bunu yapmıyor muyuz? Tuvalete gitmeyi iğrenç kılan, ondan insanların önünde bahsetmektir – dolayısıyla iğrenç olan bizzat bu sözleri söyleyen Trump'tır. Bu tür yavan esprilerin işlevi, Trump'ın sahte görgü kurallarını umursamadığını, "düşündüğünü (ve pek çok sıradan insanın düşündüğünü) açıkça söylediğini" göstermektir. Özetle Trump milyarları olmasına karşın bizler gibi sıradan kaba bir adamcağız olduğunu açıkça gösterir.

Gelgelelim, bu bayağılıklar bizi aldatmamalıdır: Trump herhangi bir tehlikeli bir yabancı değildir. Onun sakladığı esas sır, artık kazandığı için hiçbir şeyin gerçekten değişmeyeceğidir –akademik politik doğrucu liberal sol karşısındaki üstün niteliği işçilerin ve çiftçilerin sorunlarını ve korkularını anlaması ve onlara saygı göstermesi olan solcu demokrat Bernie Sanders'ın tam zıddı konumdadır. Asıl ilginç seçim düellosu Cumhuriyetçi aday Trump ile Demokrat aday Sanders arasında olurdu.

Bir süre önce Donald Trump, kötüleme amacıyla, şık bir partinin yapıldığı bir odanın köşesinde ıkınarak dışkısını yapan bir adama benzetilmişti[203] – peki ama diğer Cumhuriyetçi başkan adayları gerçekten ondan daha mı iyiydi? Yemek yeme ve dışkı yapma arasındaki ilişkilerin tersine çevrildiği Buñuel'in *Özgürlük Hayaleti*'ndeki sahneyi hepimiz hatırlarız: İnsanlar masanın etrafındaki tuvaletlerine oturmuş, hoşça sohbet etmektedir ve yemek yemek istediklerinde, kâhyaya sessizce, "İsmi lazım değil, nerede?" diye sorar ve usulca arkadaki küçük odaya giderler. Cumhuriyetçi adaylar –metaforu sürdürmek gerekirse– tam da Buñuel'in filminde masanın etrafındakilere benzemiyor

mu? Ortalık yerde dışkılamak, dünyanın dört bir yanındaki pek çok lider siyasetçi için geçerli değil mi? Kürtleri hainler ve ajanlar addeden politikasına yönelik eleştirileri paranoyakça bir patlama sırasında reddeden Erdoğan bunu yapmıyor muydu? Putin (yurtiçinde popülerliğine can katmayı hedefleyen ince hesaplanmış aleni bir hoyratlık örneğinde) Çeçen politikasını eleştiren birini tıbbi hadımla tehdit ederken bunu yapmıyor muydu? Sarkozy, 2008'de elini sıkmayı reddeden bir çiftçiye *Casse-toi alors, pauvre con!*" (yumuşak tercümesi "Kaybol seni kahrolası budala!" fakat asıl anlamı daha ziyade şöyle bir şey: "Siktir git puşt!") diye parladığında bunu yapmıyor muydu? Liste böyle uzar gider – ayrıca sol da bu "alçaltmadan" muaf değildir. İşte sözüm ona solcu "radikallerin" ırkçılığının, gerçeklerin nefes kesici bir yadsımasıyla birleştiği en zalim örneklerden biri[204] – yazarı John Pilger:

> Yugoslavya, kusurlarına karşın, Soğuk Savaş'ta siyasi ve ekonomik bir köprü olan bağımsız ve çok-etnikli bir federasyondu. Bu durum, genişlemekte olan Avrupa Topluluğu için kabul edilemezdi; bilhassa da "doğal pazarları" olan Yugoslav vilayetleri Hırvatistan ve Slovenya'ya hükmetmek üzere doğuya yaklaşmaya başlayan yeni birleşmiş Almanya için. Avrupalılar 1991'de Maastricht'te buluştuğunda gizli bir anlaşma yapılmıştı; Almanya Hırvatistan'ı tanıdı ve Yugoslavya hapı yutmuştu. Washington'da, Dünya Bankası'nın zorluk çeken Yugoslav ekonomisine borç vermemesi temin edildi ve cansız NATO da bunun tatbikçisi rolüyle yeniden diriltildi.[205]

Yeri gelmişken, Solovenya ve Hırvatistan'ın "vilayet" değil, ayrılma hakları federal anayasa tarafından açıkça tanınan otonom bağımsız cumhuriyetlerdi. Diğer cumhuriyetleri "vilayetlere" indirgemek, Sırp ulusalcı politikasının bir parçasıydı – Yugoslavya aslında 1991'den önceki yıllarda hapı yutmuştu. Pilger daha sonra kendi iftira rekorunu kendisi kırarak aleni bir ırkçılıkla, Kosova hakkında

şunları yazar: "(Kosova'nın) resmi ekonomisi yoktur ve uyuşturucu, kaçak mal ve kadın ticareti yapan suç çeteleri tarafından idare edilir" – standart Sırp ulusalcı propagandası dahi bu kadar açık ifade edemezdi (tabii bu sözlere mutlaka katılırdı). Fakat Pilger, Yugoslavya meselesinde ırkçılığa başvuran tek kişi değil elbet: *New Left Review*'ın bazı emektar yazarları Yugoslav Savaşı sonrasındaki son yıllarda daha "dengeli" (yani Sırp yanlısı) bir konuma kaymayı gerekçelendirmek için Yugoslavya'nın dağılmasının ve savaşın ana sebebinin Sloven "egotizmi" olduğundan dem vurmaya bayılırdı. Bunlardan biri baş başa olduğumuz sırada bana, savaş patlak vermeden önce Yugoslav ordusuna (kısa süre sonra topyekûn Miloševic'in politikasına hizmet eden o ordu!) Miloševic'in tarafında yer almaması için rüşvet verilmesi gerektiğini söylemişti, yani ordu bütçesine birkaç milyar dolar verilmeliydi – bunun mantığı, Slovenlerin kendilerine saldırmayı planlayan eşkiyaya rüşvet vermesi gerektiğiydi. Aynı kişi 1994'te yine baş başa olduğumuz bir sırada, kalabalık bir Saraybosna pazarında patlayan bir bombanın onlarca sivili öldürmesi olayıyla ilgili olarak, Dışişleri Bakanlığı'ndaki gizli kaynaklarından Bosnalıların Batı'nın sempatisini toplamak için kendi kendilerini bombaladıklarını öğrendiğini söylemişti...

İngiliz radikal solunun emektar yazarları ile İngiliz muhafazakâr kurulu düzeninin meşum figürleri arasındaki bu acayip "eski kurtlar" paktının ironik bir yanı vardır – ve Batılı yeni sömürgeciliğin en büyük eleştirmeni Pilger'ın Fransız-İngiliz kurulu düzeninin uydurduğu Yugoslavya'yı yok ederek Balkanlara yayılmayı içeren karanlık Alman-Vatikan planı hikâyesini yutarak onlara katıldığını görebiliyoruz – "radikal" solun muhafazakâr diplomatik kurulu düzeninin sağladığı bilgilere güvenmesinin örneklerinden biridir bu.[206]

Buradaki sorun, Hegel'in *Sittlichkeit* dediği meseledir: Töreler, toplumsal hayatın (yazılı olmayan) kurallarının oluşturduğu yoğun

arka plan, bize yapabileceklerimizi ve yapamayacaklarımızı söyleyen yoğun, nüfuz edilemez etik töz. Bugün bu kurallar dağılıyor: Birkaç on yıl önce açık bir tartışmada ağıza alınmayacak şeyler, artık fütursuzca telaffuz edilebiliyor. Bu dağılmaya, tam da ne söylenemeyeceğini buyuran politik doğruculuğun güçlenmesiyle karşı koyuluyormuş gibi görünebilir fakat yakından bakıldığında politik doğrucu düzenlemenin tam da etik tözün dağılmasında bir rolü olduğu açıkça görülür.

Kibarlığın bu özel boyutu, saf iç ahlak ile dış yasallık arasında konumlanmıştır: Bu iki uç son derece dar bir kavramsal yolla kurulsa da (özne, ediminin amacı patolojik hususlarla kirletilmemiş saf görevse ahlaki davranır; özne, dış edimleri kanuni yasaklar ve düzenlemeleri ihlal etmiyorsa yasal davranır), kibarlık (terbiye, nezaket, vs.), dış yasallığa itaat etmekten fazlası, saf ahlaki edimden azıdır – kişinin yapmak zaruretinde olmadığı (onu yapmazsa bir yasayı çiğnemiş olmaz) fakat yine de yapmasının beklendiği şeyin ikircikli gevşeklikteki bölgesidir. Burada iştigal ettiğimiz, örtük, konuşulmayan düzenlemeler, incelikle ilgili meseleler, öznenin yansıtılmamış bir ilişki kurduğu bir şeydir: Bizim kendiliğinden duyarlılığımızın bir parçası, törelerin miras aldığımız tözünün parçası olan, gelenek ve beklentilerin kalın dokusudur. Bizatihi bu alan, âlâ ideolojinin, en saf hâlindeki ideolojinin alanıdır: Gündelik etkileşimlerimizde kendiliğimizden soluduğumuz hava, tartışmasız verili gerçekler olarak kabullendiğimiz tutumlar. Althusserci bir ifadeyle, bu alan, ideolojik aygıtlar ve uygulamaların alanı, bireylerin soyut ahlaki ve yasal normları –Kant'ın tabiriyle– "şemalaştırmasına", onları yaşam deneyimlerinin parçası kılmalarına izin veren alandır.

Peki çok daha acil, "gerçek" sorunlarla yüzleştiğimiz şu günlerde neden kibarlık ve terbiyeden bahsediyoruz? Bunu yaparak, Quincey'nin basit cinayet formülü hakkındaki meşhur esprisinin seviyesine gerilemez miyiz? – "Kim bilir kaç kişi dehşetler ve ekonomik fe-

laketler yağdırmaya soyunup da en nihayetinde kendini bir partide edepsizce davranırken bulmuştur?" Fakat terbiye *sahiden* önemlidir – gergin durumlarda hayat memat meselesi, barbarlığı uygarlıktan ayıran ince çizgidir. En yeni bayağılık patlamaları hakkında eklememiz gereken şaşırtıcı bir gerçek vardır. 1960'larda, ara sıra sergilenen bayağılıklar esasen solla özdeşleştirilirdi: Devrimci öğrenciler, resmi siyasete ve onun cilalı jargonuna karşı olduklarını vurgulamak için sıklıkla argo kullanırdı. Günümüzde ise argoyu neredeyse yalnızca radikal sağ sahiplenir ve sol, şaşırtıcı biçimde, edep ve terbiye savunucusu konumunda bulur kendini. (*Neredeyse yalnızca* dememizin sebebi, politik doğrucu solda yeni bayağılıkların alametlerine rastlamamızdır. Misal, *The New Republic*'in internet sitesinde Alex Shephard benim hakkımdaki yazısına şöyle başlamış: "Slavoj Žižek denen vücut sıvısı birikimine en son göz attığımızda..."[207] – üstelik bu sözler, Trump'ın bayağılığına ve halka hitabet düsturunu yozlaştırmasına teessüf eden bir dergide yer bulmuştu...)

Bu savunma pek tabii ki daima politik doğruculuğa yozlaşma tehlikesiyle karşı karşıyadır: Politik doğrucu kurallara duyulan ihtiyaç, yazılı olmayan adetler gündelik etkileşimleri etkili biçimde düzenleyemediğinde ortaya çıkar – düşünümsel olmayan bir yolla izlenen kendiliğinden adetler yerine, açık kurallar elde ederiz ("siyah" "Afro-Amerikalı"ya, "şişman" "kilo-engelli"ye dönüşür). Böylesi uygulamaların en büyük mağduru, tam da "samimi yalanlar", "mış gibi yapma" seviyesidir. Politik doğrucu söylem rejiminde, kibarlık kurallarını izlemek kâfi gelmez ve en derinlerdeki inançlarınızın samimiyeti konusunda amansızca sorgulanırsınız. Özetle, politik doğrucu tutumu uç noktaya taşıyan biri, kibarlığımızın içtenliğinden âdeta paranoyakça kuşku duyan bir proto-psikotik gibidir: Onu selamladığımızda –"Merhaba, seni görmek ne hoş!"– tepkisi şöyledir: "Beni gördüğüne gerçekten sevindin mi, yoksa riyakârın teki misin?"

"İşkence" sözcüğünün yerine "pekiştirilmiş sorgulama tekniği" ifadesinin getirilmesine gelirsek, burada politik doğrucu mantığın genişlemesiyle karşı karşıyayız: Tıpkı "özürlü" sözcüğünün "fiziksel engelli"ye dönüşmesi gibi, "işkence" de "pekiştirilmiş sorgulama tekniği"ne dönüşür (ve tekrarlamak gerekirse, "tecavüz" de bu mantıkla "pekiştirilmiş ayartma tekniği"ne dönüşebilir). Buradaki can alıcı nokta şudur; işkence –devletin uyguladığı zalim şiddet– kamusal dil, kurbanları simgesel şiddetten korumak amacıyla politik olarak doğru kılındığı an, kamusal olarak kabul edilebilir olmuştur. Bu iki olgu, madalyonun iki yüzünden ibarettir.

Tecavüzle paralel bir nokta burada kendisini ifşa eder: Ya bir film, zalim bir tecavüzü aynı nötr üslupla gösterseydi ve ucuz ahlakçılıktan kaçınıp tecavüzü bütün karmaşıklığıyla ele almamız gerektiğini öne sürseydi? Sezgilerimiz, burada feci hâlde yanlış bir şey olduğunu söyler: Basitçe, tecavüzün kabul edilemez olduğu, onun lehine konuşan birinin eksantrik bir budala olduğu bir toplumda yaşamak isterim, onun aleyhine konuşmak durumunda kaldığım bir toplumda değil – aynı şey işkence için de geçerlidir: Etik ilerlemenin alametlerinden biri, işkencenin hiçbir argümana ihtiyaç olmaksızın, korkunç addedilerek "dogmatikçe" reddedilmesidir.

Bunun yanı sıra, solcu kamusal alana *tweet* kültürü kurallarının hükmettiğini gitgide daha sık görüyoruz: Üzerine düşünülmüş bir tartışma ve müzakereye yer bırakmayan ani parlamalar, yapıştırılan cevaplar, kinayeli veya öfkeli sözler. Bir pasaj (ya da bir cümle, hatta o cümlenin bir kısmı) seçiliyor ve ona tepki veriliyor. Örneğin pek çok eleştirmen, toplumsal ahengi bozan bir yabancı ihlalci olarak (antisemitik) Yahudi figürü analizime, beni antisemitik olmakla itham ederek tepki vermiş, böylece "yabancı ihlalci olarak Yahudi" iddiasının toplumsal antagonizmaları örtbas eden ve benim reddettiğim bir ideolojik operasyon olduğunu tamamen ıskalamıştır –

basitçe diledikleri sözcükleri çekip alır, onları bana saldırmak için kullanırlar... Bu "kapak olsun" tarzı tweetlere hayat veren tutum, tepeden bakmak, politik doğruculuk ve kıyıcı kinayenin bir karışımıdır: Sorunsal olabilecek bir şey yakalandığı an, politik doğrucu basmakalıp sözleri içeren cevap kendiliğinden tetiklenir. Eleştirmenler normatifliği ("dayatılan heteroseksüel normu" vs.) reddettiklerini vurgulasa da politik doğrucu dogmadan en küçük sapma bile "transfobi", "faşizm" ya da öyle bir şey olarak damgalanır. Resmi hoşgörü ve açıklığı gerçekten farklı olan görüşlere karşı aşırı hoşgörüsüzlükle birleştiren bu tweet kültürünün yaptığı, eleştirel düşünmeyi düpedüz imkânsız kılmaktır. Donald Trump tarzında kör popülist öfkenin aynadaki aksidir ve eşzamanlı olarak solun bilhassa günümüz Avrupa'sında sağcı popülizmle yüzleşirken genellikle etkisiz olmasının sebeplerindendir. Bu popülizmin, enerjisinin büyük kısmını sömürülenlerin yaygın memnuniyetsizliğinden aldığını dile getirmeye kalkıştığınızda ise hemen "sınıf özcüsü" yaftası yersiniz...

GÜZEL BİR DOSTLUĞUN BAŞLANGICI MI BU? SOL, AİDİYETİ KEŞFEDİNCE

Büyük Öcü'ye karşı liberal merkeze katılmanın cazibesi bir yana, bazı solcuların popülist öfkeye karşı bir o kadar içler acısı olan tepkisi, eskilerden bildiğimiz "Bükemediğin bileği öpeceksin!" düsturunun bir türevidir. Yunanistan'dan Fransa'ya radikal solun kalıntılarının içinden yeni bir akım zuhur etmekte: Ulusalcılığın yeniden keşfi. Evrenselcilik, "köksüz" küresel sermayenin ve teknokratik finans uzmanlarının cansız siyasi ve kültürel muadili yaftası yiyerek, en iyi ihtimalle, insani suretli küresel kapitalizmin destekçisi Habermasçı sosyal de-

mokratların ideolojisi gibi görülerek, apar topar terk edildi. Ulusalcılığın yeniden keşfedilmesinin sebebi aşikârdır: Batı Avrupa'daki sağcı ulusalcı popülizmin yükselişi hâlihazırda işçi sınıfının çıkarlarını korumayı destekleyen ve aynı anda da usturuplu siyasi tutkulara mahal verebilecek en kuvvetli siyasi güçtür. Fikir şudur: Sol neden ulusalcı tutkular sahasını radikal sağa bıraksın? "*La patrie*'yi Ulusal Cephe'den geri almak" neden olmasın? Radikal sol bu ulusalcı tutkuları, günümüz küresel toplumunun merkezi gerçeğine –köksüz finansal sermayenin gitgide dizginsizleşen saltanatına– karşı kudretli bir araç olarak seferber edebilir mi? Göçmenlik karşıtı popülizm, siyasete tutkuyu geri getirir, antagonizmalar bağlamında, Biz'e karşı Onlar bağlamında konuşur ve solun kalıntıları arasındaki kafa karışıklığının alametlerinden biri, sağdan bu tutkulu düsturun alınması fikridir: "Madem Marine le Pen bunu yapabiliyor, biz niye yapmayalım?" Yani güçlü ulus devlet idealine geri dönerek ulusal tutkuları seferber etmemiz mi gerekiyor? Peşinen kaybedilen abes bir mücadele bu.

Bu görüşü, yani ulusal egemenlik bağlamında Brüksel teknokrasisinin eleştirisinin günümüzde radikal sağın ana vasfı olduğunu kabul ettiğimizde, solcu vatanperverlik için bir sebebe dönüşmesinin nedeni açıkça görülür. Yunanistan'da Varoufakis ile Varoufakis'in DIEM girişimini düşmanın bölgesini peşinen kabullenen cansız pan-Avrupacı karakterini gerekçe göstererek yeren Lapavitsas arasındaki karşıtlıktır.

Bu karşıtlıkta bilhassa ilginç olan (özellikle de AB Brüksel versiyonuyla) finansallaşan küresel kapitalizmin acımasız eleştirmeni Frédéric Lordon'ın karşımıza bir kez daha çıkmasıdır. Lordon, Spinoza'nın düşüncesinde (bir topluluğa, yaşam tarzına) "aidiyet"in solcu onarımı için bir felsefi zemin sağlamaya teşebbüs eder. "İnsanın var olma mücadelesini gözü açık, materyalist bir düsturla kavramamızı sağlayarak bizi özgür irade ya da kısıtlanmamış bireysel seçim aldanmalarından

özgürleştirecek düşünür"[208] dediği Spinoza'nın konumundan, günümüzün postmodern melezlik methiyesinde ve varoluşçulukta yaşamını sürdüren, temel köklerden yoksun, özgür irade sahibi soyut özneye dair Kartezyen bireyci geleneğe saldırır. Post-ulusalcı bireyciliğe ve dolaysız evrenselciliğe karşı Lordon'ın savunduğu şudur:

> paylaşılan bir duygu –örneğin ortak bir iyi veya kötü anlayışı– etrafında yakınlaşmak yoluyla oluşturulan, egemenliğin dikey çizgisinin sonradan bir üyelik koşulu olarak yerleştirdiği, Spinozacı bir topluluk kavrayışı. Topluluğun kendine dair hissi, üyelerinin bireysel duygularını aşarak, onların bir parçası olan fakat onların ötesine geçen bir şey yaratır. Bekleneceği gibi bir potestas getirecek bu aşırılık, Spinoza'ya göre çokluğun potansiyelidir.[209]

Toplumsal bütünlüklerin kurulması ve kapanmasını açıklayan mekanizma, bireylerin bir toplumsal alanda "yakalanmasını" düzenleyen mekanizma, "duygulanımların taklidi" (*imitatio afecti*) mekanizmasıdır ve statüsü evrenseldir, "antropolojik bir kapanma ve dışlama gerekliliğidir"[210], grupların diğerlerini dışarıda bırakan içe dönük oluşumlar olarak temel mekanizmasıdır. Duygulanımların taklidi, kendi çıkarlarına uyan bağlar kuran öznelere dair liberal-bireyci tasavvurdan daha temel bir seviyede işler. Spinoza'nın başlangıç noktası birey değil çokluk, merkezileşmeye (bir Bir'e itaate) direnen kaotik bağlantıların çoğul-evrenidir (*pluriverse*). Kalabalık olarak çokluk kavramı temelde ikirciklidir: Çokluk, dayatılan Bir'e direnmektir ancak aynı zamanda, *imitatio afecti* üzerinden kendisiyle beslenen ve kendisini ivmeleyen "akıldışı", vahşi bir şiddet patlamasını, "güruh" dediğimiz şeyi tayin eder. Spinoza'nın bu muazzam içgörüsü günümüzün çokluk ideolojisinde yitip gider: Kalabalığın "karar verilemezliği", toplumsal bağları tehlikeye atan belirli bir mekanizma tayin eder ve mesela coşkulu bir toplumsal dayanışma

oluşumunu destekleyen bu mekanizma, aynı zamanda ırkçı şiddetin patlayıcı yayılımını da destekler. Deleuze'ün sonradan Spinozacı bir damarla geliştirdiği fikre göre duygulanımlar bir özneye ait olan ve sonra bir diğer özneye aktarılan şeyler değildir; duygulanımlar birey-öncesi seviyede işler, hiç kimseye ait olmayan ve öznelerarasılığın "altında" bir seviyede deveran eden yüzergezer yoğunluklardır.

Bir sonraki felsefi sonuç olumsuzluğun bütünüyle reddidir: Her bir kendilik (*entity*) kendisinin tamamıyla gerçekleşmesi uğruna çabalar – her engel dışarıdan gelir. Özetle, her kendilik kendi varlığı içerisinde devam etmek için çabaladığından, hiçbir şey içeriden yıkılamaz çünkü bütün değişim dışarıdan gelmek durumundadır. (Aynısı Lordon için de geçerlidir: Tutkuların çatışması indirgenemezdir, müşterek bir *conatus*'la (çaba) toplanan gruplar arasında dışsal olarak kalır.)

Spinoza'nın güç ve hak arasında kurduğu radikal denkliğin dayandığı varlığın olumluluğu varsayımı budur: Adalet, her kendiliğin içkin güç-potansiyellerini özgürce kullanmaya izni olmasıdır, yani bana borçlu olunan adalet miktarı, gücüme denktir. Spinoza'nın buradaki nihai dürtüsü anti-yasallıktır: Ona göre siyasi acizlik modeli, kuvvetlerin ilişkisini ve somut değişken ağını yadsıyan bir soyut yasaya atıftır. Spinoza'ya göre bir "hak", daima bir şey "yapma" hakkı, kişinin doğasına göre şeyler üzerinde edimde bulunmasıdır; şeyleri elinde tutma, onlara "sahip olma" (hukuki) hakkı değil. İşte, Spinoza'nın *Tractaus Politicus*'unun son sayfasında, kadınların "doğal" astlığı konusunda kilit argümanı, güç ve hak arasındaki bu eşitliktir:

> Eğer kadınlar doğal olarak erkeklerle eşit olsalardı, insan türü içinde, güç ve dolayısıyla hak öğeleri olan ruhsal güce ve zihinsel niteliklere aynı derecede sahip olsalardı, bu kadar farklı uluslar içinde iki cinsin birlikte hüküm sürdüğü ve başkalarında da erkeklerin kadınlar tarafından idare edildiği ve

zihinsel niteliklerini sınırlamaya uygun bir eğitim aldıkları ulusların mutlaka bulunması gerekirdi. Ama bu hiçbir yerde görülmemiştir ve neticede, kadının doğal olarak erkeğin eşiti olmadığı (...) ileri sürülebilir.[211]

Bu noktada Spinoza, kamusal olarak kadınlara erkeklerle aynı yasal konumu temin eden, onların astlığını yasayla ilgisiz "patolojik" bir gerçeğe düşüren standart burjuva liberal ideolojiyle karşı karşıya konulmalıdır (hatta Fichte'den Otto Weininger'e dek önde gelen burjuva anti-feministler, cinsiyet eşitsizliğinin "elbette" hukukun gözünde eşitsizliğe tercüme edilmemesi gerektiğini vurgulamaya özen göstermiştir). Buna ilaveten, Spinozacı güç ve hak denkliği, arka planında Pascal'ın meşhur *pensée*'siyle okunmalıdır: "Kuşkusuz zenginliğin eşit dağılımı adildir, fakat gücü adalete boyun eğdirmeyi beceremediğimiz için, güce boyun eğmeyi adil hâle getirmişiz. Adaleti sağlamlaştırmayı beceremediğimizden gücü haklı kılmışız, böylece adalet ve gücü bir araya getirmeyi, en üstün iyi olan barışı hâkim kılmayı ummuşuz."[212] Bu pasajın can alıcı yanı, altında yatan *biçimci* (*formalist*) mantıktır. Adaletin *biçimi*, içeriğinden daha mühimdir – adaletin biçimi, içeriği açısından tam da zıddının biçimi, adaletsizliğin biçimi olsa dahi muhafaza edilmelidir. Buna ilaveten, biçim ve içerik arasındaki uyuşmazlık birtakım talihsiz koşulların neticesi değil, bizzat adalet düşüncesi oluşturan şeydir: Adalet "kendi içinde", kendi düşüncesi içinde, adaletsizliğin biçimidir, yani "meşrulaşmış bir güç"tür. Genellikle, neticenin siyasi çıkarlar ve iktidarın çıkarları tarafından peşinen kararlaştırılmış olduğu sahte bir duruşmadan söz ederken, bunun bir "adalet parodisi" olduğundan dem vururuz – adaletmiş gibi yapsa da kendine adalet süsü veren ham gücün veya yozlaşmanın teşhirinden ibarettir. Peki ya "bizatihi" adalet, kendi mevhumu içinde bir parodiden ibaretse? Zaten Pascal de kabullenmiş bir edayla, güç adalete yanaşmıyorsa, o hâlde

adaletin güce yanaşması (yani güce boyun eğmesi) gerektiği sonucuna vardığında bunu ima etmez mi?

Spinoza'nın aksine Lordon tutkuların birey-altı oyununu bilinçli akılcı özne tarafından denetlenecek ve düzenlenecek tehlikeli bir mekanizma gibi değil (aynı zamanda) "'yaşamın coşkulu duygulanımlarla zenginleşmesi' olarak kavranan radikal demokratik ilerleme"yi[213] temellendirebilecek bir mekanizma gibi görür – paylaşılan duygulanımlar, coşkulu olumlayıcı bir yaşamın duygulanımları da olabilir. (Tüketiciliğin bile iyi bir yanı vardır: Tüketicileri harekete geçiren açlık ya da başka acı verici ihtiyaçlar değil, duyusal tatminlerin ve girişimciliğin keyifleridir.) Başka isimlerin yanı sıra Marx, Durkheim, Mauss ve Bourdieu'ya atıfta bulunan Lordon'ın böylece önerdiği, bir tür "tutkuların yapısalcılığı"dır. Toplumsal ve ekonomik yapılar, bireyleri kolektifleştirilmiş tutkuların birey-altı seviyesinde doğrudan belirler: "İnsanlar ilk ânda tutkuları tarafından yönlendirilirler, tutkular da, nihai analizde, toplumsal yapılar tarafından belirlenir."[214] Öznenin siyasi ve toplumsal felsefelerinden kurtulmadığımız sürece, nesnel yapıları, bu yapılara temellenmiş arzular ve duygulanımlar rejimiyle tamamlayamayız. En radikal evrensel özgürleşme fikri olarak komünizm dahi, her toplumsal bağın temel vasfı olan "aidiyet"ten mahrum bırakılmamalıdır:

> Uyumsuz tutkularla yönetilen insanoğlu asla birleşip de kendiliğinden ahenk içerisinde sakinleşmeyecektir (...) Basitçe mantıklı bir komünizm önermek, ortak duygulanımın ağırlığının, bir şey yapmaksızın kaybolmasını dilemektir. Bütün kolektifler patlamayı bertaraf etmek için dikey bir hak veya güce gereksinim duyar – tek temeli çokluk olan bu güç (...) her şeye karşın onun üstüne yükselir.[215]

Netice itibarıyla her türlü post-ulusalcılık, "insanın toplumsal yaşamının bu parçalı durumunun, farklı aidiyet gruplaşmalarına

ayrılmasının yadsınmasıdır"[216] – dikey özgürleşme biçimleri, ancak müşterek bir duygulanımsal aidiyet zemininde zuhur edebilir. Lordon, böylece anti-ulusalcı sola saldırarak, onların taleplerini "varlıklıların kendi aidiyetlerinden ne kadar faydalandıklarını kabul etmeden" "aidiyetten özgürleşme"ye yönelik grotesk iddialar gibi görür ve reddeder. Lordon kendinden menkul köksüz evrenselcilerin gizli aidiyetini, "devletsizlerin gerçeği, mutlak dahil edilmeyişin kâbusu, haklardan yoksun *sans-papiers* (*belgesizler*) gibi yaşamak ve aslında vatandaşlık için, aidiyet için savaşmak"la karşılaştırır.

> Metropolde ulusal duygulanımları onaylamazken, onları romantikçe veya lütfederek madunlar için izinli kılmak tam bir riyakârlıktır. Kişi ulusal aidiyetinden asla tam manasıyla özgür değildir: İlk günümüzden itibaren bir ulus tarafından el konulmuştur bize.[217]

Bu noktada Lordon, çok radikal evrenselciliği içerisinde "derinden Fransız" kalan Badiou'ya, en çok da cansız evrenselcilikleri nedeniyle Habermas ve Ulrich'e saldırır: Günümüz Avrupa'sında finansal haciz karşısında egemenliğe yönelik popüler ulusalcı çağrı, "ulusal devleti kolektif özgürleşmeyle bağlantısı içinde yeniden düşünmenin aciliyetine işaret eder".[218] Her "yerliyurtlulaştırma"nın –sınırlandırma, bir ayrım çizgisi çekme– kendi başına âdeta proto-faşist olduğunu, "bizimki" ile "onlarınki" arasına ayrım çekmenin mülk edinici bir edim olduğunu – bir sınır çizmenin sola has bir yöntemi yokmuş gibi– sadece sınırsız bir açık akışın gerçekten "ilerici" olduğunu söyleyen tehlikeli görüşten kurtulmalıyız. Bu "yersizyurtsuzlaştırma" tutkusundaki ironi –Filistin'den tutun da pek çok başka bölgeye dek– bir bölgeyi kapitalist küresel serbest akışa karşı can havliyle koruma çabalarına sık rastladığımız bir dönemde ortaya çıkmasıdır.

Ulusal aidiyeti sol kimliğin bileşeni olarak yeniden teyit etmeyle yakından bağlantılı bir diğer fikir, teorideki öncüsü Chantal Mouffe

olan sol popülizmdir.[219] Mouffe'un açmazımıza dair teşhisine göre, solun mağlubiyetinin ana sebebi, Giddens, Beck ve Habermas gibi isimlerin temsil ettiği eski ideolojik mücadelelerin, akılcı argüman ile ruhsuz evrenselciğin kavgacı olmayan tutumunun sonudur. Bu post-politik Üçüncü Yol, Fransa'da Marine le Pen gibi göçmenlik karşıtı sağcı popülistlerin başarıyla seferber ettiği antagonistik "Biz'e karşı Onlar" mantığıyla etkili bir savaş veremez. Netice itibarıyla, sağcı popülizmle savaşmanın yolu, temel popülist koordinatları (Biz'e karşı Onlar, "halk"a karşı yozlaşmış elit) muhafaza ederek onları solcu içerikle doldurmaktır: "Onlar", fakir mülteciler veya göçmenler değil, finansal sermayedir, teknokratik devlet bürokrasisidir, vs. Eski işçi sınıfı antikapitalizminin ötesine geçer bu: Ekolojiden feminizme, istihdam hakkından bedelsiz eğitime ve sağlık hizmetine kadar uzanan çoklu mücadeleleri bir araya getirmeye çalışır; tıpkı İspanya'da Podemos'un yaptığı gibi. Fakat bu antagonistik siyasallaştırma, cansız evrenselcilikle tutkulu yüzleşme formülü tam da fazlasıyla biçimsel değil midir? Arka planda gizli şu büyük soruyu yadsımaz mı: Sol, antagonistik "Biz'e karşı Onlar" mantığını birkaç on yıl önce neden terk etti? Sebebi kapitalizmdeki derin yapısal değişimler, basit popülist seferberlikle çözülemeyecek değişimler değil miydi?

Podemos en iyi hâliyle popülizmi temsil eder. "Kendi çıkarlarının aleyhine oy verdikleri" için "aptal" addedilen sıradan insanların "dar görüşlülüğü"nden nefret eden politik doğrucu entelektüel elite karşı, örgütleyici ilkesi, "yukarıdan" olanlara karşı "aşağıdan" olanları bütün geleneksel sağ ve sol modellerin ötesinde dinlemek ve örgütlemektir. Burada fikir, özgürleştirici siyasetin başlangıç noktasının sıradan insanların yerel yaşam-dünyalarında (evleri, işyerleri) somut olarak deneyimlediği acılar ve adaletsizlikler olması gerektiğidir; başlangıç noktası, gelecekteki bir komünist topluma ya da ona benzer bir şeye dair soyut tahayyüller değildir. (Yeri gelmişken, yeni

dijital medya yeni topluluklara yer açıyormuş gibi görünse de bu yeni topluluklar ile eski yaşam-dünyası toplulukları arasındaki fark çok önemlidir: Bu eski topluluklar seçilmemiştir, ben onların içine doğmuşumdur, onlar bizzat benim sosyalleşme alanımı oluşturur; öte taraftan yeni –dijital– topluluklar, beni ilgilerimin tanımladığı, dolayısıyla seçimime bağlı olan belirli bir bölgeye yerleştirir. Tam da eski toplulukların özgür seçimime *dayanmaması*, eski "kendiliğinden" toplulukları ilga etmek şöyle dursun, onları yeni dijital topluluklardan üstün kılar çünkü onlar, karşılaştığım –ve başa çıkmayı öğrenmek zorunda kaldığım– önceden var olan, seçilmemiş yaşam-dünyasında yolumu bulmaya beni mecbur ederken, seçimime dayanan yeni dijital topluluklar komünal yaşamdan önce var olan ve onu seçmekte özgür bir bireye dair ideolojik miti muhafaza eder.) Bu yaklaşım, hiç şüphesiz (çok büyük) bir gerçeklik payı içermekle beraber, ondaki sorun, kabaca ifade etmek gerekirse, *"insanlar"ın var olmamasıdır*. Bu fikir, çoklukların tutarsızlığına dair soyut bir teorik ifade gibi değil, epey somut, hatta deneyimsel bir gerçeğe göndermede bulunan bir tez gibi algılanmalıdır. "İnsanlar", yaşamlarımızın bütün veçhelerini çekip aldığımız toplumsal bütünün sahte ismidir. Küresel kapitalizmimizde, bütün "soyut"tur, görünmezdir – onu somut yaşam-dünyalarında temellendirmenin bir yolu yoktur. Başka bir ifadeyle, küresel kapitalist evrende, gelenek görenekleriyle, canlı bağlarıyla, dayanışma biçimleriyle bir yaşam-dünyasının mensubu olmanın "somut deneyimi", bu somut tikel dünyayı yöneten ve düzenleyen mali, toplumsal, vs. süreçlerin girift ağını imha eden bir tikel deneyim babında, *zaten "soyut" bir şeydir*. Burada karşı karşıya olduğumuz, sadece devlet ve sermayenin "yabancılaşmış", opak edimleri değil, aynı zamanda tikel toplulukların işlemesinde zaruri olan sosyal hizmetlerin (su, elektrik, eğitim, sağlık) girift ağıdır. İşte Podemos, iktidara gelirse bu noktada sorunlarla karşılaşacaktır: Ser-

mayenin gücünü sınırlamak için (eldeki bildik Keynesci imkânlar haricinde) hangi belirli önlemleri tatbik edecektir?

Biçimsel olarak sorun, iki eksenin nasıl birleştirileceği sorunudur: Melezliğe/evrenselliğe karşı vatanperver aidiyet ile kapitalizme karşı solcu antikapitalizm. Dört olası bileşim işgal edilmiş durumdadır: Elimizde küresel çokkültürlü kapitalizm, evrenselci bir sol, küreselcilik karşıtı vatanperver bir sol ve yerel etnik/kültürel "vasıflara" sahip kapitalizm var (Çin, Hindistan...) Bu son bileşim, gitgide güçlenerek küresel kapitalizmin tikel kültürel kimliklerle bir arada var olabildiğini kanıtlıyor.

Özetlemek gerekirse, bayağılaştırmaya alan açan baskın "rızanın imalatı" kipinin süregiden çözünmesinin iki karşıt okumasını, liberal ve popülist okumayı kolayca ayrıştırabiliriz. Ve ikisini de reddetmeliyiz – tekrarlamak gerekirse, duruşumuz, "çifte şantaja karşı" bir duruş olmalıdır. Öncelikle, liberal şikâyete bakalım: Donald Trump gibi figürler ve Avrupa'daki göçmenlik karşıtı popülistlerin sömürdüğü yaygın öfke, "siyasi kültürün gerileyişi"ni beraberinde getirmektedir – kamusal alanda daha birkaç yıl önce bile müsamaha gösterilmeyecek türden demagojik bayağılıklar, şimdilerde basmakalıplaşmıştır ve demokrasimize "açık ve hazır bir tehlike" teşkil etmektedir. Öte yandan, solcu popülizm savunması vardır: Etrafımızda yaygın olarak gördüğümüz popüler öfkede insanlar uyanmıştır, memnuniyetsizliklerini netleştirmiştir ve hâkim büyük medyanın tehlikeli bir sapma addederek kınadığı şey, esasen sınıf çatışmasının sahalara zoraki dönüşüdür. Bu bakış açısından, "Trump" ve "Sanders" isimleriyle özdeşleştirilen hareketler, popülizmin, antagonistik kurulu düzen karşıtı tutkunun siyasete geri dönüşünün iki biçimidir. (Trump gibi bütün yasal boşlukları sömüren bir milyarderin öyle ya da böyle "kurulu düzen karşıtı" olduğunu düşünmek muhakkak ki abesle iştigaldir – fakat zaten ta en baştan beri popülizmin paradoksu olagelmiştir bu.)

Her iki konumun da haklı bir yanı vardır. Bir taraftan, adap siyasette asla azımsanmamalıdır – kaba bir konuşma, esasen derin bir siyasi yönelimsizliğin göstergesidir; diğer taraftan, sağcı popülist öfkenin sınıf mücadelesinin çarpıtılmış biçimi olduğu doğrudur – tıpkı zamanında faşizm örneğinde olduğu gibi (Nazizmde "Yahudi"nin, sınıf düşmanının şifrelenmiş figürü olduğu açıktır). Gelgelelim, iki konum da temelde kusurludur. Yeni popülizmin liberal eleştirmenleri, popüler öfkenin halkın ilkelliğinin işareti değil, bizzat hegemonyacı liberal ideolojinin acizliğinin işareti olduğunu görmez; hegemonyacı liberal ideoloji artık rıza üretemediğinden, ideolojinin daha "ilkel" bir işleyişine başvurma ihtiyacı söz konusudur. Solcular, "popülizm"in sağcı-faşist veya solcu vasıflar katılabilecek nötr bir form olmadığını görmezler: Hâlihazırda, popülizm kendi form düzleminde, içkin toplumsal antagonizmaları yadsıyıp yerinden etmiş, dışsal bir davetsiz girenle mücadeleyi koymuştur onun yerine. Popülizmin mutlaka kamusal söylemin bayağılaştırmaya karışıp çözünmesiyle örtüşmesi gerekmez fakat kaba basitleştirmeye ve kişiselleştirilmiş saldırganlığa kaymak gibi doğal bir eğilimi olduğu açıktır.

RIZANIN İMALATINDA BİR KRİZ

Amerika'ya dönecek olursak, iki partinin, Cumhuriyetçi ve Demokrat kurulu düzeninin Trump ve Sanders'ın ön seçimlerdeki umulmadık başarısına verdiği tepkiler temelde aynıydı: İkisinin başarısı, demokrasimizdeki krizi ifşa ediyor, bu bir şekilde denetlememiz ve zaptetmemiz gereken bir anormallik... (Aynı şey, Avrupa'daki siyasi kurulu düzenler için de geçerlidir.) Bu tepki, demokrasimizin fiilen nasıl işlediği hakkında çok şey söyler: Demokrasimiz, siyasi kurulu

düzen tarafından gereğince kontrol edildiği sürece hoşgörülür ya da Noam Chomsky'nin yıllar önce ifade ettiği gibi, "Demokratik formlar ancak halk katılımı tehdidi alt edildiğinde güvenle düşünülebilir."[220]

Yirminci yüzyılda Amerikan gazeteciliğinin ikonu olan Walter Lippmann, Amerikan demokrasisinin kendisini anlamasında kilit bir rol oynamıştır. Siyasi görüşleri ilerici olsa da (mesela Sovyetler Birliği'ne karşı adil bir politikayı savunuyordu), kan dondurucu bir hakikat içeren bir kitle medyası teorisi ortaya atmıştır. Daha sonra Herman ve Chomsky'nin popülerleştirdiği "rızanın imalatı" ifadesini bulmuştur – fakat Lippmann bununla olumlu bir şey kast ediyordu. *Public Opinion*'da (1922), bir "iktidar sınıfı"nın bu görevi üstlenmesi gerektiğini yazmıştı – halkı Platon'un gördüğü gibi, "yerel fikirler kaosunda" debelenen şaşkın bir sürü ya da büyük bir yaratık gibi görüyordu. Yani vatandaş sürüsü, "çıkarları yerelliğin ötesine geçen özelleşmiş bir sınıf" tarafından idare edilmeliydi – bu elit sınıf, demokrasinin birincil kusurunu, imkânsız olan "kadirimutlak vatandaş" idealini alt etmeliydi. Demokrasilerimiz böyle, yani bizim rızamızla işlerdi. Lippmann'ın söylediklerinin gizemli bir yanı yoktur, zaten bariz bir gerçektir bu; esas gizem bu gerçeği bilerek oyunu oynamamızdır. Görünmez (bizzat özgür ifademizin biçimine işlenmiş) bir emri sessiz sedasız kabul etmekle kalmaz, aynı zamanda onu talep eder, özgürmüşüz, özgürce seçim yapıyormuşuz gibi davranırız. Marx'ın uzun zaman önce söylediği gibi, esas sır biçimin ta kendisinde yatar. Bu bağlamda, bir demokraside her sıradan vatandaş fiilen bir kraldır – fakat işlevi icrai idarenin sunduğu önlemleri imzalamak olan, yani sadece biçimsel olarak karar veren, anayasal bir demokrasideki bir kraldır. Demokratik ritüellerin sorunu, işte bu yüzden anayasal demokrasinin büyük sorununa benzerdir: Kral'ın haysiyeti nasıl korunmalı? Öyle olmadığı herkesin malumu olsa da, fiilen Kral'ın karar verdiği izlenimi nasıl muhafaza edilmeli?

Dolayısıyla hazin açmazımız, demokrasimizin gerçekten de işlediği, seçmenin gerçek bir seçim yaptığı o ender anların –Yunanistan'daki son olayları hatırlayın– bir demokrasi krizi gibi algılanmasıdır. Huzur bozucu gerçek, kamuoyuna duyulan güvensizliğin iki ucunun da keskin olmasıdır: Liberal kurulu düzen tarafından kabul edilemez olduğuna kanaat getirilmiş göçmenlik karşıtı popülizme de yöneltilebilir. Sağcı ve solcu popülizmin karışımının tadını ilk kez İngiltere'deki Brexit oylamasında almıştık.

BREXİT YA DA GÖĞÜN ALTINDA KARGAŞA

Freud, ilerlemiş yaşında o meşhur "Was will das Weib?" ("Bir kadın ne ister?") sorusunu sorarak, kadın cinselliği muamması karşısındaki kafa karışıklığını itiraf etmişti. Benzeri bir soruyu bugün Brexit referandumuyla ilgili olarak sorarız: Avrupa ne ister?

Bu referandumun hakiki riski, onu geniş tarihsel bağlamına yerleştirdiğimizde netleşir. Batı ve Doğu Avrupa'da, siyasi alanın uzun vadeli bir yeniden düzenlenmesine dair alametler mevcuttur. Yenilere dek siyasi alan bütün seçmen zümresine hitap eden iki ana parti türünün hâkimiyeti altındaydı: Merkezin sağındaki bir parti (Hıristiyan-demokrat, liberal-muhafazakâr, halk partisi...) ve merkezin solundaki bir parti (sosyalist, sosyal demokrat...) Bu ikisinin yanı sıra seçmenin daha dar kesimlerine hitap eden daha küçük partiler yer alıyordu (çevreciler, neo-faşistler, vs.) Şimdi ise kürtaja, eşcinsel haklarına, dini ve etnik azınlıklara karşı kısmen müsamahakâr olan, bizatihi küresel kapitalizmi temsil eden tek bir parti ile onun karşıtı olan, sınırlarında düpedüz ırkçı neo-faşist grupların bulunduğu, gitgide daha da göçmenlik karşıtı olan popülist bir parti var. Burada

yeniden Polonya'ya dönelim: Eski komünistlerin kaybolmasından sonra ana partiler eski başbakan Donald Tusk'ın "anti-ideolojik" merkezci liberal partisi ile Kaczynski kardeşlerin muhafazakâr Hıristiyan partisidir. Mücadelenin altında şu soru yatar: Bu iki partiden hangisi, diğerini "hâlâ eski ideolojik heyulanın pençesinde" olmakla damgalarken, kendisini post-ideolojik gayri-siyasetin cisimleşmiş hâli olarak sunmakta başarılı olacaktır? 1990'ların başında muhafazakârlar bunda daha başarılıydı; daha sonra, üstünlük kazanan liberal solcularmış gibiydi ve şimdi de top yeniden muhafazakârlara geçti.

Peki Avrupa ne istiyor? Avrupa, ataletinden çıkartamadığı Brüksel teknokrasisi ile bu atalete duyulan popüler öfke –yeni ve daha radikal solcu hareketler tarafından fakat öncelikle sağcı popülizm tarafından temellük edilen bir öfke– arasında salındığı bir kısır döngüye hapsolmuş durumdadır. Brexit referandumu bu yeni karşıtlık zemininde hareket ettiğinden müthiş sorunlu bir yanı vardır. Bunu görebilmek için Brexit tarafında kendilerini aynı yatağın içinde buluveren iki dosta bakalım: Göçmen korkusuyla kamçılanan sağcı "vatanperverler", popülist ulusalcılar ile gözü dönmüş işçi sınıfı öfkesinin karışımı... Vatanperver ırkçılık ile "sıradan halk"ın öfkesinin bu bileşimi, faşizmin yeni bir biçimi için ideal zemin değil midir?

Referandumdaki duygusal yatırımın yoğunluğu bizi aldatmamalıdır. Sunulan seçenek, esas soruları örtbas etmiştir: Örneğin, halk egemenliğine ciddi bir tehlike teşkil eden TTIP tarzı "anlaşmalar"la nasıl savaşılacak, yeni bir yoksulluk ve göç dalgası üreten ekonomik dengesizlikler ve ekolojik felaketlerle nasıl yüzleşilecek? Brexit seçeneği, hakiki mücadelelerin ciddi anlamda sekteye uğraması demektir – "Göçmen tehdidi"nin Brexit lehine ne kadar mühim bir argüman olduğunu düşünmek kâfidir. Brexit referandumu (bizim eski Marksist "yanlış bilinç" anlamında) ideolojinin toplumlarımızda sağ salim devam ettiğinin kanıtıdır. Brexit vakası, ulusal egemen-

liği sağaltma çağrılarının sahteliğinin fevkalade bir örneğidir ("İngiltere'nin kaderine karar verecek kişiler kimliği meçhul, seçilmemiş Brüksel bürokratları değil, bizzat İngiliz halkıdır" motifi):

> Brexit'in kalbinde, telaffuz edilmeye değer bir paradoks yatıyor. İngiltere (küresel sermayenin mantığına daha radikal biat yoluyla) egemenliğinin parçalara ayrılmasını kendi başına daha iyi düzenleyebilmek için, kontrolü egemenliğinden taviz vermek gibi görerek, Brüksel'in bürokratik, idari denetiminden geri çekilmek istiyor. Bu ölüm içgüdüsünün izlerini taşımıyor mu? Organizma kendi yöntemiyle, kendi tercihlerine göre ölmek istiyor. Amerikan Cumhuriyetçi düşüncesinin kalbindeki paradoks da budur: "Ülkemizi geri alacağız" ki onu ve neredeyse bütün yaşamı piyasa mantığına teslim etmeyi daha iyi becerelim.[221]

İngiltere ile Avrupa arasında geçtiğimiz birkaç on yıldaki çatışmalara hızlıca baktığımızda bu paradoks doğrulanmaz mı? Bu çatışmalar işçi haklarıyla alakalı olduğunda, haftalık çalışma saatlerini kısıtlama talebinde bulunan AB'ydi ve İngiliz hükümeti böylesi bir önlemin İngiliz sanayisinin rekabet gücünü etkileyeceğinden yakınmıştı... Kısaca, yerildikçe yerilen "Brüksel bürokrasisi", aynı zamanda asgari işçi haklarının koruyucusuydu – aynı şekilde, bugün göçmen haklarını göçmenleri almaya hazır olmayan pek çok "egemen" ulus devlete karşı da korur.

Stalin'in iki seçeneğin de daha beter olduğu nidasını hatırlayın. İngiliz seçmenin yüz yüze kaldığı seçim için de aynısı geçerli değil miydi? Avrupa'yı çamura saplı tutan ataletin sürmesi anlamına geldiğinden, kalmak "daha beter"di. Hiçbir şeyi değiştirmemeyi arzulanır kıldığından, çıkmak "daha beter"di. Referandumdan önceki günlerde medyamızda dolaşan sözde derin bir düşünce vardı: "Sonuç ne olursa olsun AB asla eskisi gibi olmayacak, onarılmaz bir hasar almış olacak." Ne var ki, doğru olan bunun tam aksidir: Hiçbir şey gerçekten değişme-

miş, sadece Avrupa'nın ataleti yadsınamayacak hâle gelmiştir. Avrupa yine, her türlü büyük ölçekli siyasi projeyi gerçekleştirilemez kılmayı sürdürecek olan AB üyeleri arasında uzun müzakerelerle vakit kaybedecektir. Brexit'e karşı çıkanların görmediği şey budur: Çıkan oyun aşikâr kıldığı büyük değişim ihtiyacını yadsıyarak, şoka uğramış hâlde Brexit lehine oy verenlerin "akıldışı olmasından" yakınırlar.

Bu sebeple, İngiltere'nin geri çekilmesinin uzun ön istişareler olmaksızın mümkün mertebe hızlı yürütülmesine yönelik AB tutumu tamamıyla desteklenmelidir. Şimdi İngiltere'deki Brexit partizanları anlaşılır şekilde ne yardan ne serden vazgeçme niyetindedir (ya da bir yorumcunun zekice ifade ettiği gibi, eşlerinin yatağında yatmayı sürdürmelerini sağlayacak bir boşanma talep etmektedirler). Çaresizce, bir orta yol bulma isteğindedirler (Boris Johnson'ın İngiltere'nin ortak pazara serbest erişimini koruması gerektiği önerisi, gayet uygun biçimde, boş bir hayal gibi görülerek savsaklanmıştı).

Brexit referandumunun altında yatan kafa karışıklığı Avrupa'yla sınırlı değildir: Toplumlarımızda demokratik rızanın imalatı krizinin, siyasi kurumlar ile halk öfkesi, Amerika'da hem Trump'ı hem de Sanders'ı doğuran öfke arasında gitgide büyüyen boşluğun oluşturduğu çok daha geniş bir sürecin parçasıdır. Kaos alametleri her yandadır – yenilerde, Amerikan Kongresi'nde silah denetimi hakkındaki bir tartışma, üyelerin genellikle üçüncü dünya ülkeleriyle özdeşleştirdiğimiz türden bir arbedeye girmesiyle beraber bir muz cumhuriyeti kargaşasına dönüşmüştü...

Ümitsizliğe kapılmak için bir sebep midir bu? Krizler sancılı ve tehlikeli olsa da, aynı zamanda savaşların verildiği ve kazanıldığı mıntıkadır. Göklerde de bir mücadele yok mu, gökler de bölünmüş değil mi? Süregiden karmaşa, radikal değişim ihtiyacına daha münasip bir yolla, AB teknokrasisinin ve ulusalcı popülizmin kısır döngüsünü kıracak bir projeyle cevap vermek için emsalsiz bir şans

sunmuyor mu? Göğümüzdeki asıl bölünme mecalsiz teknokrasi ile ulusalcı tutkular arasında değil, onların oluşturduğu kısır döngü ile insanlığın bugün yüz yüze olduğu hakiki mücadelelere hitap edecek yeni bir pan-Avrupacı proje arasındadır. Şimdi Brexit zaferinin yankısıyla AB'den başka çıkış çağrıları yapılırken, vaziyet böylesi heretik bir proje gerektirmektedir – peki bu şansı kim değerlendirecek? Ne yazık ki, bir şansı kaçırma şansını asla kaçırmamak gibi nefes kesici bir yeteneği olduğu herkesçe bilinen mevcut sol değil...

KENDİSİNİ FESHEDEN YASANIN GÜCÜ

Sittlichkeit'in dağılması, salt bir "edepsizlik" hadisesi olmak şöyle dursun, kendisini hukukun üstünlüğüne güvenin azalması şeklinde somutlaştırır. Beyaz bir polis memurunun siyah bir adamı soğukkanlılıkla vurup öldürmesi ve (eskiden Afganistan'da Amerikan ordusunda nişancı olan) siyah bir nişancının Dallas'taki bir protesto yürüyüşünde pusu kurup beş beyaz polis memurunu öldürmesi olaylarını hatırlayın. Muhafazakâr medya, bu intikam eylemini bir savaş nedeni ilan ederek olaydan Black Lives Matter örgütünün sorumlu tutulması gerektiğini söylemişti – polis memurlarının öldürülmesi, beyaz bir polis memurunun siyah bir şüpheliyi öldürmesinden çok daha ciddi bir suçtu. Bunun altında yatan mantığı çıkarsamak kolaydır: Beyaz polis memurunun siyah adamı öldürmesi vakasında, polis sokakları şiddetli suçlardan temizleme vazifesini uygulamakta aşırıya kaçmıştı –sonuçta siyah kurbanların hepsi de bir suçtan şüpheliydi– ancak tek yaptığı barışçıl bir protestoda düzeni korumak olan polis memurlarının öldürülmesi, toplum huzurunu koruyan güce karşı gerçekleştirilen çok daha çirkin bir saldırıydı. Gelgelelim, bu

sınıflandırma iki suçu karşı karşıya koyan o can alıcı boyutu görmez. Beş beyaz polis memurunun öldürülmesi basitçe bir sivilin yasanın gücünün temsilcilerinden intikam almasıyken, silahsız siyah adamların öldürülmesinden mesul polis memurları çok daha radikal bir şey yapmıştır: Suçlarını yasanın gücünün temsilcileri ehliyetiyle işledikleri için hukukun statüsünü çok daha ciddi şekilde tehdit etmişlerdir; dolayısıyla suç bizzat yasanın uygulanmasının bir parçası olarak gerçekleştirilmiş, suç ile yasa arasındaki ayrımı muğlaklaştırmıştır. Yasanın temsilcileri tam da yasanın uygulanması sırasında suç işlediğinde, hukukun üstünlüğü zayıflamakla kalmaz, içeriden baltalanmış olur – doğrudan kendi olumsuzlaması olarak zuhur eder.

İsrail'de de benzeri bir şey olmuyor mu? (Temel ilkesi hukukun düzenlediği eşdeğer mübadele olan) kapitalist-sömürgeci uluslar ile (mübadelenin pazar ekonomisinde henüz tam yer almayan) sömürgeler arasındaki ilişkilerin zalim ironisi, Amerikalıların yerlilere muamelesinden tutun da İsrail'in Filistinlilere muamelesine varana dek, çiğnenen yasalar/antlaşmaların uzun tarihi olmasıdır; bu yüzden, sadece yasaların kendisine verdiğini talep eden Shylock rolünü Filistinliler üstlenir. Yenilerde Filistinli bir avukat, İsrail Devleti'ne epey makul, Shylockvari bir talepte bulunmuştur:

> 2014'te öldürülmesi Gazze savaşını tetikleyen olaylar zincirinin bir parçası olan Filistinli bir gencin ailesinin avukatı, İsrail'in gencin katillerini Filistinli militanları cezalandırdığı biçimde cezalandırmasını istediğini söylüyor. Avukat Mohannad Jubara, 2014'te 16 yaşındaki Mohammed Abu Khdeir'i kaçırıp yakarak öldüren üç İsrailli adamın evlerinin yıkılması için İsrail Yüksek Mahkemesi'ne dilekçe sundu.[222]

İsrail gelecekteki saldırılardan caydırma yöntemi olarak militanların evlerini yıktığından, bu talep gayet makul değil midir? (Bu saldırının sorumlusu gençler yakalandıktan sonraki itirazları hatır-

layın. İsrail polisinden işkence gördükleri söylentileri yayılmaya başladığında halk protesto etmişti.. Peki neye karşı? Terörist şüphelisi Filistinli gençlerle aynı muameleyi gördükleri için!) Uzun zaman önce Golda Meir'in Holokost'tan sonra (veya başka bir versiyona göre Eichmann'ın yargılanmasından sonra) İsrail'in dilediğini yapabileceğini söylediği iddia edilir. Yahudiler güya katı hukuk kaidesiyle tanımlansa da İsrail Devleti Holokost'u hukukta bir süperego istisnasının zemini olarak sömürmektedir.

DEMOKRASİ AÇIĞININ YÜZLERİ

Ortayolcu uzlaşıya katılarak popülist öfkeyi temellük etme çabasının yanı sıra, ana liberal solun popülizme üçüncü tepkisi, onu bir "demokrasi açığının etkisi" olarak görmek olmuştur – yani ihtiyacımız olan daha hakiki bir demokrasidir. Fakat burada en sonunda asıl kördüğümle yüzleşiriz.

Dijsselbloem ve Malmström'ün ardından, AB'nin yepyeni bir diğer meçhul yüzü belirmiştir: 23 Aralık 2015'te, anayasa mahkemesini devlet yetkisine tabi kıldığı için demokratik anayasal düzene tehdit teşkil eden yeni bir yasa geçirdiği gerekçesiyle Polonya hükümetini fırçalayan AB Komisyonu Birinci Başkan Yardımcısı Frans Timmermans. Dahası Timmermans, Polonya Parlamentosu'nda alelacele geçirilen yeni bir medya yasasını da kınamıştı: Söz konusu yasa, parlamentonun ülkenin devlet televizyon ve radyo kuruluşlarındaki bütün idarecileri sepetlemesini ve yerlerine yenilerini atamasını sağlayacak. İktidar partisi bu yasanın icraatlarına yöneltilen haksız eleştirileri susturmak için gerekli olduğunu savunurken, muhalefet onu basın özgürlüğüne getirilen sert bir kısıtlama olarak kınamaktadır.

Polonya tarafı Brüksel'e ivedi ve sert bir cevap vererek, "gelecekte egemen ve demokratik bir devletin parlamentosuna ve hükümetine talimat ve ihtar verirken daha itidalli davranması" yönünde ikaz etti.

Standart sol-liberal bakışla, elbette bu üç ismi aynı kefeye koymak uygunsuz kaçacaktır: Dijsselbloem ve Malmström, Brüksel bürokratlarının devletler ve onların demokratik yolla başa gelen hükümetleri üzerindeki (demokratik meşrulaştırmadan yoksun) baskılarını kişileştirirken, Timmermans temel demokratik kurumları (mahkemelerin bağımsızlığı, özgür basın) yasal yetkilerini aşan bir hükümetten korumak üzere müdahalede bulunmuştur. Buna karşın, Yunanistan üzerindeki gaddar neoliberal baskıyı Polonya'ya yönelik meşru eleştirellikle aynı kefeye koymak müstehcen görünebilir fakat Polonya hükümetinin tepkisi de hedefi on ikiden vurmamış mıdır? Net demokratik meşruluğu olmayan bir AB yöneticisi, Timmermans, egemen bir devletin demokratik yolla seçilmiş hükümetine baskı uygulamıştır.

AB'nin karar alma sürecinde şeffaf olması çağrılarını sorunlu kılan da budur: Pek çok ülkede halkın çoğunluğu Yunanistan'a borç indirimi yapılmasına karşı olduğundan, AB müzakerelerini kamuya açık gerçekleştirmek, söz konusu ülkelerin temsilcilerini Yunanistan'a karşı daha sert önlemleri savunmasına yol açacaktı... Burada karşımıza eski sorun çıkar: Çoğunluk ırkçı ve cinsiyetçi yasaların lehine oy vermeye eğilimli olduğunda demokrasiye ne olur? Bu noktada, özgürleştirici siyasetin biçimsel-demokratik meşrulaştırma prosedürlerine *a priori* bağımlı olmaması gerektiği sonucuna varmaktan çekinmiyorum. İnsanlar sıklıkla ne istediğini bilmez, bildiklerini istemez ya da basitçe yanlış olan şeyi ister. Burada kestirme bir yol yoktur ve daha evvel gördüğümüz üzere, hükümetleri çoğunlukla göçmenlik karşıtı popülist partilerin oluşturduğu, vatandaşların çok daha ilgili olduğu demokratikleşmiş bir Avrupa hayal etmek gayet basittir.

Bu çıkmazların bağlamı, Avrupa liberal solunun Büyük Öcü'südür: Göçmenlik karşıtı popülizmde cisimleşen yeni bir faşizm tehdidi. Bu korkuluk, radikal soldan (onun kalıntılarından) ana akım liberal demokratlara varana dek hepimizin (buna Timmermans gibi AB idarecileri de dahil) karşısında birleşmesi gereken esas düşman gibi algılanır. Avrupa, dışarıdaki etnik-dini düşmandan (çoğunlukla Müslümanlardan) korku ve ona karşı paranoyak nefretten beslenen yeni bir faşizme geri çekilmekte olan bir kıta gibi tasvir edilir. Bu faşizm bazı post-komünist Doğu Avrupa ülkelerinde hâlihazırda hâkimken, Müslüman mültecilerin istilasının Avrupa mirasına tehdit teşkil ettiği görüşünün hüküm sürdüğü pek çok başka ülkede de gitgide güçlenmektedir.

İşte bu noktada sinirleri bozmayıp temel Marksist içgörüde ısrarcı olunmalıdır: Bu "faşizm", aşikâr zıddının, yani "açık" liberal-demokratik evrenin doğurduğu ikincil bir fenomenden ibarettir, dolayısıyla onu gerçekten mağlup etmenin yegâne yolu, "açık" liberal-demokratik evrenin içkin sınırlarını alt etmektir.

Buradaki durum, Adorno'nun katıldığı efsanevi çalışmadaki "otoriteryen kişilik" kavramıyla birebir aynıdır.[223] "Otoriteryen kişiliğin" vasıfları, standart "açık" demokratik kişilik figürüyle açıkça zıddıdır ve altta yatan ikilem, bu iki kişilik türünün bir mücadele içerisinde birbirine karşıt olup olmadığı, birine karşı diğeriyle beraber savaşmamız gerekip gerekmediği veya "otoriteryen" kişiliğin aslında "demokratik" kişiliğin semptomal "hakikati" olup olmadığı ikilemidir. Modernite açısından Adorno'dan Habermas'a geçiş bu terimlerle formülleştirilebilir: Adorno ile Horkheimer'ın "aydınlanmanın diyalektiği"nin kalbinde yatan, faşizm gibi fenomenlerin modernitenin "semptomları", kaçınılmaz neticesi olduğu fikridir. Öte yandan Habermas'a göre, bunlar modernitenin "tamamlanmamış bir proje" olmasının, henüz bütün potansiyelini sergilememiş olma-

sı gerçeğinin göstergeleri veya "semptomları"dır.

Huzursuzluğun kaynağı elbette bu yeni "faşizm"in demokratik açıdan meşru olması gibi nahoş bir gerçektir. AB'nin solcu eleştirmenleri, şimdi kendilerini tuhaf bir açmazda buluyor: Bir taraftan AB'nin "demokrasi açığı"ndan hayıflanıyorlar ve Brüksel'deki karar sürecini daha şeffaf kılma planları öneriyorlar; diğer taraftan da (demokratik açıdan meşru) yeni "faşist" temayüllere baskı uyguladıklarında "gayri-demokratik" Brüksel idarecilerini destekliyorlar.

Peki bu faşizm gerçekten faşizm mi? Şimdilerde çağdaş topluma ilişkin iki yanlış genelleme dolaşımdadır. Bunların ilki, evrenselleşmiş bir antisemitizm çağında yaşadığımız görüşü. Faşizmin askeri yenilgisiyle beraber, bir zamanların (antisemitik) "Yahudi" (figürünün) rolü, şimdilerde kimliğimize tehdit teşkil ediyormuş gibi deneyimlenen bütün yabancı gruplar tarafından canlandırılmaktadır – Latinler, Afrikalılar ve bilhassa da, Batı toplumunda gitgide daha çok yeni "Yahudi" muamelesi gören Müslümanlar. İkinci yanlış genelleme, Berlin Duvarı'nın yıkılmasının bizi tehlikeli Öteki'den ayırması istenen yepyeni duvarların tomurcuklanmasına yol vermiş olmasıdır (İsrail'i Batı Şeria'dan ayıran duvar, ABD ile Meksika arasına dikilmesi planlanan duvar gibi) – doğru, ancak iki tür duvar arasında kilit bir fark vardır. Berlin Duvarı Soğuk Savaş'ta dünyanın bölünmesini temsil ediyordu ve "totaliter" komünist devletlerin halkını yalıtılmış tutan bir bariyer gibi algılanmasına karşın, aynı zamanda kapitalizmin tek seçenek olmadığının, başarısız olsa da bir alternatifin varlığının işaretiydi. Bilakis bugün yükseldiğini gördüğümüz duvarlar ise inşaları tam da Berlin Duvarı'nın yıkılışıyla (yani komünist düzenin dağılmasıyla) tetiklenen duvarlardır: Kapitalizm ile komünizm arasındaki bölünmeyi değil, kesin surette küresel kapitalist düzende içkin olan bölünmeyi temsil ederler. Hoş bir Hegelci hamleyle, kapitalizm dış düşmanını hezimete uğratıp dünyayı

birleştirdiğinde bölünme kendi alanı içerisinde nüksetmiştir.

İlk genelemeye eğilecek olursak, tam anlamıyla faşizm ile günümüzün göçmenlik karşıtı popülizmi arasında bariz bir fark vardır.[224] Kapitalizmin Marksist analizinin temel kabulünü hatırlayalım: Kapitalizm soyutlamanın saltanatıdır; kapitalizm içerisinde toplumsal ilişkiler sırf öznel soyutlamalar, yani zihinlerimiz tarafından gerçekleştirilen soyutlamalar değil, "nesnel" soyutlamalar, toplumsal gerçekliğin ta kendisini yöneten soyutlamalar, Marx'ın *Realabstraktion*, yani "gerçek soyutlama" dediği soyutlamalar tarafından yayılır, düzenlenir ve tahakküm altına alınır. Bu soyutlamalar, toplumsal kapitalizm deneyimimizin parçasıdır: Toplumsal hayatımızı, temsilin ötesindeki nüfuz edilemez, hiçbir bireyde cisimleşemeyen mekanizmalarla düzenlenmiş gibi deneyimleriz – eski efendilerin yerini alan kapitalistler dahi kendi kontrollerinin ötesinde olan güçlerce köleleştirilmiştir. (Antisemitik) "Yahudi" (figürü) bu soyutlamayı cisimleştirir: Gizliden gizliye ipleri elinde tutan görünmez Efendi'dir o. Yahudiler, toplumumuza tamamıyla entegre olmuştur, bizlerden biriymiş gibi görünerek aldatırlar; dolayısıyla sorun ve vazife, onları açıkça tespit etmektir (Nazilerin ırksal kimlikleri tamı tamına ölçmeye yönelik abes çabalarını hatırlayın). Müslüman göçmenler günümüzün Yahudileri *değildir*: Onlar görünmez olmak şöyle dursun, fazlasıyla görünürdür ve hiç kimse onların gizliden gizliye ipleri elinde tuttuğunu iddia etmez. Müslümanların "Avrupa'yı istilası"nın gizli bir entrika olduğu düşünülüyorsa, bunun arkasında da Yahudiler olsa gerektir; aslına bakılırsa yenilerde bu görüş Slovenya'da çıkan sağcı bir dergide ifade edilmiştir. Makalede okuduğumuza göre, "George Soros zamanımızın en yoz ve tehlikeli insanlarındandır", "zenci ve semitik sürülerin istilasından ve bu suretle AB'nin alacakaranlığından" sorumludur, "tipik bir Talmud siyonisti olarak Batı medeniyetinin, ulus devletin ve beyaz Avrupalı adamın can düşmanıdır." Soros'un

amacı, "ibneler, feministler, Müslümanlar ve çalışmaktan nefret eden kültürel Marksistler gibi toplumsal marjinallerden meydana gelen bir gökkuşağı koalisyonu" kurmaktır ve bu koalisyon daha sonra "ulus devleti yıkacak, AB'yi çokkültürlü bir Avrupa Birleşik Devletleri distopyasına dönüştürecektir". Peki Soros'a hangi güçler karşı çıkıyor? "Victor Orban ile Vladimir Putin, Soros'un entrikalarını bütünüyle kavramış sağduyulu siyasetçilerdir ve onun örgütlerinin etkinliklerini anlaşılabilir şekilde yasaklamışlardır." Dahası, Soros çokkültürcülüğü teşvikinde tutarsızlık sergilemektedir: "Çokkültürcülüğü sırf Avrupa'da ve ABD'de teşvik ederken, mesele İsrail'e gelince, tekkültürcülüğü, örtük ırkçılığı ve bir duvar dikilmesini onaylamaktadır ve kanımca bunlar tamamen meşrudur. AB ve ABD'nin aksine, İsrail'in sınırlarını açmasını ve 'mültecileri' kabul etmesini de talep etmez. Tam da Talmud siyonizmine yaraşır bir riyakârlıktır bu."[225]

Bu metnin afallatıcı derecede açık olan ırkçılığı bir yana, iki noktaya dikkat edilmelidir. Bunların ilki, metnin antisemitizmi ve İslamofobiyi bir araya getirmesidir: Avrupa'ya tehdit teşkil eden Müslüman mülteci sürüleridir fakat bu kaotik hadisenin arkasında Yahudiler vardır. İkincisi, metin Putin'e istinaden Avrupa sağındaki çatışmada açıkça taraf tutar: Bir tarafta Putin kötü, Avrupa için, bilhassa da komşu post-komünist ülkeler için bir tehdittir, entrikalarıyla AB'nin altını oymaya çalışmaktadır; öte taraftan, Batılı çokkültürcülüğün ve müsamahakârlığın tehlikesini görmüştür ve ülkesinin bunların istilasına uğramasını bilgece engellemiştir.

"Faşizm" terimi, gerçekte olup bitenlerin ayrıntılı bir analizinden kaçınmanın yolu olarak sık sık kullanılıyor. Oyların beşte birini almasının beklendiği seçimlerden iki hafta önce, Mayıs 2002'de öldürülen Hollandalı sağcı popülist siyasetçi Pim Fortuyn, paradoksal semptomal bir figürdü: Kişisel vasıflarıyla, hatta çoğu görüşüyle âdeta kusursuzca "politik doğrucu" olan sağcı bir popülistti. Eşcin-

seldi, pek çok göçmenle kişisel ilişkileri iyiydi, doğal bir ironi sezgisi vardı – kısaca, her şeyiyle tanıdık bildik hoşgörülü bir liberaldi; tabii temel siyasi tutumu dışında: Eşcinsellere, kadın haklarına vs. olan nefretleri nedeniyle köktenci göçmenlere karşı çıkıyordu. Dolaysıyla onun cisimleştirdiği şey, sağcı popülizm ile liberal politik doğruculuğun kesişimiydi – ölümünden önce sağcı popülizm ile liberal hoşgörü arasındaki karşıtlığın sahte olduğunun, karşı karşıya olduğumuz şeyin aynı madalyonun iki yüzü olduğunun canlı kanıtıydı.

Buna ilaveten, AB'nin süregiden düşüşünden yakınan (Habermas gibi) pek çok solcu liberal, onun geçmişini idealize ediyormuş gibidir: Gelgelelim, yitirmekten yakındıkları "demokratik" AB, hiç var olmamıştır. En yeni AB politikası, Avrupa'yı yeni küresel kapitalizme yerleştirmeye yönelik ümitsiz bir teşebbüsten ibarettir. AB'ye yöneltilen alışıldık sol-liberal eleştiri –temelde bir sorun yok, sadece bir "demokrasi açığı" söz konusu– eski komünist ülkelere yöneltilen ve temelde onları destekleyen, sadece demokrasi eksikliğinden yakınan eleştirilerle aynı naifliği ifşa eder: İki vakada da "demokrasi açığı" genel yapının zorunlu bir parçasıdır.

Fakat buna daha da kuşkucu bir kötümser gibi bakıyorum. Yenilerde *Süddeutsche Zeitung* okurlarının mülteci kriziyle ilgili sorularını yanıtladım ve en çok dikkat çeken soru bizzat demokrasiyi ilgilendiriyordu; tabii sağcı-popülist bir farkla: Angela Merkel yüz binlerce göçmeni Almanya'ya davet ettiği o meşhur çağrısını yaptığında demokratik meşruiyet bunun neresindeydi? Böyle radikal bir değişimi, demokratik danışma olmaksızın Almanların hayatına sokma hakkını ona ne veriyordu? Burada niyetim elbette göçmenlik karşıtı popülistleri desteklemek değil, demokratik meşruiyetin sınırlarını açıkça göstermek. Aynı şey, sınırların radikal biçimde açılmasını savunanlar için de geçerli: Demokrasilerimiz ulus devlet demokrasileri olduğuna göre, bu kişiler taleplerinin demokrasinin

askıya alınması anlamına geldiğinin farkında mı? Halka demokratik yolla danışmaksızın böyle muazzam bir değişimin bir ülkeyi etkilemesine izin verilmeli mi? (Bu kişilerin cevabı, elbette mültecilere de oy verme hakkının verilmesi gerektiği olacaktır – ancak bunun yeterli olmadığı açıktır çünkü bu önlem ancak mülteciler bir ülkenin siyasi sistemine entegre olduktan sonra gerçekleşebilir.)

Yuval Harari, Almanya'da göçmenlerle yaşanan sıkıntıların bizi demokrasinin sınırlarıyla nasıl yüzleştirdiğine işaret eder: Almanların çoğunluğunun onların aleyhine oy vereceği belliyken, göçmenler hakkında referandum isteyen göçmenlik karşıtı popülistlere nasıl karşılık vermeliyiz? Çözüm gerçekten de göçmenlere oy hakkı vermek midir? Peki hangilerine? Hâlihazırda Almanya'da olanlara mı, yoksa oraya gitmek isteyenlere mi?.. Bu düşünce zincirinin sonunda, dünya çapında seçimler fikrine varırız ki bu fikir çok basit ve açık bir sebepten ötürü kendi kendini eler:

> İnsanlar ancak diğer seçmenlerle bir bağ kurabilirlerse demokratik seçimlere tabi olduklarını hissederler. Eğer öteki seçmenlerin tecrübeleri bana yabancıysa ve hislerimi anlamayarak hayati çıkarlarımı umursamadıklarını düşünüyorsam, binlere karşı tek başıma bile kalsam oylamanın sonucunu kabul etmek için herhangi bir sebebim olmayacaktır. Demokratik seçimler yalnızca dini inanç ya da ulusal efsaneler gibi belli ortaklıkları paylaşan toplumlarda uygulanabilir. Seçimler temelde anlaşan insanlar arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için bir yöntem olarak kullanılabilir.[226]

Daha geniş bağlamda, elimizin altındaki tek prosedür (doğrudan savaş dışında elbette), müzakerelerdir. Bu yüzden Ortadoğu'daki çatışma seçimlerle değil, sadece savaş veya müzakerelerle çözümlenebilir. Şimdi basit (ve suni) bir örnek düşünelim: Seçmenlerin büyük çoğunluğunun göçmenlik karşıtı popülist propagandaya yenik düştüğü ve bir referandumda mültecilere sınırları kapatmaya

ve hâlihazırda ülkede olanların hayatını zorlaştırmaya karar verdiği bir demokrasi hayal edin; sonra da böylesi bir propagandaya karşın seçmenlerin referandumda dayanışmaya bağlılık ve mültecilere yardım etme isteği sergiledikleri bir ülke hayal edin. Aradaki fark sadece nesnel değildir, yani mesele bir örnekte seçmenin gerici, ırkçı bir karar alması, diğerinde ise doğru seçimi yaparak dayanışmaya karar vermesi değildir; aradaki fark –iki örnekte de farklı bir siyasi tutkunun işler hâlde olması anlamında– aynı zamanda "öznel"dir. Gelgelelim, şunu ileri sürmekten çekinmemeliyiz; ilk örnekte seçmenler ne kadar samimiyetle ikna olmuş gibi görünürse görünsün, "derinlerde bir yerlerde" yaptıkları eylemin utanç verici olduğunu bir şekilde bilirler – galeyana gelmiş hâlde yaptıkları akıl yürütmeler sadece kötü hislerini örtbas etmekle kalır. İkinci örnekte ise insanlar yaptıklarının özgürleştirici etkisinin öyle veya böyle daima farkındadır: Yaptıkları şey riskli ve çılgınca olsa dahi, gerçek bir atılım başarmışlardır. İki eylem de bir bakıma imkânsızı başarmıştır fakat bunu tamamen farklı biçimlerde yapmışlardır. Birinci örnekte kamusal alan bozulmuş, etik standartlar düşürülmüştür. O âna dek kişisel kirli önyargılarla ilgili olan, kamusal alanda kabul edilemez olan şey, kişinin alenen hakkında konuşabileceği bir şeye dönüşmüştür – kişi açıkça ırkçı ve cinsiyetçi olabilir, nefret çığırtkanlığı yapabilir, paranoya yayabilir. Günümüzde böylesi bir "özgürleşme"nin modeli, bize söylendiğine göre, "başkalarının düşünmekle kaldığını açıkça söyleyen" Donald Trump'tır. İkinci örnekte çoğumuz insanlara daha fazla güvenmediğimiz için utanırız: Referandumdan önce sessiz sedasız bir yenilgi beklemiştik, dolayısıyla seçmenlerin etik itidali bizi şaşırtır. Böylesi "mucizeler" uğruna yaşamaya değer.

Küresel kapitalizmin "demokrasi açığına" karşı koymanın tek yolu bir tür trans-ulusal oluşum üzerinden olurdu – Kant iki yüz yılı aşkın zaman önce, küresel toplumun yükselişinde temellenen bir

trans-ulus-devlet hukuk düzenine ihtiyaç olacağını görmemiş miydi? "Dünya devletleri arasında kurulmuş az çok sıkı münasebetler, herhangi bir yerde işlenmiş bir haksızlığı her tarafta hissedilmesi derecesine getirmiş bulunduğundan, dünya vatandaşlığı hakkı artık hukukun garip bir tarzda izam ve mübalağa edilmesi şeklinde yorumlanamaz."[227] Gelgelelim, bu Yeni Dünya Düzeni'nin "başat çelişkisi" olabilecek şeye geri getirir bizi: Küresel kapitalist ekonomiye tekabül edebilecek bir küresel siyasi düzen bulmanın yapısal imkânsızlığı. Sadece ampirik kısıtlamalar sebebiyle değil de yapısal sebeplerden ötürü, dünya çapında bir demokrasi veya bir temsili dünya hükümeti olamazsa? Ya küresel kapitalizmin yapısı, küresel pazar ekonomisinin, dünya çapında seçimlerle, doğrudan bir küresel liberal demokrasi gibi örgütlenememesi anlamına geliyorsa? Küresel ekonominin "bastırılmışı", siyasette geri döner: Arkaik saplantılar, tikel tözsel (etnik, dini, kültürel) kimlikler. Bugünkü açmazımızı şu gerilim tanımlar: Metalar gittikçe daha özgür dolaşırken, insanlar yeni duvarlarla birbirinden ayrı tutulmaktadır.

İDEOLOJİNİN BİR ZAFERİ

Burada hareketle Trump fenomeninden çıkarılacak ders, hakiki solun karşısındaki en büyük tehlikenin, Trump'ta cisimleşen Büyük Tehlike'ye karşı Clinton liberalleriyle stratejik bir pakt yapmayı kabul etmek olmasıdır. Alfred Hitchcock bir keresinde, kötü karakter ne kadar başarılıysa filmin de o kadar başarılı olacağını söylemişti – "kötü adam" (Trump) âdeta ideal bir kötü karakter olduğuna göre, Amerikan seçimlerinin başarılı olduğu sonucuna mı varmalıyız? Trump'ın kadınların her an cinselliğe hazır olduğuna dair sözleri, usturuplu

siyasetin ötesine çoktan geçmiş olduğumuzu netleştirmedi mi? Süregiden bu ifşa dalgalarında abes bir yan vardır: İnsanlar Trump'ın kadınlara karşı tavırlarından dolayı neden "şok olur"? Buna benzer şeyler zaten beklenmiyor muydu? Bu tarz oyunculuklar onun imajının bir parçası değil midir? Uygunsuz bir örnekle açıklamak gerekirse, Hitler'i akşam yemeğine davet edip antisemitik sözleri karşısında şok olmaya benzer bu. Trump'ı destekleyen Cumhuriyetçiler onun nasıl biri olmasını bekliyordu? Bu konuda sergilenen her türlü hayret düpedüz riyakârcadır ve kendi içinde, Trump'ın bayağılıklarından çok daha fazlası, içinde olduğumuz durumun vahim bir semptomudur.

Liberal çoğunluk için 2016 Amerikan seçimleri açık ve net bir seçim anlamına geliyordu: Trump figürü abes derecede ölçüsüzdür, kabadır, en berbat ırkçı ve cinsiyetçi önyargılarımızı sömürür, asgari edepten yoksun bir erkek şovenisttir, zaten önde gelen Cumhuriyetçiler sürüler hâlinde onu terk etmiştir... Ne var ki bu demokratik uzlaşı bizi endişelendirmelidir. Bir an durup kendimize bakmamız gerekir: Bu kapsayıcı demokratik birliğin kesin "tonu" nedir? Herkes oradadır; Wall Street'ten tutun da Occupy hareketinin kalıntılarından Sanders destekçilerine, büyük şirketlerden sendikalara, gazilerden LGBT+'ya (Trump'ın küresel ısınmayı inkâr etmesi karşısında dehşete düşen) çevrecilerden ve (ilk kadın başkan ihtimalinden hoşnut) feministlerden (Trump'un tutarsızlıkları ve sorumsuz "demagojik" sözleri karşısında dehşete kapılan) Cumhuriyetçi kurulu düzen figürlerine varana dek. Buna karşın, Trump'ın konumunu emsalsiz kılan, tam da söz konusu tutarsızlıklarıdır. Örneğin, LGBT ve kürtaja karşı nasıl muğlak bir tutum takındığını hatırlayın:

> Orlando'dan sonra, LGBT kurbanlar/bireyler hakkında fazlasıyla dokunaklı sözler etti – üslubu hiçbir Cumhuriyetçinin o âna dek cesaret edemeyeceği türdendi. Ayrıca onun "inançlı" bir Hıristiyan olmadığı, sırf

göstermelik olduğu herkesin malumu – "herkesin malumu" derken, bu gerçeğin Metodistlerce, Mormonlarca ve Amerikan köktenci cephesini oluşturan diğer Hıristiyan mezheplerince bilindiğini söylemek istiyorum. Son olarak, Trump'ın kürtaja dair tutumu on yıllar boyunca liberal olagelmiştir ve Roe'ya karşı Wade davasında Yüksek Mahkeme kararının yürürlükten kaldırılmasını onaylamadığı da yine herkesin malumudur. Kısaca Trump Nixon'dan beri Cumhuriyetçi Parti'nin kültürel politikalarını ilk kez değiştirmeyi başaran kişi oldu. Densiz, kadın düşmanı, ırkçı bir dil benimseyerek, Cumhuriyetçi Parti'yi geleneksel olarak itimat ettiği köktenci, homofobik ve kürtaj karşıtı ideolojik deli gömleğinden çekip çıkarmayı becerdi. Bu çarpıcı zıtlığı ancak bir Hegelci kavrayabilir![228]

Burada Hegel'e yapılan gönderme son derece yerindedir: Trump'ın ırkçı ve kadın düşmanı üslubu, Cumhuriyetçi muhafazakâr-köktenci dogmanın altını oymasını sağlayan şeydi (söz konusu dogmanın nihai temsilcisi Ted Cruz garabetidir, zaten Cruz'un Trump nefreti bu açıdan anlaşılabilirdir) – Trump basitçe muhafazakâr köktencilerin adayı *değildir*, onlara karşı, "akılcı" ılımlı Cumhuriyetçilere karşı olduğundan belki daha büyük bir tehdit teşkil etmektedir. Bu ayrıntılar, sol-liberallerin standart Trump şeytanlaştırma pratiğinde elbette kaybolur – peki neden? Bunu görebilmek için bakışımızı yeniden Clinton uzlaşısına çevirerek şunu sormalıyız: Görünürde kapsayıcı bu kümeleşmede kaybolan şey nedir?

Trump'ı doğuran halk öfkesi aynı zamanda Sanders'ı da doğurmuştur ve ikisi de yaygın toplumsal ve politik memnuniyetsizliği ifade etmekle beraber bunu birbirine zıt şekilde yaparlar, biri sağcı popülizmle meşgul olurken, diğeri solcu adalet çağrısını tercih eder. Bityeniği şudur: Solcuların adalet çağrısı, kadın ve eşcinsel hakları, çokkültürcülük ve ırkçılık karşıtlığı mücadeleleriyle birleşik olma eğilimindeyken, Clinton uzlaşısının stratejik hedefi, bu mücadeleleri solcuların ekonomik adalet çağrısından açıkça ayrıştırmak olmuştur.

Bu tutum, Clinton destekçisi büyük "feminist" Madeleine Albright tarafından uç noktaya taşınmıştır. Hayal edin; Haziran 2016'da Orlando'daki bir eşcinsel barına düzenlenen ve kırk dokuz kişinin ölümüne, elli üç kişinin yaralanmasına sebep olan saldırının ertesinde, Müslüman köktenci bir örgütün bir temsilcisi çıkıp, çok elim olsa da bu saldırının Batılı dekadans ve Müslümanlara yönelik askeri saldırganlığa karşı bir eylem olduğunu söylüyor – kamuoyunun feryadını ve Yahudi-Hıristiyan kültürümüze hepten yabancı böylesi iddiaların barbarca çılgınlığına gösterilen öfkeyi düşünsenize. Fakat bir dakika. CBS'in (12 Mayıs 1996 tarihli) *60 Minutes* programında o sıralar BM'nin ABD elçisi olan Albright'a Irak savaşıyla alakalı bir soru yöneltilmişti: "Yarım milyon çocuğun öldüğünü duyduk. Bu Hiroşima'da ölen çocukların sayısından daha fazla. Sizce bu bedele değdi mi?" Albright'ın cevabı: "Bence bu çok zor bir seçim ama bedel – bizce bedele değdi." Bu yanıtın doğurduğu bütün soruları bir kenara bırakalım (Mesela "ben"den "biz"e o ilginç geçiş: "Bence bu zor bir seçim" fakat "bizce bedele değdi") ve tek bir noktaya yoğunlaşalım: Aynı yanıtı Putin, Çin Devlet Başkanı veya İran Cumhurbaşkanı gibi biri verse kopacak kızılca kıyameti hayal edin. Bütün gazetelerimizin manşetlerinde derhal soğuk, gaddar ve barbar canavarlar ilan edilip kınanmazlar mıydı? Hillary Clinton'ın kampanyasında yer alan Albright şöyle söylemişti: "Birbirine destek olmayan kadınlar için cehennemde ayrılmış özel bir yer var!" (Meali: Clinton yerine Sanders'a oy veren kadınlar için cehennemde ayrılmış özel bir yer var.) Bu açıklamayı belki şöyle düzeltmeliyiz: Yarım milyon çocuğun ölümünün, bir ülkenin yıkımına yol açan bir askeri müdahalenin makul bedeli olduğunu düşünen fakat bir yandan da kendi memleketlerinde kadın ve eşcinsel haklarını cansiperane savunan kadınlar (ve erkekler) için cehennemde ayrılmış özel bir yer var... Albright'ın sözleri, Trump'ın cinsiyetçi bayağılıklarından katbekat müstehcen ve alçakça değil mi?

Trump, Amerikan demokrasisinin nurtopu gibi bebeğini güvende tutmak için atmamız gereken pis su değil, Clinton uzlaşısını sürdüren toplumsal ilişkilerin pis suyunu ifşa etmek için atılması gereken pis bebektir. Bu uzlaşının solculara verdiği mesaj şudur: İstediğinizi alabilirsiniz, sadece demirbaş, yani küresel sermayenin ipoteksiz işleyişi bizde kalsın yeter. Başkan Obama'nın sloganı "Evet, yapabiliriz!" artık yeni bir anlam edinmiştir: Evet, bütün kültürel taleplerinizi kabullenebiliriz... tabii küresel pazar ekonomisini tehlikeye atmadan. Yani radikal ekonomik tedbirlere ihtiyaç yoktur. Veya Todd McGowan'ın ifade ettiği gibi: "Trump'a karşı olan 'sağduyulu insanlar'ın uzlaşısı korku vericidir. Sanki onun ölçüsüzlüğü, gerçek küresel kapitalist mutabakatın zuhur etmesine ve kendisini aleniyeti için tebrik etmesine olanak verir."[229]

Julian Assange, işte bu yüzden Clinton'a karşı savaşında haklıydı. Onun bizi Trump'tan kurtarabilecek yegâne kişiye saldırdığını söyleyen liberaller ise yanılıyordu: Saldırmamız ve baltalamamız gereken, Kötü Adam'a karşı bu demokratik uzlaşının ta kendisidir.[230]

CLINTON DUTERTE TRUMP

José Saramago'nun *Görmek*'i[231], meçhul bir demokratik ülkenin isimsiz başkentindeki tuhaf olayları anlatır. Seçim günü sabahı şiddetli yağmur yağınca, seçmen katılımı endişe verecek denli düşük olur fakat ikindi vakti hava sakinler ve vatandaşlar topluca oy merkezlerine gider. Gelgelelim, yetkililerin rahatlaması kısa ömürlüdür çünkü oy sayım işleminde başkentteki sandıkların yüzde 70'inden fazlasının boş olduğu ortaya çıkar. Bu sivil sürçme karşısında afallayan hükümet vatandaşlara bir hafta sonrasında bir başka seçimle bunu telafi

etme fırsatı verir. Bu kez sonuçlar daha kötüdür: Şimdi sandıkların yüzde 83'ü boştur... Sadece hükümeti değil, bütün demokratik sistemi çökertmeye yönelik örgütlü bir komplo mudur bu? Eğer öyleyse, arkasında kimler vardır ve yüz binlerce insanı böyle altüst edici bir eylem için gizliden gizliye örgütlemeyi nasıl başarmışlardır? Genel olarak kentin işleyişi normale yakındır, insanlar hükümetin her hamlesini açıklanamaz bir birlik ve düpedüz Gandhivari bir pasif direnişle bertaraf etmektedir. Bu düşünce deneyinden çıkarılacak ders açıktır. Seçmenin çekimserliği hakiki bir siyasi edimdir: Bizi günümüz demokrasilerinin kifayetsizliğiyle yüzleşmek zorunda bırakır.

Amerikalılar da Clinton ile Trump arasında seçim yapmak zorunda kaldığında işte bu şekilde davranmalıydı – tekrar Stalin'in cevabına dönecek olursak, ikisi de daha beterdir. Trump, sağcı bir dönüş vaat ettiği ve genel ahlakın çürümesini sahnelediği için bariz biçimde "daha beter"dir fakat hiç olmazsa bir değişim vaat etmektedir. Öte yandan Clinton, hiçbir şey değiştirmemeyi arzulanır kıldığı için "daha beter"dir. Böylesi bir seçimde cesaretimizi yitirmemeli ve değişim anlamına gelen "daha beter"i seçmeliyiz. Bu tehlikeli bir değişim olsa bile, farklı ve daha hakiki bir değişim için alan açar. Dolayısıyla mesele Trump'a oy verme meselesi değildir – evet, böyle bir alçağa oy vermemeliyiz, hatta böyle bir seçime katılmamalıyız. Mesele, şu soruya soğukkanlılıkla yaklaşmaktır: Radikal özgürleştirici projenin kaderi için hangisinin zaferi daha faydalıdır? Clinton'ın zaferi mi, Trump'ın zaferi mi?

Trump Amerika'yı yeniden harika yapmak ister ve Obama buna Amerika'nın zaten harika olduğunu söyleyerek karşılık vermiştir – gerçekten öyle mi? Trump gibi birinin başkan olabildiği bir ülkenin harika olduğu düşünülebilir mi? Trump'ın başkanlığının tehlikeleri aşikârdır: Yüksek Mahkeme'ye muhafazakâr hâkimleri aday göstermeyi vaat etmekle, en meşum beyaz üstüncü çevreleri seferber etmekle kalmaz, göçmenlik karşıtı ırkçılıkla göz göre göre flört eder; temel

nezaket kurallarına burun kıvırmakla ve temel etik standartların çürümesini simgelemekle kalmaz, halkın sefaletinden endişelendiğini söylerken, tek yaptığı şey, zenginler için vergi muafiyetleri, daha fazla serbestleşme (*deregulation*) içeren zalim bir neoliberal gündem uygulamaktır. Trump kaba bir oportünist ve kaba bir insan evladıdır (Ted Cruz ve Rick Santoro gibi varlıkların zıddıdır, zira bu ikisinin uzaylı olduğundan şüpheleniyorum). Trump'ın kesin surette olmadığı şey ise başarılı ve yenilikçi bir kapitalisttir – iflas edip borçlarını vergi mükelleflerine kapattırma konusunda pek başarılıdır. Trump hakkında anlatılan hikâyelerden birinde, birkaç yıl önce Trump ve kızı Ivanka şık bir restoranın otoparkına giderken bir köşede uzanmış bir evsiz görürler ve Ivanka onu savuşturur gibi bir hareket yapar fakat Donald ona müdahale eder: "Adama biraz saygın olsun! Sonuçta serveti benimkinin iki milyar katı!" Söylemeye çalıştığı, çok borcu olduğundan net servetinin eksi iki milyar olduğudur. (Aynı zamanda Trump'ın haddi zattında kapitalizm olduğunu da öne sürebiliriz: Onun kisvesinde, kapitalizmin nüvesi yüzeye çıkıp görünür hâle gelir.) Bir adam peruk takıyorsa, genellikle onu gerçek saçı gibi göstermeye çalışır. Trump ise bunun tam aksini başarmıştır: Gerçek saçının peruk gibi görünmesini sağlamıştır; belki de bu tersine çevirme, Trump fenomeninin özet niteliğindeki formülünü sağlar. En temel seviyede, Trump çılgınca ideolojik kurgularını bize gerçeklik gibi satmaya çalışmaz – kendine has kaba gerçekliğini bize güzel bir hayal gibi satmaya çalışır.

Trump karşısında panik olan liberaller, onun zaferinin hakiki bir solun ortaya çıkabileceği bir süreci tetikleme ihtimali olduğu fikrini geçiştirir – karşı argümanları, Hitler'e göndermede bulunmayı içerir. Pek çok Alman komünist, Nazilerin başa geçmesini onları alt edebilecek yegâne güç olan radikal sol için yeni bir fırsat gibi görmüştü fakat bildiğimiz üzere, bu hoş karşılama feci bir hataydı. Peki Trump konusunda da aynısı mı geçerli? Trump, tıpkı Hitler

gibi, "usturuplu" muhafazakârlar ile liberterlerin ana akım liberal ilericilerle ve radikal solla (veya ondan geri kalanla) omuz omuza savaştığı kalabalık bir cephe oluşturması gereken bir tehlike midir? Fredric Jameson, Trump hareketinin alelacele yeni bir faşizm addedilmesine karşı yaptığı uyarıda haklıydı: "İnsanlar, 'bu yeni bir faşizm' diyor, benim cevabım ise, henüz değil!"[232] (Yeri gelmişken, "faşizm" sözcüğü günümüzde siyasi arenada açıkça tehlikeli, fakat tam anlayamadığımız bir şey belirdiğinde telaffuz edilen içi boş bir sözcük olup çıkmıştır – hayır, günümüzün popülistleri basitçe *faşist* değildir!) Peki neden henüz değil?

Öncelikle, Trump'ın zaferinin Amerika'yı faşist bir devlete çevirebileceği korkusu abes bir abartıdır. Amerika'nın çeşitli sivil ve siyasi kurumlarının dokusu öyle zengindir ki onlara doğrudan bir *Gleichshaltung*'u (Nazileştirilme) tatbik edilemez. Peki o hâlde söz konusu korku nereden geliyor? Bu korkunun işlevi açıkça hepimizi Trump'a karşı birleştirmektir, böylece Sanders'ın dirilttiği sol ile – Bush'un Paul Wolfowitz gibi soğuk savaşçıları ile Suudi Arabistan'ı içeren geniş gökkuşağı koalisyonunun desteklediği kurulu düzen adayının *ta kendisi* olan– Clinton arasındaki gerçek siyasi bölünmeleri örtbas etmektir. İkinci olarak, Bernie Sanders'ın partizanlarını seferber ederken faydalandığı öfkeden Trump'ın da nemalandığı bir gerçektir – Trump, destekçilerinin çoğu tarafından kurulu düzen karşıtı aday gibi görülmektedir ve asla unutmamamız gereken şey, halk öfkesinin doğası itibarıyla serbest gezindiği, yeniden yönlendirilemeyeceğidir. Trump'ın zaferinden korkan liberaller, aslında radikal sağcı bir dönüşten korkmamaktadır. Asıl korkuları, gerçek bir radikal toplumsal değişimdir. Bir kez daha Robespierre'e başvurmak gerekirse, toplumsal hayatımızın adaletsizliklerini kabul ederler (ve bundan samimiyetle endişe duyarlar) fakat bu adaletsizliklere "devrimsiz devrim" aracılığıyla çare bulmak isterler (tam da

günümüz tüketim toplumunun sunduğu kafeinsiz kahve, şekersiz çikolata, alkolsüz bira ve şiddetli çarpışmaların olmadığı çokkültürcülük gibi): Gerçek değişim içermeyen bir toplumsal değişim tasavvurudur bu; hiç kimse gerçekten zarar görmez, iyi niyetli liberaller, kuşatılmış güvenli bölgelerinin kozasında kalır. Clinton kazanmış olsaydı, liberal elitin rahat bir nefes verdiğini duyabilirdik: "Tanrı'ya şükür, kâbustan uyandık, felaketi önlemiş olduk..." Fakat tam da o rahat nefes gerçek bir felaket alameti olurdu çünkü şu anlama gelirdi: "Tanrı'ya şükür, büyük bankaların çıkarlarını temsil eden siyasi kurulu düzenin soğuk savaşçısı seçildi, artık tehlike geçti!" Veya daha isabetlisi: "Artık tehlike geçti, rahat bir nefes verebilir, felakete doğru emin adımlarla ilerlemeyi sürdürebiliriz..."

*

Amerika'yı gerçekte kim yönetiyor? Seçimlerden evvel finans elitlerinin ve diğer elitlerin yakında kurulacak Clinton yönetimindeki kilit kadroların dağıtımını müzakere ettiği gizli toplantılar hakkındaki söylentileri duymuşuzdur. Gözlerden uzakta yapılan bu müzakerelerin nasıl işlediğine dair fikir sahibi olmak için John Podesta e-postalarını veya (New York'taki OR Books tarafından Julian Assange'ın önsözüyle beraber 2017 başında yayımlanacak olan) *Hillary Clinton: The Goldman Sachs Speeches*'i okumak kâfidir. Clinton'ın zaferi, yeni bir dünya savaşı ihtimalinin gölgelediği statükonun zaferi olurdu (ve Clinton'ın tipik bir demokrat soğuk savaşçı olduğu kesindir); bu statüko bizi kademe kademe ancak emin adımlarla ekolojik, ekonomik, insani ve başka felaketlere doğru sürüklemektedir. İşte bu yüzden, benim görüşüme yöneltilen şu "solcu" eleştiriyi had safhada sinik buluyorum:

> Bir krize müdahale etmek için solun örgütlü, hazırlıklı olması ve işçi sınıf ile ezilenlerin desteğini almış olması şarttır. Bizi bölen ve mücadelemizi zayıflatan habis ırkçılık ve cinsiyetçiliği hiçbir surette teyit edemeyiz. Daima ezilenlerin tarafında durmalıyız ve bağımsız olmalı, krizden gerçek bir sol çıkış için mücadele etmeliyiz. Trump muktedirler için bir felakete sebep olacaksa bile, kendi müdahalemizin zeminini hazırlamadığımız takdirde, aynı zamanda bizim için de bir felaket olacaktır.[233]

Doğru, "solun örgütlü, hazırlıklı olması ve işçi sınıf ile ezilenlerin desteğini almış olması şarttır" – fakat bu örnekte sorulması gereken soru şudur: Hangi adayın zaferi, solun örgütlenmesi ve genişlemesine daha fazla katkıda bulunurdu? Trump'ın zaferinin, "müdahalemizin zeminini" Clinton'ın zaferinden çok daha fazla hazırlayacağı açık değil midir? Elbette Trump'ın zaferinde müthiş bir tehlike vardır fakat sol *ancak* böylesi bir felaket tehdidi üzerinden seferber edilecektir – Statükonun ataletini muhafaza ettiğimiz sürece solcu seferberlik *olmayacağı* kesindir. Bu noktada Hölderlin'den alıntılamadan edemiyorum: "Kurtarıcı güç, ancak tehlike varken yükselir." Clinton ile Trump arasındaki seçim söz konusu olduğunda, ikisi de "ezilenlerin tarafında" değildir, dolayısıyla asıl seçim şudur: Ya oy verme ya da her ne kadar peş para etmez olsa da muazzam bir solcu radikalleşmeye yol verebilecek yeni bir siyasi dinamiğin tetiklenmesi için daha büyük bir şans sunan adayı seç. Bu gerçek sinizmin aksine, *benim* sinizmim basitçe Lenin'in 1917 baharında Alman İmparatorluğu'yla yaptığı ve yarım yıl sonra Bolşevikleri iktidara taşıyan "işbirliği"ne ("mühürlü tren") benzerdir (gerçi benim sinizmim asla Lenin'inki kadar radikal değildir).

Yoksul seçmenin büyük kısmı Trump'ın onların sesi olduğunu iddia eder –spekülasyonları ve başarısızlıklarıyla onların sefaletlerinin sebeplerinden olan bir milyarderin sesinde nasıl olur da kendilerini bulurlar? Tıpkı Tanrı gibi ideolojinin işine de akıl sır ermez... (Yeri

gelmişken belirtelim, bazı veriler Trump destekçilerinin büyük kısmının düşük gelirli olmadığını gösterir). Trump destekçilerinin "beyaz süprüntü" (*white trash*) diye yaftalanmasının altında liberal eliti vasıflandıran alt sınıf korkusu yattığını ayırt etmek kolaydır. Yenilerde *Guardian*'da çıkan bir Trump mitingi haberinin başlığı ve spotu şöyledir: "Donald Trump Sürüsünün İçinden: Paranoya ve Nefretin Geribesleme Döngüsündeki İyi İnsanlar. Trump'ın topladığı kalabalık dürüst ve düzgün insanlarla dolu – fakat Cumhuriyetçi'nin sövgüleri, tek adamlık şovunun hayranları üzerinde tüyler ürpertici bir etkiye sahip".[234] Peki Trump nasıl bu "dürüst ve düzgün" insanların sesi olabildi? Trump, hem eski parti kurulu düzenini hem de Hıristiyan köktencileri aleyhine çevirmek suretiyle, Cumhuriyetçi Parti'yi tek başına mahvetti. Aldığı desteğin çekirdeği olarak kalan, kurulu düzene yönelik halk öfkesinin hamilleridir ve bu çekirdek, liberaller tarafından "beyaz süprüntü" gibi görülerek bir kenara atılmaktadır – fakat radikal solcu davaya kazandırılması gerekenler tam da beyaz süprüntüler değil midir? (Bernie Sanders da bunu başarmıştır.)

Clinton'ın yenilgisi, Bernie Sanders'ı bertaraf etmesi karşılığında ödemek zorunda olduğu bedeldi. Kaybetmesinin sebebi çok fazla sola kayması değil, bilakis tam da fazlasıyla merkezci olması ve bu bakımdan Trump ve Sanders'ı ayakta tutan kurulu düzen karşıtı isyanı yakalamakta başarısız olmasıdır. Trump onlara unutulmaya yüz tutmuş sınıf mücadelesi gerçeğini hatırlatmıştır; gerçi bunu çarpık, popülist bir yolla yapmıştır ve bu çarpıklığı yaşadığı patlamalarda aşikâr olan kendinden-keyifle maskelemektedir – zaten öfkesi sıklıkla "öfke-orgazmı" (*ragegasm*) olarak tanımlanır. Trump'ın kurulu düzen karşıtı öfkesi, kültürel ve politik doğrucu meselelere odaklanan ılımlı liberal sol siyasette bastırılmış olan şeyin geri dönüşüdür âdeta. Söz konusu sol, Trump'tan mesajını tersyüz edilmiş hakiki formunda almıştır. İşte bu yüzden, Trump'a cevap vermenin tek yolu kurulu düzen

karşıtı öfkeyi beyaz süprüntü ilkelciliği (*primitivisim*) gibi görüp bir kenara atmak değil, onu tamamıyla temellük etmek olurdu.

Hatırlarsınız, liberal medya defalarca Trump'ın (ölen bir savaş kahramanının ailesiyle dalga geçmekle, kadınları "amcığından kavramak"la övünerek, vs.) kendisini rezil rüsva ettiğini, resmen intihar ettiğini duyurmuştur. Küstah liberal yorumcular, Trump'ın ırkçı ve cinsiyetçi patlamalarına, gerçekleri çarpıtmasına, ekonomiyle ilgili saçmalamalarına hiç durmadan zehirli eleştiriler yönelttikleri hâlde, bunların Trump'a hiç zarar vermemesi, hatta halk gözünde cazibesini güçlendirmesi karşısında şaşkına dönmüştür. Bu yorumcular, özdeşleşmenin nasıl işlediğini ıskalamışlardır: Daima bir başkasının zayıflıklarıyla özdeşleşiriz, –sadece veya hatta öncelikli olarak– güçlü yanlarıyla değil; dolayısıyla Trump'ın kifayetsizliğiyle dalga geçildikçe, sıradan insanlar onunla bir o kadar özdeşleşmiş, ona yapılan saldırıları kendilerine yöneltilen küçümseyici saldırılar gibi algılamıştır. Trump'ın bayağılıkları, sıradan halka "Ben sizlerden biriyim!" mesajını verirken, Trump destekçileri liberal elitin tepeden bakan tavrından ötürü devamlı aşağılandıklarını hissetmiştir. Alenka Zupančič'in güzelce özetlediği gibi, "Trump'ın seçilmesiyle açıkça görüldüğü gibi, aşırı zenginlerin savaşını aşırı yoksullar verir. Sol ise onları fırçalamak ve aşağılamak dışında pek bir şey yapmaz."[235] Hatta solun yaptığı şeyin daha beter olduğu bile söylenebilir: Yoksulların kafa karışıklığını ve körlüğünü tepeden bakarak "anlar"... Bu sol-liberal küstahlık, genellikle liberal entelektüel elitin katıksız küstahlığını sergileyen, yeni akım "siyaset yorumu komedi şovları"nda (Jon Stewart, John Oliver) ayyuka çıkar:

> Trump'ın parodisini yapmak, en iyi ihtimalle, onun gerçek siyasetinden dikkatleri saptırır; en kötü ihtimalle ise siyaseti hepten bir şakaya çevirir. Bu sürecin oyuncularla, yazarlarla veya onların seçimleriyle hiçbir

alakası yoktur. Trump adaylığını komik hergele performansı üzerine inşa etmiştir – pop kültürdeki personası on yıllardır bu olmuştur. Bilinçli olarak kendi parodisi olan bir adamın, söz konusu performans zemininde Amerikan Başkanı olan bir adamın parodisini yapmak düpedüz imkânsızdır.[236]

Bazı eski yazılarımda, "gerçekte varolan sosyalizm"in eski güzel günlerinde muhalifler arasında popüler olan bir fıkraya yer vermişimdir. Rusya'nın Moğolların işgalinde olduğu on beşinci yüzyılda, bir çiftçi ile karısı toz toprak bir yolda yürümektedir. At üstünde bir Moğol savaşçısı onların yanında durur ve çiftçiye birazdan karısına tecavüz edeceğini söyler ve şöyle ekler: "Ama yol toz toprak olduğundan, ben karına tecavüz ederken hayalarımı tut da tozlanmasınlar!" Moğol işini bitirip atının üstünde uzaklaştıktan sonra çiftçi kahkaha atmaya, coşku içinde zıplamaya başlar. Şaşkın karısı şöyle sorar: "Ben az önce gözünün önünde feci şekilde tecavüze uğramışken nasıl coşkuyla hoplayıp zıplarsın?" Çiftçi şöyle cevap verir: "Ama onu kandırdım! Taşakları toz içinde kaldı!" Bu hüzünlü fıkra, muhaliflerin açmazını gözler önüne serer: Parti *nomenklatura*'sına ağır darbeler indirdiklerini zannederler ama aslında tek yaptıkları, *nomenklatura* halka tecavüz ederken onun hayalarına biraz toz bulaştırmaktan ibarettir. Jon Stewart ve benzerleri için de tıpatıp aynısı geçerli değil midir? Tek yaptıkları, Trump'ın taşaklarına toz bulaştırmak ya da en iyi ihtimalle onları tırmalamak değil midir?

Hâl böyleyken, Trump'ı alaya alan sözlerin bombardımanına tabi tutulduğumuzda, Trump'ın onlara Wagner'ın *Ren Altını*'ndaki Loge'nin sözleriyle cevap verdiğini hayal etmek işten bile değildir: "Utançlarını örtmek için beni aşağılıyor ahmaklar" (Bu cümlenin Almancası, ortadaki kafiye nedeniyle kulağa çok daha güzel gelir: "Ihre Schmach zu decken schmähen mich Dumme.") Fakat

Trump'ın parodisini yapmakta daha derin bir sorun vardır. Birkaç yıl önce bir komedyenin sahnede Trump'ın sözleri, tweetleri ve kararlarıyla ilgili bir şov yaptığını hayal edin – bunlar gerçekçi olamayacak, abartılı espriler gibi algılanırdı. Demek ki Trump hâlihazırda kendi parodisidir ve bunun tekinsiz etkisi, yaptıklarının gerçekliğinin pek çok parodiye kıyasla ölçüsüzce komik olmasıdır.

2016 Amerikan başkanlık seçimlerinin manidar ironilerinden biri, Trump'ın Clinton'dan daha fazla seçiciler kurulu oyu, Clinton'ın ise daha fazla bireysel oy ("halkoyu") almış olmasıdır – kısaca, popülist aday bir tür teknik ayrıntı sayesinde kazanmıştır. Seçimlerden önce Trump'ın ta kendisi delege sistemini demokratik olmamakla eleştirmiş, kazanan adayın oy çokluğuyla seçilmesi gerektiğini ifade etmişti – dolayısıyla, tutarlı olmak adına şimdi koltuğundan inmeli ve zaferi Clinton'a teslim etmelidir. Fakat iki büyük adaydan da tutarlılık bekleyemeyiz: Clinton ile Trump'ın seçim kampanyalarında ortak bir özellikleri, ikisinin de ağzından (hemen) her şeyin çıkması, her tarafa hitap etmeleridir. Bunun öngörülebilir sonucu, ikisine de oy vermenin ana sebebinin çaresiz ve negatif bir sebep olmasıdır: "Trump/Clinton diğeri kadar kötü değil!" İki örnekte de, fakat bilhassa Trump örneğinde, "onun gerçekte temsil ettiği şey" hakkında spekülasyonlar yapmak yanlış olur. Bunu sadece biz gözlemciler değil, büyük oportünist Trump'ın kendisi dahi bilmez. Clinton'a gelince muamma şudur: Gökkuşağı koalisyonuna Wall Street'ten Occupy Wall Street'e, Suudi Arabistan parasından LGBTQ+'ya varana dek *tümü* dahil olmuşken, işler nasıl bu denli ters gitmiştir? Buradaki bityeniği, "tüm"ün asla gerçekten "tüm" olmadığı, daima bir dışlamada temellendiğidir – Clinton'un görüsü (statüko ile Sanders'in temsil ettiği solcu alternatif arasındaki) bölünmenin ta kendisini, yani hakiki bölünmeyi dışlamış, onu (liberal statüko ile popülist tehdit arasındaki) bölünmeyle ikame etmiştir.

Sarah Churchwell'in *Guardian*'daki yazısının başlığı "Hillary Clinton Bizi Yarı Yolda Bırakmadı. Biz Onu Yarı Yolda Bıraktık"[237] tersine çevrilmelidir: Suçluluk duygusunun yükünü sıradan seçmenin omuzlarına yüklemeyi kesinkes reddetmeliyiz. İşte bu yüzden, Jill Abramson'ın (yine *Guardian*'daki) Amerikan seçimleri sonucu hakkındaki yazısının başlığına –"Hillary Clinton Bir Zamanlar Her Şeyin Mümkün Olduğuna İnanıyordu. Şimdi Onun Trajedisi Bizim Trajedimizdir"[238]– farklı bir anlam yüklenmelidir. Clinton hepimizi, Wall Street'ten OWS'e dek herkesi bir araya getirebilmesi anlamında "her şeyin mümkün olduğuna" inanıyordu ve şimdi bunun bedelini biz ödüyoruz – trajedisinin değil, basiretsiz oportünizminin bedelini. Trump'ı faşist olarak nitelemek isabetsiz olsa da, onun gibi fenomenler, Walter Benjamin'in eski tezinin –"faşizmin her yükselişi başarısızlığa uğramış bir devrimin kanıtıdır"– günümüzde de doğru olmakla kalmadığını, belki her zamankinden geçerli olduğunu gösterir.

Portland'lı bir protestocu, "Hayatımda ilk kez beni korkutan bir liderim var"[239] derken, asıl korkması gereken şeyin farkında olmadığını itiraf etmişti. Şimdi Trump'ın zaferi karşısında panikleyerek tepki vermesine karşın aslında bizzat onu doğuran ana akım liberal uzlaşıdır korkulması gereken. Clinton'ın politik doğruculuk nedeniyle kaybettiği iddiasında bir doğruluk payı vardır – politik doğruculuğun sıradan insanların spontan tutumuyla çatışması gibi basit bir sebepten değil, politik doğruculuğun temelindeki yanlış sebebiyle. Politik doğruculuğu savunanlar muhafazakâr medya tarafından Marksist olmakla itham edilse de, politik doğruculuk nihayetinde hiçbir surette solcu değil, daha ziyade konuşma ve davranış biçimlerimizi düzenleyerek toplumsal antagonizmaların etkisizleştirilmesidir. Dolayısıyla solcuların Trump'ın zaferine tepkisi, hâlinden memnun ahlaki öfkeyi geride bırakarak meşakkatli bir özeleştiriyle meşgul olmalıdır: Trump'ın zaferi, solun yenilenmesi için emsalsiz bir şanstır. Hâl

böyleyken, popülizm ile politik doğruculuk, birbirini tamamlayan iki yalan söyleme biçimi olarak histeri ile saplantılı nevroz arasındaki klasik ayrımı takip eder: Histerik, bir yalan kisvesinde doğruyu söyler (söylenen harfiyen doğru değildir fakat bu yalan, yanlış bir formda sahici bir şikâyeti ifade eder), öte yandan saplantılı nevrotiğin iddia ettiği şey harfiyen doğru olmakla beraber, bu doğru bir yalana hizmet eder. Benzer şekilde, politik doğruculuk "doğruyla yalan söylemek gibidir. Doğru şeyleri söyler fakat her şeye rağmen bir şekilde yanlış gelir. Diğer taraftan, popülizm bir şekilde yalan formunda doğruyu söylemeye benzer. Hep yanlış şeyler söyler fakat yine de ondaki bir şeyin her şeye rağmen doğru olduğunu hissederiz."[240] Popülist protesto, sahici hüsranı ve kayıp duygusunu dış düşmanla yer değiştirirken, politik doğrucu sol, ahlaksal üstünlüğünü doğru noktaları kullanarak (örneğin dilde cinsiyetçiliği ve ırkçılığı tespit ederek) teyit eder ve bu şekilde gerçek toplumsal-ekonomik değişimi engeller.

Fakat burada ateşle oynamıyor muyuz? Kötüden iyi çıkabilir mi hiç? Böyle nihilistik-manipülatif bir tutuma direnmemiz gerekmez mi? Benim buna cevabım, tam da kötüden iyi çıkabileceği ve (ne yazık ki daha sık olarak) iyiden kötü çıkabileceğidir. Yakın tarih, edimlerin baştaki niyetle zıt sonuçlar doğurduğu böylesi diyalektik tersine çevirmelerle doludur – Mao'nun Kültür Devrimi'nin nihai sonucu, Deng Xiaoping'in "reformlar"ıyla tetiklenen kapitalizmin patlaması değil miydi?

Buna şöyle bir karşılık verilebilir: Trump'ın zaferinden yeni yeni uyanan bir sol çıksa bile, bunun bedeli basitçe çok ağır değil midir? O uyanışın müphem ihtimali uğruna ekolojik mücadelede devasa geri adımlar atılması, refah devletinin gitgide tahrip edilmesi, aleni ırkçılığın şahlanması, Müslümanların ikinci sınıf vatandaş konumuna indirgenmesine göğüs germek zorunda kalacağız. Buna cevabım, bu riski almaya değer olduğu çünkü 1) hemen cesaretimizi yitirip

tehlikeyi gözümüzde büyütmemeliyiz – Trump paniğe kapılmış liberallerin korktuğu meşum senaryoyu kesinkes gerçekleştiremeyecek ve 2) statükonun devamının bizi götüreceği tehlikeyi hafife almamalıyız (yeni bir dünya savaşı ihtimali, ekolojik felaketler, vs.)

Başkanlık seçimlerinden önce Noam Chomsky Cumhuriyetçi Parti'nin "bizzat insanlığın devamı için ciddi bir tehlike" olduğunu söylemişti (öncelikle küresel ısınmayı ve diğer ekolojik tehditleri inkâr ettikleri için) ve Clinton lehine "stratejik oy vermeyi" desteklemişti (Clinton'a karşı herkesçe bilinen eleştirel tutumuna rağmen).[241] Bu karanlık bakışla gönülden hemfikir olsam da, insanlar olarak varlığımızı sürdürmemizin önündeki asıl tehlikenin bütün küresel kapitalist sistemimiz olduğunu, dolayısıyla insanları bu tehlikeye karşı nasıl seferber edeceğimizi soğukkanlılıkla irdelememiz gerektiğini ekleyerek bu bakış açısını genişletmemiz gerektiğini düşünüyorum. Clinton'a stratejik oy vermenin tehlikesi, yanlış bir rehavete sebebiyet verecek olmasıydı: "En kötüsünü atlattık, Clinton ekolojik kriz gerçeğini kabul ediyor ve ona karşı önlemler alınmasını savunuyor, artık rahat bir nefes verebiliriz..." Çok daha kudretli bir aciliyet duygusuna ihtiyacımız var.

Alain Badiou, başkanlık seçimleri arifesinde UCLA'de yaptığı bir konuşmada[242], Trump'ı küresel kapitalizmin bir semptomu olarak tanımlamıştı – bu yoruma, Trump'ın yükselişinin küresel kapitalizmde yanlış olan şeyin semptomundan ibaret olmadığını, her şeyden çok Hillary Clinton'ın, onun projesinde yanlış olan şeyin semptomu olduğunu eklerdim. Jacques Lacan, kadının erkeğin bir semptomu olduğunu söylemişti – burada karşımıza tam tersi çıkar; kadının bir semptomu olan erkek. İlaçların hastalığımızı iyileştirmediğini, sadece semptomları hafiflettiğini, hastalığa katlanmamızı kolaylaştırdığını söyleriz (ateşimizi düşürür, acımızı azaltır). Clinton'ı eleştirmeksizin Trump'ı eleştirmek, işte tam da böyle bir

semptomal sağalma vakasıdır. Clinton'ın kampanyasında ufak tefek taktiksel hatalar bulmaya çalışmak yetmez: Bu kampanyanın hatası daha temeldedir. Semptom-Trump'tan gerçekten kurtulmanın tek yolu, Clinton hastalığına şifa bulmaktır. Liberal panik sahtedir çünkü Trump'ın *urbi*'sine odaklanmakta ısrar ederek, küresel kapitalizmin *orbi*'sinin onun tarafından içerildiğini, yani Trump'ın Fukuyamacı mutlu küresel liberal kapitalizmden zuhur ettiğini unutur. Horkheimer'ın faşizmin liberal eleştirmenlerine nasıl karşılık verdiğini hatırlayın: Kapitalizm hakkında (eleştirel) konuşmak istemeyenler, faşizm konusunda da sessizliğini korumalıdır. Bugün ise şöyle söylemeliyiz: Küresel kapitalist dünya düzen(sizlik)i hakkında (eleştirel) konuşmak istemeyenler, Trump konusunda da sessizliğini korumalıdır. Burada Brecht'in eski düsturuna başvurmamak işten bile değildir; "Banka kurmanın yanında, banka soymak nedir ki?" Günümüzün küresel kapitalizminin gaddarlığının ve şiddetinin yanında Trump'ın ırkçı ve cinsiyetçi patlamaları nedir ki?

Burada Badiou'nun düsturunun *–mieux vaut un désastre qu'un désêtre* (hedonist-faydacı bir evrende olaylı-olmayan bir yaşamdansa bir felaket –bir olayın feci neticesi– yeğdir) izinden mi gidiyorum? Badiou'nun düsturunun kökeni, Julien Gracq'ın *Sirte Kıyısı* kitabından gelir. Roman, denizin diğer tarafında, güneydeki barbar bir çöl ülkesi olan Farghestan'la son 300 yıldır askıya alınmış savaş hâlindeki (romanda İtalya'yı temsil eden) antik ve dekadan Orsenna şehrini konu alır. Orsenna yönetimi, dekadan ataletin büyüsünü bozmak ve Orsenna'ya sahici yaşamı getirmek üzere Farghestan'ı savaşa kışkırtmaya karar verir fakat savaşın Orsenna'nın yıkımıyla sonuçlanabileceğinin de farkındadır. Altta yatan varoluşsal ikilem şudur: Ufak tefek tatminlerin oluşturduğu durgun ve atıl bir yaşam mı –hiçbir surette gerçek bir yaşam değildir bu– yoksa felaketle sonuçlanması mümkün bir riski göze almak mı? Peki Gracq'ın örneği hedefi şaşır-

maz mı? Orsenna toplumunun hedonist-dekadan var-olmayışı, altta yatan toplumsal antagonizmaları örtbas eden sahte bir durumdur – ve Farghestan'la savaş gibi bir sözde-olay, bu örtbası sürdürür. Dolayısıyla iki değil, üç terim vardır: (felaketle sonuçlanabilecek) olay, sözde-olay (faşizm veya bu örnekte savaş) ve hayvan-insan yaşamını düzenlemenin, var-olmayışın hedonist-faydacı biyopolitiği. (Şunu eklemeye değer; 1990'ların başında Badiou, Gracqvari bir damarla, Yugoslav savaşı sonrası Miloseviç'in zaferinin, karşısındaki güçlerin zaferinden siyasi anlamda daha ilginç olacağını yazmıştı – açıkça, olaysal-olmayan yaşam yerine ulusalcı sözde-olayın tercih edilmesidir bu... Daha derin bir seviyede, sorun Badiou'nun varoluş düzenini, ekonomi düzenini "olaysal-olmayan" olarak reddetmesidir.) Bugün zor olan, birincisinin ikincisinden nasıl ayrıştırılacağı sorunudur çünkü sıklıkla pek çok vasıf paylaşırlar. Özetle, *mieux vaut un désastre qu'un désêtre* formülüyle hemfikir olsak dahi, peki ya *mieux vaut un pseudo-événement qu'un désêtre*? Bir faşist "olay" da bir olaylı-olmayan kapitalist yaşamdan daha mı iyidir? O hâlde ben, "Topyekûn faciayla bile sonuçlanabilecek 'Başkan-Trump' felaketi, liberal pineklemeden daha iyidir" mi diyorum? Görüşüm iki sebepten ötürü kesinkes bu *değil*: Öncelikle, Trump yönetimi korku içindeki demokratların tasvir ettiği gibi topyekûn bir felaket değildir ve en önemlisi, esas felaket, gitgide aşikâr olduğu üzere, bizi hakiki bir felakete yaklaştırmakta olan liberal uzlaşının süregiden saltanatıdır.

Daha sahici bir solun dirilişi için ilk adımların hâlihazırda atılmaya başlandığını umuyorum. Bernie Sanders'ın "Bizim Devrimimiz" girişiminin hangi kapıya çıkacağına dair pek çok soru işareti olsa da, daha geniş bir politik harekete evrimleşerek küçük hizipçi sol grupların ötesine erişme potansiyeli olan yegâne hareket şu anda odur. Radikal solcular Sanders'ın radikalliğinin sahiciliğini sorguladığında buna verilecek cevap, durumun hakikaten olasılıklara açık

olduğu, hiçbir şeye henüz karar verilmediği, "Bizim Devrimimiz"in dönüşeceği şey için verilen mücadeleye katılmamız gerektiğidir.

Peki Hillary Clinton'ın Amerika'nın ilk kadın başkanı olabilmesi ihtimali hakkında ne söylemeli? Yeni kitabı *Gerçek Yaşam*'da[243] Alain Badiou, kendisini yeni özgürlüklerin zemini gibi sunan post-patriarkal nihilist düzenin tehlikelerine karşı bizi uyarır. Kimliğimizi dayandıramadığımız, hedonist yeniden üretimin ötesinde bir yaşam sürmemizi sağlayabilecek anlamlı bir yaşam çerçevesinin olmadığı sıradışı bir çağda yaşıyoruz. Bu Yeni Dünya Düzensizliği, yavaş yavaş zuhur eden bu dünya-sız medeniyet, topyekûn tükenmenin yoğunluğu (cinsel keyif, uyuşturucu, alkolden tutun da şiddete kadar) ile başarılı olma gayreti (okumak, kariyer yapmak, para kazanmak... hem de mevcut kapitalist düzen içerisinde) arasında salınan gençleri bilhassa etkiler, tek alternatif ise yapay olarak diriltilmiş bir geleneğe doğru şiddetli bir geri çekilmedir.

Badiou, karşımızda olan şeyin, Marx'ın duyurduğu devletin sönümlenmesinin tepkisel dekadan bir versiyonu olduğunu söyler: Günümüzün devleti, artık gitgide, simgesel yetkiden yoksun, Pazar egotizminin idari düzenleyicisi hâlini almaktadır ve Hegel'in bir devletin tözü olarak algıladığı şeyden (kendimizi feda etmeye hazır olduğumuz kapsayıcı komünite) yoksundur. Etik tözün bu çözünümü, pek çok gelişmiş ülkede zorunlu askerliğin kaldırılmasında kendini belli eder: Kişinin canını müşterek bir dava uğruna feda etmeye hazır olması düşüncesinin ta kendisi gitgide daha da manasız, hatta düpedüz abes görünmeye başlamıştır, dolayısıyla bütün vatandaşların eşit şekilde yer aldığı bünye olarak bir silahlı güç, yavaş yavaş paralı bir güç hâline dönmektedir.

Ortak bir etik tözün çözünmesi, iki cinsiyeti farklı biçimlerde etkiler. Erkekler gitgide daimi ergenlere dönüşmektedir ve erişkinliğe girişlerini tatbik eden net bir kabul intikali yoktur (askerlik hizmeti,

bir meslek edinmek, hatta eğitim dahi artık bu rolü oynamaz). O hâlde, bu eksikliğin yerine geçecek –yapay-kabul (*ersatz-initiation*) ve toplumsal kimlik sağlayan– post-paternal gençlik çetelerinin bollaşmasına şaşmamak gerekir. Erkeklerin aksine kadınlar bugün gitgide vaktinden evvel olgunlaşır olmuştur, küçük erişkinler muamelesi görürler, yaşamlarını kontrol etmeleri, kariyerlerini planlamaları beklenir... Cinsel farkın bu yeni versiyonunda erkekler oynak ergenler, kanun tanımazlar, kadınlar ise katı, olgun, ciddi, yasal ve cezalandırıcı görünür. Kadınlar bugün egemen ideoloji tarafından biat etmeye davet edilmezler; hâkimler, idareciler, bakanlar, yöneticiler, öğretmenler, polisler ve askerler olmaya davet edilirler – buna teşvik edilirler, onlardan beklenen budur. Güvenlik kuruluşlarımızda artık her gün yaşanan paradigmatik sahne, toy ve asosyal bir erkek suçluyla ilgilenen bir kadın öğretmen/hâkim/psikologdur... Feminen Bir'in yeni figürü böylece zuhur etmektedir: "Kapitalizm koşullarında kadınlar erkeklerden daha iyisini yapar" (Badiou)[244] paradoksunu tasdikleyen, iktidarın soğuk rekabetçi, baştan çıkarıcı ve hileli faili. Bu elbette kapitalizmin failleri olarak kadınları kuşku uyandırıcı kılmaz; sadece çağdaş kapitalizmin kendine has ideal kadın imajını icat etmiş olduğunu gösterir.

Badiou'nun tasvir ettiği açmazı kusursuzca resmeden bir siyasi üçlü vardır: Clinton-Duterte-Trump. Hillary Clinton ve Donald Trump, günümüzün nihai siyasi çiftidir: Trump ebedi ergen, başını belaya sokan münasebetsiz ve hoyrat patlamalara meyilli pervasız bir hedonist, Clinton ise yeni feminen Bir, kadınlığını amansızca sömüren ve kendisini marjinaller ve mağdurlara göz kulak oluyormuş gibi gösteren özdenetimli gaddar idarecidir. Yani mutlu mesut zamparalık eden ve ofisinde kadınların kendisine oral seks yapmasına izin veren Bill'in kurbanı imajı kimseyi ayartmamalıdır – ilişkide asıl soytarı Bill'di, Hillary ise hizmetkârının ufak tefek, ehemmiyetsiz keyif-

lerine göz yuman efendiydi. Peki ya uyuşturucu bağımlıları ve satıcılarının yargılanmadan öldürülmesini alenen onaylayan ve kendisini Hitler'le karşılaştıran Filipinler Devlet Başkanı Rodrigo Duterte? O, hukukun üstünlüğü fikrinin çürümesini, devlet gücünün yabani adaletini tatbik eden kanunsuz bir çete idaresine dönüşümünü temsil eder; bu bakımdan, bizim "uygar" Batı ülkelerimizde açıkça yapılmasına henüz müsaade edilmeyen şeyi yapar. Bu üçünü bir kalıpta erittiğimizde, günümüz siyasetçisinin ideal imajını elde ederiz: *Clinton Duterte Trump* – ana muhalefet "Clinton Trump" ve ikisini ayakta tutan şiddeti simgeleyen utanç verici mütecaviz "Duterte".

TRUMP VE AMERİKA'YLA NE YAPMALI?

Birkaç ay önce büyük medyamızın baş sayfa haberi LGBTQ+'ydı. Anlaşılan toplumlarımızdaki elzem sorun, tuvalet ayrımının nasıl alt edileceği veya kendilerini "he" ya da "she" olarak görmeyenlere bir seçenek sunacak üçüncü tekil şahıs zamirinin ("they", "ze"...) nasıl uygulanacağıydı. Şimdi bastırılmış olanın zalim geri dönüşüyle karşı karşıyayız: Bütün politik doğrucu kuralları kasten, dolaysızca ve hoyratça bozan bir adamın seçim zaferi. Trump, formülünü *Yurttaş Kane*'in sunduğu "iki ruhlu kapitalist"in kusursuz bir örneğidir: Kane parasını mazlumların sesi olan bir gazeteyi finanse etmekte kullandığı için kendisine verip veriştiren Büyük banker Thatcher'a şöyle cevap verir:

> Sorun şu ki, Bay Thatcher, iki ayrı kişiyle konuştuğunuzun farkında değilsiniz. Metropolitan Transfer'ın seksen iki bin altı yüz otuz bir hissesinin sahibi Charles Foster Kane olarak –görüyorsunuz, varlıklarıma dair kabaca bir fikrim var– duygularınızı paylaşıyorum. Charles Foster Kane tehlikeli bir alçaktır, gazetesi kapatılmalıdır, onu boykot edecek bir ko-

mite oluşturulmalidir. Öyle bir komite kurarsanız, bin dolar bağışta bulunacağıma emin olun. Öte yandan, ben *Inquirer*'ın sahibiyim. Bu yüzden görevim –size bir sır vereyim, bu aynı zamanda benim keyfim– bu şehrin düzgün, çalışkan insanlarının bir grup para düşkünü korsan tarafından soyulup soğana çevrilmesine engel olmak çünkü Tanrı yardımcıları olsun, onların çıkarlarını koruyacak kimseleri yok! Size ufak bir sır daha vereyim, Bay Thatcher. Bence bunu yapacak adam benim. Görüyorsunuz ya, param ve mülküm var. Mazlumların çıkarlarını ben korumazsam bunu başkası yapacak – belki bu kişinin parası veya mülkü olmayacak ve böyle olması çok kötü olur.[245]

Son cümle, milyarder Trump'ın kendisini mülksüzlerin sesi gibi sunmasındaki yanlışın özlü formülünü verir: Onun stratejik işlevi, mülksüzlerin kendilerini korumasını engellemektir... Dolayısıyla Trump, asla basitçe tutarsız olmakla kalmaz: Tutarsızlık gibi görünen şey, bizzat projesinin kalbidir. Trump'ın ilk başkanlık faaliyetleri hâlihazırda tutarsızlıklara işaret eder: Dodd-Frank finansal düzenlemelerini büyük ölçüde kaldırılma niyetini vurgulamıştır – bunun büyük bankalara bir iyilik olduğu açıktır– ardı arkası kesilmeyen başkanlık emirleri ise "halkın halk tarafından halk için idaresi" fikriyle alay etmektedir. Yine de apar topar bir sonuca vararak bu tutarsızlıkların ona zarar vereceğini düşünmemeliyiz: Bir süreliğine işe yarayabilirler. Prensipte, Trump'ın projesini ayakta tutan tutarsızlıkları nasıl ele alacağımızı görmek basittir. Son zamanlarda Richard Rorty'nin *Achieving Our Country*'sinden pasajlar internette mantar misali yayıldı[246] – bu gayet anlaşılırdır çünkü Rorty neredeyse yirmi yıl evvel yalnızca kimlik siyaseti ile mülksüzlerin mücadelesi arasındaki çatışmayı değil, aynı zamanda bu çatışmanın popülist kimlik siyaseti karşıtı bir lider doğurabileceğini de önceden görmüştü. Yoksul beyaz seçmen, toplumsal adalet lakırdılarına rağmen, hâkim sol-liberal kurulu düzenin durumunu yadsıdığını fark edince,

bir şey çatlayacak. Banliyölü olmayan seçmen sistemin başarısızlığa uğradığına karar verecek ve oy vereceği bir despot aramaya koyulacak – bir kere başa geçerse kibirli bürokratların, kurnaz avukatların, haddinden fazla kazanan bono simsarlarının ve postmodernist profesörlerin borusunun ötmeyeceği teminatını vermeye hazır biri (...) Büyük ihtimalle olacak şeylerden biri, siyah ve kahverengi Amerikalıların, homoseksüellerin son 40 yılda elde ettiği kazanımların tamamen yok edilmesi. Kadınlara karşı alaycı nefret yeniden revaçta olacak (...) Kötü eğitim alan Amerikalıların üniversite mezunlarının kendilerine terbiye öğretmesinden duyduğu kin, sonunda bir çıkış bulacak.[247]

Bu görüşte olan yalnızca Rorty değildi – pek çok kişi bunların olacağını tahmin etmişti fakat siyasette genellikle olduğu üzere, işlerin tehlikeli bir yöne sapacağının farkında olmak, bunun olmasını engellemez, hatta Oidipus hikâyesini taklit eden bir siyasi hayat örneğinde, bunun olmasına yardım bile eder. Sanders tam da bunun aksini yaparken ve sınıf, ırk ve cinsiyet arasındaki bağı vurgularken, liberallerin Sanders'a kimlik siyasetini reddettiği için saldırmasına, onu bu siyaseti terk etmekle suçlamasına şaşmamalı. Tek başına kimliği birine oy verme sebebi olarak görmeyi kayıtsız şartsız reddeden Sanders, bu konuda desteklenmelidir:

Birinin çıkıp "Ben bir kadınım, bana oy verin" demesi yeterli değildir. Bizim ihtiyacımız olan, Wall Street'e, sigorta şirketlerine, ilaç şirketlerine, fosil yakıt endüstrisine kafa tutma cesaretine sahip bir kadındır (...) Büyük bir şirketin başına Afro-Amerikalı bir CEO geçmesi Amerika'da ileriye doğru bir adımdır. Ama bu adam işleri yurtdışına taşıyacaksa, işçilerini sömürecekse, siyah, beyaz veya Latin olması pek bir şey ifade etmez.[248]

Bu suretle Sanders (başka grupların yanı sıra) LGBT topluluğundaki ırkçılık gibi hassas bir noktaya da temas eder:

"Ezilen bir azınlığın üyesiysem nasıl bağnaz olabilirim?" İşte bu, bazı beyaz LGBT bireyler arasında hüküm süren tutumdur. Ama bundan daha habis bir sebep, LGBT dünyasının, diğer bireyleri dışarıda bırakarak beyaz eşcinsel erkekler etrafında dönmesidir. Gökkuşağı bayrağı göründüğünden daha beyazdır.[249]

Tevekkeli değil, aşırı sağ hareketler "bilinçli olarak LGBT hakları kampanyasını kendi gündemlerine dahil etmeye çalışıyor. Müslümanlara veya genel olarak göçmenlere laf etmek için LGBT haklarından bahsedenler var. Amerikan beyaz ulusalcı internet siteleri, artık konfederasyon bayraklarının yanı sıra LGBT onur bayrakları da satmaya başladı."[250] Geniş kapsamlı dayanışma ve koalisyonlara yönelik boş çağrılar bu noktada yeterli değildir; kimlik siyasetinin sınırlarıyla yüzleşmeli, onu ayrıcalıklı statüsünden mahrum bırakmalıyız. Politik doğruculuğun tikel kimliklere gösterdiği saygı ile göçmenlik karşıtlarının tikel kimliklere sergilediği nefretin ortak özelliğini dikkate almak elzemdir: Tikel bir kimliğin küresel bir Yeni Dünya Düzeni'nin isimsiz evrenselliği tarafından yutulacağı korkusu. Muhafazakâr ulusalcılar ulusları için (Almanlar, Fransızlar, İngilizler için...) sadece cinsel ve etnik azınlıkların kendileri için istediği şeyi istediklerini söylediğinde, bu düpedüz riyakâr talep her şeye rağmen geçerli bir noktaya temas eder; kimlik siyasetinin solcu ya da sağcı *bütün* biçimlerini geride bırakmamız gerekmektedir. Reddedilmesi gereken şey, daha temel bir seviyede, çeşitli özgürleşme mücadelelerinin (Laclau'nun ifadesiyle) arasında daima kırılgan bir "eşdeğerlilik zinciri" kurmak suretiyle yavaş yavaş birleşmesi perspektifidir. Evrensellik, uzun ve meşakkatli bir süreç üzerinden ortaya çıkması gereken bir şey değildir: Her gerçekten özgürleştirici sürecin başlangıç noktasında, motivasyonun ta kendisi olarak, "hep-zaten" burada olan bir şeydir.

Trump'ın zaferine verilen tepkiler arasında kabul edilemez ve en nihayetinde kendi kendine zarar verici görülerek reddedilmesi gereken iki tepki vardır. İlki, kendi çıkarlarının aleyhine oy verdiğini anlamayan ve Trump'ın yüzeysel demagojilerine kanan sıradan seçmenin aptallığıyla küstah bir büyülenme hâlidir; ikincisi ise acil bir karşı saldırı çağrısıdır ("Felsefe yapmaya vakit yok, eyleme geçmemiz gerek") ve tuhaf bir şekilde bizzat Trump'ın entelektüel karşıtı tutumunu çağrıştırır. Judith Butler, Trump'ın insanlara verdiği şeyin –her popülist ideolojide olduğu gibi– şu olduğunu söylemişti: "Düşünmemek için, düşünmek zorunda kalmamak için bir vesile. Düşünmek, çok karmaşık bir küresel dünyayı düşünmek demektir ve Trump her şeyi çok çok basitleştiriyor."[251] (Elbette Butler şunun tamamıyla farkındadır; Clinton kendisini gerçek siyasetin karmaşıklıkları konusunda çok bilgili biri gibi sunsa da, onun "karmaşıklık"tan anladığı da bir o kadar yanlıştır çünkü onu solcu talepleri bastırmakta kullanmıştır.)

Mevcut durumun aciliyeti hiçbir şekilde mazeret teşkil etmez – acil bir durum, *tam da* düşünmenin zamanıdır. Burada Marx'ın meşhur 11. tezini tersine çevirmekten çekinmemeliyiz: Şimdiye dek dünyamızı çok hızlı değiştirmeye çalıştık; artık onu özeleştirel biçimde yeniden yorumlayarak kendi (solcu) sorumluluğumuzu irdeleme vakti gelmiştir. Sosyalist ülkelerde Lenin'in gençlere verdiği ve binlerce dersliğin duvarlarında sergilenen nasihatla –"Öğrenin, öğrenin ve öğrenin!"– ilgili klasik bir Sovyet fıkrası vardır. Marx, Engels ve Lenin'e "Bir eş mi, yoksa bir metres mi isterdiniz?" diye sorulur. Mahrem konularda epey muhafazakâr olan Marx, beklenebileceği gibi, "Eş!" diye cevaplarken, daha bir *bon vivant* olan Engels, metres der. Gelgelelim, Lenin şöyle cevap vererek herkesi şaşırtır: "İkisini de isterim!" Neden? Lenin'in o mütevazı devrimci görüntüsünün altında gizli bir dekadan *jouisseur* mü yatmaktadır?

Hayır; Lenin şöyle açıklar: "Böylece karıma metresime gittiğimi, metresime de karımla olmam gerektiğini söylerim." "Peki sonra ne yaparsınız?" "Gözlerden ırak bir yere kapanır, öğrenir, öğrenir ve öğrenirim!" Lenin 1914 felaketinden sonra tam da bunu yapmamış mıydı? İsviçre'de gözlerden ırak bir yere çekilmiş, Hegel'in mantığını okuyarak "öğrenmiş, öğrenmiş ve öğrenmişti". İşte Trump'ın zaferinin büyüsü altında olduğumuz bugünlerde bunu yapmalıyız (bu zaferin bir dizi benzer kötü sürprizden yalnızca biri olduğunu da unutmamalıyız): Hem yenilgiyi kabullenmeyi hem de şuursuz aktivizmi reddetmeli, liberal-demokratik siyasetin bu fiyaskosuna neyin sebep olduğunu "öğrenmeli, öğrenmeli ve öğrenmeliyiz"

Kastettiğim şey, eylemekten geri çekilerek iç gözleme dönmek değil – bugünkü gibi gergin durumlarda, eylememek kendi başına (yeniden) eylemenin bir biçimidir, yani olup biteni kabul etmekle aynı kapıya çıkar. Fakat aynı zamanda bunun tam tersinin de geçerli olduğunu unutmamalıyız: Eylemek de *eylememenin*, bir duruma fiilen müdahale etmemenin bir biçimi olabilir. Bu da bizi *sahte eylem* düşücnesine getirir: İnsanlar bir şeyi değiştirmek için eylemez, aynı zamanda bir şeyin meydana gelmesini engellemek için de eyleyebilir, böylece *hiçbir şey değişmez*. Saplantılı nevrotiğin tipik stratejisi işte burada yatar: Esas şeyin meydana gelmesini engellemek için gözü dönmüş hâlde eyler. Örneğin, bir gerginliğin patlak verebileceği bir grup ortamında, saplantılı birey ortamdakileri altta yatan gerginlikle açıkça yüzleşmeye zorlayacak o tuhaf sessizlik ânını engellemek için durmadan konuşur, fıkralar anlatır. İşte bu yüzden, psikanalitik tedavi sürecinde, saplantılı nevrotikler hiç durmadan konuşur, analisti anekdotlar, rüyalar, içgörüler bombardımanına tabi tutar: Süregiden etkinliklerini diri tutan, bir anlığına susacak olsalar analistin onlara esas önemli soruyu sormasına dair o gizli korkudur. Başka bir ifadeyle, saplantılı nevrotik, analisti durağan tutmak için konuşur.

Günümüzün ilerici siyasetinin büyük kısmında da tehlike edilgenlik değil, sahte-etkinlik, "aktif olmak", "katılmak" teşvikidir: İnsanlar devamlı surette müdahale eder, "bir şey yapar", akademisyenler anlamsız tartışmalarda yer alır ve esas zor olan bir adım geri atmak, bu durumdan geri çekilmektir. Muktedirler sıklıkla sessizliğe "eleştirel" bir katılımı tercih eder – sadece bizi bir diyalogla meşgul etmek, meşum edilgenliğimizin kırılmasını sağlamak isterler. Hiçbir şeyin olmamasını, hiçbir şeyin gerçekten değişmemesini temin etmek için her an aktif olduğumuz sosyo-ideolojik hayata katılmamızın bu "edilgenleşim" kipi karşısında atılacak ilk eleştirel adım, *edilgenliğe geri çekilmek*, katılmaktan imtina etmektir – bunu yapmak, kümeleşmenin koordinatlarını fiilen değiştirecek bir etkinliğin, hakiki etkinliğin, deyim yerindeyse, zeminini temizler. Benzeri bir şey, solun Trump'ın zaferine tepkisi için de geçerli değil midir? Trump karşıtı bütün protestolar, Trump'ın nasıl meydana gelmiş olabileceği sorusuna özeleştirel yaklaşmaktan kaçınmanın bir yolu olma tehlikesiyle flört eder ve açmazımıza etkin biçimde müdahale edebilmek için biraz durup düşünmemiz gerekmektedir.

Amerikan seçimlerini takip eden dönemin en iç karartıcı yanı seçilen başkanın duyurduğu önlemler değil, Demokrat Parti'nin genelinin bu tarihi yenilgiye verdiği tepkidir. Bu tepki, iki uç arasında salınmaktır; Trump denen Büyük Öcü'ye duyulan dehşet ile bu panik ve büyülenmenin diğer yüzü olan, vaziyetin yeniden normalleştirilmesi, sıradışı bir şey olmadığı fikri, bunun Cumhuriyetçi ve Demokrat başkanlar arasındaki normal geçişten (Reagan, Bush, Trump) ibaret olduğu görüşü arasında salınmak... Örneğin Nancy Pelosi, "on yıl öncesinin olaylarını devamlı surette gündeme getirmektedir. Ona göre alınacak ders nettir – geçmiş girizgâhtır. Geçmişte işe yarayan, şimdi de işe yarayacaktır. Trump ve Cumhuriyetçiler boyundan büyük işlere kalkışacaktır ve bunu yaptıkları

an Demokratlar fırsata balıklama atlamaya hazır olmalıdır."[252] Bu tutum, Trump'ın zaferinin asıl anlamını, Demokratların bu zaferi mümkün kılan zayıflıklarını ve bu zaferin bütün siyasi alanın radikal biçimde yeniden yapılandırılışını ilan ettiğini hepten yadsır.

Bu yeniden yapılandırma Trump'ın Rusya'ya karşı tutumuyla alakalı bir diğer tutarsızlığıyla netleşmiştir: Muhafazakâr Cumhuriyetçiler geçmişte Obama'yı Putin'e karşı fazla yumuşak bir tavır takınmakla, Rus askeri saldırganlıklarına (Gürcistan, Kırım...) müsamahakâr davranmakla ve bu suretle Doğu Avrupa'daki Batılı müttefikleri tehlikeye atmakla eleştirip dururken, şimdi Trump destekçileri Rusya'ya karşı çok daha müsamahakâr bir yaklaşımı savunmaktadır. Altta yatan sorun şudur: İki ideolojik karşıtlığı, gelenekselciliğe karşı seküler göreliliği ve Batı'nın "teröre karşı savaş"ının bütün meşruiyetinin dayandığı diğer büyük ideolojik karşıtlığı, liberal-demokratik bireysel haklar ile esasen "İslamofaşizm"de cisimleşen dini köktencilik arasındaki karşıtlığı nasıl birleştirmeli? Amerikan yeni muhafazakârların semptomatik tutarsızlığı da burada yatar: İç siyasetlerinde liberal sekülerliğe (kürtaj, eşcinsel evlilikleri, vs.) karşı savaşmaya öncelik verirken, mücadeleleri "ölüm kültürü"ne karşı "hayat kültürü" denen şeyin mücadelesiyken, dış siyasette tam aksine liberal "ölüm kültürü"nün değerlerine öncelik verirler.

Sıklıkla örtbas edilen bir seviyede, Amerikan Neoconları, Avrupa Birliği'ni *baş* düşman olarak görürler. Kamusal siyasi söylemde denetim altında tutulan bu algı, Yeni Dünya Düzeni'nden saplantılı bir korku duyan, onun yeraltındaki müstehcen ikizi aşırı sağ Hıristiyan köktenci siyasi tasavvurda infilak eder (Obama Birleşmiş Milletler'le gizli bir anlaşma içerisindedir, uluslararası kuvvetler Amerika'ya müdahale edecek, gerçek Amerikalı vatanperverleri koyacakları toplama kampları kuracaktır). Bu ikilemi çözümlemenin bir yolu, Tim LaHaye ve takipçilerinin yazdıklarında dillendirilen sert Hıristiyan köktenci

yöntemdir: İkinci karşıtlığı kesin ve net biçimde birinci karşıtlığa tabi kılmak. LaHaye'in bir romanının adı bu yönelime işaret eder: *The Europa Conspiracy*. Amerika'nın gerçek düşmanları Müslüman teröristler değildir – Amerika'yı zayıflatmak ve Birleşmiş Milletler'in saltanatı altında Yeni Dünya Düzeni'ni kurmak isteyen, Deccal'in gerçek güçleri Avrupalı sekülerist lerin manipüle ettiği kuklalardır onlar. Bir açıdan bu algılarında haklıdırlar: Avrupa herhangi bir jeopolitik güç bloğu değil, nihai olarak ulus devletlerle bağdaşmayan bir küresel tasavvurdur. AB'nin bu boyutu, Avrupa "zayıflığı" denen şeyin anahtarını temin eder: Avrupa'nın birleşmesi ile küresel askeri-siyasi gücünü yitirmesi arasında şaşırtıcı bir ilinti vardır. Buna karşın, madem Avrupa Birliği önemini gitgide yitiriyor ve gitgide bölünen bir devletler konfederasyonuna dönüşüyor, Amerika neden ondan –başka şeylerin yanı sıra– bu denli huzursuzluk duyuyor ve altını oymaya bu denli hevesli? İrlanda'da yeni Avrupa antlaşmasına "hayır" kampanyasını düzenleyen güçlere mali yardımın kanıtlarını hatırlayın. Bu azınlık görüşün karşısında, köktenciliğin bütün türlerini birincil düşmanı gibi gören ve Amerikan Hıristiyan köktenciliği "İslamofaşizm"in içler acısı yerel versiyonu gibi algılayan baskın liberal-demokratik görüş yer alır. Gelgelelim, bu baskın görüş şimdilerde tehdit altındadır: Şimdiye dek kamusal alanın yeraltında serpilen komplo teorileriyle sınırlı marjinal bir görüş olan şey, artık kamusal alanımızın hegemonik tutumuna dönüşmektedir.

Böylece yeniden Trump ve Putin'e dönüyoruz: İkisi de Brexit'i desteklemiştir, ikisi de birleşmiş Avrupa'yı en büyük düşmanı gören aşırı muhafazakâr-ulusalcı "önce Amerika/Rusya" cephesine aittir – ve ikisi de haklıdır. Avrupa'nın problemi, muhafazakâr-popülist hücumun tehdidi altında olan mirasına sadık kalmaktır – peki nasıl? Büyük muhafazakâr T. S. Eliot, *Kültür Üzerine Düşünceler*'inde, ancak sapkınlık ve inançsızlık arasında seçim yapılabilen anlardan bahsetmişti; böyle anlarda bir dini canlı tutmanın yegâne yolu, göv-

desine mezhepçi bir ayrım uygulamaktı. İşte bugün de yapılması gereken budur: 2016 seçimleri, Fukuyama hayaline son darbe, liberal demokrasinin son yenilgisiydi ve Trump'ı gerçekten alt etmenin ve liberal demokraside kurtarılmaya değer olan şeyleri kurtarmanın yegâne yolu, liberal demokrasinin gövdesinde mezhepçi bir ayrım uygulamak, yani ağırlığı Clinton'dan Sanders'a geçirmektir. Bir sonraki seçim, Trump ile Sanders arasında olmalıdır.

Bu yeni solun programının ana unsurlarını hayal etmek nispeten kolaydır. Trump, Clinton'ın desteklediği büyük serbest ticaret anlaşmalarının iptalini vaat etmektedir; bu ikisinin sol alternatifi, yeni ve farklı uluslararası anlaşmaları, bankaların denetimini sağlayacak anlaşmaları, ekolojik standartlara, işçi haklarına, sağlık hizmetlerine, cinsel ve etnik azınlıkların korunmasına ilişkin anlaşmaları içeren bir proje olmalıdır. Küresel kapitalizmden çıkarılacak büyük ders, tek başına ulus devletlerin işin altından kalkamadığıdır – ancak yeni bir siyasal enternasyonel, küresel sermayeyi zaptetme ihtimaline sahiptir. Komünist karşıtı yaşlı bir solcu bir keresinde bana Stalin'in yegâne iyi yanının büyük Batılı güçleri gerçekten korkutması olduğunu söylemişti; aynı şey Trump için de geçerlidir: Onun yegâne iyi yanı, liberalleri gerçekten korkutmasıdır. Batılı güçler bir ders almış, özeleştirel biçimde kendi eksikliklerine odaklanmıştı ve böylece refah devletini geliştirmişlerdi – bizim sol liberallerimiz de benzeri bir şey yapabilecek mi?

Trump ile Clinton'ın hikâyesi böylece sürüp gidiyor: İkinci perdede bu çiftin isimleri Marine le Pen ve François Fillon olarak değişti. Fillon gelecek Fransız cumhurbaşkanlığı seçimlerinde sağın adayı olarak seçildiği ve seçimlerin ikinci turunda Fillon ile Marine le Pen arasında seçim yapılacağı neredeyse kesin olduğundan, demokrasimiz (şimdiye kadarki) en alçak noktasına erişmiştir. *Guardian*'da yayımlanan "François Fillon Liberal Değerlere Marine le Pen Kadar Büyük Bir Tehdit" başlıklı yazısında Natalie Nougayrède şöyle yazmıştı:

> Fillon'un Putin tarafından alenen övülmesi tesadüf değildir. Bunun sebebi, Kremlin'in dış politikada Fransız Cumhurbaşkanı'nı müttefiki kılma çabası değildi. Putin'in Fillon'da kendi ultra-muhafazakâr ideolojisinin izlerini saptamasıydı. Rus propagandasının Avrupa'ya "Gayropa" ismini taktığını unutmayın.[253]

Clinton ve Trump arasındaki fark liberal kurulu düzen ile sağcı popülist öfke arasındaki farksa, bu fark le Pen ile Fillon örneğinde asgariye iner. İkisi de kültürel muhafazakârlar olmasına karşın ekonomi bağlamında Fillon katıksız bir neoliberaldir, le Pen ise işçilerin çıkarlarını korumaya daha fazla odaklanmıştır. Özetle, Fillon günümüzün en berbat bileşimini –neoliberalizm ile toplumsal muhafazakârlık– temsil ettiğinden, insanın içinden ciddi ciddi le Pen'e oy vermek gelir. Fillon'un lehine tek argüman tamamıyla biçimseldir: Birleşik Avrupa'ya ve kamuoyuna asgari mesafeyi *biçimsel* olarak temsil etmektedir. Fakat mesele içeriğe gelince le Pen'den daha berbat görünür. Bizzat kurulu düzenin içkin dekadansını temsil eder – yenilgiler ve geri çekilmelerle dolu uzun bir sürecin ardından çıktığımız nokta işte burasıdır. Önce radikal sol yeni postmodern zamanlar ve onun yeni "paradigmaları"ndan bihaber addedilerek feda edildi. Sonra ılımlı sosyal demokrat sol, yeni küresel kapitalizmin zaruretlerinden bihaber addedilerek feda edildi. Şimdi ise, bu hazin hikâyenin son devresinde, bizzat ılımlı liberal sağ (Juppé), uygar dünya olarak le Pen'i alt etmek istiyorsak istifade etmemiz gereken muhafazakâr değerlerden bihaber addedilerek feda edilmiştir. Naziler başa geçtiğinde önce komünistler, sonra Yahudiler, ardından ılımlı sol, liberal merkez, hatta en sonunda dürüst muhafazakârlara sıra gelene dek nasıl da sesimizi çıkarmadığımızı anlatan eski Nazi karşıtı hikâyeyle herhangi bir benzerlik varsa... tamamen tesadüfidir. Saramago tepkisi –oy vermemek– burada açıkça yapılacak *tek* uygun şeydir. Karısının da içinde

bulunduğu skandal Fillon'u saf dışı etse dahi, bir süreliğine le Pen'in rakibi olarak ortaya çıkmış olması bile yeterince manidardır.

Sahte panikten, Trump'ın zaferini, bütün eksikliklerine karşın Clinton'ı desteklememize neden olan büyük dehşet olarak görmekle gelen korkudan kurtulmalıyız. Trump'ın zaferi, daha radikal bir sol ihtimalinin bulunduğu tamamıyla yeni bir siyasi durum yaratmıştır. Günümüzün liberal solu ve popülist sağı, korku siyasetinin ağına takılmıştır: Göçmenlerden korku, feministlerden korku, köktenci popülistlerden korku. Burada yapılması gereken ilk şey, korkudan Angst'a geçişi başarmaktır: Korku, kimliğimize tehdit teşkil ettiği düşünülen dışsal bir nesneden korkuyken, anksiyete (kaygı) bizzat kendi kimliğimizde, yani korkulan dışsal tehditten korumak istediğimiz şeyde bir şeylerin yanlış olduğunun farkına vardığımızda ortaya çıkar. Korku bizi dışsal nesneyi imha etmeye iterken, anksiyeteyle yüzleşmenin yolu kendimizi dönüştürmekten geçer.

Benjamin'in canavarların eskiler ölürken ve yeniler henüz doğmamışken serpildiğine dair sözlerini ters çevirmeden edemiyorum: Bir düzen hüküm sürerken dehşetler ve canavarlıklar normalleşir fakat geçiş sürecinde, eski dünya düzeni öldüğünde ve yenisi henüz gelmemişken, dehşetler kendiliğinden görünür hâle gelir, normallikten çıkartılır ve böylesi umut anlarında büyük edimler mümkün hâle gelir. O yüzden (tıpkı benim gibi siz de) Amerika'yı seviyorsanız, meşakkatli sevgi emeğinin, Amerika'da radikal bir siyasi sol oluşturmanın uzun süreciyle iştigal etmenin tam zamanıdır – ya da yeniden Mao'dan alıntılamak gerekirse: "Göğün altında kaos var, koşullar mükemmel."

Final: Çokmerkezli Bir Dünyada Küresel Polisin Yalnızlığı

Eylül 2014'ün sonlarına doğru, IŞİD'e karşı savaş ilan eden Başkan Obama *60 Minutes*'e verdiği bir röportajda Amerikan müdahalesinin ayrıntılarını açıklamaya çalışmıştı: "Dünyanın bir yerinde bir sorun ortaya çıktığında Pekin'i aramazlar, Moskova'yı aramazlar. Bizi ararlar. Bu hep böyle olmuştur. Amerika önderlik eder. Biz zaruri ulusuz." Bu aynı zamanda çevresel ve insani felaketler için de geçerliydi: "Filipinler'de tayfun olduğunda durumla başa çıkması için Filipinler'e kimin yardım ettiğine bir bakın. Haiti'de deprem olduğunda Haiti'nin yeniden inşasında kimin başı çektiğine bakın. Biz işleri böyle hallederiz.* Bizi Amerikalı yapan bu."

Gelgelelim, Ekim 2014'ün ortasında yine Obama, Ayetullah Ali Hamaney'e İslam Devleti militanlarıyla savaşın müşterek çıkarları olduğu gerekçesiyle Amerika ve İran arasında daha geniş bir uzlaşı önerdiği gizli bir mektup gönderdi. İran'ın bu teklifi reddetmesi yetmezmiş gibi mektubun haberi kamuoyuna eriştiğinde Cumhuriyetçiler, İran nezdinde düşüşteki bir süpergüç olarak algılanan Amerikan algısını pekiştirebilecek abes, küçük düşürücü bir hareket olarak bunu kınadı. Besbelli Amerika işleri böyle halleder: Çokmerkezli bir dünyada tek başına hareket ederek gitgide daha fazla savaş elde eder, barış yitirir, başkalarının, mesela İslamcılarla kendine has sorunları

* "That's how we roll" (ç.n.).

olan Çin ve Rusya'nın, hatta İran'ın bile pis işlerini yapar – Irak işgalinin nihai sonucu, Irak'ı İran'ın siyasi denetimine teslim etmekti.

Bu sorunların nihai kaynağı, Amerika'nın küresel ekonomide değişen rolüdür. Bir ekonomik devir sona eriyor, "Amerikan yüzyılı" son buldu ve küresel kapitalizmin çoklu merkezlerinin aşamalı oluşumuna şahitlik ediyoruz – Amerika, Avrupa, Çin, belki Latin Amerika – her biri de kendine has bir farkla kapitalizmi temsil ediyor: Amerika neoliberal kapitalizmi, Avrupa refah devletinden arta kalanı, Çin "Asya değerleri" (otoriter) kapitalizmini, Latin Amerika ise popülist kapitalizmi... Bu dünyada, eski ve yeni süpergüçler birbirini test ederek kendi versiyonlarıyla küresel kurallarını dayatmaya çalışıyor, vekâletleri üzerinden, yani elbette diğer küçük uluslar ve devletler üzerinden onların denemesini yapıyor.

Dolayısıyla mevcut durum, İngiliz İmparatorluğu'nun hegemonyasının yeni yükselen güçler, bilhassa da sömürge pastasından kendi payını isteyen Almanya tarafından sorgulandığı 1900 civarındaki durumla tekinsiz bir benzerlik sergilemektedir; söz konusu yüzleşmenin mekânlarından biri Balkanlardı. Günümüzde İngiliz İmparatorluğu'nun rolü Amerika tarafından oynanıyor, yükselen yeni güçler Rusya ve Çin, Balkanlarımız ise Ortadoğu. Eski jeopolitik nüfuz savaşı bu: Sadece Amerika değil, aynı zamanda Moskova da Gürcistan'dan, Ukrayna'dan çağrılar duyuyor; belki Baltık devletlerinden de çağrılar duymaya başlar... (Yirminci yüzyılın başında Rusya'nın İngiltere ve Almanya'daki pek çok kişi tarafından, yirmi ila yirmi beş yıl içerisinde diğerlerini gölgede bırakacak bir sonraki süpergüç gibi görüldüğünü eklemeliyiz; fakat Rus ekonomisi şaha kalkmışken, toplumsal antagonizmaları da aynı şekilde şaha kalkmıştı. Toplumsal gerginliklerin hızlı ekonomik gelişmenin karanlık yüzü olduğu günümüz Çin'i için de aynısı geçerlidir.)

Bugünün Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden önceki durumla bir diğer beklenmedik ortak yanı var: Son zamanlarda medya bizi devamlı surette Üçüncü Dünya Savaşı tehdidi konusunda uyarı-

yor. "Rus Hava Kuvvetleri'nin Süper Silahı: Karşınızda PAK-FA Hayalet Uçağı" veya "Rusya Sıcak Savaşa Hazırlanıyor, Amerika'yla Eli Kulağındaki Nükleer Hesaplaşmadan Galip Çıkması Muhtemel" gibi haber başlıklarına bolca rastlıyoruz; Putin haftada en az bir kez Batı'ya provokasyon gibi gelen bir açıklamada bulunuyor ve ileri gelen bir Batılı devlet adamı ya da NATO figürü bizi Rusya'nın emperyalist ihtiraslarına karşı uyarıyor; Rusya NATO tarafından frenlenmekten ötürü endişelerini dile getirirken, Rusya'nın komşuları Rus istilasından korkuyor ve bu böyle sürüp gidiyor. Bu uyarıların müthiş kaygılı tonu, görünüşe göre gerilimi tırmandırıyor – tam da 1914 öncesindeki on yıllarda olduğu gibi. Ve iki vakada da aynı batıl mekanizma iş başında: Sanki ondan bahsetmek, olmasını engelleyecek. Tehlikeyi biliyoruz fakat olabileceğine inanmıyoruz – işte bu yüzden olabilir. Demek oluyor ki, olabileceğine gerçekten inanmasak da onun içi hazırlanıyoruz – ve büyük medya tarafından büyük oranda görmezden gelinen gerçek hazırlıklar, çoğunlukla marjinal medyada haber yapılıyor:

> Amerika savaşa gidiyor. Bir Üçüncü Dünya Savaşı senaryosu on yılı aşkın zamandır Pentagon'un çizim tahtasındayken, Rusya'ya karşı askeri harekat şimdi "operasyonel seviyede" düşünülüyor. Bir "Soğuk Savaş"la karşı karşıya değiliz. Soğuk Savaş döneminin önlemlerinin hiçbiri geçerli değil. Amerikan Temsilciler Meclisi'nin 4 Aralık 2014'te kabul ettiği (Senato'da oylanmayı bekleyen) müthiş önemli bir yasa tasarısı (H.Res.758) Amerikan Başkanı ve Genelkurmay Başkanı'nın –kongre onayı olmaksızın– Rusya'yla askeri yüzleşme sürecine *de facto* yeşil ışık yaktı. Küresel güvenlik risk altında. Dünya çapında yüz milyonlarca insanın hayatlarını etkilemesi muhtemel olan tarihsel oylama, medyada neredeyse hiç yer bulmadı. Topyekûn medya karartması hüküm sürüyor (...) 3 Aralık'ta Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı, savaş durumunu üstelenecek yeni bir askeri-siyasi yapının kuruluşunu duyurdu. Rusya, barış döneminde ulusal güvenliğe karşı tehditleri takip edecek fakat savaş durumunda bütün ülkenin kontrolünü alacak yeni bir ulusal savunma tesisi açıyor. (*RT*, 3 Aralık 2014)[254]

Durumu daha da karmaşıklaştıran, rekabet hâlindeki yeni ve eski süpergüçlere üçüncü bir faktörün katılmasıdır ve bu faktör, bu süpergüçlere karşı fakat bazılarıyla stratejik antlaşmalar yapmaya meyilli olan, Üçüncü Dünya'daki radikalleşmiş köktenci hareketlerdir. Açmazımızın gitgide muğlaklaşmasına şaşmamalı: Süregiden çatışmalarda kim kimdir? Suriye'de Esad ile IŞİD arasında nasıl seçim yapmalı? IŞİD ile İran arasında? Bu bir muğlaklık –(bizim tarafımızda) zayiatsız, temiz bir yüksek teknolojili savaş vaat eden silahlar ve ihaların yükselişiyle beraber– askeri harcamaları kamçılıyor ve savaş ihtimalini daha cazip hâle getiriyor.

Ağustos 2016'da Halep'teki iki milyon insanın hayatını tehlikeye atan o korkunç savaş başladığında uygar dünya denen taraf kıyımı durdurmak için canla başla çalışmalıydı. Şimdi belirmek üzere olan devasa bir mülteci akışıyla karşı karşıyayız. Şimdi mücadelenin Rusya ile Amerika arasında potansiyel bir doğrudan çatışmaya tırmanmasını izlemekle yetiniyoruz. Riskleri düşünürsek, ciddi bir savaş karşıtı seferberliğin eksikliği dudak uçuklatıyor.

Göçmen akışı konusunda ne yapmalı? Buna verilecek yanıt, net bir çözümün olmadığı ve görünür yegâne sonucun bir tür savaş olmasıysa? Biz görünürde medeniyetler çatışmasının ortasındayken (Hıristiyan Batı'ya karşı radikalleşmiş İslam), aslında her medeniyetin içinde çatışmalar var: Hıristiyan sahasında Amerika ve Batı Avrupa Rusya'yla, Müslüman sahasında ise Sünniler ve Şiiler karşı karşıya. IŞİD'in canavarlığı, her tarafın esas düşmanını vurmak için IŞİD'le savaşıyormuş gibi yaptığı bütün bu mücadeleleri örten bir fetiş görevi görüyor.

Muhakkak ki Suriye savaşını ve onu takip eden mülteci akımını tetikleyen karmaşık bir sebepler ağı vardır ve buna çevresel değişimler bile dahildir: "Suriye'de kaydedilmiş en ciddi kuraklık olan ve toplumsal huzursuzluğun birincil hızlandırıcısı niteliğindeki korkunç 2007-2010 kuraklığı, büyük olasılıkla, artan sera gazı salınımlarıyla bağdaştırılan 'uzun vadeli kuruma trendi'nin parçasıydı."[255] Buna karşın, istisnai statüde iki faktör olduğu nettir: Baskın faktör

siyasiyken (bunda Arap gerilimleri ana rolü oynar), *son kertede belirleyicilik*, küresel kapitalist ekonomi tarafından uygulanmaktadır.

Soğuk Savaş'ın altta yatan temel aksiyomu MAD (Mutually Assured Destruction – Karşılıklı Garantili Yok Oluş) ise, günümüzün Teröre Karşı Savaş'ının aksiyomu onun tam aksi olan NUTS (Nuclear Utilization Target Selection – Nükleer Kullanım Hedef Seçimi) gibi görünür, yani füzesavar kalkanı bizi bir karşı saldırıdan korurken, bir nokta operasyonla düşmanın nükleer kapasitelerinin yok edilmesi fikri. Daha net ifade etmek gerekirse, Amerika farklı bir strateji benimsiyor: Rusya ve Çin'le ilişkilerinde MAD mantığına itimat ediyormuş gibi davranmayı sürdürürken, İran ve Kuzey Kore için NUTS'ı uygulamayı makul buluyor. MAD'in paradoksal mekanizması, "kendi kendini gerçekleştiren kehanet" mantığını tersine çevirerek bir "kendi kendini fesheden niyet"e dönüştürmesidir: Taraflardan biri nükleer saldırı başlatmaya karar verirse diğer tarafın topyekûn yıkıcı güçle karşılık vereceğinden iki tarafın da emin olması, hiçbir tarafın savaş başlatmayacağını temin eder. NUTS'ın mantığı ise, tam aksine, biz bir karşı saldırı riski olmaksızın düşmana saldırabilirsek onu silah bırakmaya zorlayabileceğimizdir. Doğrudan çelişkili bu iki stratejinin aynı süpergüç tarafından aynı anda seferber edilmesi, bütün bu muhakemenin fantazmatik vasfını gözler önüne serer. Aralık 2016'da bu tutarsızlık âdeta hayal edilemeyecek denli abes bir zirveye erişti: Trump ve Putin Rusya ile Amerika arasında yeni, daha dostane ilişkiler kurulması için bir şans olduğunu vurgularken, bir yandan da silahlanma yarışına tam bağlılık sergiledi – sanki süpergüçler arasında barış sadece yeni bir Soğuk Savaş tarafından sağlanabilirmiş gibi...

Aynı uyumsuz stratejiler bileşimi, ekolojik felaket tehdidiyle ilgilenme tarzımızda da işler hâldedir. Aralık 2016'da büyük Çin şehirlerinde duman ve sis tabakası (*smog*) öyle yoğun bir hâle geldi ki, binlerce insan mavi göğün halen görülebildiği yerlere ulaşmaya çalışarak taşraya akın etti – bu "hava kıyameti" (*airpocalypse*),

yarım milyar insanı etkiledi. Kentlerde kalanlar için ortam âdeta kıyamet sonrası filmlerindeki yaşamı anımsatmaya başladı: En yakındaki ağaçları dahi görünmez kılan duman ve sis tabakası içinde koca gaz maskeleriyle yürüyen insanlar.[256] Sınıf boyutu bu olayda hayati bir rol oynadı: Yetkililer kötü hava koşulları nedeniyle havaalanlarını kapatmadan evvel, kentler pahalı biletleri karşılayabilenler tarafından terk edilmişti bile... Ve yaraya tuz basarcasına, Pekin'in kanun yapıcıları, felaketten yetkililerin sorumlu tutulmasının önüne geçmek için duman ve sis tabakasını endüstriyel kirliliğin bir etkisi olarak değil de, bir tür meteorolojik felaket, bir doğa olayı olarak tanımlamayı düşünüyordu.[257] Böylelikle, savaşlar, kuraklıklar, tsunamiler, depremler, ekonomik krizlerden kaçan mülteciler listesine bir de *smog* mültecileri eklenmiş oldu.

Bu hava felaketinin belki en şaşırtıcı yanı, çarçabuk normalleştirilmesiydi: Yetkililer sorunu yadsıyamayacak noktaya geldiğinde, insanların yeni rutinler izleyerek gündelik hayatlarına bir şekilde devam etmesini sağlayacak yeni bir prosedür yerleştirmeye çalıştılar; sanki bu feci duman ve sis tabakası hayatın yeni bir gerçeğinden ibaretmiş gibi. Belirli günlerde mümkün mertebe evden çıkmıyor, çok gerekliyse dışarıda maskeyle yürüyorsunuz. Çocuklar çoğu gün okulların kapalı olduğunun duyurulması üzerine bayram ediyor – evde kalıp oyun oynamak için bir fırsat. Mavi gökyüzünün hâlâ görülebildiği taşraya bir seyahat, insanın iple çektiği özel bir olaya dönüşüyor (Pekin'de hâlihazırda böyle tek günlük seyahatler düzenleyen ajanslar mevcut). Önemli olan paniklememek ve hayatın her şeye rağmen devam ettiği izlenimini korumak.

Bir şey kesin: Gözlerimizin önünde sıradışı bir toplumsal ve psikolojik değişim gerçekleşiyor – imkânsız olan imkânlı hâle geliyor. Başta imkânsız fakat gerçek değilmiş gibi deneyimlenen bir olay (her ne kadar olasılıklı olduğunu bilsek de fiilen olacağına inanmadığımız ve böylece imkânsız addedip bir kenara attığımız, yaklaşan bir felaket olasılığı) gerçek oluyor ve artık imkânsız değil (felaket

meydana geldiğinde ise normalleştiriliyor, hayatın normal işleyişinin parçası, imkânlı hâle gelen "hep-zaten" olarak algılanıyor). Bu paradoksları mümkün kılan boşluk, bilgi ile inanç arasındaki boşluktur: (Ekolojik) felaketin olasılıklı olduğunu, hatta muhtemel olduğunu *biliyoruz* fakat gerçekten olacağına *inanmıyoruz*.

1990'ların başında Saraybosna kuşatmasını hatırlayın: Yarım milyon vatandaşıyla "normal" bir Avrupa şehrinin çembere alınabilmesi, aç bırakılabilmesi, devamlı bombalanabilmesi, nişancıların vatandaşlara dehşet saçılabilmesi ve bunun üç yıl boyunca sürebilmesi, 1992'den evvel hayal bile edilemeyecek bir şeydi. Batılı güçler, kuşatmayı tereyağından kıl çeker gibi kırıp küçük bir güvenlik koridoru açabilirdi. Kuşatma başladığında, Saraybosnalı vatandaşlar bile bunu kısa vadeli bir olay olduğunu düşünmüş, çocuklarını "birkaç haftalığına, ortalık yatışana kadar" güvenli bir yerlere göndermeye çalışmıştı. Derken, bir anda kuşatma "normalleştirildi". Daha önce gördüğümüz gibi, olasılıksızlıktan normalleşmeye o geçiş (ikisinin arasında kısa bir panik ve uyuşukluk evresiyle), Amerikan liberal kurulu düzeninin Trump'ın zaferine verdiği tepkide açıkça görülebilir. Aynı zamanda büyük sermayenin kutuplarda buzulların erimesi gibi ekolojik tehditlerle ilgilenme biçiminde de işler hâlde olduğu açıktır. Küresel ısınmaya dair korkulara, eski komünistlerin kıyamet tellallığı yaptığını veya en azından yetersiz kanıtlarla aceleci sonuçlara varıldığını söyleyerek karşılık veren, paniklemeye gerek olmadığını, temelde her şeyin eskisi gibi gideceğini söyleyen siyasetçiler ve yöneticiler, birdenbire küresel ısınmaya basit bir gerçek, "her zamanki gibi giden" hayatın bir parçası gibi yaklaşmaya başladı...

Temmuz 2008'de CNN, tekrar tekrar "Grönland'ın Yeşillenmesi" haberini göstererek, buzun erimesinin Grönlandlılara sunduğu yepyeni fırsatlardan dem vurdu – artık açık alanlarda sebze yetiştirebileceklerdi, falan filan. Bu haberin müstehcenliği sadece küresel bir felaketin ehemmiyetsiz bir faydasına odaklanmakla kalmaz, yaraya tuz basarcasına, kamusal dilimizde "yeşil"in (bitki örtüsünü

temsil eden "yeşil", ekolojik kaygılar için "yeşil") ikili anlamıyla oynar, böylece küresel ısınma nedeniyle Grönland'da daha fazla bitkinin büyüyebilecek olması, ekolojik farkındalığın yükselişiyle bağdaştırılır. Böylesi hadiseler, *Şok Doktrini*'nde küresel kapitalizmin facialarını (savaşları, siyasi krizleri, doğal felaketleri) sömürmek suretiyle "eski" toplumsal sınırlamalardan kurtulup felaketin temizlediği satıhta gündemini dayatmasını anlatan Naomi Klein'ın ne kadar haklı olduğunun bir başka örneği değil mi? Belki de gelecek ekolojik afetler kapitalizmi baltalamak şöyle dursun ona can suyu katacak...

İnsanın varlığına tehdit teşkil eden şeyden (ve insanın saltanatının en korkunç neticesinden) kâr etmesini içeren benzeri bir sapkın strateji, Kuzey Kore'de (ve bir noktaya kadar Küba ile Venezuela'da) ortaya çıkmakta olan yeni tür bir devlet sosyalizminde iş başındadır: Bu, gaddar parti yönetimini en vahşi kapitalizmle birleştirir. Devlet gücü iktidar partisinde sıkı sıkıya kemikleşmişken, devlet artık hayatın günlük gereksinimlerini, bilhassa gıdayı genel nüfusa sağlayamadığı için vahşi yerel kapitalizme müsamaha göstermek durumundadır. Kuzey Kore'de insanların evde yetiştirdikleri gıdaları, Çin'den getirilmiş kaçak malları sattığı yüzlerce "serbest" pazar vardır. Böylece Kuzey Kore devleti, halka göz kulak olma yükünü omzundan atmıştır ve yeni silahlar, elitlerin yaşamı gibi meselelere odaklanabilir – buradaki benzeri görülmemiş acımasız ironi ise Kuzey Kore'nin temel ideolojik görüşünün (*juche* – kendine yetmek) hakikatine erişmiş olmasıdır: Ulus değil de bizzat bireyler kendi güçlerine bel bağlamak durumundadır. Peki partinin kapitalizmin en yetkin müdürü görevini icra ettiği Çin'de de benzeri bir durum yok mu? Belki hava kıyametleri, böylesi sosyopolitik sapkınlıklar için ödemek zorunda kaldığımız bedeldir.

Böylesi oyunları sonlandırmamız gerekiyor. Çin'deki hava kıyameti, hâkim çevreciliğimizin sınırlarının ve katastrofizm ile rutinin, suçluluk duygusu ile kayıtsızlığın tuhaf bileşiminin net göstergesidir. Genetiği değiştirilmiş ekinleri ele alalım: Bunun artıları ve eksilerin-

den dem vurulan sonsuz tartışmalarla iştigal etmektense bir an durup, Monsanto gibi büyük bir şirketin dayattığı sosyoekonomik değişimlere odaklanmalıyız. Çiftçiler tohumlarını satın almaya başladığında tarımsal üretimin kendine yeten döngüsü kırılır, çiftçiler tohumlarını tekrar tekrar Monsanto'dan almaya mecbur kalır, böylece örneğin buğday yetiştirmenin basit döngüsü, azaltılamaz şekilde, âdeta tekel konumundaki büyük bir şirketin "aracılığıyla" olmak durumundadır. Bu müştereklerin özelleştirilmesinin bir diğer örneği değil mi?

Bu girdaba kapılmaktan nasıl kaçınmalı? İki durumda da, hem ekolojik afet hem de küresel savaş tehdidi konusunda atılacak ilk adım, üstlenmemiz gereken "stratejik riskler" hakkındaki sahte akılcı konuşmaları, onların yanı sıra, her an farklı eylem rotaları arasında seçim yapmamız gereken doğrusal evrim süreci olarak tarihsel zaman fikrini geride bırakmaktır. Tehdidi kaderimiz olarak kabullenmek zorundayız: Mesele sadece risklerden kaçınmak, küresel durum içerisinde doğru seçimleri yapmak değil, esas tehdit, bütünüyle durumun içerisinde, bizim "kaderimizde" yatıyor – şayet "işi halletmeye" bu şekilde devam edersek, ne kadar dikkatli ilerlersek ilerleyelim mahvolduk demektir. Demek ki çözüm çok dikkatli olup riskli eylemlerde bulunmaktan kaçınmak değildir – böyle davranmakla felakete götüren mantığa tam katılım göstermiş oluruz. Çözüm, bütün tabloyu tehlikeli kılan patlayıcı arabağlantılar setinin tamamıyla farkına varmaktan geçer. Bunu yapmayı başardığımızda, umutsuzlukla gelen cesareti bir kere benimsediğimizde, bütün tablonun koordinatlarını değiştirmeyi içeren uzun ve meşakkatli görev için kolları sıvamamız gerekir. Bundan azı yetmez.

Başkan Obama'nın "böyle hallederiz"iyle tuhaf bir tesadüf; 11 Eylül'de United Airlines 93 sefer sayılı uçuşunda korsanlara saldıran yolculardan Todd Beamer'ın duyulabilen son sözleri şuydu: "Hazır mısınız? Haydi, halledelim."* Zaten hepimiz işleri böyle hallederiz, o

* Bush 2001 ve 2002'de yaptığı iki konuşmada Todd Beamer'ın bu sözlerini ("Let's roll") kullanmıştı (ç.n.).

zaman haydi devam – sadece bir uçağı değil, bütün gezegeni halledelim. Donald Trump'ın seçilmesiyle beraber "halletme" yeni bir aşamaya girdi. Trump'ın göreve başlama töreninden birkaç gün evvel Marine le Pen, müstakbel başkanın kendisini çağırmasını bekliyormuşçasına Beşinci Cadde'de Trump Tower'ın kafesinde oturmaktaydı. Bir görüşme gerçekleşmediyse de göreve başlama töreninden günler sonra olanlar, o gerçekleşmeyen görüşmenin bir artçıl etkisi gibiydi: 21 Ocak'ta Koblenz'de Avrupalı sağ kanat popülist partilerin temsilcileri, "Avrupa İçin Özgürlük" sloganı altında bir araya geldi. Toplantıya yön veren, Avrupa'daki seçmeni "uyanmaya", Amerikalı ve İngiliz seçmenin izinden gitmeye davet eden le Pen'di. Brexit ve Trump'ın zaferinin "Avrupa'nın domino taşlarını" harekete geçirerek dizginlenemez bir dalgaya yol açacağını düşünüyordu. Trump, "halkın ezildiği bir sistemi onaylamadığını" açık ve net söylemişti: "2016, Anglo-sakson dünyanın uyandığı yıldı. 2017'nin de Avrupa kıtasının uyandığı yıl olacağından kuşkum yok."[258]

Burada uyanmaktan kastedilen ne? *Rüyaların Yorumu*'nda Freud, dehşet verici bir rüyayı aktarır: Geceyi küçük oğlunun tabutunu izleyerek geçiren bitkin baba uyuyakalır ve rüyasında oğlunun alevler içinde ona yaklaşarak şu dehşet verici sitemde bulunduğunu görür: "Baba, yandığımı görmüyor musun?" Çok geçmeden baba uyanır ve düşen bir mum sebebiyle oğlunun kefeninin alev aldığını görür – uyurken burnuna gelen duman, oğlunu yanarken gördüğü rüyasına, adamın uykusunu uzatacak şekilde eklenmiştir. Peki baba, dışsal uyaran (duman) rüya senaryosunda barındırılamayacak denli güçlenince mi uyanmıştır? Aslında bunun tersi olmamış mıdır? Baba ilk etapta uykusunu uzatmak için, yani nahoş uyanıştan kaçınmak için rüyayı kurmuştur; gelgelelim, rüyasında karşılaştığı şey –yakıcı sorunun ta kendisi, sitemde bulunan oğlunun ürpertici hayali– dış gerçeklikten çok daha katlanılmaz olduğu için baba uyanmış, dış gerçekliğe kaçmıştır – sebep? *Rüya görmeyi sürdürmek için*, oğlunun acı verici ölümünden duyduğu suçluluk duygusunun

dayanılmaz travmasından kaçınmak için. Popülist uyanış konusunda da aynısı geçerli değil mi? 1930'larda Adorno, *Deutschland, erwache!* ("Almanya, uyan!") çağrısının anlamının aslında tersi olduğunu söylemişti: Uyumayı sürdürebilmek için bizim Nazi rüyamızı (toplumumuzun ahengini mahveden dış düşman olarak Yahudi) takip edin! Uyuyun ve acı uyanıştan, gerçekliğimize sinen toplumsal antagonizmalara uyanmaktan kaçının! Bugün popülist sağ da aynısını yapıyor. Rüya görmeyi sürdürmemizi sağlamak için göçmen tehdidine karşı "uyanık" olmaya, yani küresel kapitalizmimize sinen antagonizmaları yadsımaya davet ediyor bizi.

Trump'ın göreve başlama törenindeki konuşması elbette en saf hâliyle ideolojiydi; dolambaçsız basit mesajı, bir dizi bariz tutarsızlığa dayanıyordu. Dedikleri gibi, şeytan ayrıntıda gizlidir. Trump'ın konuşmasını en temel hâliyle ele aldığımızda, Bernie Sanders'ın söyleyebileceği türden sözler gibi görünebilir: Unutulan, ihmal edilen, sömürülen emekçiler adına konuşuyorum, ben sizin sesinizim, artık güç sizde... Bu açıklamalar ile Trump'ın gösterdiği ilk adaylar arasındaki bariz zıtlık bir yana (Trump'ın Dışişleri Bakanı adayı, yani Exxon Mobil'in Başkanı Rex Tillerson, nasıl sömürülen emekçilerin sesi olabilir?) Trump'ın mesajına çok dar bir mana katan bir dizi ipucu vardır. Trump, kapitalistler veya büyük bankacılardan değil de, "Washington elitleri"nden dem vurur. Küresel polislik rolünden çıkmaktan bahseder ancak Müslüman terörizmini yok etmeyi, Kuzey Kore'nin balistik denemelerini durdurmayı, Çin'in Güney Çin Denizi adalarını işgalini zaptetmeyi vaat eder... Demek ki karşımızda, insan hakları ve demokrasi maskesi takmadan doğrudan Amerikan çıkarları adına uygulanan küresel askeri müdahalecilik vardır. 1960'lardaki ekolojik hareketin sloganı şuydu: "Küresel düşün, yerel davran!" Trump bunun tam aksini yapmayı vaat eder: "Yerel düşün, küresel davran."

"Önce Amerika" sloganını eleştiren liberallerin riyakâr bir yanı var – sanki diğer *tüm* ülkeler az çok bunu yapmıyormuş, sanki Amerika, bu tam da kendi çıkarlarına uyduğu için küresel bir rol oyna-

mamış gibi. "Önce Amerika!" sloganının altta yatan mesajı, her şeye karşın hüzünlüdür: Amerikan yüzyılı sona erdi, Amerika diğer (güçlü) ülkelerden biri olmayı kabullendi. Amerika'nın dünyaya demokratik standartlar dayattığı eski günlerin –hem de bütün riyakârlığıyla beraber– Amerika'nın küresel polis olma iddiasını oldum olası eleştiren solcuların burnunda tütme ihtimali ise müthiş bir ironidir.

Trump'ın göreve başlama konuşmasını ilginç (ve etkili) kılan, tutarsızlıklarının liberal solun tutarsızlıklarına ayna tutmasıdır. Şimdi, Trump'ın saltanatının başında, durum belirsizdir. Amerika'da ve dünyanın dört bir yanında geniş bir Trump karşıtı cephe yavaştan oluşmaya başlamıştır ve bu açıdan, kadınların siyasi protestonun âdeta ana gücü olarak yükselişini bilhassa vurgulamalıyız (sadece Amerika'da değil, Polonya'da da bu böyledir).[259] Büyük soru ise şudur: Bu protesto, liberal sol tarafından sınırlanacak yoksa daha uzağa erişecek mi? Şu Werner Herzog filminin müthiş adını hatırlayın: *Auch Zwerge haben klein angefangen*, "Cüceler de Başta Küçüktü"; ne zaman müthiş bir marjinal siyasi protesto eylemine rastlasam – mesela peçeli Filistinli kadınlar ile İsrailli lezbiyenlerin omuz omuza protestosu gibi– aklıma hep bu filmin adı gelir. Peki başta küçük olan bu tür olaylar, büyük ihtimalle küçük ve marjinal kalmayacak mı?

Bu gerilimin bir göstergesi, yenilerde Demokrat Nancy Pelosi'yle ilgili bir anekdottur. Ocak 2017'de, belediye binasında gerçekleşen ve CNN'in haber yaptığı bir buluşmada NYU öğrencisi Trevor Hill, Pelosi'ye şöyle sormuştu: "Benim tecrübeme göre genç nesil ekonomik sorunlar konusunda sola doğru kayıyor ve Demokratların toplumsal sorunlar konusunda sola kaydığını görmekten ötürü çok mutluyum. Eşcinsel bir adam olarak bizim haklarımız için savaştığınızı görmek, pek çok Demokratın bizim haklarımız için savaştığını görmek beni çok onurlandırdı. Demokratların daha da sola, daha popülist bir mesaja kayabileceğini düşünüp düşünmediğinizi merak ediyorum; alt-sağ'ın (*alt-right*) sağ kanatta bu popülist damarı yakalaması gibi, sizce biz de sağ kanadın ekonomisine daha keskin bir

zıtlık oluşturabilir miyiz?" Sorunun cevabı hemen geldi: "Öncelikle sorun için teşekkürler. Ama şunu söylemeliyim; biz kapitalistiz. Durum bundan ibaret."[260] Trump'ı gerçekten alt edeceksek kopuş bu noktadan (kapitalizmin "durum bundan ibaret" diyerek gözü kapalı kabullenilmesinden) başlamalı. *In These Times*'da çıkan "Tarihin Sonu mu? İnsan Uygarlığının Kısa ve Tuhaf Çağı Görünüşe Göre Sonuna Yaklaşıyor" başlıklı harika yazısında Noam Chomsky "uygarlık çağının muhtemel sonunu"nun alameti olan bir dizi olaydan bahseder.[261] Şunu eklemeliyim; Trump zaferinin yenilenmiş daha radikal bir sol doğurabileceği görüşüme istinaden beni hararetle eleştiren Chomsky, bu yazıda on yıllardır süregiden olayları (küresel ısınma, ormansızlaştırma, savaş bölgelerindeki yıkım, vs.) sıralar – en fazla söyleyebileceğimiz, Trump'ın ekolojik tehdidi düpedüz inkâr etmesinin tehlikeyi bir adım öteye taşıdığıdır. Dolayısıyla ihtiyacımız olan, sadece Trump'a güçlü muhalefet değil, aynı zamanda Trump'ın serpildiği bütün liberal-kapitalist gelenekten keskin bir kopuştur.

2016 seçimleri liberal demokrasinin ya da daha açık söylemek gerekirse, sol-Fukuyamacı rüya diyebileceğimiz şeyin son yenilgisiydi. O hâlde Trump'ın göreve başlama konuşmasına verilen yaygın liberal tepkinin kıyamet tahayyülleriyle dolu olmasına şaşmamalı – MSNBC sunucusu Chris Matthews'un onda "Hitlervari bir arka plan" tespit etmesini eklemek kâfi gelecektir. Trump'ın başa geçmesi onların dünyasının sonuydu ve Marine le Pen bir noktada isabetli konuşmuştu: 2017 Avrupa için kader ânı olacaktır. Amerika ile Rusya arasında sıkışmış hâlde, yalnız başına, ya kendisini yeniden icat edecek ya da ölecektir. Gelecek yıllarda, büyük savaş meydanı Avrupa, tehlikede olan ise Avrupa'nın özgürlükçü mirasının ta kendisi olacaktır.

Notlar

GİRİŞ: V FOR VENDETTA, 2. BÖLÜM

1. Alenka Zupančič, "The End" (yayımlanmamış metin).
2. George Orwell, *The Road to Wigan Pier* (1937), http://gutenberg.net.au/ebooks02/0200391.txt. [George Orwell, *Wigan İskelesi Yolu*, çev. Levent Konca, Can Yayınları, s. 164. (Alıntı yapılan metin kitabı Türkçe basımından alınmıştır, -ç.n.]
3. V. I. Lenin, *Collected Works*, cilt 33, Moskova: Progress Publishers, 1966, s. 479.
4. Göran Therborn, "An Age of Progress?", *New Left Review*, 99 (Mayıs–Haziran 2016), s. 37.
5. Axel Honneth, *Die Idee des Sozialismus*, Frankfurt: Suhrkamp, 2015. [Axel Honneth, *Sosyalizm Fikri: Bir Güncelleme Denemesi*, çev. Cem Şentürk, İletişim Yayınları, 2016.]
6. Alıntı: https://www.project-syndicate.org/commentary/lesson-of-populist-rule-in-poland-by-slawomir-sierakowski-2017-01.
7. Bkz. http://french.about.com/od/grammar/a/negation_form_2.htm.
8. Jean-Claude Milner, *Relire la Révolution*, Paris: Verdier, 2016, s. 232–3.
9. Alıntı: http://www.cnbc.com/2016/11/04/elon-musk-robots-will-take-your-jobs-government-will-have-to-pay-your-wage.html.
10. Alıntı: https://www.marxists.org/reference/archive/hegel/works/pr/preface.htm.
11. A.g.e.

1. KÜRESEL KAPİTALİZMİN HUZURSUZLUĞU

12. Eklemek gerekirse, Batılı medyanın mülteci krizi haberleri, Balkanların uygar Batı ile barbar Doğu arasındaki vahşi cephe, karmaşanın ve kırılmış sınır örgülerinin mekânı, mülteci yığınlarının kol gezdiği yer gibi resmedildiği o eski ırkçı klişeyi inceden diriltmektedir – sanki gerçek uygarlık Avusturya'da başlıyormuş gibi. Aynı sayıda mülteci İngiltere veya Fransa'ya girecek olsaydı, emin olun hızlı bir çözüm bulunurdu.
13. Peter Sloterdijk, *In the World Interior of Capital*, Cambridge: Polity Press, 2013, s. 8–9.
14. Alıntı: http://www.other-news.info/2016/06/song-do-the-global-city-without-soul/.
15. https://www.adbusters.org/article/the-twilight-of-the-west/
16. Saroj Giri, "Parasitic Anticolonialism" (yayımlanmamış metin).

17. A.g.e.
18. Boris Buden, bazı Doğu Avrupalı ülkelerdeki post-komünist Ostalgie'nin sosyalist rejimlerde sağ kalan yitik özgürleştirici potansiyel olmadığını, kayıp bir kültüre, kayıp bir yaşam tarzına duyulan nostalji gibi yapılandığını ifade etmişti – bizler elbette, hayatın mütevazı fakat güvenli olduğu, geriye dönük olarak kurulan mitsel zamanlar hatırasıyla karşı karşıyayız. Bu yüzden Ostalige'den kurtulmak, bu ülkelerde yenilenen bir özgürleştirici hareketin sine qua non'udur. Komünizme sempati veya özlem duymayan genel halk (neoliberal evrenin bakışından) onu inançlarına ve ritüellerine akıl ermeyecek, akıldışı, tuhaf bir yabancı kültür gibi algılar. Birbirine karşıt bu iki duruşun paylaştığı şey, komünist projenin radikal özgürleştirici boyutuna karşı cehalettir: İki vakada da komünizme tikel bir kültür gibi yaklaşılır. (Bkz. Boris Buden, *Zone des Uebergangs*, Frankfurt: Suhrkamp, 2009.) Durumu post-komünist ülkelerde politik açıdan ilginç kılan, yeni kapitalist sınıfın henüz tam manasıyla bir sınıf olarak kurulmamış olmasıdır: Yeni kapitalist sınıf – Céline'in neredeyse bir yüzyıl önce ifade ettiği gibi– "henüz sözleşmesini müzakere etmemiş bir embriyo burjuvazi"dir.
19. Tana French'in olağanüstü cinayet romanı Benzerlik, aynı zamanda imkânsız bir seçimin toplumsal arka planına atıfta bulunur: Ortak yaşadıkları evin sahibi olan beşeri bilimler öğrencileri, evlerini dışarıdaki zalim rekabetçi dünyadan sığınılacak bir mekân olarak kurmuştur ve kendi payını satmak isteyen bir kızı hep beraber öldürürler çünkü kızın bu isteği, komünal yaşamlarının sonu anlamına gelmektedir – özetle, kız seçim hakkını kullandığı için öldürülür. Roman, Agatha Christie'nin *Doğu Ekspresinde Cinayet*'inin yeni bir versiyonu gibi okunabilir: Cinayet bütün bir şüpheli grubu tarafından işlendiği için, esas suçlu gibi görülmesi gereken kişi kurbanın ta kendisidir.
20. Aaron Schuster, *The Trouble with Pleasure: Deleuze and Psychoanalysis*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 2016, s. 89.
21. Lee Williams, http://www.independent.co.uk/voices/comment/what-is-ttip-and-six-reasons-why-the-answer-should-scare-you-9779688.html.
22. George Monbiot, https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/sep/06/transatlantic-tradepartnership-ttip-canada-eu.
23. Burada Jela Krečič'in çalışmalarından yola çıkıyorum.
24. Kişisel iletişim. Yeri gelmişken belirtelim, Avrupa ve Amerika'daki bazı solcular, "otonom bölgeler" mücadelelerinin savunmasını gerekçelendirmek için Badiou'ya, onun çıkarma (subtraction) kavramına başvurur.
25. A.g.e.
26 15. Alıntı: http://www.project-syndicate.org/commentary/joseph-e--stiglitz-blames-rising-inequality-on-an-ersatz-form-of-capitalism-thatbenefits-

only-the-rich. [http://haber.tobb.org.tr/ekonomikforum/2015/247/088_089.pdf (ç.n.).]

27. Alain Badiou, "Prefazione all'edizione italiana", Metapolitica, Napoli: Cronopio, 2002, s. 14.
28. Bkz. Axel Honneth, *Die Idee des Sozialismus*, Frankfurt: Suhrkamp, 2015.
29. Peter Sloterdijk, *Was geschah im 20. Jahrhundert?*, Frankfurt: Suhrkamp, 2016.
30. Bkz. Kojin Karatani, *The Structure of World History*, Durham: Duke University Press, 2014. [*Dünya Tarihinin Yapısı*, çev. Ali Karatay, Metis Yayınları, 2017.]
31. Benzeri bir "bastırılanın geri dönüşü" örnekleri, Hıristiyanlığın (mesela Brezilya'daki Canudos) yanı sıra İslam'da da (mesela İran'daki Alamut) gördüğümüz radikal binyılcı dini topluluklardır – zaten bu yüzden, din kendisini mevcut güç ilişkilerini meşrulaştıran bir ideolojik kurum olarak kurduğu anda, kendi içindeki aşırılıklara karşı savaşmak zorundadır. Hıristiyanlık devlet kilisesine dönüştüğünde, dördüncü yüzyıldan itibaren benzer bir sorunla yüzleşti: Zengin beylerin yoksul köylülere hükmettiği feodal sınıf toplumunu, Hıristiyanlığın esaslarında betimlenen, inançlılar kolektifinin eşitlikçi yoksulluğuyla nasıl uzlaştırmalı? Thomas Aquinas'ın çözümü, prensipte ortak mülk daha iyi olsa da bunun sadece kusursuz insanlar için geçerli olduğudur; günaha boğulmuş çoğunluğumuz için özel mülk ve zenginlik eşitsizliği doğaldır ve hatta düşmüş toplumlarımızda özel mülkün kaldırılması veya eşitlikçilik talep etmek, yani sadece kusursuzlara yaraşan şeyi kusurlular için istemek günahtır. Kilise'nin kimliğine içkin olan tutarsızlık budur ve bugün onu ana Hıristiyan karşıtı güç kılar.
32. İşbirlikçi müşterekler, aynı zamanda bir temel geliri de beraberinde getiriyormuş gibi görünür: Ürünler, hepimizin katıldığı işbirliğinin sonucudur.
33. Jeremy Rifkin, *The Zero Marginal Cost Society: The Internet of Things, the Collaborative Commons, and the Eclipse of Capitalism*, New York: Palgrave Macmillan, 2014, s. 19, 18. [Jeremy Rifkin, *Nesnelerin İnterneti ve İşbirliği Çağı*, çev. Levent Göktem, Optimist Yayınları, 2015]
34. Alıntı: C. J. Dew, https://medium.com/basic-income/post-capitalism-rise-of-the-collaborative-commons-62b0160a7048#.eywtlgfgx.
35. A.g.e.
36. Bkz. *Capitalismo cognitivo*, ed. Carlo Vercellone, Roma: manifestolibri, 2006.
37. Karl Marx, *Grundrisse*, https://www.marxists.org/archive/marx/works/1857/grundrisse/ch14.htm.
38. Alıntı: Dew, a.y.
39. A.g.e.

40. Fredric Jameson, *An American Utopia: Dual Power and the Universal Army*, Londra: Verso, 2016.
41. Bkz. Jean-Pierre Dupuy, *Avions-nous oublié le mal? Penser la politique après le 11 septembre*, Paris: Bayard, 2002.
42. Bkz. John Rawls, *A Theory of Justice*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1971 (gözden geçirilmiş basım, 1999).
43. Bkz. Friedrich Hayek, *The Road to Serfdom*, Chicago: University of Chicago Press, 1994.
44. Ayn Rand, *Atlas Shrugged*, Londra: Penguin Books, 2007, s. 871.

2. SYRIZA: BİR OLAYIN GÖLGESİ

45. Stathis Kouvelakis, 'Syriza's Rise and Fall', *New Left Review, 97* (January–February2016).
46. Costas Douzinas, 'The Left in Power? Notes on Syriza's Rise, Fall, and (Possible) Second Rise', http://nearfuturesonline.org/the-left-in-power-notes-on-syrizas-rise-fall-and-possible-second-rise/.
47. A.g.y.
48. Kouvelakis, 'Syriza's Rise and Fall'.
49. Alıntı: http://www.project-syndicate.org/commentary/tsipras-greek-crisis-by-joschka-fischer-2015-04#QyEoUcWhxTFmUJY0.99.
50. http://www.theguardian.com/news/2015/feb/18/yanis-varoufakis-how-i-became-an-erratic-marxist
51. Gideon Rachman,'Eurozone's Weakest Link is the Voters', *Financial Times*, 19 Aralık 2014.
52. Alain Badiou, seminar on Plato at the École normale supérieure, 13 Şubat 2008 (yayımlanmamış).
53. http://www.newstatesman.com/world-affairs/2015/07/yanis-varoufakis-full-transcript-our-battle-save-greece.
54. Alıntı: Richard McGregor, *The Party: The Secret World of China's Communist Rulers*, Londra: Allen Lane, 2010, s. 22.
55. A.g.e., s. 21.
56. http://krugman.blogs.nytimes.com/2015/07/12/disaster-in-europe/.
57. A.g.y.
58. Stathis Kouvelakis, 'From the Absurd to the Tragic', https://www.jacobinmag.com/2015/07/tsipras-syriza-greece-euro-debt/.
59. http://krugman.blogs.nytimes.com/2015/07/12/disaster-in-europe/.
60. https://www.bloomberg.com/news/articles/2015-07-02/defiant--varoufakis-says-he-ll-quit-if-greeksendorse-austerity.
61. Stathis Gourgouris, https://opendemocracy.net/can-europe-make-it/

stathis-gourgouris/syriza-problem-radical-democracy-and-left-governmentality-in-greece.

62. A.g.y.
63. A.g.y.
64. A.g.y.
65. Julia Buxton, 'Venezuela After Chavez', *New Left Review, 99* (Mayıs–Haziran 2016), s. 25.
66. http://www.lrb.co.uk/v37/n15/tariq-ali/diary.
67. Bkz. https://www.jacobinmag.com/2015/07/tsipras-euro-debt-default-grexit/
68. Gourgouris, a.g.y.
69. Yeri gelmişken, iki iyimser miti de, Sol Platform'un Grexit'i gerçekleştirmenin yeni bir refah getirmenin akılcı yolu olduğuna dair miti ve onun ters yüzü olan (başkalarının yanı sıra Jeffrey Frankel'in savunduğu) kurtarma planını sadık biçimde uyguladığı takdirde Tsipras'ın yeni bir Lula olabileceği mitini reddetmemiz gerekiyor. Bkz. http://www.project-syndicate.org/commentary/kim-dae-jung-lula-da-tsipras-by-jeffrey-frankel-2015-07.
70. Varoufakis'le kişisel iletişim.
71. Alberto Toscano, 'A Structuralism of Feeling?', *New Left Review, 97* (Ocak–Şubat 2016), s. 93.
72. Thomas Metzinger, *Being No One: The Self-Model Theory of Subjectivity*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 2004, s. 165.
73. A.g.e., s. 169.
74. A.g.y.
75. A.g.e., s. 331.
76. A.g.e., s. 333.
77. Alıntı: Ernest Mandel, *Trotsky as Alternative*, Londra: Verso Books, 1995, s. 81.
78. Alıntı: https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1918/mar/x03.htm.
79. Bu tutumun açık bir izahı için bkz. Martin Jay, 'No Power to the Soviets', *Cultural Semantics: Keywords of Our Time*, Amherst: University of Massachusetts Press, 1998.
80. Isabel Allende, 'The End of All Roads', *Financial Times*, 15 Kasım 2003.
81. Arthur Miller, 'A Visit with Castro', *The Nation*, 12 Ocak 2004, s. 13.

3. DİNİN HUZURU

82. Liu Cixin, *The Three-Body Problem*, New York: Tor Books, 2014 (Çin'deki ilk basımı 2008). [Cixin Liu, *Üç Cisim Problemi*, Çevirmen: Zeynep Özmeral, İthaki Yayınları, 2016.]

83. Zhang Weiwei, *The China Wave: Rise of a Civilizational State*, Hackensack: World Publishing Corporation, 2012.
84. A.g.e., s. 71–2.
85. A.g.e., s. 72.
86. A.g.e., s. 107.
87. A.g.e., s. 164.
88. A.g.e., s. 122.
89. A.g.e., s. 124.
90. Bkz. http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-china-28670719.
91. Zhang, The China Wave, s. 123.
92. A.g.e., s. 120.
93. A.g.e., s. 155.
94. Jonathan Clements, *The First Emperor of China*, Chalford: Sutton Publishing, 2006, s. 34.
95. Claude Lefort, *Essai sur le politique*, Paris: Éditions du Seuil, 1986.
96. A.g.e.
97. Bkz. http://www.theguardian.com/world/2016/apr/08/china-woman-attacked-hotel-video-bystanders-ignore.
98. Zhang, *The China Wave*, s. 156.
99. Richard McGregor, *The Party: The Secret World of China's Communist Rulers*, Londra: Allen Lane, 2010, s. 14.
100. Bir başka örnek: Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin son günlerinde protestocu kalabalıklar sıklıkla Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin resmi marşını söylemişti – peki neden? Çünkü 1950'lerin sonundan itibaren bu marşın sözlerinin ("*Deutschland einig Vaterland*" – "Almanya, birleşmiş babayurdu") kamusal alanda söylenmesi yasaklanmıştı. 1949'da yazılan sözler, o ânın parti çizgisini (birleşmiş sosyalist Almanya) yansıtıyordu, dolayısıyla vurgunun yeni bir sosyalist ulus olarak Doğu Almanya'ya geçmesine uymuyordu. Böylece resmi törenlerde sadece marşın orkestral versiyonu çalınıyordu – Alman Demokratik Cumhuriyeti böylece milli marşın söylenmesinin suç teşkil ettiği eşsiz bir ülkeydi.
101. Yugoslav ordusunda yazılı olmayan bir diğer kural da şuydu: Her askerin diğer uyruklardan askerlerle kaynaşması, onlarla Sırp-Hırvat dilinde iletişim kurması bekleniyordu (diyelim bir grup Slovenyalı kendi aralarında Slovence konuşurken yakalanırsa bölücülük yapmakla, Yugoslav ulusların birliğini ve kardeşliğini bozmakla itham ediliyordu – tabii kayıp vaka olarak görülen Arnavutlar hariç (diğer askerlere, kuşku uyandıran etkinliklerde bulunan Arnavutlara karşı gözünü dört açmaları tembih ediliyordu).
102. Bkz. 'Even What's Secret is a Secret in China', *Japan Times*, 16 Haziran

2007, s. 17.

103. McGregor, The Party, s. 10.
104. Alberto Toscano, 'A Structuralism of Feeling?', *New Left Review, 97* (Ocak–Şubat 2016), s. 76.
105. Bkz. http://chinadigitaltimes.net/2015/06/xinjiang-official-sinicize-religion-to-combat-hostile-forces/.
106. http://www.rfa.org/english/news/china/china-religion-05252015112309.html
107. Bkz. Karl Marx ve Friedrich Engels, *Collected Works*, cilt 10, Londra: Lawrence and Wishart, 1978, s. 95.
108. Zorana Baković, 'Kako bo bog postal Kitajec?', *Delo*, 17 Haziran 2015 (Slovence).
109. Bkz. http://chinadigitaltimes.net/2015/03/unraveling-chinas-campaign-western-values/.
110. Sam Harris, *The End of Faith: Religion, Terror, and the Future of Reason*, New York: Norton, 2005, s. 221. [Sam Harris, *İnancın Sonu*, çev. Tunç Tuncay Bilgin, Kuzey Yayınları, 2014, s. 238 (ç.n.).]
111. A.g.e., s. 253. Şunu ekleyelim; Hıristiyan mirasının özgürleştirici özünü kurtarma amacındaki kitaplarımın eleştirmenlerinin sıklıkla yaptığı iki sitem vardır: Musevilik konusunda yanıldığım (Hıristiyan nesh teolojisini –supersessionism– savunarak) ve bilhassa da Budizm konusunda yanıldığım. [A.g.e. s. 264 (ç.n.).]
112. Bkz. http://gawker.com/orthodox-jews-inventuber-for-protesting-gay-pride-1714720843.
113. http://www.christianexaminer.com/article/israeli.foreign.minister.bible.says.the.land.is.ours/49013.htm
114. Bkz. http://www.theguardian.com/world/2015/oct/21/netanyahu-underfire-for-palestinian-grand-mufti-holocaust-claim.
115. Alıntı: Heinz Hoehne, *The Order of the Death's Head: The Story of Hitler's SS*, Londra: Penguin, 2000, s. 333.
116. A.g.e., s. 336–7.
117. Bkz. Menachem Begin, *The Revolt: Story of the Irgun*, New York: Dell, 1977, s. 100–101.
118. Alıntı: *Time*, 24 Temmuz 2006.
119. http://www.nytimes.com/roomfordebate/2014/10/16/should-nations-recognize-a-palestinian-state/there-should-be-no-palestinian-state-23.
120. Bkz. http://www.theage.com.au/world/israel-warned-new-zealand-that-un-resolution-was-declaration-of-war-report-20161227-gtiogk.html.
121. http://www.nytimes.com/2014/10/21/arts/music/metropolitan-opera-forges-ahead-on-klinghoffer-in-spite-of-protests.html?_r=0.

122. http://www.israelhayom.com/site/newsletter_article.php?id=19195.
123. http://www.hollywoodreporter.com/news/jon-voight-pens-letter-ignorant-723007.
124. Budizmin şiddetli karanlık yanı için bkz. Brian Victoria, *Zen War Stories*, Londra: Routledge, 2003 ve *Buddhist Warfare*, ed. Michael Jerryson, Oxford: Oxford University Press, 2010.
125. Araeen'in alıntıladığım pasajları arkadaşları ve destekçileri aracılığıyla internette dolaşmaktadır.
126. Bkz. Ernst Bloch, *Avicenna und die Aristotelische Linke*, Frankfurt: Suhrkamp, 1963; ilk basımı Leipzig, 1949. (*İbni Sina ve Aristotelesçi Sol*, Çev. Tanıl Bora, İletişim Yayınları, 2017.)
127. Bkz. Joseph M. Bochenski, *Der Sowjet-Russische dialektische Materialismus*, Bern ve Munich: Francke Verlag, 1962.
128. Boris Buden, *Zone des Uebergangs*, Frankfurt: Suhrkamp, 2009.
129. Fethi Benslama, *La Psychanalyse à l'épreuve de l'Islam*, Paris: Aubier, 2002, s. 320. [Fethi Benslama, *İslam'ın Psikanalizi*, çev. Işık Ergüden, İletişim Yayıncılık, 2005]
130. A.g.e.
131. http://www.goodreads.com/author/quotes/6173212.Ruhollah_Khomeini.
132. Buden, *Zone des Uebergangs*, s. 134.
133. A.g.e., s. 111.
134. A.g.e., s. 59.

4. "TERÖRİST TEHDİT"

135. Araeen'in alıntıladığım pasajları arkadaşları ve destekçileri aracılığıyla internette dolaşmaktadır.
136. Bkz. Jacques-Alain Miller, 'L'amour de la police', 13 Ocak 2015'te yazılan ve lacan.com'da yayımlanan blog yazısı.
137. Bkz. http://www.corriere.it/cronache/15_settembre_25/attivista-stuprata-un-migrante-mi-chiesero-tacere-non-creare-scandali-496d3388-6370-11e5-9954-7c169e7f3b05.shtml.
138. Bkz. http://www.independent.co.uk/news/world/europe/cologne-police-ordered-to-remove-word-rape-from-reports-into-new-year-s-eve-sexual-assaults-a6972471.html.
139. Bkz. http://blogs.spectator.co.uk/2016/04/norway-syndrome-a-new-condition-for-western-victims-of-rape/ ve bunun yanında, http://www.independent.co.uk/news/world/europe/norwegian-rape-victim-feels-guilty-the-man-who-raped-him-was-deported-a6975041.html.
140. Simon Jenkins, 'Charlie Hebdo: Now is the Time to Uphold Freedoms and Not Give In to Fear', *Guardian*, 7 Ocak 2015.

141. http://ww.theguardian.com/commentisfree/2014/sep/09/isis-jihadishaped-by-modern-western-philosophy
142. Sayyid Qutb, *Milestones*, Bölüm 7, alıntı: http://unisetca.ipower.com/qutb/. [Seyyid Kutub, *Yoldaki Taşlar*, çev. Salih Uçan, Hicret Yayınları, İstanbul, s. 72-73 (ç.n.).]
143. Aristotle, *Metaphysics*, Kitap 12, Bölüm 10. [Aristoteles, *Metafizik*, çev. Y. Gurur Sev, Pinhan, Haziran 2018, s. 393 (ç.n.).]
144. Tamı tamına aynı mantık, Hayek'in pazarlar savunmasında da mevcuttur: "Hayek, kişisel bağımlılığın tiranlığından, bir kişinin diğerinin keyfi iradesine tabiliğinden kötünün zuhur ettiğini öne sürer. Bu tabilik durumundan kurtulmanın yegâne yolu ise toplumun tüm üyelerinin kendisini aşan soyut, kişilerüstü ve evrensel kurala kendisini isteyerek tabi kılmasıdır." (Jean-Pierre Dupuy, *Economy and the Future: A Crisis of Faith*, East Lansing: Michigan State University Press, 2014, s. 81). Kutub'un Tanrısı, böylece tam da Hayek'in pazarıyla aynı yeri işgal eder, ikisi de kişisel özgürlüğü temin eder.
145. Bir internet dergisinde IŞİD kadınları kaçırıp seks kölesi yapmayı İslam teolojisinden alıntı yaparak gerekçelendirir (Müslüman dünyasının genelinde İslam'ın sapkınlaştırılması olarak görülüp reddedilen bir yorum): "Şunu unutmayın ki, kafirlerin ailelerini köle etmek ve kadınlarını cariye yapmak Şeriat veya İslami yasada kesinkes yerleşik bir unsurudur." Başlık, IŞİD'in bakış açısını özetliyor: "The Revival (of) Slavery Before the Hour' ("Vakitten Önce Köleliğin Dirilişi") ("vakit" burada Mahşer Günü anlamına geliyor). (Bkz. http://edition.cnn.com/2014/10/12/world/meast/isis-justification-slavery/index.html?hpt=imi_c2.)
146. http://www.goodreads.com/author/quotes/6173212.Ruhollah_Khomeini.
147. http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/10856197/Putin-attacks-Eurovision-drag-artist-Conchita-for-putting-her-lifestyle-up-for-show.html.
148. http://www.mirror.co.uk/tv/tv-news/russia-slams-eurovision-winner-conchita-3525396.
149. http://www.theage.com.au/news/national/ethnic-leaders-condemn-muslim-cleric/2006/10/26/1161749223822.html.
150. https://www.theguardian.com/world/2016/jul/12/in-russia-and-ukraine-women-are-still-blamed-for-being-raped.
151. Bkz. the CNN report http://religion.blogs.cnn.com/2014/05/24/atheists-in-the-bible-belt-a-survival-guide/.
152. Bkz. the CNN report 'When Buddhists were Public Enemy No. 1', http://edition.cnn.com/2015/02/04/us/buddhism-us-enemy/index.html.

153. Alıntı: http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2015/03/what-isis-really-wants/384980/.
154. Bkz. http://www.bloomberg.com/view/articles/2016-07-14/israel-s-army-doesn-t-need-a-rabbi-to-settle-debate-on-wartime-rape.
155. Burada, Julia Reinhard Lupton ve Kenneth Reinhard'ın makalesi 'The Subject of Religion: Lacan and the Ten Commandments'dan yola çıkıyorum (Diacritics, 33, 2, Yaz 2003, s. 71–97.
156. Talad Asad, Wendy Brown, Judith Butler ve Saba Mahmood, *Is Critique Secular?*, Berkeley: University of California Press, 2009, s. 37, 40. [T. Asad, J. Butler, S. Mahmood, W. Brown, *Eleştiri Seküler midir?*, çev. Mehmet Fahrettin Biçici, Açılım Kitap, s. 56, 60 (ç.n.).]
157. A.g.e., s. 40. [Türkçe çeviride, s. 60 (ç.n.).]
158. A.g.e., s. 46. [Türkçe çeviride, s. 67 (ç.n.).]
159. Bkz. https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/swedish-greens-jolted-by-claims-of-islamist-infiltration/2016/04/26/6e30ee88-0ba6-11e6-bc53-db634ca94a2a_story.html.
160. Bkz. Peter Sloterdijk, *Was geschah im 20. Jahrhundert?*, Frankfurt: Suhrkamp, 2016.
161. Ali hakkındaki bu ve sonraki tüm alıntılar şuradan alındı: https://www.theguardian.com/world/2016/jul/23/i-am-german-munich-gunman-took-part-in-shouting-match-during-attack.
162. Bkz. Étienne Balibar, 'Violence: idéalité et cruauté', *La Crainte des masses*, Paris: Éditions Galilée, 1997.
163. Bu düşünce zincirini İstanbul'dan Engin Kurtay'a borçluyum.
164. Alıntı: http://www.theguardian.com/world/2016/feb/29/we-cant-allow-refugee-crisis-to-plunge-greece-into-chaos-says-merkel.
165. G. K. Chesterton, *The Everlasting Man*, http://www.dur.ac.uk/martin.ward/gkc/books/everlasting_man.html#chap-I-i.
166. Alenka Zupančič, 'Back to the Future of Europe' (yayımlanmamış metin).

5. CİNSEL OLAN POLİTİK (DEĞİLDİR)

167. Jacques Lacan, *Formations of the Unconscious (Seminar V)*, 25 Haziran 1958, alıntı: http://www.valas.fr/IMG/pdf/THE-SEMINAR-OF-JACQUES-LACAN-V_formations_de_l_in.pdf.
168. Alıntı: https://newrepublic.com/article/121790/life-triggering-best-literature-should-be-too.
169 .A.g.e.
170. Alıntı: https://www.radicalphilosophy.com/conference-report/benjamin-in-ramallah.
171. http://www.huffingtonpost.com/nikki-johnsonhuston-esq/the-culture-of-the-

smug-w_b_11537306.html.

172. Alıntı: http://www.independent.co.uk/news/world/asia/north-korea-bans-sarcasm-kim-jong-un-freedom-speech-a7231461.html.
173. Bu bilgiyi Londra'dan Rebecca Carson'a borçluyum.
174. Bkz. http://www.cbc.ca/news/canada/british-columbia/pride-parade-vancouver-protest-1.3694172
175. Graham Harman, *Immaterialism*, Cambridge: Polity Press, 2016, s. 122–3.
176. https://www.theguardian.com/world/2016/aug/30/france-manuel-valls-breasts-headscarf-burkini-ban-row.
177. Alıntı: http://gotopless.org/gotopless-day.
178. Mladen Dolar, 'The Art of the Unsaid' (yayımlanmamış çalışma).
179. https://www.facebook.com/dampalestine/posts/10153409978136935.
180. http://www.theguardian.com/world/2016/apr/16/canada-first-nations-suicide-crisis-attawapiskat-history.
181. "HDPKK", yazarın HDP (mecliste 80'i aşkın üyesi olan Kürt yanlısı yasal siyasi parti) ile PKK'nın (Türk devletinin terörist örgüt ilan ettiği yasadışı Kürt direniş hareketi) isimlerinin art niyetle birleştirip kullandığı bir isim; burada amaçlanan, yasal HDP'nin teröristlerin kamusal yüzü olduğunu göstermek. [Yazıya şu adresten erişilmiştir: https://odatv.com/hdp-ve-pkkya-cakacagim-diyelezbiyenligi-anlatti-2108151200.html (ç.n.).]
182. Burada kullanılan "*delikanlı*" sözcüğü Türkçede "gözü pek genç adam" anlamına gelir ve kadınlar için asla kullanılmaz; erkeğin gerçeği söyleyebilecek denli güçlü olduğuna işaret eder, aynı şekilde "*dobra*" da "gerçeği söyleyebilen" anlamına gelir.
183. Alıntı: http://www.aktuel.com.tr/yazar/suheyb-ogut/2015/08/17/butch-lezbiyenler-ve-hdpkk. Yazının çevirisini Engin Kurtay'a borçluyum.
184. Jacques Lacan, *Écrits*, çev. Bruce Fink, New York: Norton, 2007, s. 416–17.
185. Aaron Schuster, 'The Third Kind of Complaint' (yayımlanmamış metin).
186. Alenka Zupančič, 'Back to the Future of Europe' (yayımlanmamış metin).
187. Diğer büyük antagonizma da sınıflar antagonizması olduğuna göre, sınıf ikiliğinin benzeri bir eleştirel reddini hayal edemez miyiz? "İkili" sınıf mücadelesi ve sömürü, bir "gey" konumla (yöneten sınıfın kendi içindeki sömürü – "dürüst" üretken kapitalistleri sömüren bankacılar ve avukatlar), bir "lezbiyen" konum (dürüst işçilerden çalan dilenciler, vs.), bir "biseksüel" konum (kendi işimi yapan bir işçi olarak hem kapitalist hem de işçiyim), bir "aseksüel" konum (kapitalist üretimin dışında

kalırım) gibi konumlarla tamamlanır.

188 .Alenka Zupančič'le kişisel iletişim.

189. Louis Althusser, 'Ideology and Ideological State Apparatuses', *Essays in Ideology*, Londra: Verso, 1984, s. 163. [*İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, çev. Yusuf Alp – Mahmut Özışık, İletişim Yayınları, s. 63-64 (ç.n.).]

190. Burada Althusser'in ideoloji kavramına dair daha detaylı bir eleştirel okumamı (Slavoj Žižek, *The Metastases of Enjoyment*, 3. Bölüm, Londra: Verso Books, 2005) özetliyorum.

191. Burada Henry Krips'in ferasetli gözlemlerini takip ediyorum – bkz. yayımlanmamış harikulade metni, 'The Subject of Althusser and Lacan'.

192. (Antisemitik) Yahudi (figürü) ile (Hegelci) ayaktakımı arasında muhakkak kilit bir fark vardır: "Sınıflar arasındaki toplumsal ahengi bozan ihlalci olarak Yahudi" gerçek Yahudi değil de antisemitik fantezinin ürettiği bir figürken, ayaktakımı gerçekten de bir "sınıfsız bir sınıf", toplumsal yapıda doğru düzgün bir yerden yoksun bir gruptur. Yahudiler güya sahne arkasında ipleri elinde tutan gizli efendiler gibi davranırken, ayaktakımı sadece göründüğü gibidir, yönsüz aktörlerden oluşan dağınık bir yığındır – ayaktakımının kaotik etkinliğinin iplerini elinde tutan gizli bir failden şüphe edilirse, bu rolün adayı yine "Yahudi" benzeri bir fail olacaktır. (Ve tabii ayaktakımı kendisini etkin biçimde örgütlerse bu çok ciddi bir radikal olay olurdu.)

193. Bülent Somay'ın 'L'Orient n'existe pas', 29 Kasım 2013 tarihinde Birkbeck College, University of London'da savunduğu doktora tezinden.

194. Bkz. https://thesocietypages.org/sociologylens/2014/11/18/nice-bag-discussing-race-class-and-sexuality-in-examining-street-harassment/.

195. İki uç arasındaki "orta yol" fikrinin, kendisini burjuva bireyciliği ile komünist kolektivizm uçları arasındaki organik orta yol olarak sunan faşizmle başlamak suretiyle muhafazakârlarca sıklıkla kullanıldığını ilave edelim. Bugün kendilerini Batılı etken bireycilik ile Şarki edilgen atalet arasındaki orta yol olarak kavrayan İslam ve Rus ortodoksluğu için de aynısı geçerlidir.

196. Bkz. Catherine Millot, *Horsexe: Essays on Transsexuality*, New York: Autonomedia, 1990.

197. Bkz. Nancy Fraser, *Fortunes of Feminism*, Londra: Verso Books, 2013.

198. Bkz. Jean-Claude Michea, *Notre ennemi, le capital*, Paris: Climats, 2017, s. 151.

199. A.g.e., s. 138.

200. https://lareviewofbooks.org/article/zizeks-transgender-trouble/.

6. POPÜLİST AYARTI

201. http://allnewspipeline.com/What_Martial_Law_Will_Look_Like.phs.
202. Alıntı: http://www.independent.ie/world-news/americas/donald-trump-mocks-hillary-clinton-over-disgusting-toilet-break-34309620.html.
203. Bkz. http://www.theguardian.com/commentisfree/2015/dec/13/dont-ban-donald-trump-just-laugh-at-him.
204. Yugoslavya'yı savunan sözde solculardaki sık rastlanan bir cehalettir bu. Michael Parenti bir yazısında NATO'nun Sırbistan'ı bombalamasını itham ederken silah üretmediğini iddia ettiği Crvena Zastava araba fabrikasına yönelik manasız saldırı karşısındaki öfkesini dile getirmişti ve bunu okuduğumda gülümsediğimi hatırlıyorum... Şöyle diyeyim, 1975-1976'da Yugoslav ordusunda askerken Crvena Zastava otomatik silah taşıyordum!
205. John Pilger, 'Don't Forget What Happened in Yugoslavia', *New Statesman*, 14 Ağustos 2008.
206. Yugoslavya'yı yok etmeye yönelik bir Alman-Vatikan komplosu olduğuna dair abes fikri kabul etsek dahi, Amerika bunun gerçekten bir parçası mıydı, yani Yugoslavya'nın dağılmasına baştan ılımlı bakıyor muydu? Haziran 1991'de Slovenya yakında bağımsızlığını ilan edeceğini duyurduğunda, Amerikan Dışişleri Bakanı James Baker Belgrad'a uçtu ve medyanın önünde Slovenler Yugoslavya'dan çıkmak için açıkça adım atarsa, Federal ordu Yugoslavya'nın birliğini korumak için çağrıldığı takdirde Amerika'nın itiraz etmeyeceğini açıklamıştı – ve şu işe bakın ki hemen ertesi gün Yugoslavya'nın son başbakanı Ante Marković Federal orduyu Slovenya'ya gönderdi. Dolayısıyla Amerika, "Yugoslav bağımsızlığı, birliği ve egemenliği için güçlü destek" içeren küresel projesinin parçası olarak Marković'in "Pazar-odaklı ekonomik reforma ve demokratik çoğulculuk inşa etmeye bağlılığını" destekledi.
207. Bkz. https://newrepublic.com/minutes/138412/slavoj-zizek-auditioning-cnn-roundtable.
208. Frédéric Lordon, *Willing Slaves of Capital: Spinoza and Marx on Desire*, Londra: Verso Books, 2014, s. 78.
209. A.g.e., s. 86.
210. A.g.e., s. 91.
211 Benedict de Spinoza, *A Theologico-Political Treatise and A Political Treatise*, New York: Dover Publications, 1951, s. 387. [Spinoza, Tractatus Politicus (Politik İnceleme), çev. Murat Erşen, Dost Kitabevi, s. 111 (ç.n.).]
212. Blaise Pascal, *Pensées*, çev. A. J. Kraisheimer, Harmondsworth: Penguin

Books, 1966, s. 21–2. [Pascal, *Düşünceler*, çev. Devrim Çetinkasap, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 144 (ç.n.).]

213. Lordon, *Willing Slaves*, s. 80.
214. A.g.e., s. 84.
215. A.g.e., s. 84–5.
216. A.g.e., s. 85.
217. A.g.e.
218. A.g.e., s. 89. Benzeri bir düşünce zinciri, Haim Hazan'ın *Against Hybridity* (Cambridge: Polity Press, 2015) kitabında da vardır: "Eskiden korkulan, dolayısıyla marjinalleştirilen melez, ahlaksal panik ve kargaşanın suçlusu, toplumsal etkileşimin meşru özüne taşınmıştır (...) Melezlik ırk teorisiyle başladı, sonra sömürgeciliğe doğrultuldu, en sonunda da popüler kültürün önemli bir uğrağına dönüştü." Bugün, "melezleştirmeye yönelik sonsuz hoşgörüye gayri-melezliğe karşı sıfır hoşgörü eşlik eder." Bu argümanın temas ettiği pek çok noktanın problematik doğası bir yana, Hazan küresel kapitalizm ile politik doğrucu çokkültürcülük arasındaki bağı vurgulamakta haklıdır. Melezliğin, küreselleşme, tüketim toplumu, kültürel teori, çokkültürcülük gibi birbirinden farklı fenomenleri örten gevşek bir kavram olduğunu her zaman aklımızın bir köşesinde tutmalıyız.
219. Tutumunun kısa bir sunumu için bkz. Chantal Mouffe, 'Pour un populisme de gauche', *Le Monde*, 20 Nisan 2016, s. 22.
220. Noam Chomsky, *Necessary Illusions: Thought Control in Democratic Societies*, Londra: Pluto Press, 1989, s. 69.
221. Eric Santner, özel görüşme.
222. http://bigstory.as.org/article/b80f7fd3e15e4add9b5ad7a417a73e3b/lawyer-asks-israel-
destroy-homes-palestinians-killers.
223. Theodor W. Adorno, *Else Frenkel-Brunswik*, Daniel Levinson ve Nevitt Sanford, T*he Authoritarian Personality*, New York: Harper & Brothers, 1950.
224. Burada dayandığım metin: Alenka Zupančič, 'AIMO' (Slovence), *Mladina*, Kış 2016/2017.
225. Alıntı: Bernard Brščič, 'George Soros is one of the most depraved and dangerous people of our time' (Slovence), *Demokracija*, 25 Ağustos 2016, s. 15.
226. Yuval Noah Harari, *Homo Deus: A Brief History of Tomorrow*, Londra: Harvill Secker, 2016, s. 249. [Yuval Harari, *Homo Deus, Yarının Kısa Bir Tarihi*, çev. Poyzan Nur Taneli, Kolektif Kitap, s. 262 (ç.n.).]
227. Immanuel Kant, *Perpetual Peace: A Philosophical Sketch*, 1795, https://

www.mtholyoke.edu/acad/intrel/kant/kant1.htm. [Kant, *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme*, çev. Dr. Yavuz Abadan ve Seha L. Meray, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 113-95, s. 27 (ç.n.).]

228. Yanis Varoufakis, özel görüşme.
229. Todd McGowan, özel görüşme.
230. Peki ya zavallı Bernie Sanders'a ne demeli? Trump, onun Clinton'a desteğini sunmasını bir Occupy partizanının Lehman Kardeşlere desteğini sunmasına benzettiğinde ne yazık ki hedefi on ikiden vurmuştu. Sanders sadece geri çekilmeli, ağırbaşlı sessizliğini korumalıydı, böylece yokluğu ciddi biçimde hissedilir, bize Clinton ile Trump arasındaki düelloda eksik olanı hatırlatırdı ve kendi yöntemiyle, gelecekteki daha radikal alternatifler için alanı açık tutmuş olurdu.
231. José Saramago, *Seeing*, New York: Harcourt, 2006.
232. Bkz. http://www.criticatac.ro/lefteast/fredric-jameson-fascism-not-yet-there/.
233. http://www.leftvoice.org/From-Farce-to-Tragedy-Zizek-Endorses-Trump?
234. Bkz. https://www.theguardian.com/us-news/2016/oct/30/donald-trump-voters-rally-election-crowd
235. Alenka Zupančič, 'Back to the Future of Europe' (yayımlanmamış metin).
236. http://www.latimes.com/opinion/op-ed/la-oe-marche-left-fake-news-problem-comedy-20170106-story.html.
237. https://www.theguardian.com/books/2016/nov/12/hillary-clinton-we-failed-her-sarah-churchwell.
238. https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/nov/11/hillary-clinton-progressive-politics-supporters-donald-trump-win.
239. Bkz. https://www.yahoo.com/news/outrage-fear-fuel-continuing-anti-trump-protests-231535430.html.
240. Zupančič, 'Back to the Future of Europe'.
241. Bkz. http://www.huffingtonpost.com/entry/noam-chomsky-gop_us_56a66febe4b0d8cc109aec78.
242. Bkz. https://www.youtube.com/watch?v=gRnUpVLc31w.
243. Alain Badiou, *La vraie vie*, Paris: Fayard, 2016.
244. A.g.e., s. 67.
245. Alıntı: http://www.dailyscript.com/scripts/citizenkane.html.
246. Bkz. http://www.nytimes.com/2016/11/21/books/richard-rortys-1998-book-suggested-election-2016-was-coming.html?_r=0.
247. Richard Rorty, *Achieving Our Country*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1999, s. 48.
248. Alıntı: http://www.salon.com/2016/11/23/reactionary-democrats-

trash-bernie-sanders-for-challenging-identity-politics/?utm_sourcetwitter&utm_medium=socialflow&utm_source=twitter&utm_medium=socialflow.

249. Alıntı: https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/nov/24/no-asians-no-blacks-gay-people-racism.
250. A.g.e.
251. Alıntı: https://www.thecairoreview.com/q-a/global-trouble/.
252. Alıntı: http://www.politico.com/story/2016/11/nancy-pelosi-donald-trump-house-democrats-231716.
253. https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/nov/28/francois-fillon-threat-liberal-values-marine-le-pen-france.

FİNAL: ÇOKMERKEZLİ BİR DÜNYADA KÜRESEL POLİSİN YALNIZLIĞI

254. http://www.veteransnewsnow.com/2014/12/06/512430-america-is-on-a-hot-war-footing-house-legislation-paves-the-way-for-war-with-russia.
255. Mike Davis, 'The Coming Desert', *New Left Review*, *97* (Ocak–Şubat 2016), s. 43.
256. Bkz. https://www.theguardian.com/world/2016/dec/21/smog-refugees-flee-chinese-cities-as-airpocalypse-blights-half-a-billion.
257. Bkz. www.china.org.cn/china/2016-12/14/content_39913139.htm.
258. Bkz. https://www.theguardian.com/world/2017/jan/21/koblenz-far-right-european-political-leaders-meeting-brexit-donald-trump.
259. Bkz. https://www.project-syndicate.org/commentary/populist-war-on-women-resistance-by-slawomir-sierakowski-2017-02.
260. Alıntı: http://www.realclearpolitics.com/video/2017/01/31/student_to_pelosi_young_people_do_not_believe_in_capitalism_can_we_fight_against_right-wing_economics.html.
261. Bkz. http://inthesetimes.com/article/17137/the_end_of_history.

SLAVOJ ŽIŽEK

UMUTSUZ OLMA CESARETİ

Giderek kötüye giden bir dünyada iyimser gelecek beklentilerinin karşılığı yok. Dünya sisteminin içinde bulunduğu durumun vahametini olduğu gibi kabul etmeden yeni bir alternatif yaratamayız.

"Giorgio Agamben bir röportajında, 'düşünce, umutsuz olma cesaretidir,' demişti – en kötümser teşhisin dahi, şu meşhur tünelin sonundaki ışığı ima edip moral vererek sözünü noktaladığı tarihsel ânımız için bilhassa geçerlidir bu içgörü. Asıl cesaret bir alternatif tahayyül etmek değil, aşikâr bir seçenek olmadığı gerçeğinin akıbetini kabullenmektir: Bir alternatif hayali, teorik korkaklığın göstergesidir ve bizi açmazımızın kördüğümünü düşünmekten alıkoyan bir fetiş görevi görür. Kısaca, gerçek cesaret, tünelin sonundaki ışığın muhtemelen karşıdan bize yaklaşmakta olan başka bir trenin farı olduğunu kabullenmektir."

/eksikparcayayinlari
/eksikparcayayinlari
www.eksikparca.com

9 786057 690524

36 TL
KDV'den muaftır.